

ISSN 1857-1999
E-ISSN 2345-1963

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

**Nr. 2 (Vol. 22)
2026**

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Nr. 2 (Volumul 22), 2026

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

CONSILIUL REDACȚIONAL:

REDACTOR-ŞEF:

BURIAN Alexandru

doctor habilitat în drept, profesor universitar

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT:

LÎSENCO Vladlena, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:

CHIRTOACĂ Natalia, doctor în drept, profesor universitar

MEMBRI AI CONSILIULUI REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor în drept, profesor universitar (Spania)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
BENIUC Valentin	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova)	
BOWERS Stephen	Doctor în filozofie, Profesor universitar (Statele Unite ale Americii)	
BROCHKOVA Katarina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Slovacia)	
DERGACIOV Vladimir	Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar (Ucraina)	
DYULGEROVA Nina	Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Bulgaria)	
DORUL Olga	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
FUAREA Augustin	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
JANAS Karol	Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar (Slovacia)	
GRIGOROVA Darina	Doctor în istorie, profesor universitar (Bulgaria)	
IOVIȚĂ Alexandrina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova – Elveția)	
KAPUSTIN Anatolie	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
KRUGLAȘOV Anatol	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Ucraina)	
KRUPSKAYA Rosa Luz Ugarte	Doctor în drept, profesor universitar (Peru)	
KUANG Zengjun	Doctor în drept, profesor universitar (China)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor în economie, profesor universitar (Slovacia)	
PALINCHAK Mykola	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Ucraina)	
POPA Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
SAFAROV Nizami	Doctor în drept (Azerbaidjan)	
SEPASHVILI Eka	Doctor în economie, conferențiar universitar (Georgia)	
SYCI Alexandru	Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar (Ucraina)	

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, PREȘEDINTE AL COLEGIULUI DE REDACȚIE:

MĂRGINEANU Elena, doctor în drept, conferențiar universitar

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:

ANIȚEI Nadia Cerasela	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
ARHILIUC Victoria	Doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Republica Moldova)	
BALAN Oleg	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
BURIAN Cristina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
CAZACU Doina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
CIUCĂ Aurora	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
CIUGUREANU-MIHAILUȚĂ Carolina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
GENTIMIR Alina Mirabela	Doctor în drept, conferențiar universitar (România)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Doctor în istorie (Marea Britanie)	
ISMAYL Togrul	Doctor în istorie, doctor în economie, conferențiar universitar (Turcia)	
MANUKYAN Zhak	Doctor în istorie, conferențiar universitar (Armenia)	
MAZILU Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
MACIAG Pavel	Doctor în Drept, Polonia	
METREVELI Levon	Doctor în științe politice, conferențiar universitar (Georgia)	
SÂRCU Diana	Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
SEDLIȚCHI Iurie	Doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
SCIUCHINA Natalia	Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
SMOCHINĂ Carolina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Cipru)	
TARJINO DE ARAUJO, Victor	Lector, Centrul de Drept Internațional (Brazilia)	
ZAHARIA Serghei	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
ZAMANI Mohsen	Doctor în Geografie Politică (Iran)	

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2006-2026.

Toate drepturile rezervate

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Issued since 2006. Published 4 times a year
Since 2018, it is published 2 times a year

No. 2 (Volume 22), 2026

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by

Association of International Law from
the Republic of Moldova

Co-founders:

The University of European Studies of Moldova,
The Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered

by the State Registration Chamber
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
the Certificate No. MD 000039 „4” august 2009

Accredited

by decision Nr. 12 din 23.02.2024
of the National Agency for Quality Assurance in Education and
Research (ANACEC) of the Republic of Moldova
as of profile scientific publication, Category „B”,
in the field of: 12.00.10 (552.08) - Public International Law; 12.00.03
(553.06) - Private International Law (*profile of legal science*) and
23.00.04 (562.01) -Theory and History of International Relations and
Global Development (*profile of political science*)

„Moldavian Journal of International Law and International
Relations” is a scientific journal that publishes articles
with *open access*, is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (CC BY).

The journal is included in the international database:
ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), European
Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS),
WZB, Social Science Research Center Berlin, Biblioteca Stiintifică
Electronică eLIBRARY.RU, CiteFactor, Instrumentul Bibliometric
National

to calculate the impact factor and citation index

OUR ADDRESS:

MD-2069, The Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandrurburian@mail.ru; alexandrurburian@yahoo.com;
alexander.burian@mail.ru ; alexandrurburian1953@gmail.com

WEB site: <http://rmdiri.md/> ; <https://usem.md/md/p/rmdiri>

Edition index PIN: PM 32028

All scientific articles, received by the Editorial Board of our journal
are subject to mandatory review. The journal uses *double-blind*
reviewing – (authors do not know who reviews their paper, and
reviewers do not know the names of the authors).

The views of of the Editorial Board does not necessarily coincide with
the views of authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts
in the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2006-2026.
All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **CAZACU Doina, STĂSCOV Doina.** Protection of intellectual property rights in the jurisprudence of the ECHR.....9
- **DORUL Olga.** Reassessment of general principles of law in International Law: the perspective of the UN International Law Commission.....19
- **GAMURARI Vitalie, BOTNARI Ilona.** Legal nature of the 1999 Hague protocol on the protection of cultural property in the event of armed conflict.....27
- **LISENCO Vladlena.** Transformation of international legal regulation of higher education.....45
- **MARGINEANU Elena.** Analysis of the international project of "amalgamation" of administrative territorial units (ATU) from the Republic of Moldova and other states.....54

POLITICAL SCIENCE

- **GRIGOROVA Darina.** “Enlightened authoritarianism” and the end of president-parliament diarchy in post-soviet Russia from a bulgarian perspective.....81
- **JANAS Karol.** Retributive legal regulations in Slovakia applied at the local level.....99

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **DERGACHEV Vladimir.** The geopolitical feat of the Romanian King Michael I. 109
- **KORAUŠ Antonín, LITTERA Luboš, KRAUSPE Patrik, IHNATIŠIN Peter, JAVORČÍK Patrik.** Linking the quality of human capital and the structure of the slovak labour market: balance and prospects of active labour market policies.....130

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **CAMERZAN Ruxanda.** Absolute and qualified rights under ECHR.....149
- **DURIS Marian.** The chronology of the development of the European Union's defence policy.....159
- **GHEGHES Cristina.** Legal protection of the individual in the context of the global legal order: evolution, mechanisms and contemporary challenges.....175
- **TALCHIU-CHIRIȚA Adela.** The evolution of francophonie on the international stage.....187
- **VERDES Inga.** The Protection of Human Rights in Armed Conflicts: Challenges, Violations, and Legal Mechanisms with a Focus on Women and Civilians.....195

2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW ESSAY COMPETITION

- **BASARAB Adelina.** New technologies of war: biotechnologies, neurotechnologies and other weapons in the evolution of IHL.....201
- **BUTORINA Valeria.** International humanitarian law and the protection of the natural environment: legal standards and application issues.....207
- **CAZACU Daria.** Social media and the transformation of International Humanitarian Law in the digital era.....217
- **RUSU Vasile.** New technologies of warfare: the legal dilemma of drone swarms and the imperative need for regulations in IHL.....224
- **SACAGIU Catalina.** New technologies of war: autonomous weapons system.....232

OUR JOURNAL

- Editorial board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....239
- Reviewers.....246
- About authors.....251
- Requirements to papers for publication in the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....261
- Declaration on the ethical and legal basis of the editorial policy.....271

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

No. 2 (Volume 22), 2026

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

EDITOR –IN – CHIEF:		
BURIAN Alexander		
Doctor of Juridical Sciences, Professor		
DEPUTY EDITOR–IN–CHIEF:		
LISENCO Vladlena , Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor		
SCIENTIFIC SECRETARY:		
CHIRTOACA Natalia , Ph.D in Law, Professor		
MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):		
ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor of Law, Professor (Spain)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
BENIUC Valentin	Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BOWERS Stephen	PhD in Philosophy, Professor (The United State of America)	
BROCHKOVA Katarina	Ph.D in Law, Associate Professor (The Slovak Republic)	
DERGACHEV Vladimir A.	Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics (Ukraine)	
DYULGEROVA Nina	Doctor of Economic Sciences, Professor (Bulgaria)	
DORUL Olga	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
FUERE A Augustin	Doctor of Law, Professor (Romania)	
JANAS Karol	Doctor of Political Sciences, Associate Professor (The Slovak Republic)	
GRIGOROVA Darina	Ph.D in History, Professor (Bulgaria)	
IOVITA Alexandrina	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova – Switzerland)	
KAPUSTIN Anatoly	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
KRUGLAȘOV Anatoliy	Doctor of Political Sciences, Professor (Ukraine)	
KRUPSKAYA Rosa Luz Ugarte	Doctor of Law, Professor (Peru)	
KUANG Zengjun	Doctor of Law, Professor (China)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor of Economics, Professor (The Slovak Republic)	
PALINCHAK Mykola	Doctor of Political Sciences, Professor (Ukraine)	
POPA Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
SAFAROV Nizami	Doctor of Law (Azerbaijan)	
SEPASHVILI Eka	Doctor of Economic Sciences, Associate Professor (Georgia)	
SYCI Alexandru	Doctor of History, Professor (Ukraine)	
DEPUTY EDITOR–IN–CHIEF, HEAD OF EDITORSHIP:		
MARGINEANU Elena , Ph.D in Law, Associate Professor		
MEMBER OF THE EDITORSHIP:		
ANITEI Nadia Cerasela	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
ARHILIUC Victoria	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BALAN Oleg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BURIAN Cristina	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
CAZACU Doina	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
CIUCA Aurora	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
CIUGUREANU-MIHAILUȚĂ Carolina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
GENTIMIR Alina Mirabela	Ph.D in Law, Associate Professor (Romania)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Ph.D in History (United Kingdom)	
ISMAYL Togrul	Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor (Turkey)	
MANUKYAN Zhak	PhD in Historical Sciences, Associate Professor (Armenia)	
MAZILU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
MACIAG Pawel	PhD in Law, Poland	
METREVELI Levan	Doctor of Political Sciences, Associate Professor (Georgia)	
SARCU Diana	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SEDLITSCHI Yuri	Ph.D in Law, Professor (The Republic of Moldova)	
SCIUCHINA Natalia	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SMOCHINA Carolina	Ph.D in Law, Associate Professor (Cyprus)	
TARJINO DE ARAUJO, Victor	Lecturer, Center for International Law (Brazil)	
ZAHARIA Serghei	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
ZAMANI Mohsen	PhD in Political Geography (Iran)	

© Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2006-2026.

All rights reserved.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

Выходит с 2006 года. Издавался 4 раза в год

С 2018 года издаётся 2 раза в год

№ 2 (Том 22), 2026 год

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права Республики Молдова

Соучредители:

Европейский университет Молдовы,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдова

Зарегистрирован

Государственной Регистрационной Палатой
при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039 от «4» августа 2009 года

Аккредитован

решением Nr. 12 din 23.02.2024 Национального агентства по
обеспечению качества в образовании и исследованиях (ANACEC)
Республики Молдова как профильная научная публикация,

категория «B»,

по специальностям:

12.00.10 (552.08) - международное публичное право; 12.00.03
(553.06) – международное частное право (*профиль юридические
науки*) и 23.00.04 (562.01) - теория и история международных
отношений и глобального развития (*профиль политические
науки*)

«Молдавский журнал международного права и международных
отношений» является научным журналом, который публикует
статьи с открытым доступом под лицензией
Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (CC BY).

Журнал включен в международные базы данных:

ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), European
Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS),
WZB, Social Science Research Center Berlin, Biblioteca Stiintifică
Electronică eLIBRARY.RU, CiteFactor, Instrumentul Bibliometric
National

для учета импакт-фактора и индекса цитирования

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069

Тел. (+373) 69185527

Факс: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandrurubian@mail.ru; alexandrurubian@yahoo.com;
alexander.burian@mail.ru; alexandrurubian1953@gmail.com

WEB страница: <http://rmdiri.md/>; <https://usem.md/md/p/rmdiri>

Почтовый индекс: RM 32028

Все научные статьи, поступившие в редакцию журнала,
подлежат обязательному рецензированию.

В журнале используются двустороннее слепое рецензирование
(„double-blind reviewing” – рецензент не знает, кто автор статьи,
автор статьи не знает, кто рецензент).

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2006-2026.

Все права зарегистрированы

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **КАЗАКУ Дойна, СТАШКОВ Дойна.** Защита прав интеллектуальной собственности в практике ЕСПЧ.....9
- **ДОРУЛ Ольга.** Переосмысление общих принципов права в международном праве: подход Комиссии международного права ООН...19
- **ГАМУРАРЬ Виталие, БОТНАРЬ Илона.** Правовая природа Гаагского протокола 1999 года о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта.....27
- **ЛЫСЕНКО Владлена.** Трансформация международно-правового регулирования высшего образования.....45
- **МЭРЖИНЯНУ Елена.** Анализ международного проекта «объединения» административно-территориальных единиц (АТЕ) Республики Молдова и других государств.....54

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

- **ГРИГОРОВА Дарина.** «Просвещенный авторитаризм» и конец диктатуры президент-парламент в постсоветской России с болгарской перспективы.....81
- **ЯНАС Карол.** Карательные правовые нормы в Словакии применяемые на местном уровне.....99

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **ДЕРГАЧЕВ Владимир.** Геополитический подвиг румынского короля Михая I.....109
- **КОРАУШ Антонин, ЛИТТЕРА Любош, КРАУСПЕ Патрик, ИГНАТИШИН Петр, ЯВОРЧИК Патрик.** Взаимосвязь качества человеческого капитала и структуры словацкого рынка труда: баланс и перспективы активной политики на рынке труда.....130

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **КАМЕРЗАН Руксандя.** Абсолютные и относительные права в рамках ЕСПЧ.....149
- **ДУРИС Мариан.** Хронология развития оборонной политики Европейского союза.....159
- **ГЕГЕШ Кристина.** Правовая защита личности в контексте глобального правового порядка.....175
- **ТАЛКИУ-КИРИЦЭ Адела.** Эволюция франкофонии на международной арене.....187
- **ВЕРДЕШ Инга.** Защита прав человека в вооруженных конфликтах: вызовы, нарушения и правовые механизмы с акцентом на женщин и гражданское население.....195

КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА

- **БАСАРАБ Аделина.** Новые технологии войны: биотехнологии, нейротехнологии и другие виды оружия в эволюции МГП.....201
- **БУТОРИНА Валерия.** МГП и защита окружающей среды: правовые стандарты и проблемы применения.....207
- **КАЗАКУ Дарья.** Социальные сети и трансформация МГП в цифровую эпоху.....217
- **РУСУ Василе.** Новые технологии ведения войны: правовая дилемма роев дронов и настоятельная необходимость регулирования в МГП.....224
- **САКАЖИУ Каталина.** Новые технологии войны: автономная система вооружения.....232

О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

- Редакционный совет МЖМП и МО.....239
- Редакционная коллегия (Рецензенты).....246
- Наши авторы.....251
- Требования к оформлению статей для публикации в МЖМП и МО.....265
- Декларация об этических и правовых основах редакционной политики.....273

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

№ 2 (Том 22), 2026

ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр

доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

ЛЫСЕНКО Владлена, доктор юридических наук, доцент

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

КИРТОАКЭ Наталья, кандидат юридических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ	Доктор права, профессор (Испания)	
АБАШИДЗЕ Аслан	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
БАУЭРС , Стивен	Доктор философии, профессор (Соединенные Штаты Америки)	
БЕНЮК Валентин	Доктор политических наук, профессор (Республика Молдова)	
БРОЦКОВА Катарина	Доктор права, доцент (Словацкая Республика)	
ГРИГОРОВА Дарина	Доктор истории, профессор (Болгария)	
ДЕРГАЧЕВ Владимир	Доктор географических наук, профессор (Украина)	
ДОРУЛ Ольга	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ДЮЛГЕРОВА Нина	Доктор экономических наук, профессор (Болгария)	
ИОВИЦЭ Александрина	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова – Швейцария)	
КАПУСТИН Анатолий	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
КРУГЛАШОВ Анатолий	Доктор политических наук, профессор (Украина)	
КРУПСКАЯ Роза Луз Угарте	Доктор юридических наук, профессор (Перу)	
КУАН Цзэньцзюнь	Доктор исторических наук, профессор (Китай)	
ЛИПКОВА Людмила	Доктор экономических наук, профессор (Словацкая Республика)	
ПАЛИНЧАК Микола	Доктор политических наук, профессор (Украина)	
ПОПА Дмитрий	Доктор права, профессор (Румыния)	
САФАРОВ Низами	Доктор юридических наук (Азербайджан)	
СЕПАШВИЛИ Эка	Доктор экономики, доцент (Грузия)	
СЫЧ Александр	Доктор исторических наук, профессор (Украина)	
ФУЕРЕА Августин	Доктор права, профессор (Румыния)	
ЯНАС Карол	Доктор политических наук, доцент (Словацкая Республика)	

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА, ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

МЭРЖИНЯНУ Елена, кандидат юридических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

АНИЦЕЙ Надия Черасела	Доктор права, профессор (Румыния)	
АРХИЛЮК Виктория	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
БАЛАН Олег	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
БУРИАН Кристина	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя	Доктор истории (Великобритания)	
ДЖЕНТИМИР Алина	Доктор права, доцент (Румыния)	
ЗАХАРИЯ Сергей	Доктор права, доцент (Республика Молдова)	
ЗАМАНИ Мохсен	Доктор политической географии (Иран)	
ИСМАИЛ Тоғрул	Доктор истории, доктор экономики, доцент (Турция)	
КАЗАКУ Дойна	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
МАНУКЯН Жак	Кандидат исторических наук, доцент (Армения)	
МАЗИЛУ Думитру	Доктор права, профессор (Румыния)	
МАЦИАГ Павел	Доктор права, Польша	
МЕТРЕВЕЛИ Леван	Доктор политических наук, доцент (Грузия)	
СЕДЛЕЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
СЫРКУ Диана	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
СМОКИНА Каролина	Доктор права, доцент (Кипр)	
ТАРЖИНО ДЕ АРАУХО , Виктор	Преподаватель, Центр международного права (Бразилия)	
ЧИУКЭ Аурора	Доктор права, профессор (Румыния)	
ЧУТУРЯНУ-МИХАЙЛУЦЭ Каролина	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ЩУКИНА Наталья	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	

© «Молдавский журнал международного права и международных отношений», 2006-2026.

Все права зарегистрированы

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale, familiarizând cititorii săi cu punctele de vedere ale experților și oamenilor de știință din diferite țări, atât din Orient, cât și din Occident.

Revista publică articole cu *acces liber*, este licențiată de [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), este acreditată în Moldova ca o publicație științifică, fiind inclusă în diverse baze de date internaționale: [ROAD \(Directory of Open Access scholarly Resources\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [WZB. Social Science Research Center Berlin](#), [CiteFactor](#), [Biblioteca electronică științifică eLIBRARY.RU](#), [Instrumentul Bibliometric Național](#) et al., pentru calcularea factorului de impact și indicele de citare. Revista folosește recenzarea „double-blind reviewing” — (recenzentul nu știe cine este autorul articolului, autorul nu știe cine este recenzent).

Actualmente, publicația este o revistă conceptuală despre diferite domenii ale dreptului internațional și relațiilor internaționale, devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori.

De-a lungul perioadei 2006-2026 în revistă au fost publicate mai mult de 900 de articole a autorilor din peste 25 de țări (Republica Moldova - 491, Ucraina - 87, România - 64, Federația Rusă - 53, Republica Slovacă - 52, Bulgaria - 12, Republica Belarus - 8, Republica Federală Germania - 7, Georgia - 7, Republica Franceză - 6, Republica Polonă - 5, Grecia - 5, Turcia - 5, Azerbaidjan - 4, Regatul Spaniei - 3, Tadjikistan - 2, Ungaria - 2, Iran - 2, Cehia - 1, Cuba - 1, Israel - 1, SUA - 1, Republica Populară Chineză - 1, Marea Britanie - 1, etc.). Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și al relațiilor internaționale.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The „Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations, acquainting its readers with the views of scientists and experts from different countries, both in the East and the West.

The journal that publishes articles with *open access*, is licensed under [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), accredited in the Republic of Moldova as a scientific publication, is included in the international database: [ROAD \(Directory of Open Access scholarly Resources\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [WZB. Social Science Research Center Berlin](#), [CiteFactor](#), [Biblioteca electronică științifică eLIBRARY.RU](#), [Instrumentul Bibliometric Național](#) etc., to calculate the impact factor and citation index. The journal uses *double-blind reviewing* — (authors do not know who reviews their paper, and reviewers do not know the names of the authors).

Today it is a conceptual journal about various fields of international law and international relations, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors.

Over the period 2006-2026 more than 900 articles have been published in the journal, by authors from more than 25 countries (The Republic of Moldova - 491, Ukraine - 87, Romania - 64, The Russian Federation - 53, The Slovak Republic - 52, Bulgaria - 12, The Republic of Belarus - 8, The Federal Republic of Germany - 7, Georgia - 7, The French Republic - 6, Poland - 5, Greece - 5, Turkey - 5, Azerbaijan - 4, Spain - 3, Tajikistan - 2, Hungary - 2, Iran - 2, Czech Republic - 1, Cuba - 1, Israel - 1, USA - 1, The People's Republic of China - 1, Great Britain - 1, etc.). Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений, знакомя своих читателей с взглядами ученых и экспертов из разных стран, как с Востока, так и с Запада.

Журнал публикует статьи с *открытым доступом* под лицензией [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](#) (CC BY), аккредитован в Молдавии как научное издание, включен в различные международные базы данных: [ROAD \(Directory of Open Access scholarly Resources\)](#), [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences \(ERIH PLUS\)](#), [WZB. Social Science Research Center Berlin](#), [CiteFactor](#), [Biblioteca electronică științifică eLIBRARY.RU](#), [Instrumentul Bibliometric Național](#) и др. для учета импакт-фактора и индекса цитирования. В журнале используются двустороннее слепое рецензирование (*double-blind reviewing* — рецензент не знает, кто автор статьи, автор статьи не знает, кто рецензент).

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права и международных отношений, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив.

За 2006-2026 гг. в журнале было опубликовано более 900 статей авторов из более 25 стран (Республика Молдова - 491, Украина - 87, Румыния - 64, Российская Федерация - 53, Словацкая Республика - 52, Болгария - 12, Республика Беларусь - 8, Германия - 7, Грузия - 7, Французская Республика - 6, Польша - 5, Греция - 5, Турция - 5, Азербайджан - 4, Королевство Испания - 3, Таджикистан - 2, Венгрия - 2, Иран - 2, Чехия - 1, Куба - 1, Израиль - 1, США - 1, КНР - 1, Великобритания - 1, и т.д.). Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 9-18. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.01
---	--

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**PROTECȚIA DREPTURILOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ
ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI**

**PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE
JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

**ЗАЩИТА ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ
В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА**

CAZACU Doina* / CAZACU Doina / КАЗАКУ Дойна

<https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>

STAȘCOV Doina** / STASHCOV Doina / СТАШКОВ Дойна

<https://orcid.org/0009-0006-9686-658X>

ABSTRACT:

**PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE JURISPRUDENCE
OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Intellectual property (IP) is no longer viewed merely as an economic monopoly, but as a fundamental human right, essential for creative dignity and the progress of society. Its evolution has followed a long path, from the first technical conventions at the end of the 19th century to its full integration into the human rights protection system under the auspices of the United Nations and the Council of Europe. The protection of intellectual property rights (IPR) has become an essential component of the European system of fundamental rights, through the extensive interpretation of the notion of “possessions” under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights.

The European Court of Human Rights (ECtHR) recognizes patents, trademarks, and copyrights as intangible assets with economic value, imposing on States positive obligations to ensure effective protection. This research analyzes the way in which the ECtHR maintains the balance between the creator’s exclusive right and the general public interest in progress, culture, and the free circulation of information.

***CAZACU Doina** - doctor în drept, conferențiară universitară, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul Drept Internațional și European. (Chișinău, Republica Moldova). / **CAZACU Doina** - Ph.D in Law, Associate Professor, State University of Moldova, Faculty of Law, Department of International and European law. (Chisinau, Republic of Moldova). / **КАЗАКУ Дойна** - Кандидат юридических наук, доцент, Государственный университет Молдовы, Факультет права, Департамент международного и европейского права. (Кишинев, Республика Молдова). E-mail: doina.cazacu@yahoo.com ; <https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>

****STAȘCOV Doina** - studentă în anul III la Facultatea de Drept din cadrul Universității de Stat din Moldova, (Chișinău, Republic of Moldova). / **STASHCOV Doina** - third-year student at the Faculty of Law of the Moldova State University (Chișinău, Republic of Moldova). / **СТАШКОВ Дойна** - студентка III курса юридического факультета, Молдавского Государственного Университета (Кишинёв, Республика Молдова). E-mail: doina.stascov@justice.md; +37367133470; <https://orcid.org/0009-0006-9686-658X>

In the digital era, this tension becomes critical, as the protection of intellectual property frequently collides with the freedom of expression guaranteed by Article 10. States enjoy a wide margin of appreciation, but their interventions must remain proportionate to the legitimate aim pursued. The paper explores the mechanisms for integrating IPR into the conventional system, the admissibility criteria, and the standards of review applied by the Court.

Keywords: intellectual property, WIPO, ECtHR, fundamental rights, case-law.

JEL Classification: K10, K33; K31

Universal Decimal Classification: 342.7; 341; 349.23/24 ; 341.2; 341.231.14; 347.99(4)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.01>

РЕЗУМАТ:

PROTECȚIA DREPTURILOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Proprietatea intelectuală (PI) nu mai este văzută doar ca un monopol economic, ci ca un drept fundamental al omului, esențial pentru demnitatea creatoare și progresul societății. Evoluția proprietății intelectuale a parcurs un drum lung, de la primele convenții tehnice de la sfârșitul secolului XIX, până la integrarea deplină în sistemul de protecție a drepturilor omului sub egida ONU și a Consiliului Europei. Protecția dreptului proprietății intelectuale (DPI) a devenit o componentă esențială a sistemului european de drepturi fundamentale, prin interpretarea extensivă a noțiunii de „bun” din Articolul 1 al Protocolului nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște brevetele, mărcile și drepturile de autor ca active imateriale cu valoare economică, impunând statelor obligații pozitive de protecție efectivă. Cercetarea analizează modul în care CtEDO menține echilibrul între dreptul exclusiv al creatorului și interesul public general pentru progres, cultură și libera circulație a informațiilor.

În era digitală, urmează a fi analizată cu prudență tensiunea corelația dintre protecția PI și alte drepturi, deoarece intră adesea în coliziune cu libertatea de exprimare garantată de Articolul 10 al CEDO. Statele dispun de o marjă largă de apreciere, dar intervențiile lor trebuie să rămână proporționale cu scopul legitim urmărit. Lucrarea explorează mecanismele de integrare a DPI în sistemul convențional, criteriile de admisibilitate și standardele de control aplicate de Curte. La nivel global, piatra de temelie este Articolul 27 alin. (2) din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), care recunoaște protecția intereselor morale și materiale ale autorilor.

Cuvinte cheie: proprietate intelectuală, OMPI, CEDO, drepturi fundamentale, jurisprudența.

JEL Classification: K 10, K 33; K 31

CZU: 342.7; 341; 349.23/24 ; 341.2; 341.231.14; 347.99(4)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.01>

РЕЗЮМЕ:

ЗАЩИТА ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Интеллектуальная собственность (ИС) больше не рассматривается исключительно как экономическая монополия, а как фундаментальное право человека, необходимое для творческого достоинства личности и прогресса общества. Её эволюция прошла долгий путь — от первых технических конвенций конца XIX века до полной интеграции в систему защиты прав человека под эгидой ООН и Совета Европы. Защита прав интеллектуальной собственности (ПИС) стала важной составляющей европейской системы фундаментальных прав благодаря расширительному толкованию понятия «имущество» в статье 1 Протокола № 1 к Европейской конвенции о правах человека.

Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ) признаёт патенты, товарные знаки и авторские права нематериальными активами, обладающими экономической ценностью, и возлагает на государства позитивные обязательства по обеспечению их эффективной защиты. Исследование анализирует,

каким образом ЕСПЧ поддерживает баланс между исключительным правом создателя и общим публичным интересом в прогрессе, культуре и свободном обращении информации.

В цифровую эпоху это напряжение становится критическим, поскольку защита интеллектуальной собственности часто вступает в конфликт со свободой выражения мнения, гарантированной статьей 10 Конвенции. Государства обладают широкой свободой усмотрения, однако их вмешательство должно оставаться пропорциональным преследуемой законной цели. Работа исследует механизмы интеграции ПИС в конвенционную систему, критерии приемлемости и стандарты контроля, применяемые Судом.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, ВОИС, ЕСПЧ, фундаментальные права, прецедентная практика.

JEL Classification: K 10, K 33; K 31

УДК: 342.7; 341; 349.23/24 ; 341.2; 341.231.14; 347.99(4)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.01>

Introducere

Proprietatea intelectuală (PI) nu mai este privită doar ca un instrument economic de monopol, ci ca un drept fundamental al omului, esențial pentru demnitatea creatoare și progresul societății. Evoluția protecției sale a parcurs un drum lung, de la primele convenții tehnice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, până la integrarea deplină în sistemul de protecție a drepturilor omului sub egida ONU și, ulterior, a Consiliului Europei prin Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO).

Protecția drepturilor de proprietate intelectuală (DPI) ¹ a încetat de mult să fie un domeniu pur tehnic sau comercial, devenind o componentă esențială a sistemului european de protecție a drepturilor fundamentale. În jurisprudența CtEDO, această evoluție este marcată de interpretarea extensivă a noțiunii de „bun”, consacrată de Articolul 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Deși textul original al Convenției nu menționează explicit brevetele, mărcile sau drepturile de autor, judecătorii de la Strasbourg au recunoscut că aceste active imateriale posedă o valoare economică certă, impunând statelor obligații pozitive de a le asigura o protecție juridică efectivă.

Importanța cercetării rezidă în analiza modului în care CtEDO reușește să mențină un echilibru echitabil între interesele contrare: pe de o parte, dreptul exclusiv al creatorului de a-și exploata opera și, pe de altă parte, interesul public general pentru progres, cultură și libera circulație a informațiilor. Această tensiune devine critică în era digitală, unde protecția proprietății intelectuale intră frecvent în coliziune cu libertatea de exprimare garantată de Articolul 10 CtEDO. Jurisprudența Curții, demonstrează că statele dispun de o marjă largă de apreciere, dar intervenția lor trebuie să rămână întotdeauna proporțională cu scopul legitim urmărit.

Prezenta lucrare își propune să exploreze mecanismele prin care protecția DPI a fost integrată în sistemul convențional, analizând criteriile de admisibilitate și standardele de control aplicate de Curte, necesare pentru a consolida sau, după caz, pentru a limita aplicarea riguroasă a legilor naționale privind proprietatea intelectuală, asigurând astfel un climat juridic predictibil și echitabil într-o societate democratică.

Piatra de temelie a protecției drepturilor creatorului la nivel global este *Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948)*. Conform *Articolului 27 (2)*, „orice persoană are dreptul la protecția intereselor morale și materiale ce decurg din orice producție științifică, literară sau artistică al cărei autor este”. Această prevedere instituie obligația națiunilor de a recunoaște legătura indisolubilă dintre individ și creația sa, tratând proprietatea intelectuală ca pe un drept inalienabil, necesar pentru libertatea de exprimare și dezvoltarea personalității.²

¹Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, [Online], <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/intellectual-property-rights/>, (vizualizat la 24.03.2026).

² Declarația Universală a Drepturilor Omului, [Online] <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/romanian-romana> - ~:text=Preambul&text=prezenta DECLARAȚIE UNIVERSALĂ A DREPTURILOR,teritoriile aflate sub jurisdicția lor.

Necesitatea apărării drepturilor omului asupra creației a dus la necesitatea unei administrări globale. Organizația Mondială a Proprietății Intellectuale (OMPI/WIPO)¹, fondată prin Convenția de la Stockholm (1967)² având ca obiectiv, modernizarea și eficientizarea administrării uniunilor internaționale de proprietate intelectuală și ulterior a pus bazele unei noi organizații internaționale, care din 1974 a devenit o agenție specializată a ONU, care centralizează marile tratate: Convenția de la Paris (1883)³ pentru protecția proprietății industriale și Convenția de la Berna (1886)⁴ pentru protecția operelor literare și artistice. Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, este un tratat internațional fundamental care asigură protecția brevetelor, mărcilor și desenelor industriale în statele membre. Fiecare stat semnatar trebuie să acorde cetățenilor celorlalte state același avantaj pe care îl acordă propriilor cetățeni. Convenția de la Berna (1886) se referă la Protecția operelor literare și artistice (dreptul de autor). Convenția având ca obiectiv protejarea scriitorilor, artiștilor, muzicienilor și altor creatori. Legătura dintre aceste convenții este una primordială, ambele convenții fiind revizuite pentru a fi integrate sub umbrela OMPI. OMPI joacă un rol crucial în armonizarea legislațiilor naționale, impunând statelor semnatare obligații clare de a proteja proprietatea intelectuală ca formă de respectare a drepturilor omului și de stimulare a inovației.

Ulterior cadrului universal ONU, la nivel regional, Consiliul Europei a dezvoltat un mecanism de protecție mult mai coercitiv Convenția Europeană a Drepturilor Omului (1950) și înființarea Curții de la Strasbourg (CtEDO) au oferit cetățenilor europeni un instrument de verificare împotriva ingerințelor statale. Deși textul inițial al Convenției nu menționa expres proprietatea intelectuală, aceasta a fost integrată prin Articolul 1 din Protocolul nr. 1 (Protecția proprietății)⁵.

Jurisprudența CEDO (ex. cauza Anheuser-Busch v. Portugalia) a stabilit că PI constituie un „bun” protejat. Astfel, statele UE și ale Consiliului Europei au obligația nu doar de a nu confisca drepturi de proprietate, ci și obligații pozitive: să asigure sisteme judiciare capabile să pedepsească pirateria și contrafacerea.

Coraportul dintre Organizația Mondială a Proprietății Intellectuale și CtEDO se bazează pe armonizarea protecției proprietății intelectuale cu drepturile fundamentale. Legătura causală apare atunci când aplicarea strictă a normelor OMPI (drepturi exclusive) încalcă drepturi CtEDO (libertatea de exprimare, dreptul la proprietate).⁶ Legătura causală constă în faptul că actele de PI pot cauza prejudicii drepturilor garantate de CtEDO, care intervine pentru a restabili echilibrul, analizând dacă ingerința în drepturile fundamentale este necesară și proporțională. Deși, OMPI reglementează la nivel global, standardele sale sunt interpretate în spațiul european prin prisma jurisprudenței, care prevalează în caz de neconcordanță. Jurisprudența CtEDO forțează adesea ajustarea normelor de PI pentru a asigura respectarea echilibrului dintre interesele publice și cele private. Funcționând ca un mecanism de control al modului în care standardele OMPI sunt implementate, punând în legătură causală restrângerea drepturilor de PI cu protecția drepturilor omului⁷, integrarea PI în sistemul CtEDO asigură o protecție suplimentară a titularilor în fața deciziilor arbitrare ale autorităților naționale.

¹Organizația Mondială a Proprietății Intellectuale, World Intellectual Property Organization (WIPO) [Online] <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> (vizualizat 24.03.2026).

²Convenția de la Stockholm (1967), [Online] https://www.wipo.int/en/web/treaties/convention/summary_wipo_convention - :~:text=WIPO-Administered Treaties-Summary of the Convention Establishing the World Intellectual Property Organization,the treaties that WIPO ad (vizualizat 24.03.2026).

³Convenția de la Paris (1883), [Online], https://agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/paris_0.pdf (vizualizat 24.03.2026).

⁴Convenția de la Berna (1886), [Online], <https://www.agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/berne.pdf> (vizualizat 24.03.2026).

⁵Art. 1, Protocolul adițional la CEDO, [Online], https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron.

⁶Articolul 1. Obligația de a respecta drepturile omului, [Online], https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_1_rum

⁷Hotărârea CSJ, 9 iunie 2024, nr.3, Chișinău, [Online], https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181-~:text=Convenției Europene și a Protocoalelor sale, constată de CEDO, și&text=neconcordanței dintre acestea, precum și princ

Legătura dintre Organizația Mondială a Proprietății Intellectuale și Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu este una de subordonare, ci una de intersecție juridică, sunt doi piloni fundamentali ai dreptului internațional, dar care funcționează în sfere diferite: unul protejează creația și inovația, iar celălalt - libertățile fundamentale ale individului. Examinarea cauzelor privind proprietatea intelectuală la CtEDO pornește întotdeauna de la legislația națională a statului pârât, care constituie cadrul juridic primar de aplicare a drepturilor de proprietate intelectuală, și de la convențiile internaționale la care statul respectiv a aderat de-a lungul timpului, inclusiv Convenția de la Paris, Convenția de la Berna și tratatele administrate de OMPI.

Accentul se pune și pe legislația națională în litigiile examinate de CtEDO, deoarece se evaluează dacă normele interne privind protecția brevetelor, mărcilor sau drepturilor de autor asigură un just echilibru între interesele private ale titularilor și interesul public general, fără a încălca drepturile fundamentale garantate de Convenție.

La nivel național menționăm Agenția de stat pentru proprietate intelectuală (în continuare – AGEPI)¹, în calitate ca instituție specializată responsabilă de înregistrarea, protecția și gestionarea drepturilor de proprietate intelectuală la nivel național. Legislația națională în materia proprietății intelectuale, aplicată și interpretată de AGEPI, constituie punctul de plecare obligatoriu în litigiile examinate de CtEDO, verificând dacă normele interne și practica agenției asigură o protecție efectivă și echilibrată a drepturilor titularilor.²

Cadrul național de reglementare pornește de la prevederile constituționale, astfel că, art. 33 din Constituția Republicii Moldova³, garantează libertatea creației și protejează proprietatea intelectuală a cetățenilor. Proprietatea intelectuală beneficiază de aceeași protecție ca și proprietatea privată, fiind declarată inviolabilă prin corelare cu art. 46 din Constituția Republicii Moldova⁴.

CtEDO recunoaște dreptul statelor de a reglementa proprietatea intelectuală prin legislația lor națională, acordându-le o marjă largă de apreciere, însă verifică dacă această reglementare națională respectă standardele europene de protecție a „bunurilor” prevăzute de Articolul 1 din Protocolul nr. 1⁵ care se aplică proprietății intelectuale ca atare (cauza Anheuser-Busch Inc. împotriva Portugaliei⁶), sau chiar și în proces de înregistrare a unei mărci⁷ și a *fortiori* mărcilor înregistrate - aplicarea retroactivă a legii a determinat pierderea protecției juridice a mărcii, existând o ingerință în dreptul de proprietate (Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. împotriva Turciei⁸). Articolul 1 din Protocolul nr. 1 se aplică și brevetelor⁹, dreptului de autor¹⁰, dreptul la opere muzicale și interesele economice derivate din acestea, inclusiv prin intermediul unui contract de licență¹¹.

Colaborarea dintre OMPI și CtEDO reprezintă o convergență necesară între protecția inovației și respectarea libertăților fundamentale. OMPI stabilește normele tehnice și tratatele globale pentru

¹ Agenția de Stat pentru proprietate intelectuală, [Online], <https://agepi.gov.md/>

² Hotărârea de Guvern Nr. 880 din 22.11.2012, [Online], https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19899&lang=ro#_ftnref3

³ Constituția Republicii Moldova, Nr. 1 din 29-07-1994, [Online], https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

⁴ ibidem

⁵ P. Loghinescu, "Protecția proprietății în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului", Teză de doctor în drept, 2024, p.56

⁶ Cauza Anheuser-Busch Inc. împotriva Portugaliei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2273049/01%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-78981%22}}>, pct. 72

⁷ Ibidem, pct. 78

⁸ Cauza Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. împotriva Turciei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-192458%22}}> pct. 37

⁹ Cauza Smith Kline și French Laboratories Ltd împotriva Țărilor de Jos, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-738%22}}>

¹⁰ Cauza Melnychuk împotriva Ucrainei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-70089%22}}>

¹¹ Cauza SIA AKKA/LAA împotriva Letoniei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-164659%22}}>, pct. 55

protecția proprietății intelectuale, în timp ce CtEDO oferă protecție acestor drepturi prin prisma drepturilor fundamentale ale omului.¹

Jurisprudența CtEDO în examinarea cauzelor versus Republica Moldova în domeniul proprietății intelectuale:

La elaborarea Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe², este compatibilă cu Convenția de la Berna, Convenția de la Roma, Acordul privind aspectul comercial al drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPS)³, Tratatul OMPI cu privire la dreptul de autor și Tratatul OMPI cu privire la interpretări și fonograme⁴. Cauza *Bălan vs. Republica Moldova* (Cererea nr. 19247/03)⁵ și *AsDAC vs. Republica Moldova* din 19 septembrie 2007 (Cererea nr. 47384/07)⁶ reprezintă un cadru de referință elocvent în vederea aprecierii și interpretărilor aduse de către Curte, în coraport cu Republica Moldova, privind proprietatea intelectuală.

Cauza *Bălan vs. Republica Moldova*, reclamantul, Vasile Bălan,⁷ care era titularul unui drept de proprietate intelectuală asupra unei opere (o fotografie) utilizată de autorități publice fără autorizație și fără remunerare. Potrivit circumstanțelor cauzei, în anul 1985 reclamantul a publicat fotografia „Cetatea Soroca” în albumul *Poliptic Moldav*. Între anii 1996-2000, acea fotografie a fost folosită, fără acordul reclamantului, în calitate de fundal pentru buletinele de identitate emise de către Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Astfel, reclamantul a depus o cerere de chemare în judecată cu privire la apărarea dreptului de autor și repararea prejudiciului material și moral. Prin hotărârea sa din 6 noiembrie 2001, Tribunalul Chișinău a admis acțiunea respectivă, acordând reclamantului 180.000 de lei în calitate de despăgubire pentru prejudiciul material și 3.600 de lei pentru prejudiciul moral. Ulterior, prin decizia sa din 26 martie 2002, Curtea de Apel Chișinău a casat hotărârea instanței de fond, respingând pretențiile reclamantului cu privire la repararea prejudiciului. În final, prin decizia sa definitivă din 16 octombrie 2002, Curtea Supremă de Justiție a respins cererea de recurs a reclamantului, ca fiind inadmisibilă. La 15 iulie 2008 reclamantul a depus o cerere de revizuire împotriva deciziei Curții Supreme de Justiție din 16 octombrie 2002. Prin decizia sa din 12 noiembrie 2008, Curtea Supremă de Justiție a admis cererea respectivă, a casat decizia Curții de Apel din 26 martie 2002 și a menținut hotărârea Tribunalului Chișinău din 6 noiembrie 2001.

Instanțele naționale au refuzat sistematic să-i acorde compensații, invocând interpretări restrictive ale legii privind dreptul de autor și drepturile conexe, care nu ar fi permis acordarea de despăgubiri în cazul utilizării pentru scopuri oficiale. Opera reclamantului a fost folosită de stat fără contract de licență și fără plată de redevențe. Reclamantul a inițiat acțiuni în justiție internă, a invocând violarea dreptului de proprietate intelectuală, susținând că refuzul instanțelor naționale de a-i acorda despăgubiri pentru încălcarea dreptului său de proprietate intelectuală constituie o ingerință disproporționată în bunul său nefiind respectat principiul proporționalității: Statul nu a demonstrat un echilibru just între interesul general (utilizarea publică) și protecția drepturilor de autor. Astfel, a fost a constatată violarea Articolului 1 din Protocolul nr. 1.⁸

¹When Private International Law Meets Intellectual Property Law A Guide for Judges, disponibil [Online], https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_1053.pdf (vizualizat la 24.03.2026)

².Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe, nr. 139 din 2 iulie 2010

³Acordul privind aspectul comercial al drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPS), [Online], https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

⁴Acordul O.M.P.I. cu privire la interpretări și fonogramele, semnat la Geneva, Hotărârea Parlamentului nr.1452-XIII din 28 ianuarie 1998, [Online], https://www.agepi.md/sites/default/files/law/national/wipo_copyright2.pdf

⁵Bălan vs. Moldova din 29 ianuarie 2008 (Cererea nr. 19247/03), [Online], [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-127424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-127424%22]}) (vizualizat la 30.03.2026)

⁶ Cauza *AsDAC vs. Republica Moldova* din 19 septembrie 2007 (Cererea nr. 47384/07), [Online], [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2247384/07%22\],%22itemid%22:\[%22001-116627%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2247384/07%22],%22itemid%22:[%22001-116627%22]})

⁷Cauza *Bălan vs. Republica Moldova*, [Online], [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:\[%220%22\],%22languageisocode%22:\[%22RUM%22\],%22appno%22:\[%2219247/03%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-127424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22RUM%22],%22appno%22:[%2219247/03%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-127424%22]})

⁸Bernd Justin Jütte (University College Dublin), European Court of Human Rights rebukes Moldova for unauthorized and unremunerated use of artworks on commemorative coins, 15 January 2021, disponibil [Online],

Cauza *Balan v. Republica Moldova* (nr. 2) se referă la procedurile redeschise la nivel național în urma hotărârii Curții în cauza *Balan v. Moldova* (nr. 19247/03), prin care s-a constatat încălcarea drepturilor reclamantului garantate de Articolul 6 § 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare „Convenția”) și de Articolul 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

Prima cauză examinată de către CtEDO în speța *Balan v. Moldova* a ridicat mai multe semen de întrebare față de autoritățile din Republica Moldova, astfel că, în 2009, Ministerul Dezvoltării Informaționale a depus o cerere cu privire la explicarea dispozitivului deciziei Curții Supreme de Justiție din 12 noiembrie 2008, în partea privind repararea prejudiciului. Prin încheierea sa din 11 martie 2010, Curtea Supremă de Justiție a indicat că suma acordată reclamantului în baza hotărârii Curții în cauza *Balan v. Moldova* trebuia să fie exclusă din suma datorată acestuia în baza deciziei Curții Supreme de Justiție din 12 noiembrie 2008. Din aceste considerente, reclamantul a depus o nouă cerere în fața Curții, invocând că modul în care Curtea Supremă de Justiție explicase dispozitivul deciziei sale din 12 noiembrie 2008 ar fi încălcat principiul securității raporturilor juridice și dreptul său la protecția proprietății, contrar Articolului 6 § 1 din Convenție și Articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. CtEDO a notat că instanța supremă nu a reținut niciodată în decizia sa din 12 noiembrie 2008 faptul că a corectat o eroare judiciară. De fapt, ea a respins anterior o cerere de revizuire împotriva deciziei Curții Supreme de Justiție din 12 noiembrie 2008, constatând că acordarea despăgubirilor de către instanțele naționale, pe lângă cea acordată deja în hotărârea principală, nu a subminat legalitatea procedurii. Prin urmare, este evident că însăși Curtea Supremă de Justiție nu a constatat nicio eroare judiciară în prezenta cauză¹. În acest context, în loc să își revizuiască hotărârea sa din 12 noiembrie 2008, Curtea Supremă de Justiție a ales să explice modul de executare a acesteia. Cu toate acestea, ea nu s-a referit la alte circumstanțe noi, altele decât cele care făceau parte din dosarul cauzei în momentul adoptării hotărârii. În plus, aceeași instanță, la adoptarea deciziei din 12 noiembrie 2008, nu a considerat necesară deducerea vreunei sume din cuantumul despăgubirii în favoarea reclamantului, deși cunoștea despre hotărârea în cauza respectivă².

În cauza *AsDAV vs. Republica Moldova*³, CtEDO a hotărât că utilizarea necompensată a operelor de către o autoritate publică constituie o încălcare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 la CEDO. S-a constatat că, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a încălcat dreptul la proprietate prin atribuirea operelor în domeniul public atunci când au fost bătute pe monede comemorative, deși Banca Națională a Republicii Moldova (BNM) nu a obținut autorizația prealabilă din partea autorilor. În cererea sa, AsDAV a susținut că refuzul Curții Supreme de Justiție a acorda despăgubiri constituie o încălcare a dreptului de proprietate al reclamantilor. Curtea Supremă de Justiție a susținut că dreptul de autor care poate exercita o acțiune în temeiul articolului 1 din Protocolul nr. 1, impune ca reclamantul să dețină un anumit tip de posesie, iar o astfel de posesie nu există. Cu toate acestea, Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, prevede că drepturile autorilor decurg din crearea operei. Potrivit Curții Supreme de Justiție, reclamantii prin predarea operelor lor către BNM, au acceptat că acestea nu vor fi protejate de dreptul de autor, în timp ce AGEPI a indicat asupra faptului că reclamantii era titularii drepturilor.⁴ Concursul la care au participat reclamantii nu includeau careva restricții sau condiționalități privind protecția drepturilor de autor.

<https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/european-court-of-human-rights-rebukes-moldova-for-unauthorized-and-unremunerated-use-of-artworks-on-commemorative-coins/>, (vizualizat la 31.03.2026).

¹ Cauza *Balan vs Republica Moldova* (2), [Online], <https://agent.gov.md/comunicate-de-presa/balan-v-republica-moldova-nr-2/>,

² Cauza *Balan vs Republica Moldova* (2), [Online], [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-221436%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-221436%22]})

³ Cauza *AsDAV vs. Republica Moldova*, [Online], [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22FRE%22\],%22appno%22:\[%2247384/07%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-206726%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22FRE%22],%22appno%22:[%2247384/07%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-206726%22]})

⁴ Cauza *Asociația „Drepturi de Autor și Conexe” vs BNM*, [Online], https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65453

2. Acordul privind aspectul comercial al drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPS), [Online], https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf (vizualizat la 24.03.2026)
3. Agenția de Stat pentru proprietate intelectuală, <https://agepi.gov.md/>
4. Bernd Justin Jütte (University College Dublin), European Court of Human Rights rebukes Moldova for unauthorized and unremunerated use of artworks on commemorative coins, 15 January 2021;
5. Cauza Melnychuk împotriva Ucrainei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-70089%22%7D> (vizualizat la 20.03.2026)
6. Cauza Anheuser-Busch Inc. împotriva Portugaliei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22%3A%22ENG%22%2C%22appno%22%3A%2273049/01%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-78981%22%7D>, pct. 72, (vizualizat la 14.03.2026)
7. Cauza AsDAC vs. Republica Moldova din 19 septembrie 2007 (Cererea nr. 47384/07), [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2247384/07%22%2C%22itemid%22%3A%22001-116627%22%7D> (vizualizat la 24.03.2026)
8. Cauza AsDAV vs. Republica Moldova, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22%3A%22FRE%22%2C%22appno%22%3A%2247384/07%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-206726%22%7D> (vizualizat la 24.03.2026)
9. Cauza Asociația „Drepturi de Autor și Conexe” vs BNM, [Online], https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65453 (vizualizat la 27.03.2026)
10. Cauza Asociația pentru Drepturi de Autor și Drepturi Conexe din Moldova („AsDAC”) împotriva Republicii Moldova, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-116627%22%7D> (vizualizat la 31.03.2026).
11. Cauza Bălan vs. Moldova (2), [Online], <https://agent.gov.md/comunicate-de-presa/balan-v-republica-moldova-nr-2/> (vizualizat la 28.03.2026)
12. Cauza Bălan vs. Moldova din 29 ianuarie 2018 (Cererea nr. 19247/03), [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-127424%22%7D> (vizualizat la 30.03.2026)
13. Cauza Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. împotriva Turciei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-192458%22%7D> pct. 37 (vizualizat la 24.03.2026)
14. Cauza SIA AKKA/LAA împotriva Letoniei, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-164659%22%7D>, pct. 55 (vizualizat la 24.03.2026)
15. Cauza Smith Kline și French Laboratories Ltd împotriva Țărilor de Jos, [Online], <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-738%22%7D> (vizualizat la 24.03.2026)
16. Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, [Online], <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/intellectual-property-rights/>, (vizualizat la 24.03.2026).
17. Constituția Republicii Moldova, Nr. 1 din 29-07-1994, [Online], https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro, (vizualizat la 28.03.2026)
18. Convenția de la Berna (1886), [Online], <https://www.agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/berne.pdf> (vizualizat 24.03.2026).
19. Convenția de la Paris (1983), [Online], https://agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/paris_0.pdf (vizualizat 24.03.2026).
20. Convenția de la Stockholm (1967), [Online], https://www.wipo.int/en/web/treaties/convention/summary_wipo_convention_-_text=WIPO-Administered_Treaties-Summary_of_the_Convention_Establishing_the_World_Intellectual_Property_Organization,the_treaties_that_WIPO_ad (vizualizat 24.03.2026).
21. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Protecția proprietății, 2020, pag. 13
22. Declarația Universală a Drepturilor Omului, [Online], https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/romanian-romana_-_text=Preambul&text=prezenta DECLARAȚIE UNIVERSALĂ A DREPTURILOR,teritoriile aflate sub jurisdicția lor. (vizualizat la 31.03.2026)
23. Hotărârea CSJ, 9 iunie 2024, nr.3, Chișinău
24. Hotărârea de Guvern Nr. 880 din 22.11.2012, [Online], https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19899&lang=ro#_ftnref3 (vizualizat la 30.03.2026)
25. European Court of Human Rights rebukes Moldova for unauthorized and unremunerated use of artworks on commemorative coins, [Online], <https://legalblogs.wolterskluwer.com/copyright-blog/european->

[court-of-human-rights-rebukes-moldova-for-unauthorized-and-unremunerated-use-of-artworks-on-commemorative-coins/](#), (vizualizat la 31.03.2026).

26. Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe, nr. 139 din 2 iulie 2010
27. Loghinescu P., "Protecția proprietății în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului", Teză de doctor în drept, 2024, p.56
28. Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale, World Intellectual Property Organization (WIPO) [Online], <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> (vizualizat 24.03.2026).
29. Protocolul nr. 1 la Convenție, [Online], <https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/10/Guide-Art.-1-Protocol-1-30.04.2020-RO.pdf#:~:text=Prezentul%20ghid%20a%20fost%20%C3%AEntocmit%20de%20Direc%C8%9Bia,oblig%C4%83%20Curtea.%20Poate%20suferi%20modific%C4%83ri%20de%20form%C4%83>, (vizualizat la 24.03.2026).
30. When Private International Law Meets Intellectual Property Law A Guide for Judges, disponibil [Online], https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_1053.pdf (vizualizat la 24.03.2026)

Copyright©CAZACU Doina, STAȘCOV Doina, 2026.

Contacte/Contacts/Контакты:

CAZACU Doina.

Doctor în drept, Conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova.

E-mail: doina.cazacu@yahoo.com ; <http://drept.usm.md>
<https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>

STAȘCOV Doina.

Studentă în anul III la Facultatea de Drept
din cadrul Universității de Stat din Moldova,
Chișinău, Republic of Moldova.

E-mail: doina.stascov@justice.md;
<https://orcid.org/0009-0006-9686-658X>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 19-26. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 25.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.02
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**RECONCEPTUALIZAREA PRINCIPILOR GENERALE DE DREPT
ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL: PERSPECTIVA COMISIEI DE DREPT
INTERNAȚIONAL A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE**

**REASSESSMENT OF GENERAL PRINCIPLES OF LAW IN
INTERNATIONAL LAW: THE PERSPECTIVE OF THE
UNITED NATIONS INTERNATIONAL LAW COMMISSION**

**ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ ОБЩИХ ПРИНЦИПОВ ПРАВА В МЕЖДУНАРОДНОМ
ПРАВЕ: ПОДХОД КОМИССИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ООН**

DORUL Olga* / DORUL Olga / ДОРУЛ Ольга
<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

**ABSTRACT:
REASSESSMENT OF GENERAL PRINCIPLES OF LAW
IN INTERNATIONAL LAW: THE PERSPECTIVE OF THE
UNITED NATIONS INTERNATIONAL LAW COMMISSION**

The Statute of the International Court of Justice enshrines, among the formal sources of law applicable by the Court in the settlement of disputes submitted to its jurisdiction, “the general principles of law recognized by civilized nations.” The nature of general principles of law, as referred to in Article 38(1)(c) of the Statute of the International Court of Justice, has long remained unclear and debated in legal doctrine, with scholars arguing whether they should be regarded as autonomous sources of law or as subsidiary sources of international law.

As of 2025, a clearer understanding of the functions of general principles of law has emerged. In light of the findings of the International Law Commission, these principles not only contribute to the coherence of the international legal system, but also serve as a foundation for substantive rights and obligations, as well as for secondary and procedural rules, and play an important role in the interpretation and supplementation of other rules of international law.

Keywords: International Law Commission, source of international law, formal source, general principle of law, International Court of Justice.

JEL Classification: K10, K33

* **DORUL Olga** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; (Chișinău, Republica Moldova) ; Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați (Galați, România). / **DORUL Olga** - Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University; (Chisinau, The Republic of Moldova) ; "Lower Danube" University of Galati (Galati, Romania). / **ДОРУЛ Ольга Павловна** - Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет, научный сотрудник, (Кишинев, Республика Молдова) ; Галацкий университет "Нижний Дунай" (Галац, Румыния) E-mail: [durulolga@yahoo.com](mailto:dorulolga@yahoo.com) ; <https://orcid.org/0000-0001-8613-4066> ; Scopus Author ID - 57204121430

Universal Decimal Classification: 342.7; 341.1 ; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.02>

РЕЗУМАТ:

RECONCEPTUALIZAREA PRINCIPIILOR GENERALE DE DREPT ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL: PERSPECTIVA COMISIEI DE DREPT INTERNAȚIONAL A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

Statutul Curții Internaționale de Justiție consacră, printre izvoarele formale de drept aplicabile de către Curte în soluționarea diferendelor supuse jurisdicției sale, „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate”. Natura principiilor generale de drept, la care se referă articolul 38 alineatul (1) lit. c) din Statutul Curții Internaționale de Justiție, mult timp în literatura de specialitate a fost neclară și disputată, autorii pledând pentru a le considera fie surse autonome de drept, fie izvoare subsidiare de drept internațional.

Începând cu anul 2025 avem o viziune clară a funcțiilor principiilor generale de drept. Acestea, în lumina constatărilor Comisiei de Drept Internațional, nu doar pot contribui la coerența sistemului juridic internațional, ci și pot servi la fundamentarea drepturilor și obligațiilor de fond, a regulilor secundare și procedurale, cât și pentru interpretarea și completarea altor reguli de drept internațional.

Cuvinte cheie: Comisia de drept internațional, izvor de drept internațional, izvor formal, principiu general de drept, Curtea Internațională de Justiție.

JEL Classification: K10, K33

CZU: 342.7; 341; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.02>

РЕЗЮМЕ:

ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ ОБЩИХ ПРИНЦИПОВ ПРАВА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ: ПОДХОД КОМИССИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ООН

Статут Международного Суда закрепляет среди формальных источников права, применяемых Судом при разрешении споров, переданных на его рассмотрение, «общие принципы права, признанные цивилизованными нациями». Природа общих принципов права, о которых идет речь в статье 38 пункте (1) подпункте (с) Статута Международного Суда, длительное время в юридической доктрине оставалась неясной и дискуссионной: одни авторы рассматривали их как самостоятельные источники права, другие — как вспомогательные источники международного права.

Начиная с 2025 года сформировалось более четкое понимание функций общих принципов права. В свете выводов Комиссии международного права они не только способствуют обеспечению согласованности международной правовой системы, но и могут служить основанием для материальных прав и обязанностей, вторичных и процессуальных норм, а также для толкования и восполнения других норм международного права.

Ключевые слова: Комиссия международного права, источник международного права, формальный источник, общий принцип права, Международный Суд.

JEL Classification: K10, K33

УДК: 342.7; 341; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.02>**Introducere**

În anul 1920 când se redacta articolul 38 din Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională, Comitetul consultativ al juriștilor era preocupat de faptul că, în anumite cazuri, viitoarea Curte ar putea constata că problemele aflate în litigiu nu sunt reglementate de niciun tratat și că nu poate fi identificată nicio regulă de drept cutumiar pentru a le soluționa. S-a considerat că ar fi nedorit și, posibil, inadecvat din punct de vedere principal, ca instanța să fie obligată să pronunțe ceea ce este cunoscut sub numele de *non liquet*. Aceasta reprezintă o constatare judiciară potrivit căreia o anumită pretenție nu poate fi nici admisă, nici respinsă, din cauza lipsei oricărei reguli de drept

aplicabile existente: conceptul va fi analizat mai detaliat ulterior în acest capitol. Măsura în care relațiile juridice internaționale erau guvernate în anii 1920 de alte surse decât tratatele și cutuma, era neclară; abordarea pozitivistă, care recunoștea rolul consimțământului statelor în formarea tratatelor și a cutumei, lăsa puțin loc pentru o sursă suplimentară. Totuși, Comisia a reușit să ajungă la un acord potrivit căruia, în lipsa uneia dintre aceste surse, Curtea ar trebui să aplice „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate”.¹

Anul 1920 marchează începutul dezbaterilor privind determinarea naturii și conținutului acestei surse specifice de drept internațional. Mai mult, principiile generale de drept au fost interpretate conceptual în mod diferit de doctrina occidentală și de cea sovietică, abordările fiind influențate în mod semnificativ de considerente de ordin ideologic.

Articolul 38 alineatul (1) litera (c) din Statutul Curții Internaționale de Justiție (1945) prevede că instanța va aplica „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate”. Această sursă este în mod variat elogiată și criticată: considerată fie o soluție universală pentru toate problemele dreptului internațional, fie negată chiar și sub aspectul validității sale normative. Perspectivile și tratamentele divergente ale principiilor generale își au originea în lipsa unui model conceptual clar al acestei surse.²

Rolul principiilor generale de drept în dreptul internațional public

Rațiunea existenței principiilor generale de drept în calitate de surse de drept anume în dreptul internațional public, rezidă în argumentul că dreptul internațional este, sub aspect structural, un drept particular, favorabil pentru asemenea tip de izvoare juridice.³

Mai mult, unii autori constată că principiile generale de drept formează legătură dintre esența (fundamentul) dreptului internațional public și existența acestuia (izvorul). Anume aceste principii, formate prin experiența juridică seculară, reflectă ideal, iar realizate în practică, exprimă valorile supreme de ordine, justiție și de bun comun pe care le considerăm înrădăcinate în dreptul natural.⁴ Alți autori consideră că principiile generale de drept sunt degajate din diverse sisteme de drept intern, fiind transpuse în ordinea internațională. Între aceste principii sunt incluse cele cu caracter tehnic și procedural (autoritatea de lucru judecat, obligația de reparare a prejudiciului cauzat etc.)⁵

Un alt argument al existenței principiilor generale de drept a fost cel că niciun sistem de drept nu poate include toate regulile specifice ce ar acoperi toate situațiile posibile să apară în practică. Cazuri neprevăzute vor apărea inevitabil⁶ iar acestea necesită recurgerea la principii generale de drept pentru completarea și asigurarea coerenței sistemului dreptului internațional public.

Specificul principiilor generale de drept internațional rezidă în faptul că articolul 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție le identifică ca fiind surse formale de drept, pe care judecătorul Înaltei Curți le poate aplica în vederea soluționării diferendelor. În acest context Bela Vitanyi afirmă: „Noțiunea de „principiu general de drept” nu evocă, în fond, nici o identificare cu izvoarele formale a dreptului care desemnează în sensul propriu al termenului procedeele prin care o normă de conduită, având referire la o situație sau la un raport de viață al cărui reglementare intervine, obține calitatea sa de regulă de drept pozitiv, pe când statutul conferă principiilor generale de drept calitatea de sursă subsidiară de drept.”⁷

Autorul rus Evintov consideră că principiile dreptului internațional se desprind din normele

¹ THIRLWAY H. General Principles of Law as a Source of Law, The Sources of International Law, Foundations of Public International Law (2014; online edn, Oxford Law Pro), <https://doi.org/10.1093/law/9780199685394.003.0004>, accessed 24 Apr. 2026.

² SAUNDERS I. General Principles as a Source of International Law Art 38(1)(c) of the Statute of the International Court of Justice ISBN 9781509936069 Hart Publishing, Bloomsbury Publishing Feb 25 2021, 304 p.

³ KOLB R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit, Presses Universitaires de France. Paris, 2000. 758 p. p. 71

⁴ Ibidem p. 72

⁵ MAZILU, D. Dreptul internațional public, ediția a II-a, LUMINA LEX, Volumul 1. București 2005. 622 p. pp. 110-111

⁶ THIRLWAY H. General Principles of Law as a Source of Law, The Sources of International Law, Foundations of Public International Law (2014; online edn, Oxford Law Pro), <https://doi.org/10.1093/law/9780199685394.003.0004>, accessed 24 Apr. 2026.

⁷ ADOUKI, D.E. Droit international public. Tome 1 : Les sources. L'Harmattan, 2002. 337 p. pp. 251-252

particulare și își găsesc consacrarea pe cale convențională sau cutumiară, nefiind izvoare ale dreptului internațional în sensul de forme de exprimare ale acestui drept. Din aceste considerente, principiile dreptului internațional sunt definite numai în mod subsidiar ca izvoare ale acestui drept.¹

Este oportun să ne expunem referitor la autonomia principiilor generale de drept ca izvoare de drept internațional. În materia respectivă în doctrină există două importante curente. Astfel, în *doctrina sovietică rusă*, și în special în opinia autorului G. I. Tunkin, convenția și cutuma constituiau unicele surse formale a dreptului internațional public. Predilecția pentru aceste două surse se explica prin voluntarismul statelor socialiste pentru care nu poate exista dreptul internațional, fără exprimare consimțământului statelor de a fi legat de el.²

Doctrina occidentală, reprezentată de Ch. Rousseau, Ch. De Visscher, J. Basdevant și Verdross, susține autonomia principiilor generale de drept³, numindu-le cel de-al treilea izvor de drept, distinct de cutumă sau convenție.

Astăzi doctrinarii susțin, că subestimarea rolului principiilor nu-și găsește rațiunea, deoarece principiile reprezintă de fapt *normele cele mai generale* de conduită a statelor, desprinse pe baza unei practici îndelungate și validate de o experiență istorică. Este indiscutabil că principiile dreptului internațional oferă instanțelor internaționale „*unul dintre cele mai importante elemente de apreciere a legalității conduitei subiectelor de drept în relațiile pe care le desfășoară în cadrul comunității internaționale.*”⁴

Definirea principiilor generale de drept în dreptul internațional în dreptul internațional public

Tentativele susmenționate de definire a principiilor generale de drept, departe de a fi exhaustive, le estimăm ca fiind categorice, și pentru a desluși până la final menirea și rolul acestora, în continuare expunem conținutul principalelor concepții referitoare la natura acestui izvor specific de drept internațional public:

- în opinia autorului R. Kolb principiile generale de drept sunt reguli pe care civilizația umană le-a învățat în lunga sa experiență în dreptul intern, pentru a fi cele care fortifică justiția și pe care oamenii le urmează pentru a proclama superioritatea dreptului și justiției asupra Națiunilor.⁵

- în opinia unui alt autor, M. Bos, principiile generale de drept ca concept normativ a dreptului național și internațional este prezent în conștiința națiunilor civilizate și este reflectat în principiile generale de drept, adoptate în sistemele lor de drept. Anume principiile generale de drept în mod esențial determină caracterul normativ al dreptului internațional. Anume principiile generale de drept contribuie la completarea dreptului internațional, în final contribuind la dezvoltarea lui progresivă.⁶

- în opinia autorilor ruși contemporani, deoarece dreptul internațional și dreptul național prezintă prin sine două sisteme de drept distincte, principii generale de drept, logic, trebuie considerate așa principii care sunt comune pentru ambele sisteme. Aceste principii nu pot avea caracter juridic, deoarece nu există norme de drept comune dreptului internațional și tuturor sistemelor naționale de drept existente astăzi pe glob. Prin urmare, referim la acestea principiile tehnicii legislative.⁷ Majoritatea juriștilor consideră ca atare maximele juridice de tipul: *lex specialis derogat legi generali* (norma specială abrogă norma generală), *lex posteriori derogat legi priori* (norma ulterioară abrogă norma anterioară), *nemo plus juris transferre potest quam ipse habet* (nimeni nu

¹ ЕВИНТОВ, В.И. Проблема общих принципов права в современных западных концепциях publicat in «Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве», „Naukova dumca”, Kiev, 1990. P. 111

² AVRIL, P., VERPEAUX, M. Les règles et principes non écrits en droit public, Editions Panthéon-Assas. Paris, 2000. 260p. p. 188

³ ADOUKI, D.E. Droit international public. Tome 1 : Les sources. L'Harmattan, 2002. 337 p. p. 225

⁴ Mazilu D. Dreptul internațional public, ediția a II-a, LUMINA LEX, Volumul 1. București 2005. 622 p. p. 111

⁵ Kolb R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit, Presses Universitaires de France. Paris, 2000. 758 p. p. 73

⁶ Евинтов, В.И. Проблема общих принципов права в современных западных концепциях publicat in «Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве», „Naukova dumca”, Kiev, 1990. P. 125

⁷ Колосов Ю., Кривчикова Э. Международное право. «Международные отношения». Москва, 2003. 722 p. p. 44

poate transfera altuia mai multe drepturi decât le are singur) etc. Care este natura juridică a acestor maxime? În opinia autorului rus P. Biriukov, acestea nu reprezintă principii generale de drept internațional, ci principii ale întregului sistem de drept. Aceste dispoziții sunt principii ale sistemului dreptului internațional, idei de bază, pe care se fundamentează atât sistemul de drept internațional, cât și sistemele de drept a statelor aparte. Aceste principii nu conțin reguli concrete de comportament ale destinatarilor normelor de drept internațional, prin urmare, nu pot fi considerate surse de drept internațional.¹

În sensul îngust, consideră R. Kolb, principiul general se deosebește de maximă prin normativitatea sa, prin autonomia sa și deseori prin precizia mai mare referitor la câmpul său de aplicare, precum și prin concretizarea conținuturilor sale într-o serie de principii, reguli și norme intermediare, apte să realizeze într-un mod mai specific ideea generală sau valoarea juridică pe care le conține. Principiul general este înainte de toate o normă, o normă generală, uneori o normă a normelor (super normă și supra normă); este o deschidere spre norme. Pe când maxima, fiind lipsită de normativitate autonomă, având un câmp de aplicare relativ stabil și determinat, tinde să nu fie decât rezultatul unei argumentări juridice cu o sedentarizare normativă foarte limitată. Valoarea sa variază în dependență de circumstanțe, metoda sa de aplicare fiind de ordine intuitivă și inductivă, calea de argumentare fiind succintă. Contrar normei, care păstrează între sine și activitățile sociale o distanță semnificativă, maxima este o noțiune puternic factuală. Este o abordare aparte pentru fapte. În calitate de standard, maximele sunt o trecere între norme și fapte.²

Odată fiind determinate părerile existente în materia conținutului principiilor generale de drept, fiind eliminate confuziile de termeni, purcedem la analiza celei de-a doua sintagme, care acompaniază acest izvor de drept în Statutul Curții Internaționale de Justiție. Este necesar să atenționăm că acest act de drept internațional menționând principiile generale de drept, adaugă determinativul „*recunoscute de națiunile civilizate*”.

Expresia „*națiuni civilizate*” ne apare astăzi ca fiind anacronică, chiar dacă la o anumită perioadă ea a coincis cu o realitate și o viziune a lumii caracterizată printr-o societate internațională împărțită în națiuni civilizate, cele semi-barbare și cele sălbatice.³

Prin „*națiuni civilizate*” autorii contemporani subînțeleg națiunile europene, națiunile extraeuropene provenite din cele europene și națiunile care au adoptat în ordinea lor juridică și politică civilizația occidentală. Acest unghi de abordare tinde să excludă colectivitățile umane care nu corespund acestui profil. Suplimentar, el nu ține cont de eterogenitatea societății internaționale contemporane. Profesorul Sorensen consideră că judecătorul internațional, identificând principiile generale de drept, nu va ști să țină cont de sistemele de drept ale colectivităților, pe care le-ar putea califica ca fiind civilizate, iar o astfel de abordare va presupune nerespectarea universalității societății internaționale. Profesorul Bartos denotă prin prisma principiului egalității suverane a statului: „*anacronismul în statutul Curții, deoarece conform concepției actuale, toate popoarele sunt civilizate și posedă dreptul egal de a influența elaborarea dreptului internațional*”. Iar Sir Humphrey Waldock adaugă că „*principiile generale de drept, recunoscute de către națiunile civilizate privesc în realitate toate statele independente*”.⁴

Perspectiva Curții Internaționale de Justiție asupra principiilor generale de drept

În opinia autorului Imogen SAUNDERS hotărârile Curții Internaționale de Justiție care fac referire la principiile generale de drept se împart în cinci categorii. Prima categorie cuprinde hotărârile care nu fac referire la articolul 38 alin. (1) lit. (c) sau la formularea acestuia, dar care au fost totuși considerate de doctrină ca făcând trimitere la un principiu general. Utilitatea acestor cauze este variabilă — unele, dacă într-adevăr se referă la un principiu general, oferă perspective valoroase asupra naturii acestei surse, în timp ce altele sunt mai puțin relevante. A doua categorie include hotărârile care fac referire explicită la articolul 38 alin. (1) lit. (c) sau la formularea acestuia, dar asociază principiile generale cu alte surse ale dreptului internațional, în principal cutuma. Ca urmare,

¹ Бирюков П. Международное право. Издание 2-ое. ЮРИСТЪ, 2001. 416 p pp. 40-41

² Kolb R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit, Presses Universitaires de France. Paris, 2000. 758 p. pp. 68-70

³ Adouki D.E. Droit international public. Tome 1 : Les sources. L'Harmattan, 2002. 337 p. p. 252

⁴ Ibidem pp. 252-253

distincția dintre surse devine neclară. Aceste cauze reflectă confuzia și lipsa de claritate care înconjoară utilizarea articolului 38 alin. (1) lit. (c). Contrar intențiilor inițiale ale Comitetului Consultativ de Juriști, acesta nu este tratat ca o sursă independentă sau distinctă de drept internațional, ci este utilizat doar alături de norme cutumiare deja existente, cu conținut identic. A treia categorie cuprinde hotărârile care tratează principiile generale ca o sursă distinctă de drept, dar nu oferă îndrumări cu privire la natura acestei surse. A patra categorie este alcătuită din hotărâri care oferă anumite orientări limitate cu privire la natura sursei, de regulă fie în ceea ce privește metodologia, fie jurisprudența, dar nu ambele. Ultima categorie include hotărârile care conțin o analiză mai detaliată a sursei, incluzând atât metodologia, cât și jurisprudența. În mod evident, aceste ultime două categorii de hotărâri sunt cele mai utile pentru aprofundarea înțelegerii articolului 38 alin. (1) lit. (c) ca sursă cuprinzătoare a dreptului internațional.¹

În cele ce urmează, vom analiza două cauze examinate de Curtea Internațională de Justiție, în care părțile au invocat principiile generale de drept în susținerea pretențiilor lor, acestea reprezentând, în opinia noastră, exemple relevante privind modul în care Înalta Curte evaluează argumentele întemeiate pe principiile generale de drept.

În *cauza Portugalia vs. India*² având la bază pretențiile Portugaliei de recunoaștere a dreptul de trecere prin teritoriul indian către enclavele sale situate pe coasta de vest a Indiei, Portugalia a invocat, de asemenea, în susținerea pretenției sale cutuma internațională generală și principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate. Ajungând la concluzia că modul de acțiune urmat de autoritățile britanice și indiene, pe de o parte, și de cele portugheze, pe de altă parte, a constituit o practică asupra căreia părțile erau în deplin acord și în temeiul căreia Portugalia a dobândit un drept de trecere pentru persoane private, funcționari civili și mărfuri în general, Curtea nu a considerat necesar să analizeze dacă cutuma internațională generală sau principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate pot conduce la același rezultat.

O altă cauză examinată de Curtea Internațională de Justiție, și anume diferendul dintre Ungaria și Slovacia cu privire la proiectul Gabčíkovo-Nagymaros a apărut în urma nerespectării acordului încheiat în anul 1977 între aceste state. Acordul avea ca obiect de reglementare construirea unui sistem de baraje și hidrocentrale pe fluviul Dunărea. În pofida faptului că lucrările au demarat în anii 1980, în Ungaria au apărut tot mai multe preocupări legate de impactul ecologic al proiectului. În aceste condiții, în anul 1989, Ungaria a suspendat și ulterior a abandonat lucrările de la Nagymaros, invocând motive de protecție a mediului și schimbarea circumstanțelor. Cehoslovacia a continuat unilateral proiectul, deviant cursul Dunării printr-o soluție tehnică alternativă („variante C”). Aceste acțiuni au generat un diferend privind validitatea și executarea tratatului din 1977, care a fost supus soluționării Curții Internaționale de Justiție (CIJ), care s-a pronunțat la 25 septembrie 1997.

În textul hotărârii CIJ găsim referire expresă la faptul că printr-un Acordul Special, părțile au solicitat Curții să stabilească dacă Slovacia „avea dreptul să continue, în noiembrie 1991”, realizarea Variantei C și „să o pună în funcțiune începând din octombrie 1992”.

În vederea justificării acestor acțiuni, Slovacia a invocat ceea ce a denumit „principiul aplicării aproximative”, susținând că acesta este un principiu al dreptului internațional și un principiu general de drept.

Curtea nu a considerat necesar să stabilească dacă există un principiu de drept internațional sau un principiu general de drept al „aplicării aproximative”, deoarece, chiar dacă un astfel de principiu ar exista, el ar putea fi utilizat, prin definiție, numai în limitele tratatului în cauză. În opinia Curții, Varianta C nu îndeplinește această condiție esențială în raport cu Tratatul din 1977.³

Slovacia a susținut, de asemenea, că a acționat în temeiul unei obligații de a limita prejudiciile atunci când a pus în aplicare Varianta C. Aceasta a afirmat că „este un principiu general al dreptului

¹ Saunders I. General Principles as a Source of International Law: Article 38(1)(c) of the Statute of the International Court of Justice (PhD thesis, 2012) <http://hdl.handle.net/1885/150624> accessed [24.04.2026]. pp. 152-153

² Affaire du Droit de Passage sur Territoire Indien (Portugal C. Inde) Fond Arrêt du 12 Avril 1960 <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/32/032-19600412-JUD-01-00-BI.pdf>

³ Affaire relative au Projet Gabčíkovo-Nagymaros (Hongrie c. Slovaquie) Arrêt du 25 Septembre 1997 <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-BI.pdf> para. 76

internațional potrivit căruia o parte vătămată de neexecutarea obligațiilor de către cealaltă parte contractantă trebuie să încerce să diminueze prejudiciul suferit”. Dintr-un astfel de principiu ar rezulta că un stat vătămat care nu a luat măsurile necesare pentru a limita prejudiciul suferit nu ar avea dreptul să solicite despăgubiri pentru acea parte a prejudiciului care ar fi putut fi evitată. Deși acest principiu ar putea astfel să constituie un temei pentru calcularea despăgubirilor, el nu poate, pe de altă parte, să justifice un act care este în mod independent ilicit.¹ Întrucât Curtea a constatat că punerea în funcțiune a Variantei C a constituit un act internațional ilicit, obligația de a limita prejudiciile invocată de Slovacia nu a necesitat o examinare suplimentară.

Natura și tipologia principiilor generale de drept în proiectul de concluzii al Comisiei de Drept Internațional a ONU

În cadrul sesiunii din 2025, Comisia de Drept Internațional a ONU a prezentat proiectul de concluzii privind principiile generale de drept în calitate de izvor al dreptului internațional.² În sensul acestor concluzii provizorii, existența unui principiu general de drept presupune, ca regulă, recunoașterea sa într-o largă majoritate a sistemelor juridice ale statelor.

Principiile generale de drept includ atât principiile ce provin din sistemele juridice naționale, cât și cele care s-au format în cadrul sistemului juridic internațional.

Deoarece determinarea existenței și conținutului principiilor generale de drept relevă anumite dificultăți, Comisia de drept internațional a venit cu o precizare întru a facilita identificarea și recunoașterea acestora în calitate de izvor de drept internațional. În aceasta ordine de idei se cere întrunirea cumulativă a două condiții:

- *să fie stabilită existența unui principiu comun diferitor sisteme juridice ale lumii.* În acest sens va fi realizată o analiză comparativă a sistemelor juridice naționale, și această analiză comparativă va fi largă, reprezentativă întru a cuprinde diferite regiuni ale lumii și va include o examinare a legilor și a jurisprudenței naționale, cât și a altor acte.

- *să fie stabilită transpunerea principiului în sistemul juridic internațional.* Astfel, un principiu comun diferitelor sisteme juridice ale lumii poate fi transpus în sistemul juridic internațional, în măsura în care este compatibil cu acesta.

În calitate de mijloace auxiliare de determinare a existenței principiilor generale de drept sunt recunoscute hotărârile instanțelor de judecată, în special ale Curții Internaționale de Justiție, iar în anumite situații pot fi invocate și hotărârile instanțelor naționale de judecată cu privire la existența și conținutul principiilor generale de drept. Doctrina, în termenii proiectului concluziilor Comisiei de drept internațional, va reflecta într-un mod general punctele de vedere concordante ale persoanelor având competență în dreptul internațional și reprezentând diferite sisteme juridice și regiuni ale lumii.

Cu referire la raporturile dintre principiile generale de drept și tratatele internaționale, dreptul internațional cutumiar Comisia de drept internațional a precizat că principiile generale de drept nu se află în raport ierarhic cu tratatele și cutumele internaționale. Un principiu general de drept poate coexista cu o regulă identică sau similară a unui tratat sau de drept internațional cutumiar. Orice neconcordanță între un principiu general de drept și o regulă dintr-un tratat sau de drept internațional cutumiar trebuie rezolvată prin aplicarea metodelor de interpretare și de rezolvare a unor asemenea conflicte general admise în dreptul internațional.

Concluzie

În lumina celor expuse, se poate constata că plasarea principiilor generale de drept, atât în Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională, cât și în Statutul Curții Internaționale de Justiție, imediat după tratatele internaționale și cutuma internațională, evidențiază poziția lor distinctă în arhitectura izvoarelor dreptului internațional. Această configurare normativă a generat un interes doctrinar constant, principiile generale de drept devenind astfel un subiect amplu analizat și dezbătut în literatura de specialitate, atât sub aspectul naturii lor juridice, cât și al funcțiilor pe care le îndeplinesc în sistemul dreptului internațional.

¹ Ibidem para. 80

² Comisia de Drept Internațional a ONU, Proiect de concluzii privind principiile generale de drept, document ONU A/CN.4/L.983 (2025). <https://documents.un.org/doc/undoc/ld/g25/079/73/pdf/g2507973.pdf>

În condițiile sistemului contemporan internațional, în contextul unor evoluții recente care pot aduce atingeri grave ordinii juridice internaționale instituite după cel de-al Doilea Război Mondial, considerăm binevenite interpretările privind principiile generale de drept formulate în cadrul Comisia de Drept Internațional a ONU, precizând că acestea reflectă o etapă provizorie a lucrărilor Comisiei și nu constituie încă o poziție definitivă a acesteia.

Recunoașterea explicită a caracterului autonom al principiilor generale de drept ca izvoare ale dreptului internațional public va facilita o înțelegere mai clară, în doctrină, a naturii lor juridice și va contribui, în final, la uniformizarea pozițiilor în această materie, tradițional marcată de interpretări doctrinare divergente.

Referințe bibliografice:

1. Adouki D.E. Droit international public. Tome 1 : Les sources. L'Harmattan, 2002. 337 p.
2. Affaire du Droit de Passage sur Territoire Indien (Portugal C. Inde) Fond Arrêt du 12 Avril 1960 <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/32/032-19600412-JUD-01-00-BI.pdf>
3. Affaire relative au Projet Gabčíkovo-Nagymaros (Hongrie c. Slovaquie) Arrêt du 25 Septembre 1997 <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-BI.pdf> para. 80
4. Avril, P., Verpeaux, M. Les règles et principes non écrits en droit public, Editions Panthéon-Assas. Paris, 2000. 260p.
5. Comisia de Drept Internațional a ONU, Proiect de concluzii privind principiile generale de drept, document ONU A/CN.4/L.983 (2025). <https://documents.un.org/doc/undoc/ltid/g25/079/73/pdf/g2507973.pdf> (Accessed 22.04.2026).
6. Kolb R. La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit, Presses Universitaires de France. Paris, 2000. 758 p.
7. Mazilu D. Dreptul internațional public, ediția a II-a, LUMINA LEX, Volumul 1. București 2005. 622 p.
8. Saunders I. General Principles as a Source of International Law Art 38(1)(c) of the Statute of the International Court of Justice ISBN 9781509936069 Hart Publishing, Bloomsbury Publishing Feb 25 2021, 304 p.
9. Thirlway H. General Principles of Law as a Source of Law, The Sources of International Law, Foundations of Public International Law (2014; online edn, Oxford Law Pro), <https://doi.org/10.1093/law/9780199685394.003.0004>, accessed 24 Apr. 2026.
10. Бирюков П. Международное право. Издание 2-ое. ЮРИСТЪ, 2001. 416 p pp. 40-41
11. Евинтов, В.И. Проблема общих принципов права в современных западных концепциях publicat în «Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве», „Nausova dumca", Kiev, 1990. p. 188
12. Колосов Ю., Кривчикова Э. Международное право. «Международные отношения». Москва, 2003. 722 p p. 44.

Copyright©DORUL Olga., 2026

Contacts/ Contacte/ Контакты:

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău, Republica Moldova)
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați
(Galați, România).

E-mail: [durulolga@yahoo.com](mailto:dorulolga@yahoo.com) ;

<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066> ;

Scopus Author ID - 57204121430

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 27-44. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 30.03.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.03
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**NATURA JURIDICĂ A PROTOCOLULUI DE LA HAGA DIN 1999 PRIVIND
PROTECȚIA BUNURILOR CULTURALE ÎN CAZ DE CONFLICT ARMAT**

**LEGAL NATURE OF THE 1999 HAGUE PROTOCOL ON THE PROTECTION
OF CULTURAL PROPERTY IN THE EVENT OF ARMED CONFLICT**

**ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ГААГСКОГО ПРОТОКОЛА 1999 ГОДА О ЗАЩИТЕ
КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В СЛУЧАЕ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА**

GAMURARI Vitalie* / GAMURARI Vitalie / ГАМУРАРЬ Виталие

<https://orcid.org/0000-0003-3634-8554>

BOTNARI Ilona** / BOTNARI Ilona / БОТНАРЬ Илона

<https://orcid.org/0009-0009-0215-5579>

ABSTRACT:

**LEGAL NATURE OF THE 1999 HAGUE PROTOCOL ON THE PROTECTION
OF CULTURAL PROPERTY IN THE EVENT OF ARMED CONFLICT**

The adoption of the 1999 Protocol providing for enhanced protection for cultural property in the event of armed conflict is a positive result in relation to the 1954 Hague Convention and Protocol in several respects, particularly in light of the divergences between States regarding the implementation of such protection.

The 1999 Protocol, together with the 1954 Hague Convention and Protocol, as well as the 1949 Geneva Conventions and the 1907 Hague Convention IV, currently constitute the body of rules governing the protection of cultural property in the event of armed conflict. Finally, the 1999 Protocol combines various institutions of international humanitarian law and international criminal law.

Key-words:

The 1999 Protocol, the 1954 Hague Convention, general protection, increased protection, cultural goods, international humanitarian law, responsibility.

* **GAMURARI Vitalie** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Prorector pentru Cercetare Științifică și Studii Doctorale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (Chișinău, Republic of Moldova). / **GAMURARI Vitalie** - PhD in Law, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific Research and Doctoral Studies, Free International University of Moldova (Chișinău, Republic of Moldova). / **ГАМУРАРЬ Виталий** - Доктор юридических наук, доцент, проректор по научным исследованиям и докторантуре, Свободный международный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** vgamurari@ulim.md ; <https://orcid.org/0000-0003-3634-8554>

** **BOTNARI Ilona** - Studentă-doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **BOTNARI Ilona** - PhD student, Law Department, University of European Studies of Moldova (Chișinău, The Republic of Moldova). / **БОТНАРЬ Илона** - Аспирантка, Европейский университет Молдовы, Юридический факультет.. (Кишинев, Молдова). **E-mail:** ilona_botnar@yahoo.com ; <https://orcid.org/0009-0009-0215-5579>

JEL Classification: K10, K33; K11**Universal Decimal Classification:** 342.7; 341.3; 349.23/24; 341.241<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.03>**REZUMAT:****NATURA JURIDICĂ A PROTOCOLULUI DE LA HAGA DIN 1999 PRIVIND PROTECȚIA BUNURILOR CULTURALE ÎN CAZ DE CONFLICT ARMAT**

Adoptarea Protocolului din 1999 care prevede o protecție extinsă pentru bunurile culturale în caz de conflict armat este un rezultat pozitiv în raport cu Convenția și Protocolul de la Haga din 1954 din mai multe cinsiderente, în special în lumina divergențelor existente între state privind punerea în aplicare a unei astfel de protecții.

Or, Protocolul din 1999 de rând cu Convenția și Protocolul din 1954 de la Haga, precum și Convențiile de la Geneva din 1949 și a Convenției IV de la Haga din 1907, constituie la moment acel ansamblu de norme ce reglementează protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat. În final, Protocolul din 1999 îmbină diverse instituții de drept internațional umanitar și drept internațional penal.

Cuvinte-cheie: Protocolul din 1999, Convenția de la Haga din 1954, protecție enerală, protecție extinsă, bunuri culturale, drept internațional umanitar, răspundere.

JEL Classification: K10, K33; K11**CZU:** 342.7; 341.3; 349.23/24; 341.241<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.03>**РЕЗЮМЕ:****ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ГААГСКОГО ПРОТОКОЛА 1999 ГОДА О ЗАЩИТЕ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В СЛУЧАЕ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА**

Принятие Протокола 1999 года, предусматривающего усиленную защиту культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, является положительным результатом по сравнению с Гаагской конвенцией и протоколом 1954 года во многих отношениях, особенно в свете разногласий между государствами в отношении осуществления такой защиты.

Протокол 1999 года вместе с Гаагской конвенцией и протоколом к ней 1954 года, а также Женевскими конвенциями 1949 года и Четвертой Гаагской конвенцией 1907 года в настоящее время составляют свод правил, регулирующих защиту культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Наконец, Протокол 1999 года объединяет различные институты международного гуманитарного права и международного уголовного права.

Ключевые слова: Протокол 1999 года, Гаагская конвенция 1954 года, общая защита, усиленная защита, культурные ценности, международное гуманитарное право, ответственность.

JEL Classification: K10, K33; K11**УДК:** 342.7; 341.3; 349.23/24; 341.241<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.03>**Introducere**

Actul constitutiv al UNESCO se bazează pe ideea fundamentală că cultura ce favorizează cooperarea și conlucrarea mutuală între popoare, poate avea un rol esențial, încât suspiciunea și neîncrederea între națiuni să nu ducă ca în trecut la război, astfel confirmând speranța oamenilor de a promova menținerea păcii și securității internaționale.

Regretabil, dar cultura care trebuie să contribuie la o lume mai pașnică și tolerantă, este însăși amenințată de război, în lumina distrugerilor bunurilor care constituie mărturie materială. În toate timpurile războiul a constituit principalul pericol pentru integritatea bunurilor culturale, or, astăzi conflictele armate sunt principala cauză a distrugerii și degradării patrimoniului cultural și spiritual al popoarelor. Distrugerea unui monument, a unei biblioteci sau a unei opere de artă constituie un prejudiciu calculabil, în timp ce aceste bunuri sunt expresia identității istorice al unui popor.

O astfel de abordare este și mai intolerabilă în raport cu distrugerea ideologică, dar și cum ar fi cazurile conflictelor armate în ex-Yugoslavia în ultima decadă al secolului XX. Devastarea și jefuirea sistematică a bunurilor culturale era cu regret, parte integrantă a acțiunilor ilegale cunoscute ca purificări etnice ce viza eliminarea totală atât a bunurilor fizice, cât și morale ale inamicului.¹

Începând cu finele secolului XIX dreptul conflictelor armate sa dotat cu reguli specifice pentru protecția bunurilor culturale, printre care evidențiem art. 27 și 56 ale Regulamentelor de la Haga din 1899 și 1907, precum și Pactul Roerich adoptat în 1935 în cadrul Uniunii panamericale.² Între timp, ansamblul de norme cele mai importante în materie este prezentat de sistemul Convenției de la Haga din 1954. Este vorba despre o serie de instrumente adoptate la Haga la 14.05.1954 în cadrul unei conferințe interguvernamentale pe subiectul protecției bunurilor culturale în caz de conflict armat, compus din Convenția privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, un Regulament de executare ca parte a Convenției, un Protocol facultativ ce vizează în special împiedicarea comercializării bunurilor culturale din teritoriile ocupate și garnatarea restituirii acestora la finele ostilităților precum și cele 3 rezoluții ce vizează forțele armate ce participă la operațiunile militare sub egida ONU,³ crearea de Înaltele Părți Contractante al unui comitet consultativ național⁴ și convocarea de către Directorul general al UNESCO a unei reuniuni ale Înaltele Părți cContractante.⁵

La aceste instrumente adăugăm și Protocolul II din 26.03.1999. Elaborat în cadru UNESCO, acesta întrunește abordările dreptului internațional umanitar și al dreptului internațional penal. Acest protocol constituie un progres decisiv în ameliorarea situației bunurilor culturale în caz de conflict armat. Or, nu putem porni studiul fără a reaminti succint rațiunile pentru care a fost adoptat acest protocol.

Reexaminarea Convenției de la Haga din 1954 și adoptarea Protocolului din 1999

Conflictele armate ce au avut loc după adoptarea Convenției de la Haga din 1954 au evidențiat unele carențe ce afectează punerea în aplicare al acestui instrument. În special, evenimentele ce au avut loc în prima jumătate a anilor 90 au demonstrat că Convenția nu a putut fi aplicată *in integrum* din motiv că majoritatea conflictelor erau non-internaționale. La aceasta trebuie să adăugăm eșecul regimului protecției speciale, dar și incertitudinile mecanismului de control al punerii în aplicare a Convenției fondat pe angajamentele Puterii Protectoare a Comisarului general care sa dovedit a fi impracticabil.⁶ În special este cazul urmat de drama provocată în ex-Yugoslavia la care UNESCO a reacționat printr-o veritabilă mobilizare a reacțiilor față de distrugerile importante al podului din Mostar și bombardarea orașului vechi Dubrovnik, iar ca urmare a pornit un proces de reexaminare al Convenției.

¹ M. Cherif Bassiouni. Former Yugoslavia: Investigating violations of international humanitarian law and establishing an international criminal tribunal. In: Fordham International Law Journal, Volume 18, Issue 4 1994 Article 5 [on-line] <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1434&context=ilj> (consultat la 03.03.2025).

² Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935 [on-line] <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/325-IHL-44-EN.pdf> (consultat la 03.03.2025).

³ Consiliul de Securitate al ONU. Résolution 2347 (2017) [on-line] <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/079/07/pdf/n1707907.pdf> (consultat la 03.03.2025).

⁴ Principes directeurs pour la création de Comités nationaux pour le Programme information pour tous et leur fonctionnement (2010) [on-line] https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187069_fre (consultat la 03.03.2025).

⁵ UNESCO. Resolutions adoptées lors de la 15e Réunion des Hautes Parties contractantes à la Convention de La Haye de 1954 [on-line] <https://unesdoc.unesco.org/search/N-EXPLORE-a412ed56-5b6e-4833-9a2e-9c476cd8301c> (consultat la 03.03.2025).

⁶ Jiří Toman, The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Dartmouth Publishing Company, Aldershot/Unesco Publishing, Paris, 1996, 525 p. [on-line] <https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-red-cross/article/abs/jiri-toman-la-protection-des-biens-culturels-en-cas-de-conflit-arme-paris-editions-unesco-1994-490-pages-jiri-toman-the-protection-of-cultural-property-in-the-event-of-armed-conflict-dartmouth-publishing-company-alder-shotunesco-publishing-paris-1996-525-pages-emmanuelle-stavraki-la-convention-pour-la-protection-des-biens-culturels-en-cas-de-conflit-arme-athenes-editions-ant-n-sakkoulas-1996-306-pages-jean-a-konopka-ed-la-protection-des-biens-culturels-en-temps-de-guerre-et-de-paix-dapres-les-conventions-internationales-multilaterales-geneve-imprimeries-de-versoix-1997-163-pages/FE3E8F54F1D107C9E9E54411712D2727> (consultat la 03.03.2025).

În 1991 UNESCO a solicitat unui expert independent de la City University of London, Patrick Boylan,¹ să elaboreze un comentariu la Convenția și Protocolul de la Haga din 1954. Acest document² atestă, că în pofida listelor aplicabile și adaptate circumstanțelor defavorizate care erau incomode acestor instrumente, ci mai degrabă este vorba despre lipsa unei aplicabilități din partea Înalțelor Părți Contractante. În acest sens au fost făcute o serie de recomandări. Conform acestora amendamentul la Convenția și Protocolul din 1954 ar fi o prioritate secundară în raport cu prioritatea absolută privind adoptarea unor măsuri practice, astfel ca dispozițiile acestor instrumente să fie mai bine cunoscute, acceptate și aplicate.

Elaborarea Protocolului din 1999

Din start trebuie să constatăm, că majoritatea acestor recomandări și propuneri nu au fost luate în considerație în cadrul procesului de reexamenare a Convenției, care se concentrase, după cum cunoaștem, asupra elaborării unui nou instrument.³ Astfel, sa atras atenția că majoritatea Înalțelor Părți Contractante au făcut foarte puțin pentru aplicarea Convenției, în unele aspecte și mecanisme prevăzute de acestea prezentau elemente importante asupra cărora trebuia de remediat.

Pe parcursul ultimelor deceni, în final, secretariatul UNESCO se adresase unui grup de experți independenți. Aceștea, au avut câteva reuniuni, printre care evidențiem cea din iulie 1993 de la Haga, cea din februarie 1994 de la Lauswolt, Țările de Jos, dar și cea din noiembrie-decembrie 1994 de la Paris, în cadrul cărora a fost elaborat un proiect de text amendament (documentul Lauswolt).⁴ Ulterior, două reuniuni ale experților guvernamentali de la Paris din 1997 și de la Viena din 1998 au fost organizate pentru a pregăti un proiect al Protocolului II,⁵ care a fost în final prezentat în cadrul Conferinței diplomatice referitor la proiectul Protocolului II adițional la Convenția de la Haga din 1954 privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, convocată de guvernul Țărilor de Jos între 25-26 martie 1999. Astfel, după două săptămâni de negocieri, Conferința a adoptat prin consensus textul Protocolului respectiv.⁶

Principalele teme ale reformei

Ocazia elaborării și adoptării acestui text este dublu remarcabilă. Pe de o parte, ea se înscrie în cadrul celebrărilor cu ocazia centenarului primei Conferințe de pace de la Haga din 1899, iar pe de altă parte, ea încheie deceniul ONU pentru dreptul internațional 1990-1999. Protocolul II care realizează numeroase evoluții în cadrul dreptul internațional umanitar, în special ce ține de protecția bunurilor culturale într-o perioadă de 50 de ani, are evident și alte merite. Iată, înainte de a examina conținutul său și astfel, mai bine înțeles, trebuie puse în evidență temele principale ce au fost discutate pe parcursul procesului de revizuire: definirea măsurilor preventive specifice; o mai bună definire a excepției de la necesitatea militară; revitalizarea sistemului protecției extinse; reprimarea infracțiunilor și punerea în aplicare al unui sistem de sancțiuni în caz de încălcări grave (răspunderea penală al individului și competența); revizuirea sistemelor de control și punerea în aplicare a obligațiilor convenționale și definirea structurilor permanente abilitate cu acest control (aspecte instituționale).

Protocolul II a încercat să dea răspuns la fiecare din aceste subiecte numeroase ce au evaluat în cadrul dreptului internațional umanitar și al dreptului protecției bunurilor culturale pe parcursul a 50

¹ Maria Teresa Dutli. Protection des biens culturels en cas de conflit armé. Rapport d'une réunion d'experts. ICRC. 2000 [on-line] https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/report-icrc_001_0805.pdf (consultat la 03.03.2025).

² Patrick Boylan. The european contribution to the world report on culture and development. Europe's built environment and movable heritage. 1994 [on-line] <https://catalogus.boekman.nl/pub/97-337.pdf> (consultat la 03.03.2025).

³ Protection of the environment in relation to armed conflicts. liminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts, by Ms. Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur. 30 May 2014 [on-line] https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_674.pdf (consultat la 03.03.2025).

⁴ Jean-Marie Henckaerts. New rules for the protection of cultural property in armed conflict. The significance of the Second Protocol to the 1954. The significance of the Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict [on-line] <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1560775500059812a.pdf> (consultat la 03.03.2025).

⁵ Maria Teresa Dutli., op. cit.

⁶ Robert Mrljić, LL. B. UNESCO and the protection of cultural property in the event of armed conflict, 2009 [on-line] <https://hrcak.srce.hr/file/62038> (consultat la 03.03.2025).

de ani ce au precedat, au bineînțeles și alte merite. Însă, înainte de a porni examenarea conținutului său și astfel, mai bine înțeles, trebuie puse în evidență temele principale ce au fost puse în discuție pe perioada procesului de revizuire:

- ✓ definirea măsurilor preventive specifice;
- ✓ o mai bună definire de excepție de la necesitatea militară;
- ✓ revitalizarea sistemului protecției speciale;
- ✓ reprimarea infracțiunilor și punerea în aplicare al unui sistem de sancțiuni în caz de încălcări grave (răspunderea penală a individului și comunității);
- ✓ revizuirea sistemului de control de punere în aplicare ale obligațiilor convenționale și definirea structurilor permanente însărcinate cu acest control (aspecte instituționale).

Protocolul II a încercat să dea un răspuns la fiecare din aceste subiecte, precizând o serie de noutăți pe care ne propunem să le analizăm. Pentru moment, este suficient să constatăm că soluțiile adoptate favorizează ameliorarea regimului de protecție prevăzut de Convenția din 1954, iar în unele cazuri chiar și îl completează.¹

Soluțiile unui Protocol adițional și consecințele sale

Protocolul II are 47 de articole ce depășește Convenția, ceea ce permite deja abordarea preciziei acestui instrument în raport cu regimul juridic existent. Or, dacă Protocolul II completează Convenția din 1954, el totodată nu o înlocuiește. Din punct de vedere strict formal nu este vorba despre un protocol de amendament sau de revizuire, dar nici despre un nou acord internațional autonom. Protocolul II este un instrument facultativ și adițional la Convenția de la Haga din 1954, care rămâne a fi textul de bază. Or, statele ce doresc să adere la Protocolul II trebuie anterior să devină parte la Convenție.²

Chestiunea formei noului instrument a fost dezbătută pe întreaga perioadă de revizuire.³ Doar după o lungă dezbatere a fost acceptată forma unui protocol adițional după modelul celor două Protocoale Adiționale din 1977 la Convențiile de la Geneva din 1949.⁴

În final, adoptarea unui protocol adițional prezenta mai multe avantaje în raport cu alte soluții propuse. Or, este vorba despre un instrument mai simplu negociabil în comparație cu o nouă convenție, care risca să ignore rezultatele obținute sau să creeze două regimuri de protecție concurente. Astfel, adoptarea unui protocol adițional a conciliat, care a calmat un pic spiritele, ținând cont de procedura amendamentului prevăzută de articolul 39 al Convenției de la Haga din 1954 care avea să solicite unanimitatea Înalțelor Părți Contractante.⁵

Trebuie printre altele să menționăm că protocoalele adiționale sunt instrumente foarte flexibile, care anume din aceste motive sunt tot mai des utilizate. Or, putem aduce în acest sens exemplul drepturilor omului sau al protecției mediului. Caracteristica lor principală este că ele completează dispozițiile tratatului principal, lăsând intacte aspecte speciale, inclusiv structura în raport cu rezultatele obținute de acesta.

Este clar că Protocolul II nu vizează amendarea Convenției, doar că conform termenilor prevăzuți de articolul 2 a completat domeniul referitor la relațiile între statele părți. Pentru această rațiune redactorii au dorit ca fiecare dispoziție a Protocolului să se reiasă din faptul că el este într-adevăr adițional. Printre altele, pe lângă faptul că Protocolul tratează chestiuni deja reglementate de Convenția de la Haga din 1954, dispozițiile Protocolului care prevăd că rapoartele între Părți asupra celor ce eventual sunt incompatibile cu cele ale Convenției.

Câmpul de aplicare al Protocolului II

¹ Jean-Marie Henckaerts, op. cit., p.29.

² Idem.

³ Fernando Pignatelly y Mecca. El Segundo Protocolo de la Convención de 1954 para la protección de los bienes culturales en caso de conflicto armado, hecho en la Haya el 26 de marzo de 1999. In: pp. 364-366. In: [Revista española de derecho militar. - Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Francisco de Vitoria, Sección de Derecho Militar, 1956- = ISSN 0034-9399. - 01/01/2001 Número 77 - enero/junio 2001, pp. 357-441](#) [on-line] https://bibliotecavirtual.defensa.gob.es/BVMDefensa/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=302058 (consultat la 03.03.2025).

⁴ Elina N. Moustaira. International Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict [on-line] http://users.uoa.gr/~emoustai/Hague_1954-Moustaira.pdf (consultat la 03.03.2025).

⁵ Fernando Pignatelly y Mecca, op. cit.

Ratione materiae

Unul din cele mai mari merite ale Convenției de la Haga din 1954 este introducerea în vocabularul juridic a noii noțiuni de bunuri culturale. Această noțiune uniformă oferă un avantaj considerabil în raport cu multitudinea de expresii utilizate anterior. Prin natura sa exclusivă ea este capabilă să rezumeze într-un singur *nomen juris* o varietate de obiecte și bunuri care în mod indiscutabil au caracteristice comune. În termenii articolului 1 al Convenției de la Haga din 1954, noțiunea de bunuri culturale se extinde asupra trei sorturi de bunuri:

(a) bunurile, mobile sau imobile, care prezintă o mare importanță pentru patrimoniul cultural al popoarelor, cum sunt monumentele de arhitectură, de artă, istorice, religioase sau laice, terenurile arheologice, grupurile de construcții, care, în ansamblu, prezintă un interes istoric sau artistic, operele de artă, manuscrisele, cărțile și alte obiecte de interes artistic, istoric sau arheologic, precum și colecțiile științifice și colecțiile importante de cărți, arhive sau de reproduceri ale bunurilor definite mai sus;

(b) edificiile a căror destinație principală și efectivă este de a conserva sau de a expune bunurile culturale mobile definite la alineatul (1), cum sunt muzeele, marile biblioteci, depozitele de arhive, precum și adăposturile destinate să protejeze, în caz de conflict armat, bunurile culturale mobile definite la alineatul (a);

c) centrele în cuprinsul cărora se află un număr considerabil de bunuri culturale, așa cum sunt definite la alineatele (a) și (b), denumite “centrele monumentale”.¹

Criteriile generale utilizate pentru determinarea bunurilor protejate sunt: importanța pentru patrimoniul cultural al popoarelor și interesul artistic, istoric sau arheologic. În această constatare două interese sunt puse în joc – cel al statelor *uti singuli* (statul în persoană) și cel al statelor *uti universi* (comunitatea internațională în ansamblul său). Între timp, nu este decât statelor în mod individual considerat că îi aparține desemnarea bunurilor ce se găsesc pe teritoriul lor care merită o protecție specială în lumina importanței acestora.

Această definiție a fost considerată ca fiind un pic deplasată și puternic imprescisă,² fiind recomandat pentru UNESCO să adopte o abordare mai coerentă a chestiunilor definițiilor în convențiile ulterioare, inclusiv recomandările.³ Sa convenit să semnaleze că redactorii Protocolului II au rămas surzi la aceste critici și sa preferat mai prudent de a nu modifica definiția.⁴ Astfel, câmpul de aplicare materială al Protocolului II nu a fost lărgit, acesta rămânând ca și cel al Convenției din 1954.⁵

Ratione temporis

Protocolul II, în aceeași manieră ca și Convenția din 1954 se aplică în afara dispozițiilor care trebuie să intre în vigoare în timp de pace, în situații în care dreptul conflictelor armate este aplicabil, mai concret în timp de conflict armat internațional, chiar dacă una din părți nu recunoaște starea de război sau în caz de ocupație armată (a se vedea conflictele între Rusia și Ucraina, declanșat în 2014; Rusia și Georgia (2008); Bosnia și Herțegovina (1993-1995; SUA și Irak (2003); SUA și Afganistan (2001)).

Între timp, trebuie să remarcăm un incontestabil progres în materie de conflicte armate non-internaționale.⁶ Or, o astfel de opinie este contrară art. 19 al Convenției din 1954 care nu prevede aplicarea în astfel de conflicte normele ce prevăd protecția bunurilor culturale, totuși art.22 par.1 al

¹ Convenție pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat Haga, 14 mai 1954 [on-line] <https://cnb.org.ro/wp-content/uploads/2024/09/Conventie-pentru-protectia-bunurilor-culturale-in-caz-de-conflict-armat-Haga-14-mai-1954.pdf> (consultat la 03.03.2025).

² Patrick Boylan, op. cit., p.147.

³ Idem, p. 151-159.

⁴ Jiří Toman, op. cit., p.61-73.

⁵ Roger O'Keefe, Camille Péron, Tofig Musayev, Gianluca Ferrari. La protection des biens culturels. Manuel militaire. UNESCO, 2017, pp.46-48 [on-line] <https://iihl.org/wp-content/uploads/2022/12/Cpp-Manual-French.pdf> (consultat la 03.03.2025).

⁶ TPIY. Camera de Apel. Le Procureur c. Dusko Tadic. Arrêt relatif à l'appel de la défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence. Affaire nr. IT-94-1-AR-72, para 70 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/fr/51002JN3.htm> (consultat la 03.03.2025).

Protocolului II afirmă că noul instrument se aplică pe deplin în cazul unor conflicte non-internaționale.

Această extindere a câmpului de aplicare în timpul conflictelor armate non-internaționale corespunde unei tendințe în dreptul internațional contemporan de a elimina orice deosebire privind aplicabilitatea normelor de drept internațional conflictelor armate internaționale și celor non-internaționale. Ea constituie astfel, o faptă remarcabilă dublu – când, pe de o parte, majoritatea conflictelor armate actuale sunt non-internaționale, iar, pe de altă parte, regimul internațional de protecție devine aplicabil *in integrum*, indiferent de natura conflictului.¹

Noile dispoziții privind protecția generală

Regimul de protecție prevăzut de Protocolul II, la fel ca și cel al Convenției din 1954, se organizează în jurul a două nivele de protecție – o protecție generală și o protecție extinsă. Vorbind despre regimul protecției generale, noul instrument nu se limitează la confirmarea obligațiilor de a proteja și de a respecta normele prevăzute de Convenție. Documentul vine cu exemple de precizare, introducând astfel mai multe noutăți care merită a fi analizate.

Măsuri de protecție

Prima noutate a semnalat măsurile de protecție. În acest sens este util să reamintim că art.3 al Convenției de Haga din 1954 nu oferă careva precizare referitor la măsurile ce trebuie luate în timp de pace, care sunt lăsate la discreția Înaltelor Părți Contractante. În acest sens, art. 5 al Protocolului II este mai explicit, indicând o serie de măsuri ce cuprind în special măsurile pregătitoare luate în timp de pace pentru protejarea bunurilor culturale împotriva efectelor previzibile ale unui conflict armat, ce conform art. 3 din Convenție, vor cuprinde instrumente adecvate, întocmirea documentelor de inventariere, planificarea de măsuri de urgență pentru protecția bunurilor în caz de incendiu sau de distrugere a structurilor, pregătirea pentru transferul bunurilor culturale mobile ori pregătirea unei protecții adecvate în situri a bunurilor respective, precum și desemnarea autorităților competente responsabile de protecția bunurilor culturale.

Trebuie să remarcăm, că în mod normal ca lista inclusă în articolul 5 nu este una exhaustivă și că este vorba despre enumerarea măsurilor corespunzătoare uneia din formele de protecție. Aceste măsuri au o mare importanță practică și este convenabil ca ele să fie organizate în cadrul protecției civile. Atenționăm în acest caz, că utilitatea adoptării acestor măsuri nu se limitează la situațiile conflictelor armate, acestea fiind aplicabile și în cazuri de catastrofe sau calamități naturale. Aceasta este argumentată printr-o tendință tot mai mult marcată de instituire al unui sistem pozitiv permanent de protecție și de monitorizare a bunurilor culturale, iar ca urmare impactul va fi pozitiv de la singura exigență de protecție în caz de conflict armat.

Organizarea acestor măsuri preparatorii impun evident mijloace financiare importante pe care statele în cauză nu le posedă. Iată de ce, redactorii Protocolului II pentru a evita situația în care măsurile respective să nu rămână doar pe hârtie, au considerat necesar de a institui un fond la care părțile ar putea recurge pentru a susține eforturile depuse în materie.

Respectarea bunurilor culturale

În ceea ce reflectă respectarea bunurilor culturale, Protocolul II, inspirându-se de exemplul Protocolului Adițional II din 1977, introduce termenul de obiectiv militar definit în art. 1 litera (f) "obiectiv militar înseamnă un obiect care, prin natura sa, prin amplasarea, destinația sau utilizarea sa, contribuie efectiv la acțiunea militară și a cărui distrugere totală ori parțială, capturare sau neutralizare reprezintă, în circumstanțele existente la momentul respectiv, un avantaj militar categoric".

Introducerea acestui termen a fost de dublă importanță deoarece ea a permis, pe de parte reconfirmarea că bunurile culturale sunt în primul rând bunuri civile în sensul art. 52 al Protocolului II, în sensul de bunuri prezumate de a nu fi utilizate în scopuri militare, iar pe de altă parte, introducerea altor reguli privind descrierea atribuțiilor condiționate de Protocolul Adițional II din 1977. Inspirându-se de art. 57 și 58 al acestuia, Protocolul din 1999 a stabilit două mari categorii de obligațiuni:

¹ Ferenc Pignatelli y Mecca, op. cit., p. 424-429.

art. 7 "Precauții în caz de atac fără a aduce atingere celorlalte precauții impuse de dreptul internațional umanitar în desfășurarea operațiunilor militare, fiecare parte aflată în conflict trebuie:

a) să facă tot ceea ce este posibil pentru a verifica dacă obiectivele ce urmează a fi atacate nu sunt bunuri culturale protejate în baza art. 4 din Convenție;

b) să ia toate precauțiile posibile în ceea ce privește alegerea mijloacelor și a metodelor de atac în scopul evitării și, în orice caz, pentru reducerea la minimum a daunelor care pot fi aduse incidental bunurilor culturale protejate în baza art. 4 din Convenție;

c) să se abțină în a lansa un atac ce poate fi susceptibil de a provoca incidental daune bunurilor culturale protejate în baza art. 4 din Convenție, daune care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret și direct anticipat; și

d) să anuleze sau să suspende un atac dacă devine evident că:

(i) obiectivul este un bun cultural protejat în baza art. 4 din Convenție;

(ii) atacul poate fi susceptibil de a provoca incidental daune bunurilor culturale protejate în baza art. 4 din Convenție, care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret și direct anticipat

și art. 8 "Precauții împotriva efectelor atacurilor pe cât posibil, părțile în conflict trebuie:

a) să îndepărteze bunurile culturale mobile din vecinătatea obiectivelor militare sau să ofere o protecție adecvată în situ;

b) să evite amplasarea obiectivelor militare în apropierea bunurilor culturale." Unele sunt măsuri active, altfel spus precauții pe care statele atacante trebuie să le ia contextul desfășurării ostilităților. La rândul său, celelalte sunt precauții pașnice care trebuie să fie în egală măsură respectate de părțile beligerante.

Protocolul II ia în considerație, în egală măsură destinul bunurilor culturale din teritoriile ocupate, completând în acest sens articolele 4 și 5 a Convenției de la Haga din 1954, precum și paragraful 1 al Protocolului I din 1954. Mai precis, articolul 9 prevede:

Protecția bunurilor culturale în teritoriile ocupate

1. Fără a aduce atingere prevederilor art. 4 și 5 din Convenție, partea care a ocupat, total sau parțial, teritoriul altei părți va interzice și va împiedica, în legătură cu teritoriul ocupat:

a) orice export și orice transfer de proprietate ilicite ale bunurilor culturale;

b) orice săpătură arheologică, cu excepția cazului în care este strict necesară pentru protejarea, înregistrarea sau conservarea bunurilor culturale;

c) orice transformare sau schimbare a folosinței bunurilor culturale, cu scopul de a ascunde sau de a distruge dovezi culturale, istorice ori științifice.

2. Orice săpătură arheologică, transformarea sau schimbarea folosinței bunurilor culturale din teritoriul ocupat se va efectua, cu excepția cazului în care circumstanțele nu permit altfel, în strânsă colaborare cu autoritățile naționale competente din teritoriul ocupat.

Atenționăm că termenii utilizați interzicere și împiedică presupun că Partea ocupantă are între timp obligația de mijloace (adoptarea regulilor ce vizează interzicerea actelor) și de rezultat (împiedicarea ca actele să fie verificate).

Definirea excepției de la necesitatea militară imperativă.

Una din cauzele de derogare de la regimul de protecție prevăzut de Convenția de la Haga din 1954 este reprezentată prin posibilitatea de a invoca o necesitate militară. Clauza necesității militare a fost introdusă în text sub presiunea SUA și UK care prevede ca condiție *sine qua non* a participării acestora, ce constituie unul din aspectele cele mai problematice ale Convenției. Conform opiniei unor autori, prezența unei asemenea cauze reprezintă o derogare care prin definiție duce la nulitatea oricărui acord internațional în caz de conflict armat,¹ fapt pentru care ea a fost puternic criticată.

Menținerea acesteia a făcut astfel obiectul unor largi dezbateri pe parcursul întregului proces de examenare. Acest subiect a fost probabil cel mai controversat pe parcursul negocierilor.

Trebuie să menționăm că clauza necesității militare dispăre în raportul cu bunurile culturale sub protecție extinsă, dar că ea subzistă în raport cu bunurile culturale aflate sub protecție generală. Mai multe delegații sau opus acestei eliminări și conferința, neavând posibilitatea să o excludă, a preferat

¹ Maria Teresa Dutli. Protection des biens culturels en cas de conflit armé. Rapport d'une réunion d'experts. ICRC, op. cit.

să rămână realistă și să admită această posibilitate de derogare, doar că în condiții bine precizate pentru a împiedica orice abuz. Soluția adoptată constituie în orice caz, o avansare din cele mai importante a noii reglementări. Protocolul II are deci meritul de a defini clar condițiile aplicării sale în art.6.

În scopul garantării respectului față de bunurile culturale în conformitate cu art. 4 din Convenție:

a) derogarea în baza unei necesități militare imperative, conform art. 4 paragraful 2 din Convenție, se poate invoca pentru a întreprinde un act de ostilitate împotriva unui bun cultural numai dacă și numai atât timp cât:

(i) bunul cultural respectiv a fost transformat, în virtutea funcției sale, într-un obiectiv militar; și
(ii) nu există nicio altă soluție practic posibilă pentru a obține un avantaj militar similar celui oferit de întreprinderea unui act de ostilitate împotriva respectivului obiectiv;

b) derogarea în baza unei necesități militare imperative, conform art. 4 paragraful 2 din Convenție, se poate invoca pentru a utiliza un bun cultural în scopuri care sunt susceptibile să îl expună distrugerii sau daunelor numai dacă și numai atât timp cât nu este posibilă alegerea între o astfel de utilizare a bunului cultural și o altă metodă practic posibilă pentru a obține un avantaj militar similar;

c) decizia de a invoca o necesitate militară imperativă va fi luată numai de către un ofițer care comandă o forță egală sau superioară celei a unui batalion ori o forță mai mică, atunci când circumstanțele nu permit altfel;

d) în cazul unui atac în baza deciziei luate în conformitate cu alin. a), se va da un avertisment în timp util și cu mijloace eficiente, atunci când circumstanțele permit acest lucru.

Noul sistem al protecției extinse.

Pe lângă protecția generală, capitolul 3 al Protocolului II prevede un nou regim de protecție extinsă solicitat să înlocuiască vechea protecție specială prevăzută de Convenția de la Haga din 1954, care în mare parte eșuase.

Revitalizarea sistemului protecției speciale a fost una din temele centrale al procesului de reexaminare. Totodată, atragem atenția că Protocolul II este adițional Convenției și nu este un amendament, astfel fiind practic imposibil de modificat funcționarea acestui sistem. Protocolul a încercat să prevadă unul nou, cu un titlu nou, or, utilizarea termenului vechi ar fi implicat un amendament la sistemul existent.

Regimul protecției extinse este chemat să fie aplicat bunurilor culturale înscrise în Lista bunurilor culturale sub protecție extinsă, care trebuia să fie girată de un organ interguvernamental – Comitetul pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.

Criteriile prevăzute pentru a fi înscrise în listă sunt mai puțin restrictive decât cele din Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție extinsă. Mai concret, pentru a fi plasat sub protecție extinsă bunurile culturale trebuie să satureze cele trei condiții stabilite prin articolul 10 care sunt cumulative:

Un bun cultural poate fi pus sub protecție extinsă dacă îndeplinește următoarele trei condiții:

a) să reprezinte un patrimoniu cultural de cea mai mare importanță pentru umanitate;
b) să fie protejat prin măsuri interne adecvate, juridice și administrative, prin care să se recunoască valoarea culturală și istorică excepțională și care să garanteze cel mai înalt nivel de protecție;

c) să nu fie utilizat în scopuri militare sau pentru a adăposti poziții militare, iar partea sub controlul căreia se găsește să fi făcut o declarație prin care să confirme că nu va fi utilizat în aceste scopuri.

Menționăm, că decizia de acceptare sau de refuz în protecție extinsă aparține Comitetului și nu poate fi bazată decât pe criteriile indicate.

Posibilitatea de a se opune unei înscrisii a fost astfel, puternic limitată. Pe de altă parte, Comitetul ar putea interveni pentru a invita un stat parte să solicite înscrierea unui bun luat aparte în listă. Aceste măsuri încearcă să încurajeze statele să solicite înscrierea, mai degrabă decât să descurajeze, așa cum era cazul pentru Registru, de o manieră ca regimul de protecție respectivă să fie efectiv. O dată înscris în listă, bunurile culturale încep a beneficia de un regim de protecție care pare

a fi mai înalt în raport cu protecția generală și fosta protecție specială.¹ Astfel, nu doar că Protocolul II nu prevede nici o posibilitate de derogare de la imunitate (în cazul dat clauza necesității militare dispare), dar în plus el definește mai clar condițiile ce antrenează pierderea protecției extinse. În acest sens articolul 13 afirmă că 1. Bunul cultural aflat sub protecție extinsă pierde această protecție numai:

- a) dacă respectiva protecție este suspendată sau anulată în conformitate cu art. 14; sau
 - b) dacă și atât timp cât bunul cultural a devenit, prin utilizare, obiectiv militar.
2. În condițiile paragrafului 1 alin. b), un astfel de bun cultural poate fi atacat numai dacă:
- a) acest atac reprezintă singura modalitate posibilă de a înceta utilizarea bunului la care se face referire în paragraful 1 alin. b);
 - b) au fost luate toate precauțiile posibile în ceea ce privește alegerea modalităților și metodelor de atac în vederea încetării utilizării respective și evitării sau, în orice caz, pentru reducerea la minimum a daunelor aduse bunului cultural respectiv;
 - c) cu excepția cazului în care circumstanțele nu permit, din pricina cerințelor de autoapărare imediată:
 - (i) atacul este ordonat la cel mai înalt nivel de comandă operativă;
 - (ii) forțele inamice au primit, prin mijloace eficiente, un avertisment prin care se cere încetarea utilizării la care se face referire în paragraful 1 alin. b); și
 - (iii) forțelor inamice li se acordă un termen rezonabil pentru a remedia situația.

Articolul 14. Suspendarea și anularea protecției extinse

1. În cazul în care bunul cultural nu mai îndeplinește niciunul dintre criteriile prevăzute în art. 10 din prezentul protocol, Comitetul poate suspenda sau poate anula protecția extinsă a respectivului bun cultural, prin eliminarea acestuia de pe Listă.

2. În cazul unei grave încălcări a art. 12 în legătură cu un bun cultural aflat sub protecție extinsă, rezultând din utilizarea acestuia în sprijinul acțiunilor militare, Comitetul poate suspenda statutul de protecție extinsă al bunului respectiv. În cazul în care astfel de încălcări continuă, Comitetul, în mod excepțional, poate anula statutul de protecție extinsă, eliminând bunul cultural respectiv din Listă.

3. Directorul general va notifica fără întârziere Secretarul general al Națiunilor Unite și toate părțile la prezentul Protocol referitor la orice hotărâre a Comitetului privind suspendarea sau anularea protecției extinse al unui bun cultural.

4. Înainte de a lua o astfel de hotărâre, Comitetul va acorda părților posibilitatea de a-și face cunoscute punctele de vedere.

Totodată, aceasta nu este suficient ca bunul în cauză să poată deveni ținta unui atac. Chiar dacă bunul cultural a devenit obiectiv militar, acesta nu poate deveni obiectul unui atac decât în cazul în care acesta este unicul mijloc practic posibil de a pune capăt utilizării acestuia și dacă toate precauțiile posibile au fost luate, astfel evitând sau cel puțin reducând la minimum prejudiciile.

Trebuie să adăugăm la aceasta, că ordinul de a ataca trebuie să vină de la cel mai înalt reprezentant al comandamentului operațional; un avertisment trebuie oferit părții adverse, angajamentului acesteia de a pune capăt utilizării bunului și în final, un termen rezonabil trebuie acordat acesteia pentru redresarea situației.

Totodată, trebuie să reamintim că transformarea unui bun cultural aflat sub protecție extinsă în obiectiv al unui atac armat sau utilizarea în cadrul unei acțiuni militare constituie o încălcare gravă a Protocolului II, ceea ce antrenează responsabilitatea penală.

Articolul 15. Grave încălcări ale prezentului protocol

1. Comite o infracțiune în sensul prezentului protocol orice persoană care, în mod intenționat și încălcând Convenția sau prezentul protocol, săvârșește oricare dintre următoarele fapte:

- a) face din bunul cultural aflat sub protecție extinsă obiect al unui atac;
- b) utilizează bunurile culturale aflate sub protecție extinsă sau împrejurimile imediate ale acestora pentru a sprijini acțiuni militare;

¹ Jean-Marie Henckaerts, op. cit., p.45.

- c) produce distrugeri semnificative sau își însușește bunuri culturale protejate în baza Convenției și prezentului protocol;
- d) face din bunul cultural protejat în baza Convenției și a prezentului protocol obiect al unui atac;
- e) furtul, jaful ori însușirea de bunuri culturale protejate în baza Convenției sau acte de vandalism asupra acestora.

2. Fiecare parte va adopta măsurile necesare pentru a incrimina în sistemul de drept național infracțiunile din acest articol și pentru a stabili sancțiunile aferente acestora. Făcând aceasta, părțile se vor conforma principiilor generale ale dreptului și ale dreptului internațional, inclusiv normelor privind extinderea răspunderii penale asupra altor persoane decât cele care comit fapta în mod direct.

Elaborarea unui cadru instituțional

Obiectivul Protocolului era asigurarea punerii în aplicare eficace ale dispozițiilor sale și stabilirea unui angajament mai puternic ale statelor membre. Protocolul II prevede crearea unui cadru instituțional solicitat să completeze sistemul de punere în aplicare a Convenției de la Haga din 1954. Pe lângă organele tradiționale ale UNESCO (secretariat și director general), Capitolul 6 al Protocolului II prevede: Articolul 23. Întâlnirea părților

1. Întâlnirea părților se va convoca în același timp cu Conferința generală a UNESCO și în coordonare cu Consfătuirea înaltelor părți contractante, dacă o astfel de întrunire a fost convocată de directorul general.

2. Întâlnirea părților va adopta propriul regulament intern.

3. Întâlnirea părților va avea următoarele funcții:

- a) alegerea membrilor Comitetului în conformitate cu art. 24 paragraful 1;
- b) aprobarea Principiilor directe elaborate de Comitet în conformitate cu art. 27 paragraful 1 alin. a);

c) elaborarea de îndrumări pentru utilizarea și pentru supravegherea utilizării Fondului de către Comitet;

d) analizarea raportului depus de Comitet în conformitate cu art. 27 paragraful 1 alin. d);

e) dezbateră oricărei probleme referitoare la aplicarea prezentului protocol și formularea de recomandări, după caz.

4. La cererea a cel puțin o cincime din părți, directorul general va convoca o întâlnire extraordinară a părților.

Articolul 24 Comitetul pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat

1. Se instituie Comitetul pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat. Comitetul este format din 12 părți alese la Întâlnirea părților.

2. Comitetul se întrunește în sesiune ordinară o dată pe an și în sesiuni extraordinare ori de câte ori se consideră necesar.

3. La stabilirea membrilor Comitetului, părțile vor căuta să asigure o reprezentare echitabilă a diferitelor regiuni și culturi ale lumii.

4. Părțile membre ale Comitetului își vor alege drept reprezentanți persoane calificate în domeniile patrimoniului cultural, apărării sau dreptului internațional și împreună vor depune eforturi ca acest Comitet, în întregul său, să reunească competențele adecvate în toate aceste domenii.

Articolul 25 Mandat

1. Părțile sunt alese în Comitet pentru un mandat de 4 ani care poate fi reînnoit consecutiv o singură dată.

2. Fără a ține seama de prevederile paragrafului 1, mandatul a jumătate dintre membrii desemnați la prima alegere va înceta la sfârșitul primei sesiuni ordinare a Întâlnirii părților care urmează celei în care au fost aleși. Acești membri vor fi aleși prin tragere la sorți de către președintele acestei întâlniri după prima alegere.

Articolul 26 Regulamentul intern

1. Comitetul își va adopta propriul regulament intern.

2. Cvorumul se constituie din majoritatea membrilor. Hotărârile Comitetului se iau cu majoritatea a două treimi din numărul membrilor care votează.

3. Membrii nu vor participa la votarea niciunei hotărâri privind bunurile culturale afectate de un conflict armat la care aceștia sunt parte.

Articolul 27 Atribuții

1. Comitetul are următoarele atribuții:

- a) elaborarea Principiilor directe pentru punerea în practică a prezentului protocol;
- b) acordarea, suspendarea sau anularea protecției extinse pentru bunuri culturale și întocmirea, menținerea și promovarea Listei bunurilor culturale aflate sub protecție extinsă;
- c) monitorizarea și supervizarea punerii în practică a prezentului protocol, precum și promovarea identificării bunurilor culturale aflate sub protecție extinsă;
- d) analizarea rapoartelor părților și formularea de observații la acestea, solicitarea de clarificări, dacă este necesar, și întocmirea propriului raport privind implementarea prezentului protocol pentru întâlnirea părților;
- e) primirea și analizarea cererilor de asistență internațională după cum se prevede la art. 32;
- f) stabilirea utilizării Fondului; g) îndeplinirea oricărei alte funcții care îi poate fi atribuită de către întâlnirea părților.

2. Funcțiile Comitetului vor fi îndeplinite în colaborare cu directorul general.

3. Comitetul va colabora cu organizații guvernamentale și neguvernamentale, naționale și internaționale, având obiective similare cu cele ale Convenției, ale primului protocol și ale prezentului protocol. Pentru a-l sprijini în exercitarea funcțiilor sale, Comitetul poate invita la întâlnirile sale, în calitate de consilieri, organizații profesionale prestigioase, precum cele care au relații oficiale cu UNESCO, inclusiv Comitetul Internațional al Scutului Albastru (ICBS) și organismele componente ale acestuia. Reprezentanți ai Centrului Internațional pentru Studiul Conservării și Restaurării Bunurilor Culturale (Centrul din Roma) (ICCROM) și ai Comitetului Internațional al Crucii Roșii (ICRC) pot fi, de asemenea, invitați să participe la întâlnirile sale, cu titlu consultativ.

Articolul 28 Secretariat

Comitetul va fi asistat de către Secretariatul UNESCO, care va întocmi documentația Comitetului și ordinea de zi pentru întâlnirile acestuia și va asigura punerea în practică a hotărârilor Comitetului.

Articol 29 Fondul pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat

1. Prin prezentul protocol se înființează un fond având următoarele scopuri:

- a) acordarea de asistență financiară sau de altă natură în sprijinul unor măsuri pregătitoare sau de altă natură ce urmează să fie luate în timp de pace, în conformitate, inter alia, cu art. 5, art. 10 alin. b) și art. 30;
- b) acordarea de asistență financiară sau de altă natură în legătură cu măsurile de urgență, provizorii sau de altă natură ce urmează să fie luate în vederea protejării bunurilor culturale în timpul perioadelor de conflict armat sau de refacere imediată după sfârșitul ostilităților, în conformitate, inter alia, cu art. 8 alin. a).

2. Fondul este constituit ca fond de depozit, conform dispozițiilor Regulamentului financiar al UNESCO.

3. Plățile din Fond vor fi utilizate exclusiv pentru scopurile hotărâte de către Comitet în conformitate cu Principiile directe definite în art. 23 paragraful 3 alin. c). Comitetul poate accepta contribuții care să fie utilizate exclusiv pentru un anumit program sau proiect, cu condiția să fi hotărât implementarea unui astfel de program sau proiect.

4. Resursele Fondului sunt formate din:

- a) contribuții voluntare ale părților;
- b) vărsăminte, donații sau legate care vor putea fi făcute de către:
 - (i) alte state;
 - (ii) UNESCO sau alte organizații din sistemul Națiunilor Unite;
 - (iii) alte organizații interguvernamentale sau neguvernamentale;
 - (iv) persoane juridice de drept public sau privat ori persoane fizice;
- c) orice dobândă care se acumulează în legătură cu Fondul;

- d) fonduri atrase prin colecte sau încasări de la manifestările organizate în beneficiul Fondului;
- e) toate celelalte resurse autorizate prin directivele aplicabile Fondului.

Articolul 30 Diseminare

1. Părțile vor depune eforturi ca, prin mijloace adecvate și, în special, prin programe educative și informative, să întărească aprecierea și respectul populației proprii față de bunurile culturale.

2. Părțile vor asigura o diseminare cât mai largă a prezentului protocol atât în timp de pace, cât și în timpul unui conflict armat.

3. Orice autorități civile sau militare care, în cursul unui conflict armat, își asumă responsabilități privind aplicarea prezentului protocol vor cunoaște în întregime textul acestuia. În acest scop, după caz, părțile:

- a) vor încorpora în regulamentele lor militare directive și instrucțiuni privind protecția bunurilor culturale;

- b) vor elabora și vor implementa, în colaborare cu UNESCO și cu organizațiile guvernamentale și neguvernamentale competente, programe educaționale și de instruire în timp de pace;

- c) își vor comunica între ele, prin intermediul directorului general, informații privind legile, dispozițiile administrative și măsurile adoptate în baza alin. a) și b);

- d) își vor comunica între ele, cât mai repede posibil, prin intermediul directorului general, legile și măsurile administrative care trebuie adoptate pentru a asigura aplicarea prezentului protocol.

Articolul 31 Cooperarea internațională

În cazuri de încălcare gravă a prezentului protocol, părțile se obligă să acționeze, în solidar, prin Comitet, sau individual, în colaborare cu UNESCO și Națiunile Unite și în conformitate cu Carta Națiunilor Unite.

Articolul 32 Asistența internațională

1. O parte poate solicita Comitetului asistență internațională pentru bunuri culturale aflate sub protecție extinsă, precum și asistență cu privire la întocmirea, elaborarea sau aplicarea legilor, prevederilor și măsurilor administrative la care se face referire în art. 10.

2. O parte la conflict care nu este parte la prezentul protocol, dar care acceptă și aplică prevederile acestuia în conformitate cu art. 3 paragraful 2, poate solicita Comitetului asistență internațională adecvată.

3. Comitetul va adopta norme pentru depunerea solicitărilor de asistență internațională și va defini formele pe care le poate lua asistența internațională.

4. Părțile sunt încurajate să acorde asistență tehnică de toate categoriile, prin intermediul Comitetului, acelor părți sau părți în conflict care au solicitat acest lucru.

Articolul 33 Asistența UNESCO

1. O parte poate solicita UNESCO să îi acorde asistență tehnică în vederea organizării protecției bunurilor sale culturale, ca de exemplu măsuri pregătitoare pentru protejarea bunurilor culturale, măsuri de prevenire și organizatorice pentru situații de urgență și pentru întocmirea inventarelor naționale de bunuri culturale, sau în legătură cu orice altă problemă ce rezultă din aplicarea prezentului protocol. UNESCO va acorda această asistență în limitele stabilite de programul și de resursele sale.

2. Părțile sunt încurajate să acorde asistență tehnică la nivel bilateral sau multilateral.

3. UNESCO este autorizată să înainteze părților, din proprie inițiativă, propuneri cu privire la aceste aspecte.

Articolul 34 Puteri protectoare

Prezentul protocol se va aplica în colaborare cu puterile protectoare responsabile cu salvagardarea intereselor părților în conflict.

Articolul 35 Procedura de conciliere

1. Puterile protectoare își vor oferi bunele servicii în toate cazurile în care pot considera că acest lucru este util în interesul bunurilor culturale, în special dacă există un dezacord între părțile în conflict cu privire la aplicarea sau interpretarea prevederilor prezentului protocol.

2. În acest scop, fiecare putere protectoare, fie la invitația uneia dintre părți, a directorului general, fie din proprie inițiativă, poate propune părților în conflict o întâlnire a reprezentanților acestora, în special a autorităților responsabile cu protecția bunurilor culturale, dacă se consideră că

este cazul, eventual pe teritoriul unui stat care nu este parte la conflict. Părțile în conflict vor fi obligate să dea curs propunerilor de întâlnire care li se fac. Puterile protectoare vor propune spre aprobare părților în conflict o persoană aparținând unui stat care nu este parte la conflict sau o persoană prezentată de directorul general, persoană care va fi invitată să ia parte la o astfel de întâlnire în calitate de președinte.

Articolul 36 Concilierea în absența puterilor protectoare

1. Într-un conflict în care nu este desemnată nicio putere protectoare, directorul general își poate oferi bunele servicii sau poate acționa prin orice altă formă de conciliere sau mediere, în vederea rezolvării diferendului.

2. La invitația unei părți sau a directorului general, președintele Comitetului poate propune părților în conflict o întâlnire a reprezentanților lor, în special a autorităților responsabile cu protecția bunurilor culturale, eventual pe teritoriul unui stat care nu este parte la conflict.

Articolul 37 Traduceri și rapoarte

1. Părțile vor traduce prezentul protocol în limbile lor oficiale și vor transmite directorului general aceste traduceri oficiale.

2. La fiecare 4 ani, părțile vor înainta Comitetului un raport cu privire la punerea în practică a prezentului protocol.

Răspunderea penală individuală și răspunderea statelor

Răspunderea penală și competența

Unul din aspectele cu siguranță novatoriu ale Protocolului II este reprezentat prin criminalizarea unor comportamente calificate ca încălcări grave și punerea în aplicare al unui sistem de reprimare a încălcărilor.¹

Protocolul reamintește că Convenția de la Haga din 1954 acordase acestui subiect un loc modest. Conform Convenției, Înaltele Părți Contractante se obligă să prevină și, la nevoie, să oprească orice act de furt, jefuire sau însușire ilegală de bunuri culturale, sub orice formă ar fi practicat, precum și orice act de vandalism împotriva bunurilor menționate. Ele se vor abține de la rechiziționarea bunurilor culturale mobile situate pe teritoriul unei alte Înalte Părți Contractante. Însă, spre deosebire de proiectul inițial, în care sancțiunilor le era dedicat un capitol întreg, textul final nu conține la acest subiect decât o dispoziție foarte generală în articolul 28 – Înaltele Părți Contractante se obligă ca, în cadrul sistemului lor de drept penal, să ia toate măsurile necesare pentru ca persoanele, oricare ar fi cetățenia lor, care au încălcat sau au ordonat încălcarea prezentei Convenții, să fie urmărite și supuse unor sancțiuni penale sau disciplinare.

Atenționăm, că nu este vorba sespre o obligație de urmărire sau de pedepsire a autorilor infracțiunilor, ci doar de a lua toate măsurile necesare în acest sens. Printre altele, Convenția nu indică care sunt aceste măsuri și când ele trebuie întreprinse, lăsând o marjă de apreciere Înaltelor Părți Contractante. Logic, ar fi preferabil ca toate măsurile necesare să fie luate încă pe timp de pace. Or, trebuie să menționăm că Convenția de la Haga din 1954, contrar Convențiilor de la Geneva din 1949 nu conține o listă a infracțiunilor grave. O astfel de listă a fost elaborată în timpul lucrărilor preparatorii, însă sa ciocnit de o poziție negativă din partea câtorva state, în pofida faptului că Convenția deși se bazează pe caracterul său universal, totuși au insistat asupra retragerii listei. Prin urmare, sarcina de identificare a infracțiunilor și a sancțiunilor adecvate a fost transmisă dreptului național al Înaltelor Părți Contractante.

Astfel, nu este de mirare faptul că acest subiect a fost profund reflectat în cadrul lucrărilor conferinței diplomatice de la Haga din 1999. Remarcabil este că redactorii sau plsat în două grupe. Unele state propuneau să țină cont de soluțiile indicate în articolul 85 al Protocolului adițional I, în timp ce altele favorizau o abordare care să țină cont de ultimele tendințe în cadrul dreptului internațional umsnitar și al dreptului internațional penal. În final, a prevalat cea dea doua poziție ce prevedea o abordare în lumina ultimelor tendințe din cadrul celor două domenii ale dreptului internațional. Or, astfel, capitolul 4 al Protocolului II intitulat Răspundere penală și jurisdicție

¹ Idem, pp. 49-53.

completează dispozițiile Convenției de la Haga din 1954 prevăzând o dispoziție între două categorii de infracțiuni:

Articolul 15 Grave incalcare ale prezentului Protocol

1. Comite o infracțiune în sensul prezentului Protocol orice persoană care, în mod intențional și încalcând Convenția sau prezentul Protocol, săvârșeste oricare dintre următoarele fapte:

- a) face din bunul cultural aflat sub protecție specială obiect al unui atac;
- b) utilizează bunurile culturale aflate sub protecție specială sau împrejurimile imediate ale acestora pentru a sprijini acțiuni militare;
- c) produce distrugerii semnificative sau își însușește bunuri culturale protejate în baza Convenției și prezentului Protocol;
- d) face din bunul cultural protejat în baza Convenției și a prezentului Protocol obiect al unui atac;
- e) furtul, jaful ori însușirea de bunuri culturale protejate în baza Convenției sau acte de vandalism asupra acestora.

2. Fiecare parte va adopta măsurile necesare pentru a incrimina în sistemul de drept național infracțiunile din acest articol și pentru a stabili sancțiunile aferente acestora. Făcând aceasta, Părțile se vor conforma principiilor generale ale dreptului și ale dreptului internațional, inclusiv normelor privind extinderea răspunderii penale asupra altor persoane decât cele care comit fapta în mod direct.

Articolul 21 Măsuri privind alte încălcări

Fără a aduce atingere art. 28 din Convenție, fiecare parte va adopta măsurile legislative, administrative sau disciplinare necesare pentru a reprimă următoarele fapte, atunci când sunt săvârșite cu intenție:

- a) orice utilizare de bunuri culturale cu încălcarea Convenției sau a prezentului Protocol;
- b) orice export, orice mutare sau transfer de proprietate ilicite ale bunurilor culturale din teritoriul ocupat, cu încălcarea Convenției sau a prezentului Protocol.

La rândul său, Protocolul II în articolul 38 prevede răspunderea statelor în formula că nicio prevedere din prezentul protocol privind răspunderea penală individuală nu va afecta răspunderea statelor în conformitate cu dreptul internațional, inclusiv obligația de a acorda reparații.

Părțile se angajează să adopte toate măsurile necesare pentru ca aceste încălcări să figureze în dreptul național ca infracțiuni penale și ca acestea să fie reprimă prin sancțiunile respective.¹

Sa convenit să fie remarcat că încălcările grave astfel formulate nu atrag aceleași consecințe. Astfel, este posibil să distingem două categorii de încălcări grave, bazându-ne pe consecințele ce urmează. Primele trei corespund încălcărilor grave prevăzute de Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocolului adițional I din 1977 formând o categorie ce poate fi calificată ca încălcări *gravissimes* ce antrenează obligația pentru părți de a urmări să de a extrăda *aut dedere aut judicare* orice persoană acuzată de comiterea unei astfel de încălcări în baza principiului competenței universale obligatorii.²

Acest ultim punct este în special important, deoarece în raport cu astfel de încălcări părțile trebuie să reiasă din faptul că competența lor se exercită nu doar dacă infracțiunea este comisă pe teritoriul său sau că autorul prezumat este resortisant deal său, dar în egală măsură în cazul în care infracțiunea a fost comisă în afara teritoriului său sau de un resortisant al altui stat. Din momentul în care persoana acuzată de comiterea unei astfel de infracțiuni se regăsește pe teritoriul statului dat, acesta trebuie săși aplice competența pentru a judeca sau a extrăda.

Trebuie totodată să menționăm, că la solicitarea SUA, a fost prevăzută o excepție conform căreia resortisanții statelor ce nu sunt părți la Protocolul II nu sunt supuși răspunderii penale individuale în baza Protocolului și sunt excluși de la regimul competenței universale obligatorii. Astfel, Protocolul II nu poate constitui bază juridică pentru exercitarea competenței, ba din contra, acesta îl exclude. Or, logic vorbind, aceasta nu împiedică părțile să exercite competențele sale în baza dreptului

¹ Idem, p. 50.

² Gamurari V., Barbăneagră A. Crimele de război. Chișinău: Reclama SA. 2008, p. 369.

național sau orice altă regulă de drept internațional aplicabilă, inclusiv de drept internațional cutumiar.¹

Celelalte două încălcări grave prevăzute au fost adăugate la listă, dat fiind că este vorba despre infracțiuni calificate de Statutul de la Roma din 1998 al Curții Penale Internaționale ca crime de război.² Totodată, acestea nu antrenează aceleași consecințe în comparație cu primele trei încălcări, iar părțile nu sunt obligate să le reprime prin sancțiuni penale, doar dacă ele sunt comise pe teritoriul lor sau dacă autorul presupus este resortisant al statului respectiv. În cazul în care încălcarea a fost comisă în afara teritoriului său sau de un resortisant al altui stat, principiul competenței universale facultative prevalează, ceea ce înseamnă că orice stat este competent să judece astfel de încălcări, doar că acesta nu este obligat să facă acest lucru.

Chiar dacă Convenția de la Haga din 1954 se referă doar la răspunderea penală a indivizilor, răspunderea internațională a statelor nu este exclusă deoarece acesta un principiu de drept internațional, cum ar fi conceptul general de drept că orice încălcare al unui angajament asumat la nivel internațional impune obligația de a repara, Convenția, făcând referință în acest sens la dreptul internațional cutumiar.

Prin urmare, Protocolul II conține o referință explicită în raport cu răspunderea statelor în articolul 38 la care neam referit anterior. Este bine să reamintim că în cadrul conferinței diplomatice de la Haga acestui subiect ia fost consacrat un anumit interes. Or, statele prezente la conferință au preferat să nu abordeze în mod direct subiectul în cauză, dat fiind că acesta la moment prezenta un risc de contrapunere cu lucrările Comisiei de Drept Internațional asupra Proiectului de Articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite. Așa că, sa decis să se limiteze la o referință generală. Or, după cum menționase delegatul ICRC la conferință, în baza prevederilor articolului 91 al Protocolului adițional I din 1977, dar și ale articolului 3 al Convenției de la Haga din 1907, statele sunt responsabile, de exemplu, pentru orice act comis de persoanele ce fac parte din forțele sale armate.

Încheiere

Odată intrat în vigoare Protocolul II, totuși considerăm prematur să facem un bilanț care ar putea aduce o lumină lucrărilor ulterioare. La moment putem doar constata natura profund novatorie al acestui instrument, astfel intrarea în vigoare a Protocolului constituind un eventual eveniment major în evoluția regimului juridic internațional al protecției bunurilor culturale în caz de conflict armat. Ca și orice lucrare umană, acest document, în egală măsură, nu este lipsit de lacune. Protocolul, de exemplu, nu conține nici o dispoziție referitor la semnele distinctive și nu prevede nici un mecanism de respectare care ar fi util pentru a concretiza regimul protecției extinse.

A propos, dispozițiile finale nu spun nimic despre careva rezerve admise conform Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor (art. 19), care ar putea trezi anumite neclarități.

Protocolul demonstrează explicit importanța crescută pe care comunitatea internațională trebuie să ofere bunurilor culturale și demonstrează că protecția bunurilor a devenit un obiectiv din ce în ce mai important pentru dreptul internațional contemporan. Trebuie în acest sens să remarcăm că elaborarea unui cadru juridic constituie un element esențial, doar că insuficient pentru punerea în aplicare al unui regim eficient de protecție.

Mai este nevoie ca aceste norme să fie acceptate la nivel niversal și ca statele-părți să le pună în aplicare. Pentru aceasta este nevoie de a le promova în mod activ, dacă dorim ca ele săși atingă obiectivele și să nu rămână în rolul de scrisoare moartă. Altfel, ajungem la concluzia că documentul analizat a fost elaborat, luând în considerație importanța protecției bunurilor culturale pe care civilizația umană declară promovează ideea că este vorba despre protecția unor valori general umane și universale.

Bibliografie:

1. M. Cherif Bassiouni. Former Yugoslavia: Investigating violations of international humanitarian law and establishing an international criminal tribunal. In: Fordham International Law Journal, Volume 18, Issue 4

¹ Jean-Marie Henckaerts, op. cit., p.52.

² Gamurari V., Barbăneagră A., op. cit., p. 371.

- 1994 Article 5 [on-line] <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1434&context=ilj> (consultat la 03.03.2025).
2. Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935 [on-line] <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/325-IHL-44-EN.pdf> (consultat la 03.03.2025).
3. Consiliul de Securitate al ONU. Résolution 2347 (2017) [on-line] <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/079/07/pdf/n1707907.pdf> (consultat la 03.03.2025).
4. Principes directeurs pour la création de Comités nationaux pour le Programme information pour tous et leur fonctionnement (2010)[on-line] https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187069_fre (consultat la 03.03.2025).
5. UNESCO. Resolutions adoptées lors de la 15e Réunion des Hautes Parties contractantes à la Convention de La Haye de 1954[on-line] <https://unesdoc.unesco.org/search/N-EXPLORE-a412ed56-5b6e-4833-9a2e-9c476cd8301c> (consultat la 03.03.2025).
6. Jiří Toman, The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Dartmouth Publishing Company, Aldershot/Unesco Publishing, Paris, 1996, 525 p. [on-line] <https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-red-cross/article/abs/jiri-toman-la-protection-des-biens-culturels-en-cas-de-conflit-arme-paris-editions-unesco-1994-490-pages-jiri-toman-the-protection-of-cultural-property-in-the-event-of-armed-conflict-dartmouth-publishing-company-aldershotunesco-publishing-paris-1996-525-pages-emmanuelle-stavraki-la-convention-pour-la-protection-des-biens-culturels-en-cas-de-conflit-arme-athenes-editions-ant-n-sakkoulas-1996-306-pages-jean-a-konopka-ed-la-protection-des-biens-culturels-en-temps-de-guerre-et-de-paix-dapres-les-conventions-internationales-multilaterales-geneve-imprimeries-de-versoix-1997-163-pages/FE3E8F54F1D107C9E9E54411712D2727> (consultat la 03.03.2025).
7. Maria Teresa Dutli. Protection des biens culturels en cas de conflit armé. Rapport d'une réunion d'experts. ICRC. 2000 [on-line] https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/report-icrc_001_0805.pdf (consultat la 03.03.2025).
8. Patrick Boylan. The european contribution to the world report on culture and development. Europe's built environment and movable heritage. 1994 [on-line] <https://catalogus.boekman.nl/pub/97-337.pdf> (consultat la 03.03.2025).
9. Protection of the environment in relation to armed conflicts. liminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts, by Ms. Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur. 30 May 2014 [on-line] https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_674.pdf (consultat la 03.03.2025).
10. Jean-Marie Henckaerts. New rules for the protection of cultural property in armed conflict. The significance of the Second Protocol to the 1954. The significance of the Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict [on-line] <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1560775500059812a.pdf> (consultat la 03.03.2025).
11. Robert Mrljić, LL. B. UNESCO and the protection of cultural property in the event of armed conflict, 2009 [on-line] <https://hrcak.srce.hr/file/62038> (consultat la 03.03.2025).
12. Ferenando Pignatelly y Mecca. El Segundo Protocolo de la Convención de 1954 para la protección de los bienes culturales en caso de conflicto armado, hecho en la Haya el 26 de marzo de 1999. In: pp. 364-366. In: Revista española de derecho militar. - Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Francisco de Vitoria, Sección de Derecho Militar, 1956- = ISSN 0034-9399. - 01/01/2001 Número 77 - enero/junio 2001, pp. 357-441 [on-line] https://bibliotecavirtual.defensa.gob.es/BVMDefensa/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=302058 (consultat la 03.03.2025).
13. Elina N. Moustaira. International Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict [on-line] http://users.uoa.gr/~emoustai/Hague_1954-Moustaira.pdf (consultat la 03.03.2025).
14. Convenție pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat Haga, 14 mai 1954 [on-line] <https://cnb.org.ro/wp-content/uploads/2024/09/Conventie-pentru-protectia-bunurilor-culturale-in-caz-de-conflict-armat-Haga-14-mai-1954.pdf> (consultat la 03.03.2025).
15. Roger O'Keefe, Camille Péron, Tofig Musayev, Gianluca Ferrari. La protection des biens culturels. Manuel militaire. UNESCO, 2017, pp.46-48 [on-line] <https://iihl.org/wp-content/uploads/2022/12/CPP-Manual-French.pdf> (consultat la 03.03.2025).
16. TPIY. Camera de Apel. Le Procureur c. Dusko Tadic. Arret relatif a l'appel de la defence concernant l'exception préjudielle d'incompetence. Affaire nr. IT-94-1-AR-72, para 70 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/fr/51002JN3.htm> (consultat la 03.03.2025).
17. Gamurari V., Barbăneagră A. Crimele de război. Chișinău: Reclama SA. 2008, p. 369.

Copyright©GAMURARI Vitalie, BOTNARI Ilona, 2026.

Contacte/Contacts/Контакты:

GAMURARI Vitalie.

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Prorector pentru Cercetare Științifică și Studii Doctorale,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Chisinau, Republic of Moldova.

E-mail: vgamurari@ulim.md ;
<https://orcid.org/0000-0003-3634-8554>

BOTNARI Ilona.

Studentă-doctorandă, Facultatea de drept,
Universitatea de Studii Europene din Moldova .
Chisinau, Republica Moldova.

E-mail: Ilona_botnar@yahoo.com ;
<https://orcid.org/0009-0009-0215-5579>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 45-53. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 25.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.04
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF HIGHER
EDUCATION: FROM RECOGNITION OF QUALIFICATIONS TO MANAGEMENT
OF EDUCATIONAL ECOSYSTEMS**

**TRANSFORMAREA REGLEMENTĂRII JURIDICE INTERNAȚIONALE
A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR: DE LA RECUNOAȘTEREA CALIFICĂRILOR
LA MANAGEMENTUL ECOSISTEMELOR EDUCAȚIONALE**

**ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОТ ПРИЗНАНИЯ КВАЛИФИКАЦИЙ
К УПРАВЛЕНИЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ЭКОСИСТЕМАМИ**

LISENCO Vladlena* / LISENCO Vladlena / ЛЫСЕНКО Владлена
<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

ABSTRACT:

**TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF HIGHER
EDUCATION: FROM RECOGNITION OF QUALIFICATIONS TO MANAGEMENT
OF EDUCATIONAL ECOSYSTEMS**

This article examines the transformation of international legal regulation of higher education in the context of globalization, digitalization, and increased transnational interaction. It examines the transition from formal recognition of qualifications to a competency-based model, as well as the changing role of universities as centers of knowledge generation and transfer.

The influence of international organizations and academic mobility programs on the formation of a unified educational space is analyzed, including the development of network and project-based forms of cooperation. Particular attention is paid to the Erasmus+ program as a tool for the internationalization of higher education, including the example of the Republic of Moldova, whose participation has been accompanied by increased academic mobility and institutional interaction.

Issues of digitalization and distance education, as well as legal challenges related to the quality and recognition of learning outcomes, are addressed. A conclusion is drawn about the formation of a multi-level system of international educational regulation.

Keywords: international educational law, higher education, globalization, digitalization of education, academic mobility, internationalization of education, educational ecosystems, artificial intelligence.

* **LÎSENCO Vladlena** - Redactor-șef adjunct, Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Taras Șevchenko” din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova). / **LISENCO Vladlena** - Deputy editor-in-chief, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, The University „Taras Shevchenko” of Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova). / **ЛЫСЕНКО Владлена** - Заместитель главного редактора, Доктор юридических наук, доцент, Тираспольский университет «Тарас Шевченко» (Тирасполь, Республика Молдова). E-mail: vlada.lisenco@mail.ru; vlada.lisenco@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

JEL Classification: K10, K33; I25

Universal Decimal Classification: 001.83(100):378; 341.29.009(100); 342.7; 341; 37.014

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.04>

РЕЗУМАТ:

**TRANSFORMAREA REGLEMENTĂRII JURIDICE INTERNAȚIONALE
A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR: DE LA RECUNOAȘTEREA CALIFICĂRILOR
LA MANAGEMENTUL ECOSISTEMELOR EDUCAȚIONALE**

Acest articol examinează transformarea reglementării juridice internaționale a învățământului superior în contextul globalizării, digitalizării și interacțiunii transnaționale sporite. Examinează tranziția de la recunoașterea formală a calificărilor la un model bazat pe competențe, precum și rolul în schimbare al universităților ca centre de generare și transfer de cunoștințe.

Se analizează influența organizațiilor internaționale și a programelor de mobilitate academică asupra formării unui spațiu educațional unificat, inclusiv dezvoltarea formelor de cooperare bazate pe rețele și proiecte. Se acordă o atenție deosebită programului Erasmus+ ca instrument pentru internaționalizarea învățământului superior, inclusiv exemplul Republicii Moldova, a cărei participare a fost însoțită de o mobilitate academică sporită și de interacțiune instituțională.

Sunt abordate problemele digitalizării și ale învățământului la distanță, precum și provocările juridice legate de calitatea și recunoașterea rezultatelor învățării. Se trage o concluzie cu privire la formarea unui sistem multinivel de reglementare educațională internațională.

Cuvinte cheie: drept internațional al educației, învățământ superior, globalizare, digitalizarea educației, mobilitate academică, internaționalizarea educației, ecosisteme educaționale, inteligență artificială

JEL Classification: K10, K33; I25

CZU: 001.83(100):378; 341.29.009(100); 342.7; 341; 37.014

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.04>

РЕЗЮМЕ:

**ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ: ОТ ПРИЗНАНИЯ КВАЛИФИКАЦИЙ
К УПРАВЛЕНИЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ЭКОСИСТЕМАМИ**

Статья исследует трансформацию международно-правового регулирования высшего образования в условиях глобализации, цифровизации и усиления транснационального взаимодействия. Рассматривается переход от формального признания квалификаций к компетентностно-ориентированной модели, а также изменение роли университетов как центров генерации и трансфера знаний.

Анализируется влияние международных организаций и программ академической мобильности на формирование единого образовательного пространства, включая развитие сетевых и проектных форм сотрудничества. Особое внимание уделяется программе Erasmus+ как инструменту интернационализации высшего образования, в том числе на примере Республики Молдова, участие которой сопровождается ростом академической мобильности и институционального взаимодействия.

Затрагиваются вопросы цифровизации и дистанционного образования, а также правовые вызовы, связанные с качеством и признанием результатов обучения. Делается вывод о формировании многоуровневой системы международного образовательного регулирования.

Ключевые слова: международное образовательное право, высшее образование, глобализация, цифровизация образования, академическая мобильность, интернационализация образования, образовательные экосистемы, искусственный интеллект

JEL Classification: K10, K33; I25

УДК: 001.83(100):378; 341.29.009(100); 342.7; 341; 37.014

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.04>

Introduction

In the context of rapidly advancing globalization and digitalization, modern higher education is undergoing fundamental changes, affecting not only institutional forms and methods of teaching, but also the fundamental principles of international legal regulation in this area. The traditional model, which viewed education as a primarily national competence, is giving way to a more complex and multi-layered system of transnational interaction, in which international organizations, supranational associations, networks, and private educational providers are beginning to play a key role.

Historically, international cooperation in higher education has revolved around the recognition of qualifications and academic mobility. Primary efforts have focused on creating mechanisms of mutual trust between states, enabling the recognition of diplomas and other educational documents obtained in different national systems. In this context, initiatives by UNESCO and the Council of Europe aimed at establishing a regulatory framework for the recognition of qualifications have played a particularly important role. This process culminated in the adoption of the 1997 Lisbon Convention, which enshrined the principles of fair recognition and non-discrimination¹.

Transformation of international legal regulation of higher education

However, this model was inherently limited, as it focused primarily on formal qualifications whilst ignoring the substantive aspects of the educational process and the actual competencies of graduates. In an industrial economy characterized by relatively stable career paths, such an approach was justified. Nevertheless, the transition to a post-industrial society based on knowledge and innovation has revealed its significant shortcomings.

However, by the beginning of the 21st century, it became clear that the traditional model was losing its effectiveness. The gap between formal education and labor market demands has become a key challenge, as the pace of skill renewal significantly outpaces the transformation of educational programs. As the OECD notes, “skills are becoming obsolete faster than ever before, making lifelong learning not an option but a necessity” (OECD, 2023, p. 45)², which undermines the sustainability of a model based solely on the recognition of diplomas.

One of the key problems was the discrepancy between formally recognized qualifications and the actual requirements of the labor market. Having a diploma, even an internationally recognized one, does not guarantee a graduate's ability to function effectively in a professional environment. This fact undermines the very logic of legal regulation based on the recognition of documents rather than on the assessment of competencies.

The Bologna process was an attempt to overcome these contradictions by creating a single European higher education area. The introduction of a three-tier training system, a system of credits, as well as quality assurance mechanisms has increased the transparency of educational systems and facilitated academic mobility. At the same time, the Bologna process did not eliminate the structural imbalances associated with the mismatch of education with the needs of the economy.

A significant limitation of the Bologna model is its institutional orientation. Regulation continues to focus on universities as the main subjects of educational activity, as well as on educational programs and diplomas as the final learning outcomes. At the same time, the dynamics of the modern labor market requires a different logic — focused on flexibility, interdisciplinarity and the ability to continuous learning.

Against this background, the programs of the European Union aimed at the development of education and vocational training are of particular importance. Unlike traditional legal instruments, they are complex mechanisms combining regulatory, financial and organizational elements. The Socrates, Leonardo, Tempus, and PHARE programs have contributed to the formation of new forms of cooperation between universities, businesses, and government agencies.

An analysis of these programs suggests a gradual shift in emphasis from the formal recognition of qualifications to the development of competencies and practice-oriented skills. In this context,

¹de Wit, H. (2019). Internationalization in Higher Education, a Critical Review. SFU Educational Review, 12(3), 9–17. <https://doi.org/10.21810/sfuer.v12i3.1036>

²OECD. (2023). Education at a Glance 2023. Paris: OECD Publishing.

education is increasingly viewed not as an end in itself, but as a tool for ensuring economic growth, enhancing the competitiveness of the workforce, and strengthening social resilience. Universities, accordingly, are transforming from traditional educational institutions into multifunctional centers that also perform research and innovation functions, serving as key players in the generation and transfer of knowledge to the economy and society.

The Erasmus+ program occupies a special place in this transformation system, serving as a key instrument for the internationalization of higher education and the development of unified educational standards through academic mobility and project-based collaboration. This program not only facilitates student and faculty exchanges but also creates sustainable networks of institutional interaction between universities across borders, stimulating the modernization of educational programs, the implementation of innovative teaching practices, and the development of joint research initiatives. Erasmus+ is thus becoming an important mechanism for the practical implementation of the transition to a competency-based education model focused on global challenges and labor market needs.

The Republic of Moldova's participation in the Erasmus+ programme demonstrates the country's sustainable integration into the international educational space and the gradual expansion of academic mobility, despite its status as a non-EU member state.¹ Within the framework of international credit mobility, 1,016 cases of Moldovan universities participating in cooperation projects were recorded from 2021 to 2024, with approximately 1,980 students and staff members sent to universities in Erasmus+33 countries, while 794 participants arrived in Moldova. Recent years' dynamics show a gradual increase in incoming mobility—from 171 individuals in 2022 to 227 in 2023 and 199 in 2024, demonstrating the recovery and expansion of international academic exchanges following the pandemic. At the same time, there has been sustained interest from European universities in collaborating with Moldovan institutions, including 537 student and faculty placements to Moldova under the supplementary mobility mechanism.

Of particular importance for the internationalization of higher education are the Erasmus Mundus Joint Masters programs, where Moldova has had limited but positive participation. Of the 166 Master's programs selected for the 2021–2024 period, Moldovan participation was recorded in three projects, with an increase in participation—from no applications in the initial years to five proposals and one approved project in 2024. A total of nine students from Moldova received Erasmus Mundus scholarships during the period under review, reflecting the country's sporadic but expanding participation in elite global Master's programs.

The most extensive area of cooperation is Capacity Building in Higher Education projects, where Moldova demonstrates significantly greater participation. Of the 636 international projects selected for 2021–2024, 19 are being implemented with the participation of Moldovan universities, with Moldova acting as coordinator in seven of them. The total number of Moldovan institutions participating in the selected projects reaches 68, demonstrating the universities' systematic engagement in the modernization of educational programs, management, and academic interaction with international partners.

Moldova is also included in several other Erasmus+ areas, including vocational education and training (CBVET), youth initiatives, virtual exchanges, and sports projects. Specifically, 16 projects involving Moldovan organizations were recorded in CBVET, while 14 projects were recorded in youth initiatives, reflecting the program's expanding impact beyond higher education to include related educational and social sectors. Eight projects were also recorded in virtual exchanges, demonstrating Moldovan participants' adaptation to digital formats for international interaction².

In general, the data presented indicate the gradual but steady integration of the Republic of Moldova into the multi-level Erasmus+ system, where the most active participation is observed in institutional development and academic cooperation projects, while elite mobility and joint master's degree programs remain limited, but show an upward trend.

¹ Erasmus+ in Moldova, 2025. <https://www.erasmusplus.md/erasmus-moldova-2025>

² Erasmus+ in Moldova, 2025. <https://www.erasmusplus.md/erasmus-moldova-2025>

This trend logically fits into the broader context of the transformation of the European and global educational space, within which the role of flexible network forms of international interaction is increasing. The expansion of project cooperation and the development of academic networks are gradually forming a multi-layered model of internationalization of education, in which traditional forms of academic mobility are complemented by alternative formats of interaction that provide broader coverage of participants and reduce barriers to access to educational opportunities.

The development of open and distance education is particularly important in the process of transforming educational systems, as the use of information and communication technologies significantly expands access to education, reduces costs, and increases the flexibility of educational programs. In Central and Eastern European countries, these forms of education are viewed as an important tool for modernizing educational infrastructure in resource-constrained settings, as well as a mechanism for increasing the inclusiveness and adaptability of educational systems to modern socioeconomic challenges.

In this context, the Republic of Moldova, an active member of the UNESCO international system since 1992, is integrating into the global agenda in education, science, and culture and is participating in the implementation of Sustainable Development Goal 4 (SDG 4), which focuses on ensuring quality and inclusive education. Particular attention is being paid to the development of educational reforms aimed at increasing access to education for various social groups, expanding the participation of children with special educational needs in the general education system, and modernizing the educational environment in line with international standards, which, taken together, is consistent with global trends of digitalization and the expansion of open educational formats¹.

The Republic of Moldova also acceded to the UNESCO Global Convention on the Recognition of Qualifications (Higher Education) (GRC), marking a significant step toward the internationalization of the national higher education system. Participation in this international mechanism ensures the legal and academic recognition of Moldovan diplomas abroad, facilitates the academic mobility of students and faculty, and enhances the integration of the country's universities into the global educational space. This process has a direct impact on enhancing the competitiveness of graduates and expanding their opportunities to participate in the international labor market².

The World Bank plays a significant role in modernizing Moldova's education system, implementing projects aimed at improving the quality and relevance of higher education. One of the key projects is the Higher Education Modernization Project, with a total funding of approximately \$39.4 million, covering tens of thousands of students and faculty. These initiatives include upgrading educational infrastructure, developing digital competencies, and strengthening the connection between the education system and the labor market, thereby facilitating the development of modern professional skills among graduates³.

A separate area of international cooperation is related to programs of the United Nations and its agencies, particularly UNICEF, which support reforms in inclusive and school education in Moldova. These initiatives aim to expand access to education for vulnerable groups, implement modern pedagogical approaches, and develop a support system for children with special educational needs. These programs have resulted in increased inclusive education coverage and strengthened institutional mechanisms for educational support at the national level.

Overall, the Republic of Moldova's participation in international global educational projects is characterized by increased integration into the global educational space through UNESCO mechanisms, the UN system, and cooperation with international financial institutions. This is reflected in expanded academic mobility, international recognition of educational qualifications, and the modernization of the national education system in line with global standards of quality and inclusiveness.

¹UNESCO. Republic of Moldova. 2026 GEM Report: Access and equity <https://www.unesco.org/gem-report/en/2026-gem-report-country-case-studies/republic-moldova>

²IPN press agency. Moldova joins Global Convention on Higher Education. https://www.old.ipn.md/en/moldova-joins-global-convention-on-higher-education-7967_1100219.html

³World Bank. Moldova Higher Education Project. <https://www.worldbank.org/en/news/loans-credits/2020/03/05/moldova-higher-education-project>

At the same time, digitalization and the introduction of distance learning have revealed a number of regulatory and institutional challenges related to educational quality assurance, accreditation procedures, and mechanisms for recognizing learning outcomes. The lack of unified international and national standards for evaluating distance education programs creates potential risks of declining educational standards and weakening trust in new learning formats. This, in turn, highlights the need to develop adaptive legal regulatory mechanisms that take into account the specifics of the digital educational environment and the transnational nature of modern educational processes.

The globalization of educational processes is leading to the formation of transnational educational spaces in which traditional boundaries between national systems are losing their significance. In this context, the role of international organizations such as UNESCO, as well as various networks and university associations, is increasing. Academic mobility is becoming not only a tool for knowledge exchange but also a factor in shaping the global market for educational services.

At the same time, we are seeing an increasing role for non-state actors, including private educational platforms and technology companies. Their activities significantly influence the content and forms of education, as well as the methods of assessing learning outcomes. A new configuration of the educational space is emerging, in which the state is no longer the sole regulator.

In this context, the digitalization of education and the introduction of artificial intelligence technologies are particularly relevant. Education is no longer a linear process limited to the confines of an educational institution, but is becoming a continuous, personalized trajectory. Modern educational platforms are capable of adapting learning content to the individual needs of students by analyzing large amounts of data and using machine learning algorithms. This not only increases the effectiveness of education but also changes its legal nature.

These conditions raise fundamentally new legal challenges. First and foremost, there's the question of accountability: if educational decisions are made by algorithms, who is responsible for their consequences? Equally significant is the issue of transparency: algorithmic systems often operate as a "black box," making their legal assessment and oversight difficult. Furthermore, the use of digital technologies impacts fundamental human rights, including the right to education, the right to equal access, and the right to personal data protection (Council of Europe, 2023).¹

Under these conditions, international education law must undergo a significant transformation. The traditional model based on the coordination of national systems is proving insufficient to regulate complex transnational processes. A shift to more flexible and adaptive forms of regulation is necessary, taking into account the diversity of actors and forms of educational activity.

One of the key areas of this transformation is the shift from the regulation of institutions to the regulation of educational ecosystems. An educational ecosystem is defined as a set of interconnected elements, including universities, educational platforms, employers, governmental and non-governmental organizations, and learners themselves. Within such a system, not only the content of education but also the mechanisms of interaction between its participants becomes important. Education is no longer limited to the university as the primary actor, but includes a wide range of actors—from digital platforms and technology companies to employers and international organizations. In this new configuration, the diploma loses its monopoly role, giving way to more flexible forms of competency verification, such as micro-qualifications and digital certificates. This shift reflects a deeper transformation in the very logic of learning recognition: as emphasized in international approaches, "recognition should be based on knowledge, skills, and competencies, and not solely on formal qualifications"². (UNESCO, 2019, p. 5).

This transformation is particularly evident in a comparison of various regulatory models, among which the European Union has developed the most comprehensive and normatively rich approach, combined elements of soft and hard law and focusing on the systemic regulation of digital education.

¹Council of Europe. (2023). Artificial Intelligence and Education: Challenges and Opportunities. Strasbourg.

²UNESCO. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education, 2019.

This model enshrines a fundamentally new approach to the use of artificial intelligence technologies. As emphasized in EU regulations, “artificial intelligence systems used in education are considered high-risk if they determine access to education or assess learning outcomes” (European Commission, 2024, p. 67). The adopted AI Act institutionalizes this logic by introducing for the first time a classification of AI systems and classifying educational solutions as “high-risk” when they: evaluate students; affect access to education; determine or adjust educational trajectories.

Classification into this category entails the application of increased regulatory requirements, including obligations to ensure the transparency of algorithms, the reliability of operation, risk management, and the accountability of entities implementing such technologies.

A complementary element is the personal data protection regime enshrined in the GDPR, which significantly limits the use of student data. Specifically, it prohibits fully automated decision-making without proper explanation, establishes the requirement for informed consent, and strengthens the protection of sensitive data.

Taken together, these instruments form a multi-layered regulatory framework in which the digitalization of education is subject to the logic of legal precaution. Analytically, this indicates the emergence of a preventive regulatory model in the EU, where fundamental human rights are the key object of protection, and technological development is viewed through the prism of managed risks. This approach ensures a high level of trust in digital educational systems and their legitimacy, but at the same time, it can slow the pace of innovation and increase the regulatory burden on market participants.

On the one hand, the Bologna architecture and mobility programs such as Erasmus+ are being maintained, while on the other, new regulatory frameworks are being developed, including the regulation of artificial intelligence within the framework of the AI Act.

The European approach focuses on a balance between innovation and the protection of human rights, reflecting its normative nature.

Unlike the European Union, the United States is developing a decentralized and market-oriented regulatory model that prioritizes innovation and institutional flexibility over preventative legal control. The lack of a unified federal law similar to the AI Act predetermines a fragmented nature of regulation, implemented through a combination of industry regulations, policy recommendations, and self-regulatory mechanisms.

The key elements of this architecture are: FERPA, which ensures the protection of students' educational records; recommendations from the executive branch (including the White House) on the development and application of artificial intelligence; self-regulation practices formed by the market participants themselves, primarily large technological and educational platforms.

A structural feature of the American model is the dominance of private actors—universities and EdTech companies such as Coursera, edX, and Google Education—which not only implement technological solutions but also effectively set the standards for digital education. Under these conditions, the educational process transcends traditional institutional frameworks, acquiring a platform-based and networked nature. Legal regulation, in turn, is adaptive and reactive, aligning with established technological practices.

It is precisely this institutional flexibility that ensures the rapid implementation of innovation and allows the United States to maintain its leading position in educational technology. However, it also creates risks of regulatory fragmentation, uneven standards for protecting student rights, and a dependence on market mechanisms for the quality of education.

Analytically, this model can be characterized as innovation-driven: the market and technology act as the primary drivers of development, while law plays a catch-up and corrective role. The United States is creating a system in which regulation does not impose rigid boundaries but evolves in line with technological change, striving to maintain a balance between freedom of innovation and the need for minimal legal protection.

China, for its part, is developing a centralized regulatory model, in which the state is the key actor governing the development of education and digital technologies. Unlike decentralized and market-based approaches, the integration of artificial intelligence into the education system is being

implemented at a strategic level through government programs and national priorities, ensuring rapid implementation and scaling of innovations.

Control over algorithms and data as key resources for digital education is of particular importance in this model. In this regard, the following are established: mandatory registration of algorithms; control of educational content; systemic government supervision of digital platforms and their operators.

This architecture ensures the manageability of the educational environment, minimizes technological and social risks, and establishes uniform standards for the operation of digital services. However, increased control is accompanied by a decrease in the autonomy of educational participants and a lesser emphasis on individual rights, creating a legal paradigm distinct from Western systems.

The Chinese model can be characterized as state-led and strategically oriented: priority is given to scalability, efficiency, and technological sovereignty. Legal regulation in this case does not follow the market or restrict it, but is integrated from the outset into the logic of centralized governance, ensuring the coordinated development of digital education in line with national goals.

A comparison of these models shows that international legal regulation of education can no longer be one-size-fits-all. It must accommodate the diversity of approaches and ensure their interaction within the global educational space. In this context, the coordinating and conceptual role of international organizations, particularly UNESCO, is growing. UNESCO promotes the idea of education as a global public good and emphasizes the need for a human-centered approach. This position is particularly significant in the context of rapid technological development: as the organization notes in its reports, “generative artificial intelligence is transforming education systems at an unprecedented rate, raising fundamental questions about ethics, governance, and quality assurance” (UNESCO, 2023, p. 12).¹

From a legal perspective, this necessitates the development of new categories and regulatory instruments. Specifically, the concept of qualifications must be reconsidered, encompassing not only formal documents but also a set of competencies validated in various ways. There is also a need to create mechanisms for recognizing non-formal and informal education, which is particularly important in the context of digitalization and the expansion of educational pathways beyond traditional institutions. In this context, the regulatory requirement that “the use of artificial intelligence systems in education must respect human rights, democracy, and the rule of law” is of fundamental importance.² (Council of Europe, 2023, p. 8), which sets the framework for the permissible development of new technological and legal solutions.

Looking ahead, we can expect the further development of hybrid forms of education, combining elements of traditional and distance learning. Universities will increasingly integrate into global educational networks, and their role will shift from knowledge transfer to the organization of educational processes. At the same time, partnerships with businesses and other external actors will become increasingly important.

Thus, the transformation of international legal regulation of higher education is a complex and multifaceted process driven by changes in the economy, technology, and social structure of society. The shift from a model based on the recognition of qualifications to the governance of educational ecosystems reflects a broader trend toward decentralization and digitalization of global governance. This shift is also reflected in expert assessments by international organizations, which emphasize that “the future of education lies in flexible, technologically supported educational ecosystems, rather than traditional institutional models”³ (World Bank, 2022, p. 103).

Conclusion

In conclusion, it should be noted that the effectiveness of the new regulatory model will depend on the international community's ability to ensure a balance between innovation and maintaining the quality of education, and between openness and protecting the rights of educational participants. In

¹UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris.

²Council of Europe. Regulating AI Systems in Education, 2023.

³World Bank, Digital Pathways for Education: Enabling Greater Impact for All, 2022.

the context of global competition for human capital, education is becoming a key development resource, and its legal regulation is one of the most important tools for shaping the future knowledge society.

List of references:

1. Council of Europe. (2023). Artificial Intelligence and Education: Challenges and Opportunities. Strasbourg.
2. Council of Europe. Regulating AI Systems in Education, 2023.
3. de Wit, H. (2019). Internationalization in Higher Education, a Critical Review. SFU Educational Review, 12(3), 9–17. <https://doi.org/10.21810/sfuer.v12i3.1036> (Accessed 14.10.2025).
4. Erasmus+ in Moldova, 2025. <https://www.erasmusplus.md/erasmus-moldova-2025>
5. IPN press agency. Moldova joins Global Convention on Higher Education. https://www.old.ipn.md/en/moldova-joins-global-convention-on-higher-education-7967_1100219.html (Accessed 14.10.2025).
6. OECD. (2023). Education at a Glance 2023. Paris: OECD Publishing.
7. UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris.
8. UNESCO. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education, 2019.
9. UNESCO. Republic of Moldova. 2026 GEM Report: Access and equity <https://www.unesco.org/gem-report/en/2026-gem-report-country-case-studies/republic-moldova>
10. World Bank, Digital Pathways for Education: Enabling Greater Impact for All, 2022.
11. World Bank. Moldova Higher Education Project. <https://www.worldbank.org/en/news/loans-credits/2020/03/05/moldova-higher-education-project> (Accessed 14.10.2025).

Copyright©LISENCO Vladlena, 2026.

Contacts/Contacte/Контакты:

LISENCO Vladlena.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor,
The University „Taras Shevchenko” of Tiraspol
Tiraspol, The Republic of Moldova.

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru ; vlada.lisenco@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 54-80. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 25.04.2026 Reviewed: 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.05
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**ANALIZA PROIECTULUI INTERNAȚIONAL DE „AMALGAMARE”
A UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV TERITORIALE (UAT) DIN
REPUBLICA MOLDOVA ȘI ALTE STATE**

**ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL PROJECT OF "AMALGAMATION"
OF ADMINISTRATIVE TERRITORIAL UNITS (ATU) FROM THE
REPUBLIC OF MOLDOVA AND OTHER STATES**

**АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОЕКТА «ОБЪЕДИНЕНИЯ»
АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ (АТЕ) РЕСПУБЛИКИ
МОЛDOVA И ДРУГИХ ГОСУДАРСТВ**

MĂRGINEANU Elena* / MARGINEANU Elena / МЭРЖИНЯНУ Елена
<https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

ABSTRACT:

**ANALYSIS OF THE INTERNATIONAL PROJECT OF "AMALGAMATION"
OF ADMINISTRATIVE TERRITORIAL UNITS (ATU) FROM THE
REPUBLIC OF MOLDOVA AND OTHER STATES**

The study critically examines the project of “amalgamation” of administrative territorial units (ATU) in the Republic of Moldova and observes discrepancies between the formal purpose and the anticipated effects. The analysis finds that the reform provides for an approximately three-fold reduction in the number of ATUs despite some initial inconsistencies in the official data. It highlights a tendency to transfer some competencies from the local to the central level, in contradiction with the declared objective of decentralization, as well as the promotion of digitalization as measures to improve public services, without analyzing the development of the real physical infrastructure.

Several states have registered similar processes of promoting the concept of voluntary consolidation of municipalities at the first stage, with the application of the normative obligation to reduce ATUs at a later stage. Thus, if in Moldova the objective is to reduce about 66% of ATUs, in other states such as Ukraine, Albania, Denmark and Greece this indicator was even higher - about 87%, 84%, 64% and 69% respectively, and in Armenia during a reform similar in structure and tactics, 91% of ATUs were reduced (from 908 localities to 79 communities). In Moldova, over 50% of the measures in the reform action plan are financed from abroad, in Greece the liquidation of LPAs was a mandatory condition imposed by foreign financial institutions in the context of the financial crisis, and in Azerbaijan, where the idea of merger also originated from outside of the government, a revaluation of real estate was carried out in parallel, as a result of which the

* **MĂRGINEANU Elena** - Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), (Chișinău, Republica Moldova). / **MARGINEANU Elena** - PhD in Law, Associate Professor, Free International University of Moldova (ULIM), (Chisinau, Republic of Moldova). / **МЭРЖИНЯНУ Елена** - Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский независимый свободный университет (ULIM), (Кишинев, Республика Молдова). E-mail: margineanu.elena@gmail.com ; <https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

tax on private property increased several times without changing the tax rate - a similar movement to that registered in the national area.

In conclusion, the comparative analysis highlights that the “amalgamation” programs in Eastern European countries followed similar technical models, often driven by initiatives supported by the NGO sector and external donors. The implementation of these reforms was frequently associated with debt processes, including for non-infrastructure components, which generated an increase in the financial and contractual obligations of the states. In administrative terms, the effects included both a greater distance between the citizen and the local authorities, and tendencies towards functional centralization, increasing political influence over the administration. At the same time, in some cases, the fiscal pressure on citizens increased by increasing taxes, in order to consolidate local budgets.

Overall, the reforms analyzed indicate a predominantly technocratic approach, in which cultural, educational, social and infrastructure dimensions were marginal or absent, which may reduce citizens' well-being and increase the risks of loss of local identity.

Keywords: amalgamation of administrative-territorial units (ATUs), administrative reform, decentralization vs. centralization, public services, digitalization, external financing.

JEL Classification: H11; H56; K10

Universal Decimal Classification: 342.5; 341(4/9)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.05>

REZUMAT:

ANALIZA PROIECTULUI INTERNAȚIONAL DE „AMALGAMARE” A UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV TERITORIALE (UAT) DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ALTE STATE

Studiul examinează critic proiectul de „amalgamare” a unităților administrativ teritoriale (UAT) din Republica Moldova și observă discrepanțe între scopul formal și efectele anticipate. Analiza constată că reforma prevede reducerea de aproximativ trei ori a numărului de UAT în pofida unor inconsecvențe inițiale în datele oficiale. Se evidențiază o tendință de transfer al unor competențe de la nivel local la nivel central, în contradicție cu obiectivul declarat de descentralizare, precum și promovarea digitalizării ca măsuri de îmbunătățire a serviciilor publice, fără analiza dezvoltării infrastructurii fizice reale.

Mai multe state au înregistrat procese similare de promovare a conceptului de amalgamare voluntară la prima etapă, cu aplicarea obligativității normative de reducere a UAT-urilor la o etapă ulterioară. Astfel, dacă în Moldova obiectivul este de a reduce circa 66% din UAT-uri, în alte state precum Ucraina, Albania, Danemarca și Grecia acest indicator a fost și mai mare - de circa 87%, 84%, 64% și 69% respectiv, iar în Armenia în perioada unei reforme similare ca structură și tactică, s-au redus 91% din UAT-uri (de la 908 la 79 localități). În Moldova, peste 50% din măsurile din planul de acțiuni a reformei sunt finanțate din exterior, în Grecia lichidarea APL-urilor a fost o condiție obligatorie impusă de instituțiile financiare străine în contextul crizei financiare, iar în Azerbaidjan, unde ideea de fuziune de asemenea a izvorât din extern, a fost realizată în paralel o reevaluare a bunurilor imobile în urma căreia taxa pe proprietate privată a crescut de câteva ori fără a schimba cota de impozitare - mișcare similară cu cea înregistrată și în arealul național.

În concluzie, analiza comparativă evidențiază că programele de „amalgamare” din statele Europei de Est au urmat modele tehnice similare, fiind adesea impulsionate de inițiative susținute de sectorul ONG și de donatori externi. Implementarea acestor reforme a fost frecvent asociată cu procese de îndatorare, inclusiv pentru componente non-infrastructurale, ceea ce a generat o creștere a obligațiilor financiare și contractuale ale statelor. În plan administrativ, efectele au inclus atât o distanțare mai mare între cetățean și autoritățile locale, cât și tendințe de centralizare funcțională, sporind influența politică asupra administrației. Totodată, în unele cazuri, presiunea fiscală asupra cetățenilor a crescut prin majorarea impozitelor, în vederea consolidării bugetelor locale.

În ansamblu, reformele analizate indică o abordare predominant tehnocratică, în care dimensiunile culturale, educaționale, sociale și de infrastructură au fost marginale sau absente, ceea ce poate reduce din bunăstarea cetățenilor și crește riscurile de pierdere a identității locale.

Cuvinte cheie: amalgamarea unităților administrativ teritoriale (UAT), reformă administrativă, descentralizare vs. centralizare, servicii publice, digitalizare, finanțare externă.

JEL Classification: H11; H56; K10

CZU: 342.5; 341(4/9)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.05>

РЕЗЮМЕ:

**АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОЕКТА «ОБЪЕДИНЕНИЯ»
АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ (АТЕ)
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И ДРУГИХ ГОСУДАРСТВ**

В исследовании критически рассматривается проект «объединения» административно-территориальных единиц (АТЕ) в Республике Молдова и выявляются несоответствия между формальной целью и ожидаемыми результатами. Анализ показывает, что реформа предусматривает приблизительно трехкратное сокращение числа АТЕ, несмотря на некоторые первоначальные несоответствия в официальных данных. Выявляется тенденция к передаче некоторых компетенций с местного уровня на центральный, что противоречит заявленной цели децентрализации, а также продвижение цифровизации как мер по улучшению государственных услуг без анализа развития реальной физической инфраструктуры.

В ряде государств были зарегистрированы аналогичные процессы продвижения концепции добровольного объединения муниципалитетов на первом этапе с применением нормативного обязательства по сокращению АТЕ на более позднем этапе. Таким образом, если в Молдове целью было сокращение примерно на 66% административных единиц, то в других государствах, таких как Украина, Албания, Дания и Греция, этот показатель был еще выше — около 87%, 84%, 64% и 69% соответственно, а в Армении в ходе реформы, аналогичной по структуре и тактике, было сокращено 91% административных единиц (с 908 населенных пунктов до 79 общин). В Молдове более 50% мер в плане действий по реформе финансируются из-за рубежа, в Греции ликвидация местных органов власти была обязательным условием, навязанным иностранными финансовыми институтами в контексте финансового кризиса, а в Азербайджане, где идея слияния также исходила извне правительства, параллельно проводилась переоценка недвижимости, в результате чего налог на частную собственность увеличился в несколько раз без изменения налоговой ставки — аналогичное движение, зарегистрированное и в Молдове.

В заключение, сравнительный анализ показывает, что программы «объединения» в странах Восточной Европы следовали схожим техническим моделям, часто инициированным неправительственным сектором и внешними донорами. Реализация этих реформ часто сопровождалась процессами заимствования, в том числе неинфраструктурных компонентов, что привело к увеличению финансовых и договорных обязательств государств. В административном плане последствия включали как увеличение дистанции между гражданином и местными властями, так и тенденции к функциональной централизации, усиление политического влияния на администрацию. В то же время, в некоторых случаях, фискальное давление на граждан усиливалось за счет повышения налогов с целью консолидации местных бюджетов.

В целом, проанализированные реформы указывают на преимущественно технократический подход, в котором культурные, образовательные, социальные и инфраструктурные аспекты были второстепенными или отсутствовали, что может снизить благосостояние граждан и увеличить риск утраты местной идентичности.

Ключевые слова: объединения административно-территориальных единиц (АТЕ), административная реформа, децентрализация vs централизация, государственные услуги, цифровизация, внешнее финансирование.

JEL Classification: H11; H56; K10**УДК:** 342.5; 341(4/9)<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.05>**1. Introducere****I. REPUBLICA MOLDOVA**

Administrația locală reprezintă una dintre cele mai importante sfere ale drepturilor civile, iar **dezvoltarea** administrației locale în Moldova este unul dintre elementele de bază ale transformărilor democratice. Asume puterea locală este în stare să **coordoneze interesele zilnice ale oamenilor**, iar

organizarea acestora trebuie să permită o comunicare ușoară și constantă între cetățeni și stat. Reducerea numărului de primării, și implicit creșterea numărului de locuitori al unei unități administrativ teritoriale – nu va îmbunătăți accesul oamenilor la factorul local de decizie.

Raportarea conceptuală a Guvernului față de crizele cu care se confruntă satul schimbă fundamental vectorul de dezvoltare a Republicii Moldova. Dacă statul recunoaște **caracterul temporar al dificultăților** cu care se confruntă țara (tendința de depopulare a satelor, insuficiența oportunităților economice la nivel local), acesta va menține APL-urile cu obiectivul constant de dezvoltare rurală la prima posibilitate de îmbunătățire a stării de fapt. Însă dacă, statul lichidează/comasează APL-urile, acesta implicit recunoaște **caracterul permanent al degradării**, diminuând drastic din potențialul de investiții a resurselor statului pentru resuscitarea localităților.

Pe parcursul discuțiilor publice la acest subiect în faza inițială a lansării procesului de amalgamare, nu a fost prezentată o claritate cu privire la caracterul „amalgamării”, dacă aceasta este obligatorie sau „voluntară”. Mai mult decât atât, confuzia a fost accentuată de contrastul între formularea „amalgamare voluntară” și acțiunea agresivă a statului în susținerea acestei inițiative. Prin urmare una dintre întrebările ce pot fi adresate către stat este **dacă această „amalgamare voluntară” va deveni obligatorie la o ulterioară etapă de desfășurare a reformei administrației publice?**

În *Raportul intermediar privind amalgamarea primăriilor al Guvernului*, vedem la secția recomandări, următoare formulare: „Acest lucru ar trebui să permită o reducere globală a celor peste 800 de APL-uri în timp.”¹ (constatarea 4.4., lit.a). În contextul în care Moldova are circa 900 de APL-uri total, această specificare înseamnă un obiectiv final de a reduce 89% din APL-urile țării. Mențiunea respectivă din *raportul intermediar* ridică suspiciuni privind obiectivul final – înseamnă oare că guvernul nu exclude rezultatul de reducere a 800 de APL-uri per ansamblu?

Conform prevederilor privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova (HG 764/2001), art.17 al.(2) „UAT de sine stătătoare se formează dacă are o populație, de regulă, de cel puțin 1500 de locuitori”. Dacă argumentul de bază pentru amalgamarea voluntară este reducerea poverii administrative pentru localitățile mici sub limita de 1500 de locuitori, **de ce la amalgamare participă și localitățile mai mari cu peste 1500 locuitori?**

În Clusterul Leova, orașul Leova a participat cu 5475 locuitori, iar în Clusterul Călinești, satul Călinești cu 2114 locuitori. Această abordare este mai curând o absorbție, decât eficientizarea autonomiei locale în sensul art.17, al.(2) din Legea 764/2001² și contrazice expres scopul anunțat pentru promovarea reformei. La amalgamare nu ar trebui să participe UAT-uri care depășesc 1500 de locuitori.

Observăm un accent anume pe reducerea numărului de UAT ca structură, și nu un accent pe evitarea UAT-urilor care nu îndeplinesc limita minimă de 1500 locuitori, precum se declară. Este o contradicție între raționament, obiectiv, procedura asumată în atingerea acestuia și legislație. Conform *Strategiei de reformă a administrației publice 2023-2030* (HG 126/2023)³, **318 UAT-uri** au sub 1500 locuitori (p.125), aceasta ar însemna un obiectiv de reducere a 35% din UAT-uri, și nu 89% (800 de primării), și nici 62% (600 de primării). Astfel, există un contrast mare între datele oficiale prezentate privind numărul de primării ce urmează a fi lichidate (pornind de la prezumția amalgamării UAT-urilor mici):

a. Într-un raport internațional: 251 UAT-uri au sub 1500 localități – **28% din localități**⁴.

¹ Raport intermediar privind amalgamarea primăriilor al Guvernului, 2025. [Online]: <https://gov.md/sites/default/files/Filepdf/Romana%20Raport%20pentru%20ONLINE.pdf> (Accesat la 11.04.2026).

² Hotărâre de Guvern nr.764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149266&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

³ Hotărâre de Guvern nr.126 din 15.03.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

⁴ Report: Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries, prepared by Subgroup on Local Government and Public Administration reform of the Working Group 1 of the CSF EAP. Donors: EU, National Endowment for Democracy and Czech Ministry of Foreign Affairs. [Online]: <https://www.ald-europe.eu/wp-content/uploads/2024/07/163-policy-paper-par.pdf> (vizualizat la 20.04.2026)

- b. În Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 se menționează că UAT-uri: 318 UAT-uri au sub 1500 locuitori – **35% din localități**.
- c. În spațiul public, reprezentanții statului, câteva luni operau cu cifra de **62% din localități**¹.
- d. În Raportul intermediar: 800 UAT-uri ar reprezenta – **89% de localități**.

Diferențele între 28%, 35%, 62% și 89% - ca indicator a nr. de UAT-uri care urmează a fi lichidate sub pretextul că nu corespund plafonului legal de 1500 locuitori – este o marjă de eroare prea mare pentru a nu naște suspiciuni și întrebări suplimentare.

Un stat în care procesele din executiv sunt eficiente, nu poate oferi contradicții atât de mari în datele oficiale privind existența sau lichidarea unor structuri fundamentale care asigură comunicarea directă între cetățeni și stat.

Dacă un argument important pentru amalgamare este incapacitatea și lipsa de expertiză a APL-urilor mici, **de ce ADR-urile nu oferă asistența necesară conform atribuțiilor sale nemijlocite?** Statul a fondat Agenții de Dezvoltare Regională, scop clar din denumirea instituției și în a atribuții nemijlocite este expres de a „*acorda asistență administrației autorităților publice locale*” (Anexa 3 la HG 127/2008, Regulament-cadru al Agenției de Dezvoltare Regională)². Astfel, eșecul APL-urilor mici trebuie interpretat ca un eșec al ADR. În acest caz, este mai corect de a reforma ADR-urile pentru îmbunătățirea capacităților sale decât a lichida factorul de decizie de nivelul I prin comasarea administrației pentru mai multe localități în speranța ca aceștia să dubleze reușit atribuțiile ADR-urilor.

2. Reducerea numărului de UAT-uri de nivelul II

În Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030, au fost oferite inițial două scenarii privind comasarea UAT-urilor de nivelul II:

Scenariul A. Reducerea numărului de raioane de la 32 la 5

Inițial, legiuitorul admitea că prin „*Suprapunerea de teritoriu și de funcționalitate cu Agențiile de Dezvoltare Regională va rezulta în integrarea Agențiilor de Dezvoltare Regională în regiuni*” (p.241 și p.242 din Strategie, HG 126/2023). O poziție des întâlnită în discuțiile practicienilor este de a respinge acest scenariu. UAT-urile sunt entități administrativ-teritoriale, diviziuni politice și administrative ale statului cu statut bine definit și autorități alese local, iar scopul lor este gestionarea treburilor publice locale la nivelul său clar delimitat. ADR-urile în schimb, sunt entități de planificare strategică, cu un cadru geografic flexibil și un scop mai volatil formulat ca „planificare și implementarea politicilor” de dezvoltare economică și socială. ADR-urile pot fi utilizate ca structuri de atragere a investițiilor, dar nu pentru a înlocui granițele administrative. Un *risc sporit asociat suprapunerii* este fragmentarea și pierderea masei critice, regionalizarea excesivă ar crea bariere pentru implementarea proiectelor naționale, iar localitățile mici s-ar izola și mai mult având o distanță uriașă până la punctul de decizie. Alt risc este acela că - dacă granițele coincid, există riscul ca ADR-ul (care este o structură tehnică) să fuzioneze sau să fie confundat cu Consiliul Raional (autoritate deliberativă). Aceasta ar duce la politizarea dezvoltării regionale și birocratizare excesivă (în loc să se simplifice accesul la fonduri, s-ar crea un dublu strat administrativ pe același teritoriu). În al treilea rând, o asemenea abordare servește prilej pentru susținerea fenomenului de urbanizare, fenomen contrariu scopurilor declarate a statului în raport cu dezvoltarea regională.

Scenariul B. Reducerea numărului de raioane de la 32 la 10

În varianta finală de reformă, Guvernul a prezentat „*Conceptul de reformă a administrației publice locale*”³ unde propune reorganizarea celor 32 de raioane în 10 pentru „accelerarea procesului de dezvoltare regională”. Însă, crearea unor structuri administrativ mai mari nu garantează automat o dezvoltare economică echilibrată. Reducerea nr. de raioane la 10, cu

¹ Declarație la postul național de radio, primarul statului Gangura, Marcel Bobeica. [Online]: <https://radiomoldova.md/p/70589> (Accesat la 11.04.2026).

² Hotărârea de Guvern nr.127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.438/2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135909&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

³ Guvernul Republicii Moldova: Conceptul de reformă a administrației publice locale, 2026. [Online]: <https://primariiputernice.gov.md/sites/default/files/2026-04/Conceptul%20reformei%20APL.docx.pdf> (Accesat la 11.04.2026).

menținerea aceluiași model centralizat de planificare și finanțare, va genera doar o imagine cu 10 entități la fel de sărace, dar unde distanța între cetățean și stat este mai mare iar aparatul birocratic mult mai greu de gestionat.

Pentru ca raioanele să devină motoare de creștere economică, mai viabilă este reorganizarea modelului de finanțare și decentralizarea acestora pentru a le transforma în centre industriale, logistice, prelucrătoare etc. O structură cu 32 de raioane are mai mare șanse de a stabili 32 puncte de investiții interesante, cu un portofoliu atractiv, fiecare pe sectorul său conform specificului local. Prin urmare, afirmația că un număr mai mic de UAT-uri mari vor reuși să dezvolte mediul rural – este o interpretare eronată a legăturilor cauză-efect. Perpetuarea centralizării și subminarea autonomiei locale creează impedimente de realizare a interesului comunității. Pierderea reprezentativității și neglijarea specificului local este risc adiacent centralizării raioanelor - entele raionale mari pot absoarbi resursele, iar localitățile periferice (în special satele mici) să devină astfel și mai mult marginalizate (spre ex: Criza agricolă severă din raioanele Căușeni și Ștefan Vodă (secetă prelungită) a determinat autoritățile locale să ceară declararea stării excepționale. Într-un raion mult mai mare, care ar include atât zone agricole secetoase, cât și centre urbane, specificul acestei crize ar putea fi ignorat sau subfinanțat, deoarece nevoile urbane ar prevala asupra celor rurale).

Cum statul va asigura comunicarea mai eficientă cu locuitorii? Dacă localitățile mici se amalgamează și devin UAT-uri mai mari, posibilitatea de a comunica se îngreunează. Aria unei localități va fi mai mare și distanța dintre cetățean-factor de decizie de asemenea va crește, iar *natura APL-urilor de nivel II se va schimba în direcția unei adevărate administrații regionale* (p.242 din Strategie). Astfel, se creează situația când întreaga structură a administrației locale crește ca apropiere de centru și îndepărtare de cetățeni.

În cazul reorganizării APL-urilor de nivel II în 10 regiuni, **care va fi statutul mun. Chișinău, și mun. Bălți?**

- Dacă noua regiune cuprinde Chișinău, Criuleni, Strășeni, Dubăsari și Ialoveni, actualul mun. Chișinău își va păstra statutul de municipiu?

- Se va crea o administrație separată pentru capitală și una separată pentru regiune, sau în aceeași structură se vor comasa funcțiile și vor acoperi uniform/neuniform întreaga regiune?

- Cum această reformă afectează **UAT Găgăuzia**, care a fost rezoluția consultărilor cu autoritățile găgăuze dacă acestea au avut loc?

- Cum reforma actuală prevede **respectarea intereselor locuitorilor din Taraclia**, dacă propunerea de reorganizare a APL-urilor de nivelul II prevede comasarea într-o regiune cu Cahul și Cantemir?

Printr-o comasare a unor raioane atât de specifice, cum poate fi evitată diminuarea din autenticitatea și originalitatea locală?

În „*Conceptul de reformă a administrației publice, 2026*”, Guvernul indică transformarea localității Taraclia în municipiu, iar pentru aceasta se prevede că aceeași persoană va fi prin cumul (suprapunere) - și Primarul or. Taraclia și Primarul general al Municipiului Taraclia, iar pentru aceasta, autoritatea în subordinea sa, va exercita concomitent și atribuțiile de APL I și atribuțiile de APL II.

3. Centralizarea sistemului și asimetriile de responsabilități

UAT-urilor de care nivel le va reveni repartizarea **responsabilităților legate de educație, sănătate și asistență socială?** În p.236 din Strategie se menționează că „*transferul responsabilităților din domeniul educației, asistenței sociale și sănătății de la consiliile raionale către serviciile desconcentrate, împreună cu finanțarea aferentă*” în susținerea activității 1.4. „*creșterea eficienței în furnizarea serviciilor publice din domeniul sănătății, asistenței sociale și educației, prin crearea de servicii desconcentrate ale Ministerului Educației și Cercetării, Ministerului Sănătății și Ministerului Muncii și Protecției Sociale pe structura actualelor regiuni*

de dezvoltare și transferul către aceste structuri al funcțiilor actuale îndeplinite în aceste domenii de către consiliile raionale”¹.

Prin aceasta înțelegem de fapt centralizarea completă de facto și de jure a educației, asistenței sociale și a sănătății, cu „decentralizarea” pur geografică a distribuției punctelor „de deservire”, și nu o decentralizare administrativă autentică:

Decentralizare (substantiv) – transferul parțial al puterii / puterea de decizie și responsabilitatea sunt transferate de la un centru administrativ spre nivelurile locale la structuri din teritoriu.

Centralizare cu deservire distribuită - deciziile rămân la centru, dar serviciile sau operațiile sunt efectuate în teritoriu, prin puncte locale.

Respectiv, aici formularea corectă este „centralizare operațională (decizie la centru, execuție distribuită)”, „centralizare cu deservire distribuită”, „unitarism cu deservire locală (politici centralizate, servicii locale)”, aici nicidecum nu poate fi utilizată formularea „decentralizare”.

Pe de-o parte, din 2023 statul prezenta proiectul „amalgamării primăriilor” ca un proces de decentralizare, analiza atentă a fenomenelor descrise în documentele publice și constatarea că procesul real este de fapt unul de centralizare – a fost confirmat recent (aprilie 2026) prin declarația Ministrului Educației unde s-a anunțat transferul direcțiilor raionale de educație în subordinea ministerului².

Literatura de specialitate nu poate explica normalizarea asimetriei de competențe, funcții și resurse, mai ales în contextul absenței criteriilor clare privind deciziilor de repartizare a acestora. Situația când pentru diferite structuri, se aplică criterii în mod neuniform – generează riscuri uriașe de politizare și distorsionarea cadrului în interesul personal prin exploatarea incertitudinii validată normativ.

În p.225 din Strategie se indică „Deoarece amalgamarea voluntară va genera UAT-uri cu capacități sensibil diferite, această situație va trebui recunoscută prin **alocări de competențe și resurse financiare diferite** pentru UAT-urile amalgamate (cu capacitate administrativă mai mare) și cele neamalgamate. Competențele și responsabilitățile UAT-urilor fără capacitate administrativă trebuie preluate de alte instituții (servicii desconcentrate, autoritățile publice locale de nivelul al doilea sau UAT-uri învecinate, cu capacitate deplină). Această situație poate să conducă la **aplicarea unui model de descentralizare asimetrică**, în care competențele și resursele sunt diferite în funcție de capacitatea/tipul de UAT”³.

În p.244 din Strategie se indică „**Principiul fundamental rămâne cel al alocării/realizării asimetrice a funcțiilor**, așa cum a fost descris mai sus.” (scenariu ipotetic pentru reorganizarea APL-urilor de nivel II, din 35 în 5 regiuni).

În p.251 din Strategie se indică „**Principiul fundamental rămâne cel al alocării/realizării asimetrice a funcțiilor**, așa cum a fost descris mai sus.” (scenariu ipotetic pentru reorganizarea APL-urilor de nivel II, din 35 în 10 regiuni).

În p.260 din Strategie se indică „**Îmbunătățirea sistemului de finanțe publice locale** – [...] se va face înțelegând că schimbările nu pot acoperi dezechilibrul vertical de finanțare a administrației publice locale și că ajustarea necesară poate fi obținută doar prin consolidarea administrativ-teritorială sau realocarea competențelor (**descentralizare asimetrică**).

Rolul Cancelariei de Stat în managementul local la desfășurarea procesului de amalgamare este de asemenea nedefinit clar (precum și la încheierea acestuia). În Raportul interimar privind amalgamarea voluntară, avem menționate expres următoarele:

- „Schimbarea rolului Cancelariei de Stat **de la unul de supraveghere și verificare a conformității, la unul de facilitare și susținere a amalgamării**” (constatarea 4.3, recomandări lit.a);

¹ Hotărâre de Guvern nr.126 din 15.03.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

² Declarație publică: Ministrul Educației, articol presă, 08.04.2026. [Online]: <https://stiri.md/article/social/ministru-directiile-raionale-de-educatie-vor-trece-in-subordinea-mec/> (Accesat la 11.04.2026).

³ Hotărâre de Guvern nr.126 din 15.03.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

- „Simplificarea procesului prin diminuarea numărului de sesiuni, adoptarea formatelor hibride și utilizarea instrumentelor online. **Promovarea unui transfer treptat al responsabilităților de facilitare și dezvoltare a viziunii către structurile naționale** (Cancelaria de Stat, ADRuri, oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat)” (constatarea 6.4, recomandare). Oare transferul de dezvoltare a viziunii către centru nu va fi urmat și de un transfer de putere asupra orânduirii locale post-amalgamare?

4. Potențiala dispariție a localităților

Care este garanția statului că localitățile nu vor fi eradiate din Registrul denumirilor geografice peste 15 ani? Întrucât avem dubii rezonabile privind corespondența între obiectivul declarat al reformei și eficiența arhitecturii propuse, suntem îngrijorați că localitățile ar putea totuși să dispară peste o perioadă, chiar dacă astăzi Guvernul ne asigură că la amalgamare localitățile nu dispar. În 2025 a fost aprobat Regulamentul resursei informaționale SI „Registrul denumirilor geografice”¹. Eradierea ar putea fi prevăzută prin modificări ulterioare la Legea 103/2024 cu privire la denumirile geografice², Legea 463/2006 privind administrația publică locală, sau a HG.959/2023 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Geodezie, Cartografie și Cadastru (AGCC)³ – instituție care gestionează Registrul denumirilor geografice și elaborează propuneri de reglementări în domeniul denumirilor geografice (p.7, lit.o), sau alte acte legislative și normative.

În cazul în care această reformă administrativă de centralizare operațională (amalgamare) nu va distribui echitabil resursele și dacă totuși aceasta **va eșua să dezvolte localitățile mici rămase fără APL** – care este garanția statului, că nu **se va ajuge la eradierea localităților la următorul proces cartografiere a țării**, invocând aceleași argumente ca și astăzi (demografie stagnantă, dispariția populației, economie precară, servicii insuficient de calitative, oportunități inexistente)?

5. Neglijarea dimensiunii culturale

În documentul Strategiei de 109 pagini, cuvântul „cultură” se repetă de doar 5 ori, 3 dintre care sunt enumerări standard a funcției administrației publice. Cuvântul „cultură” în sens primar are 0 mențiuni în Raportul interimar privind amalgamarea voluntară. În timp ce chintesența ideii de amalgamare se prezintă a fi „servicii mai bune”, termenul „servicii” fiind menționat de 58 de ori – cultura și arta par a fi omise din acestea. În p.43 din Strategie se indică „[...] se **efectuează reorganizarea instituțiilor publice de cultură și artă în teatre, circuri sau organizații concertistice naționale**. În mod analogic se decide și asupra **retrogradării instituției de cultură și artă ori asupra lichidării acesteia**.”

Putem astfel să înțelegem că tranziția va urma modelul: Din cultură în teatru? Din artă în circ?

Această abordare față de „cultură” în textul oficial al reformei este un indicator clar al eșecului reformei în sensul incapacității în termen lung de a asigura dezvoltarea regională. Este necesar de a avea răspunsuri clare despre cum și de către ce autoritate se va asigura **reabilitarea, redeschiderea, funcționarea și dezvoltarea Caselor de Cultură din localitățile Republicii Moldova?**

Investițiile în cultură sunt percepute des și în mod eronat drept „cheltuieli neproductive” în opoziție cu investițiile în infrastructură sau industrie. Preferabil investițiile în infrastructură să existe înainte de a critica proiectele culturale din localități. Totuși, literatura din diverse domenii, pe parcursul deceniilor de observare, demonstrează că cultura constituie un pilon esențial al dezvoltării regionale durabile și a bunăstării comunitare.

Din *perspectivă economică*, industriile culturale și creative generează locuri de muncă, stimulează turismul și cresc atractivitatea investițională a regiunilor.

Din *perspectivă a dezvoltării sociale*, casele de cultură devin:

¹ Hotărâre de Guvern nr.784 din 23.12.2025 pentru aprobarea Regulamentului resursei informaționale formate de sistemul informațional „Registrul denumirilor geografice”. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152216&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

² Legea nr.103 din 25.04.2024 cu privire la denumirile geografice. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143238&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

³ Hotărârea de Guvern nr.959 din 06.12.2023 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Geodezie, Cartografie și Cadastru. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148241&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

- centre de coeziune socială (evenimente comunitare, dialog inter-generațional, integrarea grupurilor vulnerabile),
- platforme de educație non-formală (cercuri artistice, ateliere, laboratoare etc.),
- motoare ale dezvoltării locale (inițiative antreprenoriale prin meșteșuguri, industrii creative, turism, branding local prin explorarea identitară cultură distinctă în mod creativ).

Transformarea „centrelor de cultură” în „teatre și circuri” apriori degradează capacitățile de dezvoltare a localităților – nuanță importantă care, la o analiză mai atentă, ridică suspiciuni privind intențiile reale a reformei. Este imposibil o asemenea mișcare să reprezinte o eroare de calcul, ceea ce ar implica o incompetență în estimări. Mai mult decât atât, trecerea la teatre și circuri mai mult accentuează „cultura ca consum” în loc de a stimula „cultura ca investiție”. Societatea civilă trebuie să ceară explicații concrete pentru care sunt planurilor de acțiune și viziunea clară pentru poziționarea „culturii” în gestionarea localităților și explicarea deciziei de retrogradare a instituțiilor de cultură și artă? Cetățenii Republicii Moldova, locuitorii din toate localitățile au dreptul să cunoască în mod clar **câte și care Centre și Case de Cultură și/sau Artă vor fi lichidate?**

Prin arhitectura acestei reforme și formulările tehnice în documentele publice, înțelegem că statul, la acest moment, nici nu intenționează a întreprinde eforturi pentru identificarea și susținerea copiilor și a cetățenilor talentați din localități și mediul rural.

6. Legitimizarea interferenței externe și hiper-digitalizarea cu risc de securitate națională

Analizând *Planul de Acțiuni privind realizarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030*, observăm: **mai mult de jumătate dintre măsuri din reforma internă sunt finanțate de asistența externă.** Acest moment este un aspect grav, întrucât legitimizează interferența externă în guvernanta directă, ceea ce este un act de uzurpare a puterii și, cumulativ, trădare națională.

Cine sunt „partenerii de dezvoltare” care participă la realizarea Planului de Acțiuni privind realizarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030? Pentru fiecare „partener de dezvoltare”, și pentru fiecare „acțiune” în realizarea căreia este prevăzută „asistența externă” – este necesară o transparență totală: - Care este suma oferită prin asistența externă și sub ce formă (grant sau credit).

- Care sunt condițiile impuse sau „recomadările insistente” ale partenerilor de dezvoltare în oferirea acestei asistențe.
- Care este accesul reprezentanților străini, sau a actorilor ONG-urilor locale finanțate de aceștia, la instituțiile statului, și prin ce metodă aceștia participă la implementarea acțiunilor din plan.
- Cum și cine a negociat acceptarea acestor condiții și parteneriate, etc.

În analiza *Planului de Acțiune 2023-2026*¹, am constatat cu profundă tristețe că 74 dintre acțiuni din 134, sunt realizate „cu ajutorul asistenței externe” – ceea ce reprezintă că **peste 55% dintre măsuri sunt coordonate cu agenții străini.**

Reforma administrației publice este o chestiune strict de treburile interne, și orice imixtiune din exterior este un pericol imens pentru securitatea națională.

Astfel, reiterăm imperativitatea de a informa publicul, cu privire la care sunt „partenerii de dezvoltare” pentru fiecare dintre acțiunile menționate din Planul de Acțiuni privind realizarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova 2023-2030 [ANEXA 1].

De aici, apar o serie de întrebări, diferențele de răspuns la care, atrage implicații importante:

- Pentru măsura 5.4.1 „Îmbunătățirea sistemului de taxe și impozite locale”, asistența financiară externă primită de la „partenerii de dezvoltare” a fost sub formă de credit sau grant și care au fost condițiile/recomandările propuse de aceștia în implementarea acțiunii?

¹ Hotărâre de Guvern nr.352 din 07.06.2023 cu privire la aprobarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138009&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).

- Este necesară o claritate asupra viziunii partenerilor externi – taxele noastre locale trebuie să crească, să scadă, să se modifice ca structură? Dacă da, care au fost recomandările și motivația donatorului?
- Constatăm cu profundă îngrijorare că majoritatea covârșitoare a măsurilor privind digitalizarea sunt finanțate din exterior. Astfel, sunt rezonabile sub-întrebările:
 - Unde sunt serverele care vor menține programele digitalizate de stat?
 - Toate serverele sunt în Republica Moldova, sau doar parțial?
 - Există organizații, companii, experți de peste hotare care au, în vreun fel sau altul, acces la serverele fizice sau virtuale (cloud), hosting, la sisteme de operare și stocare, la mecanisme de audit, la codul aplicației (acces, calcul, backend, frontend, QA, firewall etc.) sau la alte aspecte tehnice ale platformelor prin care vor fi gestionate aceste servicii digitale?
 - Cum este asigurată siguranța cibernetică și strategică a statului dacă proiecte de stocare a informației sensibile sunt implementate cu asistență externă?
 - Dacă guvernul și-a setat obiectiv „administrarea fără hârtie în toate sferile sectorului public”, cum statul va respecta libertatea conștiinței a cetățenilor săi și dreptul cetățenilor din mediul rural de a nu folosi dispozitive electronice?
 - Este necesară o informație desfășurată privind acțiunea 3.1.1: Ce se are în vedere prin „elaborarea unei analize a procedurilor existente, pentru identificarea celor care îngreunează și încetinesc procesul legislativ și activitatea autorităților publice”?

În contextul în care legislația prevede Codul Administrativ, Codul Contravențional, Codul Penal, precum și coduri deontologice, o reglementare suplimentară la pârghiile existente pentru o „vânătoare instituționalizată” este neclară.

- Se referă oare Guvernul aici la o analogie de pre-vetting / vetting pentru funcționarii publici?

- Care sunt recomandările „partenrilor externi” care finanțează această acțiune?

Prin analogie, vom utiliza o conceptualizare a acțiunilor întreprinse de Guvernul Republicii Moldova prin comparație cu alte state și scenarii ipotetice dar identice ca structură, care evidențiază contradicția cu declarația de protecție a interesului național și a logicii de securitate per ansamblu:

Tabel 1. Conceptualizarea acțiunilor întreprinse de Guvernul Republicii Moldova în reforma administrației publice, prin exemple comparative și ipotetice

Acțiunea din planul oficial	Analogia conceptuală
Moldova modernizează Registrul de stat al populației cu asistența „externă (x)”.	Germania modernizează Registrul de stat al populației sale cu asistența Rusiei .
Moldova solicită ajutorul „extern (x)” pentru dezvoltarea unui serviciu guvernamental capabil să furnizeze o adresă electronică oficială pentru fiecare persoană fizică și juridică de pe teritoriul său.	Turcia solicită ajutorul Israelului pentru dezvoltarea unui serviciu guvernamental capabil să furnizeze o adresă electronică oficială pentru fiecare persoană fizică și juridică de pe teritoriul său.
Moldova roagă „Partenerul extern (x)” să o ajute în a decide/elabora un concept privind accesarea în carieră a funcționarilor săi din administrația publică centrală.	China roagă SUA să o ajute în a decide cum are loc accesarea în carieră a funcționarilor săi chinezi din administrația publică centrală.
Moldova roagă asistența „externă (x)” pentru a-i cartografia documentele interne de politici publice și de a-i arhiva permanent documentele în arhivele electronice.	Rusia roagă asistența Marii Britanii pentru a-i cartografia documentele interne de politici publice și de a-i arhiva permanent documentele în arhivele electronice.

II. INTERNAȚIONAL

7. Reforma „amalgamării” în alte state

Republica Moldova nu este unica țară care implementează o asemenea reformă în ultimii 10 ani. În mai multe state din Europa de Est și din vecinătatea sa, reformele administrației publice locale au urmat un tipar relativ similar al amalgamării, bazat pe comasarea unităților administrativ-teritoriale mici în structuri mai mari. Acest model comun a fost justificat prin aceleași rațiuni de politică publică — creșterea eficienței administrative, reducerea fragmentării teritoriale și îmbunătățirea capacității de furnizare a serviciilor publice — și a fost frecvent susținut de parteneri internaționali precum UE, Banca Mondială și UNDP. Astfel, deși există diferențe de intensitate și

implementare, reformele reflectă un șablon instituțional similar de consolidare teritorială la nivel regional.

Tabel 2. Estimarea procentuală și comparativă a procesului de amalgamare a UAT-urilor

	Moldova (2026)	Ucraina (2014-'20)	Armenia (2015-'22)	Azerbaidjan (2024)	Albania (2015)	Danemarca (2007)	Grecia (2011)	Finlanda (2007-'15)
Nr. de localități reduse	895 → 300	11250 → 1469	908 → 79	1606 → 685	373 → 61	271 → 98	1034 → 325 *5755 → 325	432 → 309
Reducere în %	66,48%	86,94%	91,30%	57,35%	83,65%	63,84%	68,57% *94,35%	28,47%
Reducere de x ori	de c. 3 ori	de 7,6 ori	de 11,5 ori	de 2,3 ori	de 6,1 ori	de 2,8 ori	de 3,8 ori *de 17,8 ori	de 1,4 ori

* Grecia, comparație pentru perioada înainte 1997 vs. curent.

Tabel 3. Analiza comparativă a caracteristicilor administrativ teritoriale dintre RM, UA, AM, AZ.

	Republica Moldova	Ucraina	Armenia	Azerbaidjan
Suprafață	33.846 km ²	603.634 km ²	28.470 km ²	82.658 km ²
Populație	2.42 mil. (2024)	41.2 mil. (2022)	2.95 mil. (2025)	10.4 mil. (2025)
Densitate	78 loc/km ²	74 loc/km ²	104 loc/km ²	126 loc/km ²
Nivele de UAT	II nivele	III nivele	II nivele	II nivele
Nivel III	-	24 oblastiuri 2 orașe cu statut special	-	-
Nivel II	32 raioane, 2 municipii 2 UAT autonome	136 raioane	10 provincii (marzer) 1 statut special - Yerevan	66 raioane 11 orașe 1 UAT autonomă
Nivel I	895 localități Înainte de amalga. (2023) 300 Obiectiv stabilit *După amalgamare	11250 localități Înainte de amalga. (2014) 1469 După amalgamare (2024)	908 comunități Înainte de amalga. (2015) 79 După amalaga. (2022)	1606 ¹ localități Înainte de amalga. (2019) 685 După amalaga. (2024)
Etapa (I) Amalgamare Voluntară	2023-2026	2014-2020	2015-2018	I. 2009 separat II. 2014 separat
Etapa (II) Amalgamare Normativă (obligatorie)	2026	2020	2018-2022	2024

În **Ucraina**, reforma descentralizării din 2015 a creat peste 1.469 de hromade prin amalgamarea voluntară a comunităților, transferând competențe și resurse locale. Procesul s-a finalizat în mare parte până în 2020, reducând raioanele de la 490 la 136¹.

¹ ABMA.gov.az. Despre alegerile municipale în Azerbaijan. [Online]: https://abma.gov.az/en/about-us?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 19.04.2026)

Reforma teritorial-administrativă din Ucraina adoptată în anul 2020 reprezintă etapa culminantă a unui amplu proces inițiat după 2014, fiind anunțate următoarele obiective majore ale reformei: *consolidarea autonomiei locale, eficientizarea administrării teritoriale, reducerea fragmentării unităților administrative, crearea unor unități teritoriale capabile financiar și instituțional, alinierea la standardele europene (ex. Carta Europeană a Autonomiei Locale)*. Reforma a avut trei dimensiuni interdependente: (1) reorganizarea administrativ-teritorială, (2) reforma administrației publice locale, (3) descentralizarea fiscală și a competențelor.

Constituția Ucrainei (1996) stabilește structura administrativ-teritorială (art.133), iar reforma din 2020 nu a presupun o modificare radicală a Constituției (chiar dacă proiecte în acest sens au existat), ci a fost realizată preponderent prin adoptări de legi organice și hotărâri ale parlamentului, în limitele cadrului constituțional existent. Pachetul legislativ etapizat (adoptat în perioada 2015-2020) a presupus următoarele:

I. *Legea privind asocierea voluntară a comunităților teritoriale (2015)* a introdus principiul comasării voluntare și a permis crearea *hromadelor* (unităților teritoriale consolidate)²;

II. *Legea privind autoguvernarea locală* actualizată a stabilit competențele autorităților locale și a garantat autonomia financiară³;

III. *Actele Cabinetului de Miniștri (2020)* a stabilit formarea rețelei finale de *hromade* și delimitarea teritorială completă a țării în comunități^{4,5,6};

IV. *Hotărârea Radei Supreme asupra formării și lichidării raioanelor* a reorganizat nivelul administrativ intermediar (raioanele) și a reprezentat actul central al reformei⁷.

Astfel în redistribuirea competențelor, nivelul central stabilește politicile naționale, raioanele au funcții coordonatoare limitate, iar *hromadele* se ocupă de serviciile publice directe, fiindu-le consolidate rolul ca unul fundamental al administrației locale.

Platforma DIIA⁸, lansată în 2020, reprezintă un exemplu de transformare digitală accelerată, bazată pe **conceptul „statului în smartphone” prin digitalizarea integrată a interacțiunilor cetățean-stat**. Aceasta integrează o gamă largă de servicii publice într-o aplicație mobilă iar un element distinctiv al modelului DIIA este recunoașterea legală deplină a documentelor digitale (precum buletinul sau permisul de conducere), ceea ce reduce semnificativ necesitatea interacțiunii fizice cu instituțiile statului. În plus, platforma permite *accesul rapid la servicii administrative, la documente digitale oficiale* (pașaport, permis de conducere, certificat de naștere etc.), *servicii pentru business* (înregistrare afaceri, certificate), *efectuarea de plăți și integrarea cu registrele statului și semnătura electronică*. Un aspect esențial este rolul DIIA utilizată pentru: *distribuirea ajutoarelor sociale, gestionarea serviciilor pentru persoanele pe categorii, și comunicarea rapidă între autorități și cetățeni*. La etapa actuală, Ucraina dezvoltă un agent AI atașat platformei – DIIA.AI.

¹ Report OECD: Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance, 2022. [Online]: https://www.oecd.org/en/publications/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63a6b479-en.html (vizualizat la 19.04.2026).

² Legea Ucrainei privind fuziunea voluntară a comunităților teritoriale, nr. 157-VIII din 05.02. 2015. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (vizualizat la 22.04.2026).

³ Legea Ucrainei privind autoguvernarea locală, nr.280/97-BP din 21.05.1997. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (vizualizat la 22.04.2026).

⁴ Rezoluția CMU nr. 710-r — nr. 732-r din 12 iunie 2020 (23-24 rezoluții): privind determinarea centrelor administrative și aprobarea teritoriilor comunităților teritoriale din regiunea [nume]. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2020-%D1%80#Text> (vizualizat la 22.04.2026). *Aceste acte au stabilit componența reziduală a comunității, care acoperea teritoriul aproape întregii țări.

⁵ Rezoluția CMU nr. 996-r din 12 august 2020. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2020-%D1%80#Text> (vizualizat la 22.04.2026). *A efectuat ajustări la legea nr.728 (în special, includerea Zokolivska hromada în Zhashkivska, regiunea Cherkasy), fixând în final numărul la 1.469 de comunități.

⁶ Rezoluția CMU nr. 34 din 24 ianuarie 2020: privind modificările aduse Metodologiei de formare a comunităților teritoriale capabile. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF#Text> (vizualizat la 22.04.2026). Aceasta a actualizat criteriile de specificitate, care au devenit baza pentru cartografierea finală.

⁷ Hotărârea Radei Supreme a Ucrainei asupra formării și lichidării raioanelor, nr.807-IX din 17.07.2020. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (vizualizat la 22.04.2026).

⁸ Pagina oficială DIIA (pe lângă Guvernul Ucrainei): <https://diia.gov.ua/>

Cu toate acestea, modelul prezintă și riscuri, în special legate de securitatea cibernetică și dependența de infrastructura digitală.

Modelul ucrainean, centrat pe aplicația DIIA, este recunoscut la nivel internațional pentru viteza disruptivă de implementare și pentru capacitatea sa de a funcționa în condiții de criză majoră. Ucraina este unul dintre pionierii mondiali ai digitalizării administrației publice, fiind printre primele state care au acordat documentelor digitale o echivalare legală cu documentele fizice și aceeași valoare juridică. Un echivalent moldovenesc al acestei platforme este în proces de dezvoltare și în Republica Moldova - **platforma EVO** reflectă o abordare mai graduală, dar la fel orientată spre integrare instituțională și aliniere la standardele europene de guvernare digitală.

DIIA și EVO sunt platforme digitale guvernamentale similare, dar adaptate contextelor naționale. DIIA (Ucraina) este o aplicație matură de e-guvernare lansată în 2020, în timp ce EVO (Moldova) este ghișeu unic digital lansat în 2026, inspirat direct din modelul DIIA¹. Platforma EVO reprezintă o etapă recentă în evoluția e-guvernării, construită pe infrastructura digitală dezvoltată anterior (ex. *servicii electronice, semnătură digitală, interoperabilitate*). EVO are obiectiv de a deveni un punct unic de acces la servicii publice, dar astăzi ea este considerată platformă națională de achiziții publice. În timp ce DIIA oferă acces la 130 servicii publice, EVO centralizează 620 de servicii publice, dintre care 396 sunt disponibile online². În 2024, aplicația EVO a câștigat premiul „Public Sector Digital Transformation” la Emerging Europe Awards. Reiterăm că majoritatea măsurilor privind digitalizarea în Moldova, sunt agresiv finanțate și promovate de donatori externi și entități străine.

În **Armenia**, între 2015-2022, s-au realizat cinci etape de unificare teritorială, comasând **908 comunități în 79** de unități administrative mai mari (deși alte surse sugerează că au fost consolidate de la 914 la 70 de comunități³). Reforma a vizat consolidarea resurselor în comunități rurale și urbane, excluzând minoritățile etnice⁴. Această inițiativă a avut ca scop aceleași obiective declarative: *consolidarea autonomiei locale, îmbunătățirea furnizării de servicii și îmbunătățirea capacităților financiare ale municipalităților*.⁵ Între 2015 și septembrie 2022, Republica Armenia a implementat o Reformă Teritorială și Administrativă (TARA) în 5 etape, care a consolidat **908 foste comunități (municipalități) în 79 de unități administrative teritoriale extinse**. Într-un raport de analiză a fost constatat că potrivit respondenților „serviciile în zonele rurale s-au îmbunătățit mai puțin în comparație cu serviciile similare din zonele urbane”⁶, ceea ce ne susține ipoteza că **o amalgamare agresivă creează mai curând premise pentru urbanizare, și nu pentru dezvoltarea localităților mici**. Însă, spre deosebire de Moldova, în Armenia nu a avut loc o recentralizare prin transfer de competențe de la consiliile locale privind responsabilitățile de educație și alte sectoare către puncte controlate de centru, ci s-au menținut aceleași competențe mărinind doar arealul geografic de acțiune. Dar, ca și în alte studii de caz, *digitalizarea serviciilor publice* a fost unul dintre pilonii centrali ai reformei - au fost create servicii de tip „ghișeu unic” a comunităților reformate și au început să utilizeze sisteme informatice sub lozinca eficientizării. Ca rezultat raportat al procesului de „consolidare a localităților”, pe de o parte – s-au redus 1531 poziții administrative,

¹ Pagina oficială EVO (pe lângă Guvernul Republicii Moldova): <https://evo.gov.md/acasa>

² Agenția de Guvernare Electronică. Comunicat de presă. [Online]: <https://egov.md/ro/node/41043> (vizualizat la 20.04.2026)

³ Report: Country-wide Representative Survey on Public Perception of the Territorial and Administrative Reform in Armenia (TARA): Analysis of Results, implemented by Avenue Consulting Group LLC, and International Market Research LLC, Yerevan, 2004. [Online]: https://api.mtad.am/storage/pages/files/2024/09/pdf/03_11-52-sc759-66d6c054ecbf8.pdf?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 20.04.2026)

⁴ ENVREPORT: Enlargement of Communities: Problems and Challenges, articol de Hasmik Baleyn, publicat la 11.10.2022. [Online]: <https://envreport.com/law-society/enlargement-of-communities-problems-and-challenges/> (vizualizat la 19.04.2026)

⁵ Ibidem.

⁶ Report: Country-wide Representative Survey on Public Perception of the Territorial and Administrative Reform in Armenia (TARA): Analysis of Results, implemented by Avenue Consulting Group LLC, and International Market Research LLC, Yerevan, 2004. Pg.38. [Online]: https://api.mtad.am/storage/pages/files/2024/09/pdf/03_11-52-sc759-66d6c054ecbf8.pdf?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 20.04.2026)

dar apoi s-au angajat 2266 persoane în structurile noi¹, ceea ce presupune că noua formulă nu reduce din costurile administrative.

Georgia a introdus reforme locale în 2018, extinzând competențele și alegerile directe pentru primari, dar fără amalgamări majore recente de localități. Într-un raport al CSF EAP, cu referință la Georgia se menționează următoarele: „Cu **implicarea activă a UE, SIGMA și USAID**, Guvernul a adoptat documentele principale pentru reforma administrației publice: strategia managementului public, documente de politici și planuri de acțiune, legea privind serviciul de stat, diverse proceduri și manuale. Faza activă de implementare a reformei serviciului public va începe în 2017, dar înainte agențiile de stat și municipalitățile vor trebui să desfășoare lucrări pregătitoare serioase: studiu și analiză, adoptarea reglementărilor, instruirea funcționarilor.”²

Numărul municipalităților din **Albania** a fost redus **de la 373 la 61** în 2015³. Procesul de descentralizare a început în anul 2000 odată cu adoptarea „Strategiei de descentralizare”. Aceasta din urmă a stabilit o nouă structură teritorială bazată pe regiuni, municipalități și comune, desființând astfel districtele. Procesul de descentralizare a fost dezvoltat în continuare între 2000 și 2007, cel mai recent pas fiind adoptarea „Strategiei transversale de dezvoltare regională”, aprobată în 2007. „De-a lungul anilor, guvernul central a transferat mai multe competențe și responsabilități către unitățile administrației publice locale (UGL), cum ar fi alimentarea cu apă și canalizarea, asistența medicală primară, învățământul preuniversitar, centrele sociale etc.”⁴ Reforma mai mult avea tentă fiscală, pentru că o dată cu transferul de responsabilități către locale, întrucât bugetul local ar depinde deja mai mult de taxele colectate local, s-a permis modificarea acestora o dată cu lichidarea primăriilor (*venitul de la taxe locale au crescut de 3 ori*)⁵, per ansamblu unitățile administrației publice locale din Albania au dreptul la autonomie fiscală, cu condiția să își facă publice conturile financiare⁶. În 2014, Guvernul a propus o nouă schemă administrativă care a fost implementată în iunie 2015, cu alegeri locale în urma consultării publice. Reformele au dus la desființarea comunelor și reducerea numărului de municipalități de la 375 de municipalități și comune la 61 de municipalități⁷.

Danemarca în 2007, a redus numărul de **UAT municipale de la 271 la 98 și de la 13 județe la 5 regiuni**. Însă această reformă nu a fost strict teritorială (precum cea din Armenia), ci și o reformă a administrării publice, urmând modelul „centralizare strategică cu descentralizare operațională”. Cu alte cuvinte, serviciile sociale și managementul infrastructurii de educație a rămas la municipalități, iar responsabilitățile privind sănătatea au fost centralizate (transfer la regiune, care este dependentă de centru). Reforma s-a concentrat pe „îmbunătățirea serviciilor de asistență medicală acută” și a fost cunoscută ca „**centralizarea spitalelor**”, astfel numărul de spitale s-a redus de la 40 la aproximativ 21, cu noi secții de asistență medicală de urgență⁸. Pe de o parte, deciziile privind

¹ ENVREPORT: Enlargement of Communities: Problems and Challenges, articol de Hasmik Baleyn, publicat la 11.10.2022. [Online]: <https://envreport.com/law-society/enlargement-of-communities-problems-and-challenges/> (vizualizat la 20.04.2026)

² Report: Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries, prepared by Subgroup on Local Government and Public Administration reform of the Working Group 1 of the CSF EAP. Donors: EU, National Endowment for Democracy and Czech Ministry of Foreign Affairs. [Online]: <https://www.ald-europe.eu/wp-content/uploads/2024/07/163-policy-paper-par.pdf> (vizualizat la 20.04.2026)

³ European Committee of the Regions: Albania [Online]: <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Albania.aspx> (vizualizat la 20.04.2026)

⁴ Brahimi, F., Stafa, E., & Frroku, M. (2016). The New Territorial Reform And The Need To Revise The Intergovernmental Fiscal Transfers. Risk Of Economic Growth, Challenges Of Local Policies And European Integration. In *Proceedings Of The Seventh International Conference For Risk* (pp. 49-66).

⁵ Ibidem.

⁶ Legea privind organizarea și funcționarea administrației publice locale din Republica Albania, nr.8652 din 31.07.2000.

⁷ Legea privind diviziunea teritorială și administrativă a unităților administrației publice locale din Republica Albania, nr.115 din 31.07.2014, cu revizuirea Legii privind diviziunea administrativă și teritorială a unităților administrației publice locale din Republica Albania, nr.8653 din 31.07.2000.

⁸ Christiansen, T., & Vrangbæk, K. (2018). Hospital centralization and performance in Denmark—Ten years on. *Health Policy*, 122(4), 321-328. [Online]: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168851017303500> (vizualizat la 20.04.2026)

restructurarea și amplasarea geografică a spitalelor se prezintă a fi democratice, productivitatea spitalelor a fost prezentată a fi îmbunătățită cu 2% pe an, suportând costuri stabile; pe de altă parte, se critică faptul că oamenii din zonele îndepărtate se simt lăsați în urmă, iar distanța mai mare dintre om și spital („pentru mulți oameni, închiderea spitalelor locale a însemnat că acum aveau o distanță mai mare până la serviciile spitalicești de acutizare”¹), nu permite realizarea intervenției de urgență cu succes, presiunea per lucrător medical fiind concomitent mai mare. Susținătorii centralizării au făcut referință la potențiale fuziuni din sectorul privat, iar poziția oficială a Asociației Medicilor a fost de a susține centralizarea. Inițial, au existat proteste în unele comunități locale, apoi populația a acceptat retorica despre „câștigul calității prin sacrificarea proximității”, întrucât mass-media a relatat exemple precum că indivizii preferă cel mai bun tratament în cazuri grave, indiferent de distanță.

A se nota că, în timp ce Danemarca sacrifică distanța geografică între om și asistența medicală prin implementarea reformei de centralizare în sistemul medical, aceasta a menținut cote înalte de asistență externă. În 2010, a oferit 0,9% din venitul național brut ca asistență externă – circa 2,8 miliarde dolari prin asistență oficială pentru dezvoltare. În perioada 2005-2010, Danemarca și-a menținut statutul de una dintre puținele națiuni din lume care a atins sau a depășit obiectivul ONU de a oferi cel puțin 0,7% din venitul național brut (VNB) pentru asistență oficială pentru dezvoltare (AOD), cu un puternic accent pus pe Africa². Cu alte cuvinte, putem oare înțelege că nu au fost direcționate resurse financiare existente pentru a menține câteva spitalele locale, ci s-a decis închiderea acestora concomitent cu redirecționarea resurselor către extern?

În **Finlanda**, între 2007 și 2015, numărul de comunități locale s-a redus **de la 432 la 309**³ (2026). Reformele structurale s-au concentrat mai mult pe serviciile de asistență socială și sănătate și mai puțin pe serviciile de educație⁴. Reforma a fost cunoscută sub acronimul PARAS („*Projekti kuntien ja palveluiden rakenneuudistukseksi*” trad. „Proiectul pentru restructurarea municipalităților și serviciilor”), și la fel ca în Danemarca, a planat ideea de a transfera serviciile de sănătate către unități regionale mai mari, însă fără transfer centralizat. O reformă ulterioară în 2023, cunoscută ca SOTE („*sosiaali- ja terveydenhuolto*” trad. „servicii sociale și de sănătate”), a preluat sănătatea și asistența socială de la municipalități, și a mutat-o la 21 de „*wellbeing services counties*” acest transfer de competențe explicându-se expres prin comunicatul de presă a Guvernului în 2021: „*în total, în Finlanda vor fi înființate 21 de comitate cu servicii de bunăstare, cărora li se vor încredința sarcini legate de servicii de sănătate, sociale și de salvare, care sunt în prezent responsabilitatea municipalităților și a autorităților municipale comune.*”⁵ Ministerele (Finanțe, Interne, Afacerilor Sociale și Sănătatea) își creează consilii consultative specializate pentru aceste „servicii” și aprobă investițiile după raportări, iar județele devin responsabile de implementare aliniindu-se la obiectivele ce li se înaintează. În esență, este o structură de tip “management centralizat cu implementare regională”, unde județele gestionează serviciile, dar sunt puternic ghidate, monitorizate și condiționate de guvernul central prin obiective, consilii consultative și control al investițiilor.

¹ Ibidem.

² Nordic.info: An overview of Danish International development aid, 1960-2010. With danmarkshistorien.dk backed by Aarhus University. ISSN 2597-016X [Online]: <https://nordics.info/show/artikel/danish-development-aid> (vizualizat la 20.04.2026)

³ EU: Finalnda – prezentare generală. [Online]: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/finland_ro (vizualizat la 20.04.2026)

⁴ Meklin, P., & Pekola-Sjöblom, M. (2013). The reform to restructure municipalities and services in Finland: A research perspective. *Evaluation Research Programme ARTTU Studies*, (23). [Online]: https://www.academia.edu/5018060/The_Reform_to_Restructure_Municipalities_and_Services_in_Finland (vizualizat la 20.04.2026)

⁵ Press Release nr. 182/2021 from Finish Government / Ministry of Finance, Ministry of Social Affairs and Health, Ministry of Interior on: Government proposal for health and social services reform and related legislation adopted by Parliament, published on 24.06.2021. [Online]: https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/government-proposal-for-health-and-social-services-reform-and-related-legislation-adopted-by-parliament?_cf_chl_tk=2k9CZDZBpBENK9RCbKuWAXiH.9wQuHo5ZyPrtKR5H0c-1776685820-1.0.1.1-KNakDAPS4JchBEdm7BDE4twronBW.4pOV3gsH7.2Anw (vizualizat la 20.04.2026)

Aceasta este o abordare similară mișcării preconizate în Moldova cu „punctele de deservire” care vor prelua responsabilitățile de la consiliile raionale.

În **Elveția**, din 2000 până în 2025, numărul de municipalități s-a redus **de la 3.021 la 2.121**.¹

În **Grecia**, în 2011, **de la 1.034 la 325** UAT-uri:

Reforma I: Reforma *Kapodistrias* (1997) a redus numărul de UAT-uri **de la 5755 la 1034**;

Reforma II: Reforma *Kallikratis* (2011) a redus din nou numărul de UAT-uri **de la 1034 la 325**. „*Noua reformă Kallikrates, adoptată sub presiunea Uniunii Europene și a Fondului Monetar Internațional din cauza crizei economice, a urmărit reducerea cheltuielilor publice și crearea unui stat mai suplu.*”² Reformele noului guvern au avut ca scop desființarea municipalităților mici, care fuseseră private de fonduri și lăsate incapabile să-și îndeplinească sarcinile, și să reducă cheltuielile publice așa cum „*în mod semnificativ, acestea au fost și condiții prealabile pentru primirea de fonduri de către Grecia de la Troică – adică de la FMI, UE și Banca Centrală Europeană.*”³ Însă principala inovație a reformei Kallikratis a fost desființarea celor 54 de prefecturi locale și înființarea în locul lor, a regiunilor ca nivel „intermediar” de guvern între municipalități și stat (ca entități juridice teritoriale autonome, formând diviziunea superioară a administrației locale), dar deja cu principalele sarcini de a implementa politicile europene și proiectele (internaționale) de dezvoltare regională. Vârsta minimă pentru a fi ales, de asemenea a fost micșorată la 18 ani pentru un consilier, și la 21 pentru primari, pentru a împânzi sistemul cu tineri. Mai mult decât atât, *dreptul de vot și de a candida pentru funcțiile de consilieri municipali și viceprimari a fost extins și la imigranții legali*, cu scopul de a promova integrarea acestora în comunitățile locale⁴, fiecărei municipalități fiindu-i solicitată crearea unui „consiliu responsabil pentru integrarea migranților”, dar la scurt timp în 2013, măsura a fost anulată de Consiliul de Stat a Greciei, hotărând că acordarea acestor drepturi imigranților non-UE este neconstituțională, invocând art.55 din Constituția Greciei (care limitează eligibilitatea la cetățenii greci) și principiul suveranității naționale⁵.

Din 2024, **Azerbaidjan**, se află prin lege⁶, în procesul de comasare forțată a municipalităților cu sub 3.000 locuitori sau 1.000 gospodării, amendând legile pentru fuziuni bazate pe criterii socio-economice⁷.

Practica combinării municipalităților nu este nouă pentru Azerbaidjan: combinările în masă au avut loc de două ori de la independență. Prima măsură de combinări a fost lansată în 2009. Legile privind crearea de noi municipalități prin combinarea municipalităților în Republica Azerbaidjan din 29 mai 2009⁸ și crearea de noi municipalități prin combinarea municipalităților în Republica

¹ Swissinfo.ch: Swiss cantons and municipalities, article published on 07.03.2025. [Online]: https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-politics/cantons-and-municipalities/29289028?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 20.04.2026)

² Kalimeri, V. (2018). The Kallikrates vs the Kapodistrias reforms in Greece: a story of moderate success. *Politics in Central Europe*, 14(1), 65-76. [Online]: <https://reference-global.com/download/article/10.2478/pce-2018-0003.pdf> (vizualizat la 20.04.2026)

³ Ibidem, pg.69.

⁴ Legea Greciei privind cetățenia greacă și participarea politică a imigranților expatriați și rezidenți legali și alte contexte, nr.3838 din 24.03.2010. [Online]: https://www.ypes.gr/UserFiles/24e0c302-6021-4a6b-b7e4-8259e281e5f3/N_3838_1.pdf (vizualizat la 20.04.2026)

⁵ Decizia 460/2013 a Plenarei Consiliului de Stat al Greciei, care au declarat neconstituționale unele prevederi ale Legii 3838/2010. [Online]: https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/StE-2013_460.pdf (vizualizat la 20.04.2026)

⁶ Legea nr.1128-VIQD din 05.04.2024 privind modificarea Legii Republicii Azerbaidjan privind activitățile comune, consolidarea, departamentarea și lichidarea municipalităților. [Online]: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=158437> (vizualizat la 20.04.2026)

⁷ Baku Research Institute: Failure to Devolve: Azerbaijan avoids promised devolution of power to municipalities by merging them instead, articol de Samir Aliyev, publicat la 06.12.2024. [Online]: <https://bakuresearchinstitute.org/en/failure-to-devolve-azerbaijan-avoids-promised-devolution-of-power-to-municipalities-by-merging-them-instead/> (vizualizat la 19.04.2026)

⁸ Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților, nr.826-IIIQ din 29.05.2009. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/18154> (vizualizat la 19.04.2026)

Autonomă Nakhchivan din 19 iunie 2009¹ au redus numărul municipalităților cu 38%, **de la 2.757 la 1.718**. La acea vreme, legislația prevedea combinări voluntare a municipalităților, însă procesul se desfășura pe cale administrativă. Ca urmare a sarcinilor neoficiale atribuite municipalităților, acestea au organizat în mod voluntar ședințe și au decis să combine. Dacă înainte de combinări 46% dintre municipalități aveau o populație mai mică de 1.000 de locuitori, ponderea acestora a scăzut la 18,3%². A doua fuziune a avut loc în 2014 prin *Legea privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților în Republica Azerbaidjan*³ numărul total de UAT a fost **reduc la 1.606**. Mecanismul legal voluntar anterior a fost aplicat și celei de-a doua fuziuni. Apoi, în 2024 parlamentul a aprobat fuziunea UAT-urilor, astfel, de această dată în mod normativ și radical, numărul de municipalități a fost **reduc la 685**.

Principalele argumente din discuțiile parlamentare din Azerbaidjan pentru a porni a III-a etapă de fuziune din 2024 (de data aceasta forțată), au fost foarte similare cu cele invocate de reprezentanții executivului Republicii Moldova: acestea au vizat *dimensiunea municipalităților, capacitatea lor financiară slabă, dependența lor de bugetul de stat și exemple de fuziuni municipale de succes în întreaga lume*.

A se nota că în 2014, a crescut venitul bugetului local, prin majorarea impozitelor pe proprietatea privată (de circa 5 ori). Însă cotele de impozit propriu-zis nu au fost modificate (acestea au rămas 0,1%-0,4% așa cum prevedea Cod Fiscal, art.198)⁴, manevra a fost de a organiza **o reformă de reevaluare a proprietăților imobile și automat de a majora taxele pe locuințe** – cu argumentul de a „îmbunătăți capacitățile financiare locale. **Exact același lucru s-a întâmplat în Moldova** prin recesământul locuințelor desfășurat în 2024 cu ulterioara majorare a impozitului pe proprietatea privată prin reevaluare în vigoare din 2026⁵.

În **România** recent (2026), ajustările fiscale au majorat impozitele pe proprietate prin alinierea la valoarea de piață, pentru a crește veniturile locale de la 0,55% la media UE de 1,85% din PIB. „*Trecerea la impozitarea la valoarea de piață este prevăzută, cel mai probabil, de la 1 ianuarie 2027. Totodată, sunt eliminate o serie de scutiri și reduceri acordate anterior în funcție de vechimea clădirilor sau tipul acestora, ceea ce poate duce, în unele cazuri, la creșteri ale impozitului peste media estimată de 70–80%.*”⁶

Turcia implementează din 2026, o reformă semnificativă a impozitului pe proprietate prin actualizarea bazei valorice cadastrale și recalcularea obligatorie pentru perioada 2026-2029, care duce la creșteri substanțiale ale facturilor fără modificarea ratelor nominale de impozitare, menționând totuși că „*valorile impozitului pe clădiri și pe teren calculate pentru anul 2026 nu pot depăși de două ori valorile impozitului pe anul 2025*”.⁷

¹ Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților în Republica Autonomă Nahicevan, nr.839-IIIQ din 19.06.2009. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/18173> (vizualizat la 19.04.2026)

² Opinion on the current state of local authorities in Azerbaijan. NGO Alliance for the Development of Municipalities, Baku, 2011. Via baruresearchinstitute.org article by Samir Aliyev. [Online]: <https://bakuresearchinstitute.org/en/failure-to-devolve-azerbaijan-avoids-promised-devolution-of-power-to-municipalities-by-merging-them-instead/> (vizualizat la 20.04.2026)

³ Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților, nr.977-IVQ din 30.05.2014. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/28084> (vizualizat la 19.04.2026)

⁴ Codul Fiscal al Republicii Azerbaidjan nr.905-IQ din 11.07.2000 (art.198 Cotele impozitare) [Online]: <https://e-qanun.az/framework/46948> (vizualizat la 19.04.2026)

⁵ Moldova1: Majorarea impozitului imobiliar va consolida bugetele locale: „Noi ne aflăm acum într-un paradis fiscal”, publicat la 02.02.2026. [Online]: <https://moldova1.md/p/67861/majorarea-impozitului-imobiliar-va-consolida-bugetele-locale--noi-ne-aflam-acum-intr-un-paradis-fiscal-> (vizualizat la 20.04.2026)

⁶ Articol Moldpres. Guvernul României explică majorarea impozitelor pe proprietate: venituri mai mari pentru bugetele locale și aliniere la angajamentele europene, publicat la 11.01.2026. [Online]: <https://www.moldpres.md/rom/externe/guvernul-romaniei-explica-majorarea-impozitelor-pe-proprietate-venituri-mai-mari-pentru-bugetele-locale-si-aliniere-la-angajamentele-europene> (vizualizat la 19.04.2026)

⁷ Articol asylegal.com. Introduction of an Upper Cap on Property Tax Values. Cu referință la Legea Proprietății nr.1319, din Turcia. [Online]: <https://www.asylegal.com/2025-tax-amendments-turkey-law-7566/> (vizualizat la 19.04.2026)

Dacă în Azerbaidjan nu s-a modificat cota de impozitare iar în Moldova se dorește a elimina plafonul minim¹ (pentru a permite reducerea taxei după reevaluare), în România a fost majorată cota pentru a corespunde „standartelor”. Dacă această dinamică internațională continuă, atunci Moldova ar putea ajunge în situația de a fi obligată să ridice taxele și la o cotă mai mare, și la o valoare de piață mai mare – ceea ce ar însemna, în termeni populari, colapsul clasei de mijloc.

Tabel 4. Analiza comparativă a tipurilor de reformă APL

Țară	Tip reformă	Esență	Model
Danemarca	structural + funcțional profund	comasare + redistribuire de competențe	local puternic + centru strategic
Armenia	structural (teritorial)	comasare fără schimbări majore de competențe	local consolidat, dar limitat
Moldova	funcțional (parțial)	redistribuire de atribuții către centru	centru dominant (recentralizare)
Azerbaidjan	formală	reforme minime, control central ridicat	centralizare administrativă
Ucraina	structural + decentralizare	amalgamare + transfer fiscal și administrativ	local puternic în formare
Grecia	structural + funcțional moderat	comasare + clarificare de competențe	hibrid (dominarea centrului dar și întărirea localului)
Finlanda	funcțional + sectorial	reorganizare servicii	regionalizare funcțională + local puternic
Albania	structural + funcțional moderat	comasare masivă	local parțial întărit

- Unele cresc puterea locală (Danemarca, Ucraina)
- Unele cresc puterea centrală (Moldova, Azerbaidjan)
- Unele cresc capacitatea (geografică și distanța între om și autoritate) fără putere (Armenia)

Finanțarea externă a reformelor APL

Se cunoaște public că „*Ideea fuzionării unităților administrației publice municipale din Azerbaidjan a fost lansată pentru prima dată în 2007 de către experți de la Centrul pentru Sprijinirea Inițiativelor Economice, reprezentând sectorul societății civile. Ca urmare a măsurilor de advocacy desfășurate în perioada 2007-2009, guvernul a făcut acest pas în 2009.*”² Iar la o cercetare simplă, putem afla că donatorii principali ai „Centrului pentru Sprijinirea Inițiativelor Economice din Azerbaidjan” în perioada 2005-2010 au fost UNDP, Comisia Europeană, Banca Mondială, USAID, Open Society, programe Soros etc. În Georgia, UE, USAID și alți donatori au promovat o reformă a administrației publice.

Reforma din Armenia a fost susținută de parteneri internaționali, inclusiv GIZ (Ministerul Federal German pentru Cooperare Economică și Dezvoltare) și Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC).

În Grecia, entități financiare mari precum Fondul Mondial Internațional și Banca Europeană Centrală, dar și instituții ale UE, nu doar că au dictat întreaga arhitectură a reformei administrației publice, ci și au forțat statul să le inițieze, indicând astfel că „semința” reformei este străină și nu izvorâtă din necesitatea (cererea) națională.

Donatorii globali principali **care au finanțat direct sau indirect reformele APL în toate țările** sunt: **Banca Mondială, UNDP, UE și Consiliul Europei** (prin programe de guvernare locală). **Agențiile europene de dezvoltare**, foarte active în promovarea și finanțarea acestor reforme în statele din Europa de Est sunt **GIZ** (Germania), **USAID, SIDA** (Suedia), **NORAD** (Norvegia), **Swiss Agency of Development and Cooperation**. În Danemarca și Finlanda, fiind cazuri mai diferite (Europa de Vest), implicare activă în comasarea UAT-urilor a avut-o OECD, iar Grecia a

¹ Articol bani.md. Lovitură pentru proprietari. Dispare plafonul minim la impozite, publicat de Ursu Victor la 22.04.2026. [Online]: <https://bani.md/lovitura-pentru-proprietari-dispare-plafonul-minim-la-impozite-gavriluta-analizam-limite-de-sus-anti-abuz/> (vizualizat la 23.04.2026)

² Ibidem.

fost public și deschis „strivită” de condițiile de creditare. Reformele din Europa de Est și Caucaz (Moldova, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan și Albania) sunt puternic influențate de un ecosistem de donatori, reprezentând modele finanțate agresiv din extern.

8. Concluzii

Prin analiza propunerilor privind consolidarea UAT-urilor din Moldova, și reformele similare realizate în alte state, observăm mai multe fenomene:

- (a) Câteva state din Europa de Est au programe izbitor de similare ca abordare tehnică.
- (b) Ideea de amalgamare a fost rezultatul unui lobby inițiat/susținut masiv de sectorul ONG cu finanțare externă puternică în acest sens, uneori chiar lobby direct de la donatori.
- (c) Pentru implementarea măsurilor, statele s-au creditat masiv, iar condițiile creditelor au adâncit obligațiile statelor.
- (d) Fiecare nouă obligație, a presupun **un alt nou credit** pentru componente soft (nu de infrastructură), ceea ce a adâncit gaura datoriilor de stat și a obligațiilor contractuale față de entitățile străine.
- (e) În toate cazurile, distanța între cetățean și agentul statului (primar) – s-a îndepărtat.
- (f) În câteva state, a avut loc și o centralizare funcțională, oferind politicului o influență mai mare.
- (g) În unele state, impozitul pentru proprietatea privată a crescut cu scopul de a mări bugetul local, ceea ce înseamnă că presiunea pe cetățean a crescut exponențial.
- (h) În nici una dintre state, cultura și educația - nu au avut rol notabil în investiții sau/și reglementare.

Putem presupune astfel, că reforma de amalgamare inițiată în Moldova este o schemă copy-paste, cu rădăcini străine, și forțată asupra sistemului național prin entități internaționale. Urmărirea oarbă a indicațiilor externe într-o reformă fundamentală precum reforma administrației publice locale, este o formă de cedare a suveranității, a trădării de patrie și a nimicirii statului în termen îndelungat.

Considerăm această reformă un proiect extern, întrucât peste jumătate dintre acțiunile guvernului de reformare a administrației sale interne sunt susținute (coordonate) prin finanțări externe (de entități străine).

Reforma administrației publice locale „de sus” prin **copierea mecanică a recomandărilor externe** și preluarea experienței străine în detrimentul specificului local, precum și **centralizarea** resurselor bugetare și a puterii de intervenție a puterii centrale - **amplifică consecințele negative asupra localităților** și reprezintă un **pericol atât pentru securitatea națională, cât și pentru dezvoltare per ansamblu**. Toate acțiunile din orice strategie de reformă a administrației publice, trebuie să fie **finanțate în exclusivitate din bugetul de stat**, prin proiecte care **nu** au coordonare, participare, consultare sau vreo altă formă de implicare din partea „partenerilor externi” inclusiv prin organizații non-guvernamentale care pretind a deține capacități să susțină guvernul.

Moldova se mișcă în direcția opusă ca Georgia, în timp ce în Georgia s-au extins competențele UAT-urilor (*mai multe competențe la local - decentralizare*), în Moldova acestea se extind doar teritorial, iar atribuțiile privind educația, sănătatea și asistența socială este trecută de la nivel local către ministere (*transfer de competențe de la local la central – centralizare*), locală rămânând doar executarea prin hiper-digitalizare (CUPS).

Atât reforma administrativ-teritorială din Republica Moldova, cât și cea din Ucraina, a fost implementată în II etape: amalgamare voluntară și ulterior normativă (obligatorie), restructurarea autorităților publice locale fiind efectuată într-un final în ambele cazuri prin amalgamarea normativă decisă de autoritățile centrale. Ambele nu au efectuat modificări ale Constituției statelor, având la bază doar modificări legislative și decizii la nivel de Guvern, care pot fi revizuite ulterior în același mod. În ambele situații, și în Moldova și în Ucraina, obiectivul de bază este întrunirea unui număr mai mare de locuitori din gestiunea APL-urilor, pentru a fi eligibile pentru proiectele finanțate de UE, însă prin amalgamarea UAT-urilor au ca rezultat - îndepărtarea cetățenilor de instituțiile statului. Digitalizarea serviciilor publice în contextul reformei administrativ-teritoriale din Republica Moldova și Ucraina acoperă doar parțial necesitățile populației, fiind inutile pentru un sfert din

populația ambelor state având coeficientul ridicat de îmbătrânire, și nepotrivite integral pentru populația locală întrucât nu susține dezvoltarea sectorului de educație, cultură, precum nici a celui de sănătate. *Nici una dintre reforme* nu acomodează posibilitatea de dezvoltare a capacităților de producție locală (ex: deschiderea fabricilor și a unităților de producere).

Analiza efectuată nu pledează în favoarea acestei reforme administrative, în întregul său ansamblu – nici strategic, nici structural, nici tehnic. Orice modificare în organizarea administrativ-teritorială, în metoda propusă, tinde să aducă impact negativ asupra identității și esenței culturale a localităților. Nu se susține reorganizare a APL-urilor de nivelul II în 5 regiuni. Nu se susține nici organizarea acestora în 10 regiuni, cu suprapunerea funcțiilor cu Agențiile de Dezvoltare Regională. Practic, aceasta ar însemna o absorbție a Districtelor Raionale cu transformarea acestora în centre ideologice mai mari. Considerăm necesară menținerea structurii actuale.

Considerăm incorectă acceptarea normativă a asimetriei de competențe, funcții și resurse atribuite procentual. Asimetrice pot fi deciziile ajustate la specificul local, dar nicidecum funcțiile, competențele și modalitatea de repartizare a resurselor pentru APL-uri. **Toate UAT-urile de același nivel cad sub incidența unui cadru legislativ/normativ unic.** Altă abordare este o erezie juridică.

Nu admitem să se facă diferențe între UAT-urile amalgamate și cele neamalgamate. Prezența acestor diferențe, prin stimulente financiare, reglementări mecanice a atribuțiilor și prin alte aspecte, reprezintă o formă de manipulare, șantaj și presiune al APC-ului pentru obținerea unei centralizări operaționale.

Orice comasare, poate fi prevăzută în exclusivitate pentru localitățile mai mici de 1500 de locuitori pentru a atinge respectarea art.17, al.(2) din Legea 764/2001. Plafonul numărului minim de locuitori ai UAT amalgamate, trebuie redus de la 3000 la 1500 locuitori, conform art.17, al.(2) din Legea 764/2001, pentru a asigura uniformitatea legală, întrucât noul UAT format trebuie să corespundă aceluiași prevederi legale ca orice alt UAT. Nu se admite a ridica cerințele minime la 5000 locuitori sau alte plafoane mai mari decât prevederea legală de 1500. Altfel, avem o contradicție între HG cu privire la aprobarea Metodologiei de amalgamare voluntară a UAT nr. 925/2023 Cap. II. p.5, al.2) și Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764/2001, art.17, al.(2). Mai mult decât atât, al.(3) prevede că Parlamentul poate stabili formarea unei UAT de sine stătător cu un număr de locuitori mai mic. **Această prevedere este o soluție pe care Guvernul ar trebui să o utilizeze strategic, să investească într-un plan de industrializare și dezvoltare a satului moldovenesc în mod cizelat și nu să meargă în contrasens – reducerea UAT-urilor cu mărirea ariei de acoperire.**

Centralizarea cu deservirea distribuită este o **greșală strategică**, care va duce la consecințe negative puternice pe termen lung.

Riscurile pentru stat constau în supraîncărcarea centrului și ridicarea vulnerabilității sistemului per ansamblu. Deciziile pot ignora specificul local și devin decuplate de realitatea locală, poate aplica soluții uniforme la probleme diferite, iar dacă centrul este capturat politic – *serviciile devin ideologizate în mod excesiv*, dacă acesta greșește strategic sau devine inefficient, întreaga rețea este afectată simultan. Nivelul local încetează să devină un amortizator.

Dezavantajele pentru localitate astfel sunt în mod direct – pierderea autonomiei reale. Autoritățile devin executanți, nu decidenți, nu pot adopta soluțiile la nevoile proprii ci doar se conformează digital și de facto politicii centrale. Aceasta va duce inevitabil la următoarea etapă - demotivarea administrației locale, care în timp va accelera stagnarea localităților. Dacă funcționarii locali nu mai dezvoltă competențe strategice și scade cultura managerială locală, se instalează mentalitatea „așteptăm indicații”, iar uniformitatea ignoră diferențele economice, demografice și potențialul specific de inovare locală etc. Localitatea încetează să își poată crea un model propriu de dezvoltare.

Când comunitatea nu decide asupra propriilor priorități și nu își gestionează resursele – scade implicarea civică și atașamentul față de administrația locală.

Situația din Ucraina ne-a demonstrat că orașele și ariile urbanizate sunt vulnerabile în fața situațiilor excepționale, cu caracter tehnogen sau chiar natural – cataclisme naturale, foamete sau alte calamități socio-economice neprevăzute. Astfel, un număr mare de locuitori per UAT pot mai ușor să fie supuse unor crize umanitare, iar localitățile mici și satele ecologice, deopotrivă sunt

reziliente și pot face față mai ușor situațiilor de criză, fiind totodată și un loc de refugiu pentru oameni în situații de criză. Anume localitățile mici au nevoie de dezvoltare calitativă, și nu de extindere cantitativă.

Suntem întristați că actuala reformă se axează aproape exclusiv digitalizării procesului de interacțiune cetățean-stat (servicii) și **omite strategic cultura** (arta, identitatea și însăși esența dezvoltării regionale pe termen lung).

Organizarea sesiunilor de *informare în exclusivitate a avantajelor* acestei reforme, susținute de stimulente economice pentru amalgamare – o considerăm o **încălcare a art.34 din Constituția Republicii Moldova - Dreptul la informație**: „(2) *Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.* (3) *Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.* (4) *Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.*”¹

Principalele probleme cu care se confruntă autonomia locală sunt: nivelul scăzut al activității sociale și culturii juridice a populației, deficitul cunoștințelor despre natura și posibilitățile autonomiei locale și o societate civilă locală slab dezvoltată - *nici una dintre aceste probleme nu sunt rezolvate prin micșorarea numărului de primării, centralizarea factorului de decizie prin digitalizarea agresivă și reducerea instituțiilor locale de cultură*. Dimpotrivă, capacitatea de a îmbunătăți starea de fapt per localitate scade cu creșterea arealului.

Mai mult decât atât, în argumentul invocat de Guvern pentru a valida această reducere „*APL-urile mici nu au capacitatea și expertiza necesară pentru a răspunde adecvat obligațiilor de bază*”, reiterăm că Republica Moldova dispune de instituții publice precum Agențiile de Dezvoltare Regionale (ADR), a căror scop principal de funcționare este nemijlocit de a „*acorda asistență autorităților publice locale în dezvoltarea echilibrată și durabilă a localităților*”. Astfel, **suntem în situația când Guvernul planifică reducerea numărului de primării, privarea locuitorilor de posibilitatea de a avea un reprezentant al statului (ales local) în proximitatea fizică cu care să comunice ușor** – cu scopul de a dubla atribuțiile unei alte instituții care nu își desfășoară pe deplin activitatea conform obiectului setat la fondare. În această ordine de idei, reforma Agențiilor de Dezvoltare Regională pentru îmbunătățirea asistenței către APL-uri este mai rațională decât lichidarea APL-urilor de nivelul I prin amalgamare și comasarea APL-urilor de nivelul II. Considerăm necesară respectarea prevederilor Legii privind organizarea administrativ-teritorială (L764/2001) până la introducerea conceptului nou.

Finalitatea unui asemenea proces, dacă reforma este prezentată frumos la nivel declarativ dar fără înțelegerea profundă a esenței, mecanismelor și rezultatelor reale, poate deveni opusul scopului declarat. În loc de modernizare administrativă, se poate ajunge la o restructurare formală, cu efecte limitate sau chiar negative. Posibilele finalități reale ale unui reforme superficiale:

- **Comasare pe hârtie, fără eficiență reală:** localitățile sunt unite administrativ dar costurile nu scad semnificativ, întrucât personalul crește prin redistribuire, procedurile rămân birocrative iar serviciile reale nu se îmbunătățesc (acentul e doar pe digitalizare). Rezultatul e schimbarea de denumire și nu schimbarea de sistem (ceea ce implică un risc de uitare a localităților mici care păstrau istorie).

- **Îndepărtarea administrației de cetățean:** dacă centrul administrativ devine mai departe, oamenii pierd accesul rapid la primărie, crește nemulțumirea locală și scade încrederea în autorități. Totodată, crește posibilitatea de a aplica tehnici populiste pe de o parte, și forța coercitivă pe de alta.

- **Concentrarea resurselor în centru:** satele mici din noua structură pot deveni periferii fără influență, iar investițiile se concentrează în localitatea-centru. Acest fenomen favorizează urbanizarea, întrucât este cunoscut că resurse mai multe centralizate permit impementarea proiectelor mai mari (ca amplitudine, și nu neapărat ca reprezentare geografică).

- **Pierderea identității locale:** comunitățile mici pot percepe reforma ca absorbție, nu cooperare. Dispar instituții locale, se reduce reprezentarea și apare rezistența socială.

¹ Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro (vizualizat la 27.09.2025).

- **Politizare administrativă:** uneori reformele sunt folosite pentru a redresa influența electorală, a crea un control mai facil al teritoriului și a reduce autonomia actorilor locali incozi.
- **Blocaj instituțional pe termen lung:** dacă nu există claritate juridică, financiară și funcțională, apar conflicte de competențe, haos bugetar, litigii patrimoniale și demotivarea funcționarilor.

Pentru eficiență, rezultatul reformei trebuie să fie: servicii publice mai bune și mai rapide, administrații locale capabile financiar, personal profesionist, investiții mai mari, dezvoltare regională echilibrată și cetățeni mai bine deserviți. Dacă acestea nu apar, reforma rămâne doar reorganizare teritorială, nu modernizare. Când nimeni nu pătrunde în esența procedurii și a rezultatelor finale, finalitatea probabilă este una simbolică - mult discurs, multe hărți noi, puține beneficii reale. Reforma administrativă reușește numai când este construită pe economie, demografie, infrastructură și interesul cetățeanului, și mai puțin pe formulările frumoase în care sunt raportate aceste reforme. Această situație, privind așa zisa amalgamare voluntară, poate părea un exercițiu ce ține de administrarea publică, dar în realitate este mult mai vast și complex - discutăm despre o reformă care ne va da răspuns dacă acest stat va mai exista sau nu.

Bibliografie:

1. Agenția de Guvernare Electronică. Comunicat de presă. [Online]: <https://egov.md/ro/node/41043> (vizualizat la 20.04.2026).
2. Articol Moldpres. Guvernul României explică majorarea impozitelor pe proprietate: venituri mai mari pentru bugetele locale și aliniere la angajamentele europene, publicat la 11.01.2026. [Online]: <https://www.moldpres.md/rom/externe/guvernul-romaniei-explica-majorarea-impozitelor-pe-proprietate-venituri-mai-mari-pentru-bugetele-locale-si-aliniere-la-angajamentele-europene> (vizualizat la 19.04.2026).
3. Articol asylegal.com. Introduction of an Upper Cap on Property Tax Values. Cu referință la Legea Proprietății nr.1319, din Turcia. [Online]: <https://www.asylegal.com/2025-tax-amendments-turkey-law-7566/> (vizualizat la 19.04.2026).
4. Articol bani.md. Lovitură pentru proprietari. Dispare plafonul minim la impozite, publicat de Ursu Victor la 22.04.2026. [Online]: <https://bani.md/lovitura-pentru-proprietari-dispare-plafonul-minim-la-impozite-gavrilita-analizam-limite-de-sus-anti-abuz/> (vizualizat la 23.04.2026).
5. Baku Research Institute: Failure to Devolve: Azerbaijan avoids promised devolution of power to municipalities by merging them instead, articol de Samir Aliyev, publicat la 06.12.2024. [Online]: <https://bakuresearchinstitute.org/en/failure-to-devolve-azerbaijan-avoids-promised-devolution-of-power-to-municipalities-by-merging-them-instead/> (vizualizat la 19.04.2026).
6. Brahimi, F., Stafa, E., & Ffroku, M. (2016). The New Territorial Reform And The Need To Revise The Intergovernmental Fiscal Transfers. Risk Of Economic Growth, Challenges Of Local Policies And European Integration. In *Proceedings Of The Seventh International Conference For Risk* (pp. 49-66).
7. Christiansen, T., & Vrangbæk, K. (2018). Hospital centralization and performance in Denmark—Ten years on. *Health Policy*, 122(4), 321-328. [Online]: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168851017303500> (vizualizat la 20.04.2026).
8. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro (vizualizat la 27.09.2025).
9. Decizia 460/2013 a Plenarei Consiliului de Stat al Greciei, care au declarat neconstituționale unele prevederi ale Legii 3838/2010. [Online]: https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/StE-2013_460.pdf (vizualizat la 20.04.2026).
10. Declarație la postul național de radio, primarul statului Gangura, Marcel Bobeica. [Online]: <https://radiomoldova.md/p/70589> (Accesat la 11.04.2026).
11. Declarație publică: Ministrul Educației, articol presă, 08.04.2026. [Online]: <https://stiri.md/article/social/ministru-directiile-raionale-de-educatie-vor-trece-in-subordinea-mec/> (Accesat la 11.04.2026).
12. ENVREPORT: Enlargement of Communities: Problems and Challenges, articol de Hasmik Baleyn, publicat la 11.10.2022. [Online]: <https://envreport.com/law-society/enlargement-of-communities-problems-and-challenges/> (vizualizat la 19.04.2026).
13. European Committee of the Regions: Albania [Online]: <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Albania.aspx> (vizualizat la 20.04.2026).

14. EU: Finalda – prezentare generală. [Online]: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/finland_ro (vizualizat la 20.04.2026).
15. Guvernul Republicii Moldova: Conceptul de reformă a administrației publice locale, 2026. [Online]: <https://primariiputernice.gov.md/sites/default/files/2026-04/Conceptul%20reformei%20APL.docx.pdf> (Accesat la 11.04.2026).
16. Hotărâre de Guvern nr.764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149266&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
17. Hotărârea de Guvern nr.784 din 23.12.2025 pentru aprobarea Regulamentului resursei informaționale formate de sistemul informațional „Registrul denumirilor geografice”. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=152216&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
18. Hotărâre de Guvern nr.126 din 15.03.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
19. Hotărârea de Guvern nr.127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.438/2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135909&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
20. Hotărârea de Guvern nr.959 din 06.12.2023 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Geodezie, Cartografie și Cadastru. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148241&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
21. Hotărâre de Guvern nr.352 din 07.06.2023 cu privire la aprobarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138009&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
22. Hotărârea Radei Supreme a Ucrainei asupra formării și lichidării raioanelor, nr.807-IX din 17.07.2020. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (vizualizat la 22.04.2026).
23. Kalimeri, V. (2018). The Kallikrates vs the Kapodistrias reforms in Greece: a story of moderate success. *Politics in Central Europe*, 14(1), 65-76. [Online]: <https://reference-global.com/download/article/10.2478/pce-2018-0003.pdf> (vizualizat la 20.04.2026).
24. Legea nr.103 din 25.04.2024 cu privire la denumirile geografice. [Online]: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143238&lang=ro (Accesat la 11.04.2026).
25. Legea Ucrainei privind fuziunea voluntară a comunităților teritoriale, nr. 157-VIII din 05.02. 2015. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (vizualizat la 22.04.2026).
26. Legea Ucrainei privind autoguvernanța locală, nr.280/97-BP din 21.05.1997. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (vizualizat la 22.04.2026).
27. Legea privind organizarea și funcționarea administrației publice locale din Republica Albania, nr.8652 din 31.07.2000.
28. Legea privind diviziunea teritorială și administrativă a unităților administrației publice locale din Republica Albania, nr.115 din 31.07.2014, cu revizuirea Legii privind diviziunea administrativă și teritorială a unităților administrației publice locale din Republica Albania, nr.8653 din 31.07.2000.
29. Legea Greciei privind cetățenia greacă și participarea politică a imigranților expatriați și rezidenți legali și alte contexte, nr.3838 din 24.03.2010. [Online]: https://www.ypes.gr/UserFiles/24e0c302-6021-4a6b-b7e4-8259e281e5f3/N_3838_1.pdf (vizualizat la 20.04.2026).
30. Legea nr.1128-VIQD din 05.04.2024 privind modificarea Legii Republicii Azerbaidjan privind activitățile comune, consolidarea, departamentarea și lichidarea municipalităților. [Online]: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=158437> (vizualizat la 20.04.2026).
31. Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților, nr.826-IIIQ din 29.05.2009. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/18154> (vizualizat la 19.04.2026).
32. Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților în Republica Autonomă Nahicevan, nr.839-IIIQ din 19.06.2009. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/18173> (vizualizat la 19.04.2026).
33. Legea Republicii Azerbaidjan privind crearea de noi municipalități prin fuziunea municipalităților, nr.977-IVQ din 30.05.2014. [Online]: <https://e-qanun.az/framework/28084> (vizualizat la 19.04.2026).
34. Codul Fiscal al Republicii Azerbaidjan nr.905-IQ din 11.07.2000 (art.198 Cotele impozitare) [Online]: <https://e-qanun.az/framework/46948> (vizualizat la 19.04.2026).
35. Meklin, P., & Pekola-Sjöblom, M. (2013). The reform to restructure municipalities and services in Finland: A research perspective. *Evaluation Research Programme ARTTU Studies*, (23). [Online]:

https://www.academia.edu/5018060/The_Reform_to_Restructure_Municipalities_and_Services_in_Finland (vizualizat la 20.04.2026).

36. Moldova1: Majorarea impozitului imobiliar va consolida bugetele locale: „Noi ne aflăm acum într-un paradis fiscal”, publicat la 02.02.2026. [Online]: <https://moldova1.md/p/67861/majorarea-impozitului-imobiliar-va-consolida-bugetele-locale--noi-ne-aflam-acum-intr-un-paradis-fiscal-> (vizualizat la 20.04.2026).

37. Nordic.info: An overview of Danish International development aid, 1960-2010. With danmarkshistorien.dk backed by Aarhus University. ISSN 2597-016X [Online]: <https://nordics.info/show/artikel/danish-development-aid> (vizualizat la 20.04.2026).

38. Opinion on the current state of local authorities in Azerbaijan. NGO Alliance for the Development of Municipalities, Baku, 2011. Via baruresearchinstitute.org article by Samir Aliyev. [Online]:

39. <https://bakuresearchinstitute.org/en/failure-to-devolve-azerbaijan-avoids-promised-devolution-of-power-to-municipalities-by-merging-them-instead/> (vizualizat la 20.04.2026).

40. Pagina oficială DIIA (pe lângă Guvernul Ucrainei): <https://dii.gov.ua/>

41. Pagina oficială EVO (pe lângă Guvernul Republicii Moldova): <https://evo.gov.md/acasa>

42. Press Release nr. 182/2021 from Finish Government / Ministry of Finance, Ministry of Social Affairs and Health, Ministry of Interior on: Government proposal for health and social services reform and related legislation adopted by Parliament, published on 24.06.2021. [Online]: https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/government-proposal-for-health-and-social-services-reform-and-related-legislation-adopted-by-parliament?_cf_chl_tk=2k9CZDZBpBENK9RCbKuwAxiH.9wQuHo5ZyPrKR5H0c-1776685820-1.0.1.1-KNakDAPS4JchBE4dm7BDE4twronBW.4pOV3gsH7.2Anw (vizualizat la 20.04.2026).

43. Raport intermediar privind amalgamarea primăriilor al Guvernului, 2025. [Online]: <https://gov.md/sites/default/files/Filepdf/Romana%20Raport%20pentru%20ONLINE.pdf> (Accesat la 11.04.2026).

44. Report: Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries, prepared by Subgroup on Local Government and Public Administration reform of the Working Group 1 of the CSF EAP. Donors: EU, National Endowment for Democracy and Czech Ministry of Foreign Affairs. [Online]: <https://www.alda-europe.eu/wp-content/uploads/2024/07/163-policy-paper-par.pdf> (vizualizat la 20.04.2026).

45. Report OECD: Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance, 2022. [Online]: https://www.oecd.org/en/publications/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63a6b479-en.html (vizualizat la 19.04.2026).

46. Report: Country-wide Representative Survey on Public Perception of the Territorial and Administrative Reform in Armenia (TARA): Analysis of Results, implemented by Avenue Consulting Group LLC, and International Market Research LLC, Yerevan, 2004. [Online]: https://api.mtad.am/storage/pages/files/2024/09/pdf/03_11-52-sc759-66d6c054ecbf8.pdf?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 20.04.2026).

47. Rezoluția CMU nr. 710-r — nr. 732-r din 12 iunie 2020 (23-24 rezoluții): privind determinarea centrelor administrative și aprobarea teritoriilor comunităților teritoriale din regiunea [nume]. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2020-%D1%80#Text> (vizualizat la 22.04.2026).

48. Rezoluția CMU nr. 34 din 24 ianuarie 2020: privind modificările aduse Metodologiei de formare a comunităților teritoriale capabile. [Online]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF#Text> (vizualizat la 22.04.2026). Aceasta a actualizat criteriile de specificitate, care au devenit baza pentru cartografierea finală.

49. Swissinfo.ch: Swiss cantons and municipalities, article published on 07.03.2025. [Online]: https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-politics/cantons-and-municipalities/29289028?utm_source=chatgpt.com (vizualizat la 20.04.2026).

ANEXA 1

Extras din Planul de Acțiuni privind realizarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova 2023-2030, a acțiunilor finanțate din asistența externă.

Nr.	Acțiunea
1.2.3.	Elaborarea și/sau actualizarea recomandărilor metodice privind implementarea procedurilor de personal
1.2.4.	Organizarea și desfășurarea activităților de schimb de experiență pe diferite platforme între

	funcționarii publici din cadrul subdiviziunilor resurse umane din autoritățile publice în plan național și/sau internațional
1.5.1.	Elaborarea conceptului privind revizuirea sistemului de dezvoltare în carieră a funcționarilor publici în baza principiilor de meritocrație, transparență și predictibilitate
1.6.1.	Elaborarea unui concept privind concursul național de accedere în funcția publică în administrația publică centrală
1.7.2.	Crearea cadrului instituțional pentru pilotarea și implementarea programelor de stagii plătite în serviciul public
1.9.1.	Dezvoltarea capacităților de formare a funcționarilor publici care manifestă interes în realizarea rolului de formator în cadrul autorității publice din care face parte
1.10.2.	Elaborarea și/sau ajustarea programelor de formare specializată pentru diferite categorii de personal din administrația publică centrală și locală
2.1.1.	Efectuarea analizelor funcționale comprehensive pentru toate sectoarele administrației publice centrale, ca bază de decizie pentru restructurare și reformă - ca un element de reformă în domeniul administrației publice, ce se regăsește în Programul de guvernare
2.1.2.	Pe baza recomandărilor analizelor funcționale comprehensive, raționalizarea și stabilizarea structurii administrației publice centrale, evitarea suprapunerii de domenii și competențe, stabilirea de structuri operaționale standardizate autorităților publice, stabilirea de structuri ierarhice interne care să consolideze rolul funcțiilor de demnitate publică și a funcționarilor publici de conducere de nivel superior (secretar general, secretar general adjunct)
2.3.2.	Introducerea unui regim de management orientat spre rezultate, care va cuprinde toate instituțiile publice
2.4.2.	Fortificarea capacităților pentru organizarea auditului intern prin asociere la nivelul administrației publice locale
2.4.4.	Îmbunătățirea sistemului de certificare și dezvoltare a calificării profesionale a auditorilor interni din sectorul public
2.4.5.	Implementarea efectivă a mecanismelor de asigurare a calității activității de audit intern din sectorul public
3.1.3.	Cartografierea și pașaportizarea documentelor de politici publice
3.1.4.	Inventarierea indicatorilor de monitorizare și evaluare a impactului politicilor publice pe categorii (statistici oficiale, surse administrative, surse alternative) și caracteristici (în baza criteriilor de calitate – metadata, continuitatea seriei de timp executată)
3.1.5.	Evaluarea cadrului normativ și metodologic în domeniul planificării strategice
3.1.6.	Ajustarea cadrului normativ și metodologic în domeniul planificării strategice
3.1.7.	Elaborarea Planului de dezvoltare a capacităților de coordonare a politicilor pentru perioada 2023 - 2025
3.1.8.	Revizuirea materialelor de instruire disponibile referitoare la planificarea strategică și elaborarea, monitorizarea și evaluarea politicilor publice, ajustarea și pregătirea acestora pentru digitalizare
3.1.9.	Dezvoltarea mecanismului de integrare a principiului durabilității în politicile publice
3.2.2.	Fortificarea capacităților Grupurilor de lucru și a subdiviziunilor responsabile de analiza și evaluarea politicilor în ceea ce privește sistematizarea și definitivarea contribuțiilor Guvernului pe pachetul de extindere, conform domeniilor gestionate și formarea acestora pentru pregătirea documentelor de poziție și negocieri de aderare
3.2.4.	Consolidarea capacităților funcționarilor publici din cadrul direcțiilor de politici sectoriale pentru derularea evaluării analitice a legislației UE (screening), planificarea procesului de transpunere și implementare a reglementărilor UE și pentru elaborarea cadrului legal necesar în acest scop, inclusiv realizarea acestor evaluări prin prisma Grupurilor de lucru
3.2.5.	Consolidarea capacităților funcționarilor publici din cadrul direcțiilor de politici sectoriale pentru derularea evaluării analitice a legislației UE (screening), planificarea procesului de transpunere și implementare a reglementărilor UE și pentru elaborarea cadrului legal necesar în acest scop, inclusiv realizarea acestor evaluări prin prisma Grupurilor de lucru
3.2.6.	Continuarea perfecționării procesului de armonizare la nivelul autorităților publice, însoțită de activități de instruire/informare privind reglementările specifice ale procesului de elaborare și promovare a actelor normative cu relevanță UE
3.3.1.	Elaborarea unei analize a procedurilor existente, pentru identificarea celor care îngreunează și încetinesc procesul legislativ și activitatea autorităților publice
3.3.3.	Dezvoltarea unor platforme online și a altor instrumente digitale care să permită accelerarea procesului legislativ , îmbunătățirea transparenței și accesibilității acestuia și eficientizarea colaborării dintre Guvern și Parlament
3.3.4.	Dezvoltarea capacităților personalului implicat în procesul legislativ, prin formare și instruire continuă, astfel încât acesta să fie mai bine pregătit și să poată aplica procedurile legislative într-un mod eficient
3.3.6.	Îmbunătățirea mecanismului de elaborare a Avizelor unice ale Guvernului, prin informatizarea

	procesului și dezvoltarea unui sistem electronic automatizat de notificare a ministerelor/autorităților despre expirarea termenilor de prezentare a avizelor
3.4.1.	Dezvoltarea mecanismului și instituționalizarea procesului de stabilire a priorităților de politici
3.4.2.	Racordarea cadrului de planificare bugetară la prioritățile de dezvoltare pe termen mediu, stabilite în planurile naționale de dezvoltare
3.4.5.	Elaborarea instrumentelor speciale de estimare a costurilor și evaluare a impactului financiar, cu integrarea acestora în mecanismele de planificare strategică
3.4.6.	Consolidarea capacităților autorităților publice centrale de estimare a costurilor (financiare și non-financiare) pentru acțiunile de politici publice
3.4.7.	Fortificarea capacităților autorităților publice centrale de implementare și management al proiectelor de investiții capitale
3.5.1.	Analiza sistemului de răspundere managerială la nivelul Guvernului prin prisma bunelor practici UE
3.5.3.	Dezvoltarea și aplicarea unor proceduri de planificare și raportare a activității bazate pe performanță și riscuri
3.5.4.	Elaborarea și punerea în aplicare a unui Program de dezvoltare a capacităților manageriale privind organizarea sistemelor eficace de control intern managerial
3.5.5.	Digitalizarea procesului de monitorizare și analiză cu privire la controlul intern managerial în baza platformei electronice de raportare a datelor (www.raportare-cfpi.mf.gov.md)
3.6.1.	Evaluarea eficienței soluțiilor digitale existente, a instrumentelor, mecanismelor și platformelor de consultare publică
3.7.3.	Elaborarea Planului de acțiuni pentru guvernare deschisă pentru anii 2023 -2026
4.1.1.	Modernizarea serviciilor de asigurări sociale
4.1.2.	Modernizarea serviciilor de înregistrare și gestionare a unităților de drept
4.1.3.	Modernizarea serviciilor de stare civilă
4.1.4.	Digitalizarea serviciilor legate de înmatriculare a unităților de transport
4.1.5.	Modernizarea serviciilor cadastrale
4.1.6.	Modernizarea serviciului de înregistrare a domiciliului/reședinței
4.1.7.	Modernizarea serviciilor în domeniul protecției juridice a proprietății intelectuale
4.1.8.	Modernizarea serviciilor consulare
4.1.9.	Implementarea cazierului digital
4.1.10.	Modernizarea serviciilor de apostilare
4.1.11.	Implementarea buletinului de identitate digital
4.1.12.	Implementarea permisului de conducere digital
4.1.13.	Implementarea certificatului de înmatriculare digital
4.1.14.	Modernizarea serviciilor de eliberare a actelor permise
4.1.15.	Implementarea Portalului anunțurilor oficiale și a Monitorului Oficial electronic
4.1.16.	Dezvoltarea soluției tehnice pentru măsurarea satisfacției beneficiarilor serviciilor publice și colectarea feedbackului în privința prestării acestora în vederea îmbunătățirii ulterioare
4.1.17.	Instituirea Serviciului guvernamental de suport clienți pentru serviciile publice
4.1.18.	Extinderea rețelei de centre de înregistrare și implementarea posibilității de înregistrare la distanță , prin utilizarea mijloacelor electronice
4.2.1.	Modernizarea Registrului de stat al populației
4.2.2.	Modernizarea Registrului de stat al unităților administrativ-teritoriale și al adreselor
4.2.3.	Implementarea Registrului interdicțiilor
4.2.4.	Modernizarea Registrului gajului bunurilor mobile
4.2.5.	Modernizarea Registrului dosarelor succesoriale și testamentelor
4.2.6.	Creșterea disponibilității și calității datelor guvernamentale deschise , care sunt de valoare pentru economie și societate, inclusiv prin adoptarea abordării deschise și permiterea mai multor conexiuni automate cu bazele de date (de exemplu, prin interfețe de programare a aplicațiilor)
4.2.7.	Dezvoltarea și implementarea soluției tehnice care să asigure administrarea fără hârtie în toate sferile sectorului public
4.2.8.	Dezvoltarea aplicației mobile guvernamentale integrate a serviciilor electronice
4.2.9.	Introducerea arhivării electronice și crearea condițiilor adecvate pentru păstrarea permanentă a documentelor electronice în arhivele electronice
4.2.10.	Dezvoltarea instrumentelor electronice de democrație participativă, pentru facilitarea proceselor de consultare, comunicare și implicare în procesul decizional al cetățenilor activi și al mediului de afaceri pentru accelerarea implementării ideilor, a inițiativelor civice și a proiectelor importante din punct de vedere social, precum și pentru depunerea de către cetățeni a petițiilor electronice adresate autorităților și instituțiilor publice din Republica Moldova
4.2.12.	Implementarea circuitului electronic al proiectelor de acte normative (e-Legislație)
4.2.13.	Dezvoltarea modulelor de instruire pe Platforma de instruire la distanță (e-Learning)

4.2.15.	Implementarea ghișeului unic al serviciilor electronice și externalizarea front-office-ului serviciilor publice
4.3.1.	Dezvoltarea Portalului administrației publice locale din Republica Moldova „e-APL”
4.3.2.	Extinderea rețelei de ghișee unice pentru prestarea serviciilor publice prin intermediul Centrelor unificate de prestare a serviciilor publice la nivel local și preluarea de către acestea și de către misiunile diplomatice și oficiile consulare a segmentului de prima linie (front-office) de prestare a serviciilor publice
5.4.1.	Îmbunătățirea sistemului de taxe și impozite locale, astfel încât randamentul acestora să crească în mod semnificativ, creând premisele pentru creșterea ponderii veniturilor proprii în bugetele locale
5.4.4.	Continuarea perfecționării și instruirii personalului din administrația publică locală în tehnici moderne de management bugetar și financiar
5.5.1.	Accelerarea procesului de delimitare a proprietății publice între administrația publică centrală și administrația publică locală, de nivelurile I și II

Copyright©MARGINEANU Elena, 2026.

Contacts/Contacte/Контакты:

MĂRGINEANU Elena.

Doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM)

MD-2012, Vlaicu Pârcălab str. Nr.52

E-mail: margineanu.elena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 81-98. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 25.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.06
---	---

**ȘTIINȚE POLITICE
POLITICAL SCIENCE
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ**

**‘ENLIGHTENED AUTHORITARIANISM’ AND THE END OF
PRESIDENT–PARLIAMENT DIARCHY IN POST-SOVIET RUSSIA
FROM A BULGARIAN PERSPECTIVE**

**„AUTORITARISMUL ILUMINAT” ȘI SFÂRȘITUL DIARHIEI
PREȘEDINTE-PARLAMENT ÎN RUSIA POST-SOVIETICĂ
DINTR-O PERSPECTIVĂ BULGARĂ**

**«ПРОСВЕЩЕННЫЙ АВТОРИТАРИЗМ» И КОНЕЦ ДИАРХИИ
ПРЕЗИДЕНТ-ПАРЛАМЕНТ В ПОСТСОВЕТОВОЙ РОССИИ
С БОЛГАРСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ**

GRIGOROVA Darina* / GRIGOROVA Darina / ГРИГОРОВА Дарина

<https://orcid.org/0000-0002-7351-493X>

ABSTRACT:

**‘ENLIGHTENED AUTHORITARIANISM’ AND THE END OF
PRESIDENT–PARLIAMENT DIARCHY IN POST-SOVIET RUSSIA
FROM A BULGARIAN PERSPECTIVE**

The article analyses the Bulgarian perspective on the establishment of the Russian presidential system during the constitutional crisis and the October coup of 1993, based on newly discovered archival documents from the diplomatic archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria; on published documents from the Archives of the National Assembly of the Republic of Bulgaria; on the Bulgarian and Russian periodicals: *Duma, Trud, 24 Chasa, Demokratsia, Rossiyskaya Gazeta, Nezavisimaya Gazeta, Kommersant, Novaya Gazeta, Izvestia*.

The main focus of the study is the ‘president-parliament’ diarchy and ‘enlightened authoritarianism’ in post-Soviet Russia. Particular attention is paid to a historical and legal analysis of the presidential constitution, as well as to diplomatic prognosis regarding Russia after 1993.

The ‘president–parliament’ diarchy during the period 1991–1993 is a reflection of the ‘RSFSR–USSR’, ‘Yeltsin–Gorbachev’ and ‘Russian-Soviet’ diarchy, which, paradoxically, was enshrined by the referendum of 17 March 1991, with a vote in favour of preserving the USSR and introducing the Russian presidential institution.

The existence of two centres of power has always been critical to Russian (1917) and Soviet history (1991); the situation is no less critical for post-Soviet Russia (1993), when the constitutional crisis

* **GRIGOROVA Darina** - Doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia (Sofia, Bulgaria). / **GRIGOROVA Darina** - Doctor of Science (History), Professor at Sofia University „St. Kliment Ohridski” (Sofia, Bulgaria). / **ГРИГОРОВА Дарина** - Доктор исторических наук, профессор Софийского университета имени Св. Климента Охридского (София, Болгария). **E-mail:** dgrigorova@mail.ru; darina.grigorova@uni-sofia.bg; <https://orcid.org/0000-0002-7351-493X>; **ResearcherID:** K-9962-2017

escalated into an acute political conflict with signs of a local civil war, culminating in the establishment of a presidential republic under the constitution of 12 December 1993.

Keywords: post-Soviet Russia, 'enlightened authoritarianism', president-parliament diarchy, super-presidential republic, constitutional crisis, events of 3–4 October, October coup d'état, Yeltsin

JEL Classification: N44; N45; N95; F22; F54

Universal Decimal Classification: 340.11:32 ; 340.1(091)(4/9) ; 342.2 ; 341.231.14 ; 327:140.8; 321(091)(4/9)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.06>

РЕЗУМАТ:

„АУТОРИТАРИЗМУЛ ИЛУМИНАТ” ȘI SFÂRȘITUL DIARHIEI PREȘEDINTE-PARLAMENT ÎN RUSIA POST-SOVIETICĂ DINTR-O PERSPECTIVĂ BULGARĂ

Articolul analizează perspectiva bulgară asupra stabilirii sistemului prezidențial rus în timpul crizei constituționale și al loviturii de stat din octombrie 1993, pe baza documentelor de arhivă recent descoperite din arhivele diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Bulgaria; a documentelor publicate din Arhivele Adunării Naționale a Republicii Bulgaria; a periodicelor bulgare și rusești: Duma, Trud, 24 Chasa, Democratsia, Rossiyskaya Gazeta, Nezavisimaya Gazeta, Kommersant, Novaya Gazeta, Izvestia.

Accentul principal al studiului este diarhia „președinte-parlament” și „autoritarismul iluminat” în Rusia post-sovietică. O atenție deosebită este acordată unei analize istorice și juridice a constituției prezidențiale, precum și prognozei diplomatice privind Rusia după 1993.

Diarhia „președinte-parlament” din perioada 1991–1993 este o reflectare a diarhiei „RSFSR-URSS”, „Elțin-Gorbaciov” și „ruso-sovietică”, care, paradoxal, a fost consacrată prin referendumul din 17 martie 1991, cu un vot în favoarea păstrării URSS și introducerii instituției prezidențiale ruse.

Existența a două centre de putere a fost întotdeauna esențială pentru istoria Rusiei (1917) și a Sovieticii (1991); Situația nu este mai puțin critică pentru Rusia post-sovietică (1993), când criza constituțională a escaladat într-un conflict politic acut, cu semne de război civil local, culminând cu instaurarea unei republici prezidențiale în temeiul constituției din 12 decembrie 1993.

Cuvinte cheie: Rusia post-sovietică, „autoritarism iluminat”, diarhie președinte-parlament, super-republică prezidențială, criză constituțională, evenimentele din 3-4 octombrie, lovitura de stat din octombrie, Elțin

JEL Classification: N44; N45; N95; F22; F54

CZU: 340.11:32 ; 340.1(091)(4/9) ; 342.2 ; 341.231.14 ; 327:140.8; 321(091)(4/9)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.06>

РЕЗЮМЕ:

«ПРОСВЕЩЕННЫЙ АВТОРИТАРИЗМ» И КОНЕЦ ДИАРХИИ ПРЕЗИДЕНТ-ПАРЛАМЕНТ В ПОСТСОВЕТОВОЙ РОССИИ С БОЛГАРСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье анализируется болгарская точка зрения на установление российской президентской системы в период конституционного кризиса и Октябрьского переворота 1993 года на основе недавно обнаруженных архивных документов из дипломатического архива Министерства иностранных дел Республики Болгария; опубликованных документов из архива Национального собрания Республики Болгария; болгарских и российских периодических изданий: «Дума», «Труд», «24 Часа», «Демократия», «Российская газета», «Независимая газета», «Коммерсантъ», «Новая газета», «Известия».

Основное внимание в исследовании уделяется диархии «президент-парламент» и «просвещенному авторитаризму» в постсоветской России. Особое внимание уделяется историко-правовому анализу президентской конституции, а также дипломатическому прогнозу в отношении России после 1993 года.

Диархия «президент-парламент» в период 1991–1993 годов является отражением диархии «РСФСР–СССР», «Ельцин–Горбачев» и «Российско-советской», которая,

парадоксально, была закреплена референдумом 17 марта 1991 года, на котором проголосовали за сохранение СССР и введение российского президентского института.

Существование двух центров власти всегда имело решающее значение для российской (1917) и советской истории (1991); Ситуация не менее критична и для постсоветской России (1993 год), когда конституционный кризис перерос в острый политический конфликт с признаками локальной гражданской войны, кульминацией которого стало установление президентской республики на основании конституции от 12 декабря 1993 года.

Ключевые слова: постсоветская Россия, «просвещенный авторитаризм», президентско-парламентская диархия, сверхпрезидентская республика, конституционный кризис, события 3–4 октября, октябрьский государственный переворот, Ельцин

JEL Classification: N44; N45; N95; F22; F54

УДК: 340.11:32 ; 340.1(091)(4/9) ; 342.2 ; 341.231.14 ; 327:140.8; 321(091)(4/9)

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.06>

Introduction

The concept of ‘enlightened authoritarianism’ in relation to the Russian presidential system is introduced in Bulgarian diplomatic analyses, which identify the key feature of the ‘Russian model’ as ‘managed democracy’, in which the president governs by decrees and edicts¹.

‘Enlightened authoritarianism’ is the result of the September civil war in Moscow (21 September – 4 October 1993), which constituted not only a political crisis and an unconstitutional coup, but also an ideological clash between the ‘Soviet, left-wing patriotic’ camp, represented by the institution of the ‘soviets – the Supreme Soviet and regional soviets, with the concept of a ‘Soviet-parliamentary republic’² – on the one hand, and the ‘Russian, liberal-patriotic’ camp, centred on the presidential institution and the figure of Yeltsin, with the concept of a super-presidential republic, on the other.

A liberal-patriotic approach is not an oxymoron, since overcoming the diarchy through the presidential centre is the only way to stabilise the Russian Federation, which, prior to 1993, had been characterised by strong centrifugal tendencies in the regions. Yeltsin is a neoliberal when it comes to economic reforms, but takes a traditionalist, statist stance on preserving the integrity of the Russian Federation.

Terminology relating to the events of 3–4 October 1993

Bulgarian diplomatic documents, regardless of their type—whether a memorandum, briefing note, or analytical report—tend to use the neutral terms ‘the events of 3–4 October’ or ‘the September–October events’.

Views in Russia on the events of 3–4 October 1993—pro-presidential and pro-parliamentary – remain polarised to this day, a fact reflected in the conceptual framework of politicians involved, public figures, eyewitnesses to the events, and historiography³.

Yeltsin’s political opponents describe the president’s actions as a ‘coup d’état’, a term used by the left – the Communist Party of the Russian Federation⁴, the Russian Social Democratic Union, to which Mikhail Gorbachev belongs, and ‘unconstitutional coup’, whilst liberal authors avoid this concept and prefer to replace it with the term ‘revolution’ – ‘the September Revolution’, the ‘Yeltsin revolution’ or the ‘presidential revolution’.⁵

¹ Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ към някои от новите позиции и акценти. – АМВнР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. София, 1994. Л. 14, 16.

² Пихоя, Р. Г. Конституционно-политический кризис в России 1993 года: хроника событий и комментарий историка. – *Отечественная история*, 2002, № 5, с. 119.

³ Тарасова, Е. А. Потерянная альтернатива: становление новой политической системы России в 1990–1993 годы. СПб.: Алетея, 2012, с. 5–30.

⁴ Комунистическа партия на Руската федерация (КПРФ). – АМВнР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Москва, 1994. Л. 26.

⁵ Шевцова, Л. Режим Бориса Ельцина. М., 1999, с. 77, 138, 142, 392.

The liberal economist Yevgeny Yasin also uses the term ‘revolution’, which encompasses the period of ‘proto-democracy’ (1989–1993), and 3 October as the ‘break with Soviet power’.¹

The term ‘coup d’état’ is also used by classic Moscow liberals disillusioned by Yeltsin’s violence, such as Alexander Politykovsky and Alexander Lyubimov, journalists on the programme ‘Vzglyad’, which was popular during the perestroika era, for which they were taken off the air.

Most Russian public figures who witnessed the coup of 3–4 October 1993 form their own view depending on whether they align with the liberal, pro-presidential camp or the left-wing, pro-Soviet and pro-parliamentary camp. Somewhere in the ideological middle are the lawyers, who were directly involved in seeking a solution to the constitutional crisis, and whose positions are neither pro-presidential nor pro-parliamentary, but pro-constitutional: Valery Zorkin, President of the Constitutional Court, and Vladimir Lafitsky, member of the expert group of the Constitutional Commission of the Russian Federation (1992–1993).

Both Zorkin and Lafitsky view the constitution as synonymous with the only ideology possible for Russia: ‘We have only one ideology – the Constitution – and we need no other’.² Vladimir Lafitsky remained in the Supreme Soviet until 3 October 1993 and participated in the drafting of documents ‘on overcoming the constitutional crisis’.³

Vitaly Tretyakov, editor-in-chief and founder of the moderately liberal Nezavisimaya Gazeta, describes the events of 3–4 October as a ‘great bureaucratic revolution Sergei’.⁴ Shakhrai, a professor of constitutional law, regards the shelling of the parliament as the ‘suppression of an armed mutiny’⁵ and an ‘episode of civil war’⁶. Yeltsin’s associates define the armed mutiny ‘beyond the scope of a political coup’ as a ‘crossroads of history’ between the Soviet past (the Supreme Soviet) and the post-Soviet beginning (the presidency), with the main outcome being the ‘destruction of the Soviet system’.⁷

Yegor Gaidar, an ultra-reformist and symbol of shock therapy, believes that on 3–4 October a ‘fleeting civil war’ is taking place in Moscow, threatening Russia with a ‘communist counter-reform’.⁸

The film director Stanislav Govorukhin, until recently a democrat and supporter of Yeltsin, but who after 3–4 October 1993 switched to the left-wing patriotic camp, described this event as ‘the apotheosis of a great criminal revolution’, ‘a military coup involving the army and Interior Ministry troops’.⁹

The writer and physicist Mikhail Chelnokov, a member of parliament for the ‘Civil Society’ faction (1990–1993) and a proponent of the theory of convergence between communism and capitalism, describes the events as the ‘second October coup’.¹⁰

¹ Ясин, Е.Г. Девяностые – годы тягот, надежд и свершений. Москва, 2019, с. 59–60.

² Лафитский, В. И., Бошно, С. А. Правовая доктрина в персональном измерении. Беседа президента клуба правовой доктрины С. В. Бошно с профессором В. И. Лафитским. – *Право и современные государства*. № 6, 2022, с. 15; Зорькин, В. Конституция — это и есть идеология. – *Коммерсантъ*, 26 июня 2024 г.

³ Лафитский, В. И. Личная конституция Владимира Лафитского. – *Корпоративный юрист*, № 7, юли 2021, с. 57.

⁴ Третьяков, В. Президент не Гамлет. Он флейта, и аппарат знает как на ней играть. – *Независимая газета*, № 220 (644), 17 ноября 1993 г., с. 1.

⁵ Шахрай, С. Для меня главные ценности – семья, собственность, государство. – *Известия*, № 220, 17 ноября 1993 г., с. 4.

⁶ Среца на Сергей Шахрай с преподаватели и студенти от Московския държавен университет. – АМВнР. Дело 7. Оп. 51-3. А.е. 120. Москва, 1994. Л. 16.

⁷ Эпоха Ельцина. Очерки политической истории. М.: Президентский центр Ельцина, 2011, с. 370, 381.

⁸ Гайдар, Е. Дни поражений и побед, М., 1997, с. 294, 365.

⁹ Говорухин, С. Великая криминальная революция. Третье издание. Москва, 1995, с. 115.

¹⁰ Челноков М. Россия без Союза, Россия без России. Записки депутата расстрелянного парламента. М., 2023, с. 427.

The pro-presidential interpretation of liberal journalists covering the coup brands the defenders of the White House as ‘red-brown vampires also Luzhkov Yuri Mayor Moscow’.¹ justifies the presidential assault on the White House by citing the threat of ‘red-brown terror’.²

For Ruslan Khasbulatov, Chairman of the Supreme Soviet, the term ‘Communist-fascists’³ is appropriate only when applied to Yeltsin and his entourage.

The left-wing sociologist and dissident Alexander Zinoviev regards 3 October as the end of the ‘anti-communist coup’ or ‘anti-communist counter-revolution’ that began with the August putsch. The GKChP (1991) and the ‘Supreme Soviet uprising’ (1993), according to Zinoviev, are ‘two attempts at resistance USSR. the of capitulation the against’⁴

The diarchy

The main destabilising factor that led to the forceful establishment of a Russian presidential republic is the president–parliament diarchy. Bulgarian diplomatic analyses, alongside the concept of diarchy, also introduce the notion of ‘triple power’, which they see in the parallel conflict between the president and parliament as a ‘struggle between the government and presidential authority’. For Bulgarian diplomats, the events of 3–4 October are ‘logical and natural’, as they were caused by the ‘collapse’ of the political system, which, alongside ‘tripartite power’, is also characterised by centrifugal tendencies of rapid ‘growth in the independence of local councils and federal entities from central authority’. According to the diplomatic analysis, the political collapse in the autumn of 1993 created a ‘real danger of the federation’s disintegration’.⁵

Valery Zorkin, President of the Constitutional Court, also uses the term ‘tripartite system’,⁶ but as a synonym for a democracy based on the separation of powers, which came to an end on 3–4 October 1993. The role of the judiciary in the conflict between the legislative and executive branches, according to V. Zorkin, is for the Constitutional Court to defend the ‘moral foundations of law’⁷ of Russian society, which are being undermined by Yeltsin’s unconstitutional Decree No. 1400.

The President of the Constitutional Court, the third-highest-ranking official in the state after the President and the Chairman of the Supreme Council, is an advocate of a presidential republic for Russia, as he is convinced that it ‘gives the state flexibility during a period of reform’, whereas a parliamentary republic is suitable for countries ‘where the storm has already passed’ and there is no danger of crises⁸.

Zorkin opposes a coup d’état as a political instrument for establishing a presidential republic, and also rejects ideological epithets regarding the fundamental law that justify its violation: ‘there is neither a “Stalinist” nor a “Brezhnevist” constitution — there is only the current constitution following latelyimmed Court Constitutional the convenes Zorkin .V’.⁹ Yeltsin’s statement of 21 September on the dissolution of parliament. They held an extraordinary session at night without their robes and ruled that Decree No. 1400 was

¹ Яков, В., Белых, В. Из-за безвластия властей в России мог победить фашизм. – *Известия*, № 189 (24044), 5 октября 1993 г., с. 1–2.

² Лужков, Ю. Октябрьская драма или кто сорвал переговоры? – В: Тишайшие переговоры. (1–3 октября 1993 г. Запись фонограммы переговоров в Свято-Даниловом монастыре). Москва, 1993, с. 375.

³ Хасбулатов, Р. И. Великая Российская трагедия. Т. 1. М., 1994, с. 281.

⁴ Зиновьев, А. Планируемая история: Запад. Посткоммунистическая Россия. Гибель русского коммунизма. М., 2009, с. 447, 308, 429, 437, 442.

⁵ Русия: анализ и опит за прогноза. – АМВНР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. София, 1993. Л. 7.

⁶ Зорькин, В. Президент сказал, что его беспокоит “моя дружба с Хасбулатовым”. Из беседы бывшего председателя Конституционного суда с корреспондентом “НГ”, 12 ноября 1993 г. – В: Ельцин-Хасбулатов: единство, компромисс, борьба. М., 1994, с. 594.

⁷ Эпилоговая лекция Валерия Зорькина. – *Независимая газета*, 18 май 2023 г.

⁸ О главных замечаниях к проекту Конституции Российской Федерации. Интервью с руководителем группы экспертов Конституционной комиссии РСФСР профессором В.Д. Зорькиным. – В: Из истории создания Конституции Российской Федерации. Конституционная комиссия: стенограммы, материалы, документы (1990–1993 гг.): в 6 т. Т. 2: 1991 г. / под общ. ред. О.Г. Румянцева. М., 2008, с. 891.

⁹ Валерий Зорькин: Я присягал не президенту, а конституцию....

unconstitutional and ‘provided grounds for the removal from office of the President of the Russian Federation, B. N. Yeltsin.¹

The principle of dual power was also occasionally employed by Yeltsin as a political tool, as in the case of the constitutional crisis and the existence of two main drafts of the future constitution: the Supreme Soviet’s draft on a parliamentary republic (completed on 8 May 1993) and Yeltsin’s draft on a presidential republic, prepared by Sergei Shakhrai and Sergei Alekseyev.

To avoid the imposition of the draft on a parliamentary republic, Yeltsin created an artificial ‘diarchy’ by establishing the Constitutional Council (by decree of 12 May 1993), which not only duplicated the Constitutional Commission but could also make the final decision on which draft constitution would be submitted directly to the president for approval. The Constitutional Council approved the presidential draft on 12 July 1993, but the Supreme Soviet went into recess until the autumn.

Vladimir Lafitsky, representing the Constitutional Commission, described Yeltsin’s Constitutional Assembly as a ‘post-socialist zemsky sobor, combining the traditions of Communist Party activists with the bodies of estate representation of the 16th–17th centuries²’. Lafitsky is a supporter of the Constitutional Commission’s formula: ‘a strong president – a strong parliament – an independent judiciary’.

The ‘president-parliament’ conflict also has socio-political dimensions directly linked to liberal reforms that lack public support. Bulgarian diplomats observe the value system and mindset of Russians, a significant proportion of whom ‘perceive the modernisation of Russia as lawlessness, chaos, disintegration and an acute threat to personal safety’; hence the influence of public sentiment on parliament, which explains its ‘significant evolution’. Whilst the parliament was initially ‘pro-Yeltsin’, it has gradually ‘become a brake on liberal reforms’, which is a pattern in Russian politics, according to diplomatic analysis³.

Presidential constitution

A diplomatic review of the results of the 12 December 1993 election notes that ‘voters are showing a preference for the office of the presidency, rather than for Yeltsin personally [1, ⁴ AMVnR, pp. 4, 7], although it draws attention to the fact that the restriction in Article 81 of the draft Constitution, according to which a citizen over 65 years of age cannot be elected president, was removed to ensure that Yeltsin could stand for a second term.

The diplomatic report also analyses Yeltsin’s political conduct in the run-up to the elections – his refusal to openly support any party, which is perceived by Gennady Burbulis, the ideologue of the presidential party, as a ‘gross error’. The diplomats note that Yeltsin is creating a different model – one that is more successful in terms of public discontent with the reformers in the president’s circle – namely, a ‘party in the service of the president from ⁵’ which he can maintain an outward distance whilst using it as a tool without attracting negative attention.

“Yeltsin is ‘very sensitive to the voice of Russia. He sees himself as a Russian representing the whole of Russia’,” stated the President’s press secretary, Vyacheslav Kostikov, in an official statement on the day of the ‘Choice of Russia’ congress, when “despite all political

¹ Конституционный суд обнародовал заключение № 3-2 «О соответствии Конституции Российской Федерации действиям и решениям президента Российской Федерации Б.Н. Ельцина, связанным с его указом «О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации» от 21 сентября 1993 года № 1400 и обращением к гражданам России 21 сентября 1993 года». – Президентская библиотека. <https://www.prilib.ru/item/333335> [23.05.2024].

² Лафитский, В. И. Два проекта. Сравнительно-правовой анализ. – Независимая газета, № 147 (571), 6 август 1993 г., с. 5.

³ Русия: анализ и опит за прогноза..., АМВнР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. София, 1993. Л. 5.

⁴ Декемвриските избори и президентът: институция и личност. – АМВнР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Москва, 1994. Л. 4, 7.

⁵ Ibid, л. 8.

sympathies, he will not be attending the congress”. Sergei Filatov notes that Yeltsin ‘deprives the democratic movement of a unifying centre’.¹

Yeltsin wants the Russian presidency to be the imperial centre of Russia, rather than being politically and ideologically constrained – in this case, by the democrats. Yeltsin’s focus is on power, not on any specific ideological movement or party, which may change in the interests of preserving the centre of power.

Some researchers question the legitimacy of the Constitution of 12 December 1993 due to the low percentage of voters who voted ‘yes’ in the referendum—around 30% of the electorate. Attention is also drawn to the electoral commissions, which in April 1994 destroyed the ballot papers for the Federation Council, the State Duma and the Constitution. The decision by the Central Election Commission of the Russian Federation to destroy the ballot papers was taken on 30 November 1993². Mikhail Gorbachev describes Yeltsin’s referendum as a ‘moral defeat’.³

Diplomatic reports do not comment on the issue of legitimacy, but draw attention to the fact that referendums were not held in Tatarstan due to low voter turnout, as well as in Chechnya and seven republics: Adygea, Bashkortostan, Chuvashia, Tuva, Mordovia, Dagestan and Karachay-Cherkessia, plus ten regions, where the Constitution was supported by less than 50% of voters⁴ [8, АМВНР, л. 19]. By way of comparison, 22.6% of Tatarstan’s voters took part in the referendum on confidence in Boris Yeltsin, President of the Russian Federation, on 25 April 1993, whilst the turnout for the referendum on the Constitution of the Russian Federation and the elections to the State Duma fell to 13.9%⁵.

The votes of the armed forces, 95% of whom took part in the elections and referendum on 12 December 1993, 74% voted in favour of the constitution, but in terms of political parties, over 30% of the army’s votes went to the Liberal Democratic Party of Russia (LDPR), which received a positive vote from the majority of the Taman Division – an indicator of ‘fragile and highly conditional support’ from the army.⁶

Diplomatic reports provide a comparative analysis of the new constitution with the draft constitution prior to the referendum, which reveals a further consolidation of presidential power at the expense of parliamentary power: Article 83 provides for presidential powers that were not included in the preliminary text (forming and chairing the Security Council, approving military doctrine, appointing the Prime Minister with the consent of the State Duma, and deciding on the resignation of the government; in the draft, the latter fell within the remit of parliament).

With regard to parliamentary immunity, the following text has been removed from Article 97 of the draft Constitution: ‘Members of the Federation Council and the State Duma may not be held legally liable for opinions expressed, voting positions taken or other actions consistent with their status as members of parliament, including after the expiry of their term of office.’⁷

A legal analysis of the new Russian constitution identifies certain contentious issues regarding key provisions of the text of the fundamental law, which have been criticised by Russian legal experts. Vladimir Lafitsky strongly criticises Article 67.1 of the Constitution,

¹ *Филатов, С.* Совершенно несекретно..., с. 432–432.

² *Тарасова, Е. А.* Потерянная альтернатива..., с. 293.

³ Изборите в Русия: оценки и прогнози..., АМВНР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. София, 1994. Л. 21.

⁴ Резултати от референдума за конституцията на Руската федерация. – АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Москва, 1994. Л. 19.

⁵ *Бушурев, А. С.* Политическое развитие постсоветского татарстана: от советской автономии к современной модели. – *Гасырлар авазы-Эхо веков*, № 4, 2020, с. 11–12, 16.

⁶ Изборите в Русия: оценки и прогнози..., АМВНР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. София, 1994. Л. 23.

⁷ Промени в отношенията между президента и държавната дума съгласно първоначалния проект за нова конституция на Руската федерация, публикуван на 16 юли 1993 г., и конституцията, приета на 12 декември 1993 г. – АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Москва, 1994. Л. 7, 9, 11.

which states that ‘the Russian Federation is the legal successor to the USSR the not but ,¹ successor to the Russian Empire, which leaves Russia vulnerable on many legal issues – both foreign and domestic: ‘the continuity of time is forcibly severed, without which no state can develop fully Constitution the of 67.1 Article to amendments 2020 the following even And .²’ of the Russian Federation, the Russian Federation’s legal succession to the Russian Empire has still not been enshrined. The question of legal succession forms part of the country’s legal and historical heritage.

Soviet succession was proclaimed by the Russian Federation as early as January 1992 in a note from the Russian Ministry of Foreign Affairs to diplomatic missions, in which it was stated that ‘the Russian Government intends to continue to fulfil the obligations and exercise the rights arising from international treaties concluded by the USSR, i.e. it fully assumes the rights and obligations of the former USSR under all its treaties.’³

Russian legal scholar Professor Ivan Ivannikov draws attention to the ‘contradictory provisions ’in the Constitution of 12 December 1993, in which he sees a threat to the disintegration of the Russian Federation: ‘Formally, in paragraph 1 of Article 1, Russia is referred to as a federation, but paragraph 2 of Article 5 states that within the federation there are republics (‘states’) which have their own constitutions and legislation. Since sovereignty is one of the fundamental characteristics of a state, the Constitution is in fact not referring to a federation, but to a mixed federal-confederal form of state organisation’⁴.

Professor Ivannikov also analyses the ‘inconsistency with the principle of social justice ’in the Russian Constitution ‘ –legal entities of the Russian Federation are not equal – ’regions and districts are formally equated with republics under Article 5(1), but in practice cannot be equal, because only republics are designated as ‘states’. Ivannikov proposes removing the term ‘state ’from the description of republics to avoid future problems, because ‘the Russian question is directly related to the state-territorial structure of Russia the following And .⁵’ amendments to the Constitution of the Russian Federation in 2020, with paragraph 2 of Article 5 remaining unchanged, the republics of the Russian Federation continue to be ‘states’.

Alexander Bastrykin, Chairman of the Investigative Committee of the Russian Federation, proposes to remove paragraph 4 of Article 15 of the Constitution concerning the primacy of international law over national law: ‘Generally recognised principles and norms of international law and international treaties of the Russian Federation form an integral part of its legal system. If an international treaty of the Russian Federation establishes rules other than those provided for by law, the rules of the international treaty shall apply’⁶. Bastrykin describes the inclusion of this clause in the chapter ‘Fundamentals of the Constitutional Order ’as ‘legal subversion’; according to Article 135, this chapter cannot be amended by the Federal Assembly, but only by a Constitutional Assembly convened following the adoption of a special federal constitutional law⁷.

¹ Конституция РФ. Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 года с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 года. – В: Государственная дума. <http://duma.gov.ru/legislative/documents/constitution/>. [12.02.2024].

² Лафитский, В.И. Конституционные поправки “Судного дня”..., с. 155–156.

³ Състояние на отношенията и проблеми между Република България и Руската федерация в правната област. – АМВНР. Дело 3. Оп. 50-3. А.с. 47. София, 1993. Л. 69.

⁴ Иванников, И.А. Государственно-территориальное устройство России..., с. 109.

⁵ Ibid, с. 138, 141.

⁶ Конституция РФ...Ibid.

⁷ Козлова, Н. Александр Баstryкин предлагает установить приоритет национального права над международным. – Российская газета, № 90 (6661), 27 апреля 2015 г.

Valery Zorkin, President of the Constitutional Court, for his part, emphasises that ‘the principle of the primacy of national law is clearly enshrined in Article 15(1), which states that ‘the Constitution of the Russian Federation has supreme legal force.’¹

Lafitsky, one of the authors of the draft constitution and a member of the Venice Commission, strongly disagrees with Bastrykin’s view, which he regards as ‘a modern-day erosion of constitutional law, a process of “self-isolation”. Lafitsky clarifies that in many countries, ‘including the US, the UK, Canada and Australia, the primacy of international legal norms over domestic legislation is not formally recognised’, but judicial practice there ‘generally favours international legal norms’².

This ‘formality’ regarding the primacy of international law over national law remains unchanged in Article 15(4) of the Russian Constitution even following the 2020 amendments³ [Constitution of the Russian Federation, 2020], but is circumvented in the spirit of ‘constitutional sovereignty decisions which to according 79, eArticl to addition the in ‘⁴ adopted on the basis of international treaties of the Russian Federation that ‘contradict the Constitution of the Russian Federation shall not be enforceable in the Russian Federation.’⁵

The reaction of Bulgarian political and public figures to the events of 3–4 October 1993

President Zhelev was the first representative of the political establishment to react to the events in Moscow in October, stating at 10.15 am on 4 October: ‘I am convinced that the communist-fascist uprising will be suppressed in the coming hours, and that democracy in Russia will prevail in the forthcoming parliamentary elections.’⁶

On 4 October, the Bulgarian government issued a statement noting the ‘flags bearing hammers and sickles’ without accusing Yeltsin’s opponents of fascism, but focusing primarily on how events in Russia would affect Bulgaria: ‘Whatever the outcome of the crisis in Russia, we will not allow the democratic process in our country to be delayed or halted.’⁷

The very next day, 5 October, Russian Ambassador Alexander Avdeev met with Deputy Foreign Minister Valentin Gatsinsky to convey “special thanks from B. Yeltsin and V. Chernomyrdin to the President and Government of Bulgaria for their support in defending democracy and order” against the “rebels”. During this diplomatic meeting, Andrei Kozirev’s visit to our country was also discussed, with the Russian diplomat emphasising that ‘Russia sees Bulgaria as a future distributor of gas supplies to Greece, Macedonia and Turkey.’⁸

The Mayor of Sofia, Prof. Alexander Yanchulev issued a statement on 4 October ‘in connection with the events in Moscow’ on behalf of the City Council, in which he ‘strongly condemned’ the attempt to seize the Moscow City Council and called on the mayors of all the world’s capitals to join Sofia’s appeal ‘to respect the sovereignty of the institution of the Moscow City Council.’⁹

¹ *Скритач, И.* Председатель КС не видит коллизии в соотношении Конституции и норм международного права. – *ТАСС*, Санкт-Петербург, 28 май 2015 г. <https://tass.ru/politika/2001532> [10.07.2023]

² *Лафитский, В.И.* Эрозия Конституции и конституционной правоприменительной практики..., с. 148–149.

³ Конституция Российской Федерации. В соответствии с Указом Президента от 3 июля 2020 года “Об официальном опубликовании Конституции Российской Федерации с внесенными в нее поправками”. – *Президент России*. <http://www.kremlin.ru/acts/constitution> [10.07.2023].

⁴ *Барццц, И. Н.* Переосмысление соотношения международного и национального права на рубеже эпох (о поправке в статью 79 Конституции Российской Федерации). – *Государственная служба*, 2020, № 1, с. 40.

⁵ Конституция Российской Федерации. В соответствии с Указом Президента от 3 июля 2020 года..., пак там.

⁶ Позиции за събитията в Москва. – *Труд*, 5 октомври 1993 г., брой 232 (14111), с. 5.

⁷ Декларация на правителството на Република България. – АМВНР. Дело 5. Оп. 50-10. А.е. 133. Л. 2–3. София, 1993.

⁸ Среща на г-н Валентин Гатински, зам.-министър с посланика на Русия в София, Ал. Авдеев. – АМВНР. Дело 4. Оп. 50-3. А.е. 57. Л. 50–51. София, 1993.

⁹ Декларация на проф. Ал. Янчулев, кмет на София, във връзка със събитията в Москва. – АМВНР. Дело 3. Оп. 50-3. А.е. 52. Л. 10. София, 1993.

The Bulgarian press is reprinting photographs of Russian Nazis greeting the 'Barkashovites' outside the White House¹, which inevitably shapes public opinion in favour of Yeltsin, who is portrayed as the 'suppressor of the second October uprising'.²

The role of the American side, which coordinated the Russian president's actions, did not go unnoticed either. The newspaper 'Trud' reported that the US Ambassador to Moscow, Thomas Pickering, had been informed in advance by the Russian Foreign Ministry of the content of Yeltsin's televised address³. '24 Chasa' newspaper exaggerates the role of the Russian army as a factor in political processes: 'In the Kremlin, the army has always held the key to Russian politics'.⁴

Ideological rhetoric dominates the Bulgarian democratic press: the newspaper 'Democracy' refers to the parliament's defenders as 'red-brown thugs' and welcomes the ban on opposition movements⁵.

The Union of Democratic Forces daily newspaper takes a critical view of the stance taken by 'former Soviet President' Mikhail Gorbachev, who criticised Yeltsin's undemocratic actions despite the Russian president enjoying the support of 'the entire democratic world'.⁶

The newspaper 'Democracy' presents Gorbachev and Yeltsin within the ideological dichotomy of 'Soviet-Russian', which corresponds to the opposition between 'communist' and 'democratic'.

The Chairman of the People's Assembly, Alexander Yordanov, spoke on 4 October at 7.30 pm, declaring his "full support for President Yeltsin's efforts", whilst describing the actions of the Russian parliament as a "communist-fascist attempt at mutiny and the restoration of communism in Russia". Of the political parties, SDS (Union of Democratic Forces) sent a telegram to Yeltsin as early as 3 October: 'The UDF firmly supports your efforts to suppress the criminal mutiny of fascist-communist elements. Your inevitable victory will be ours too', whilst the Bulgarian Socialist Party officially took no side, and on 4 October, following the shelling of the White House, declared that "Bulgarian socialists categorically condemn violence, regardless of which side it comes from"⁷.

The Executive Bureau of the Central Committee of the BSP also issued a statement condemning the violence without resorting to ideological epithets, and describing the events of 3–4 October 1993 as 'a serious clash between the legislative and executive branches of power in the Russian Federation'.⁸

Velko Valkanov published an analysis of the events from a legal perspective in the newspaper 'Duma', in which he examined Yeltsin's constitutional violations⁹.

In the newspaper 'Duma', despite its sympathies towards the Supreme Soviet, Rutskoy is not referred to as 'president' or 'second president', as left-wing newspapers in Russia do, but as 'vice-president', which was his title prior to the political crisis of 21 September 1993.

The left-wing newspaper 'Duma' does not use the term 'coup' in the literal sense in relation to Yeltsin's actions, but alludes to it by reprinting the cover of Newsweek, which reads 'Yeltsin's coup'. Duma also defends Stanislav Govorukhin's thesis regarding the 'Yeltsin–Supreme Soviet' confrontation as a war waged by Moscow against Russia¹⁰. 'Duma'

¹ *Труд*, 2 октомври 1993 г., бр. 230 (14109), с. 5.

² Елцин потуши втория октомврийски метеж. – *Труд*, 5 октомври 1993 г., брой 232 (14111), с. 5.

³ *Труд*, 22 септември 1993 г., брой 221 (14100), с. 7.

⁴ *24 часа*, 23 септември 1993 г., бр. 257 (787), с. 10.

⁵ Руските власти изловиха червено-кафявите бандити. – *Демокрация*, 5 октомври 1993 г., с. 1, 7.

⁶ Демократичният свят изрази твърда подкрепа за Елцин. – *Демокрация*, 23 септември 1993 г., с. 6.

⁷ Позиции за събитията в Москва..., *ibid.*

⁸ БСП осъжда насилието. Декларация на Изпълнителното бюро на ВС на БСП и на ръководството на ПССД. – *Дума*, 5 октомври 1993 г., бр. 232, с. 1.

⁹ *Вълканов, В.* Събитията в Русия според конституцията на Руската федерация. – *Дума*, 12 октомври 1993 г., бр. 238, с. 7.

¹⁰ *Попов, В.* Елцин победи в Москва. – *Дума*, 5 октомври 1993 г., бр. 232, с. 1.

also publishes analytical articles on the regional dimension of the events of 3–4 October 1993 in connection with the Ural incident¹.

The daily newspaper of the Bulgarian Socialist Party also highlights the Russian authorities' curtailment of freedom of speech, devoting an entire article to journalists who have been dismissed—not only communists and nationalists, but also democrats such as Alexander Lyubimov and Alexander Poltkovsky².

Nikola Kicevski of the newspaper 'Trud' also voices concerns about democracy in Russia and the question of 'who will hold the nuclear briefcase' in his article 'Russia is marching towards dictatorship', in which the nuclear factor is used to justify the need for a Russian 'autocrat' who 'holds the nuclear button firmly and protects Russia from further disintegration, and thus from the emergence of new dangerous nuclear feudal lords.'³

On 7 October 1993, the 36th National Assembly held a debate on the events in Russia on 3–4 October, at the initiative of the SDS, on behalf of which Mikhail Nedelchev tabled a draft declaration unequivocally siding with the Russian president against the 'communist gangs that organised an armed and, evidently, long-planned mutiny'. The SDS agreed with the 'dissolution of a conservative parliament dominated by revanchist pro-Communist forces' and justified Yeltsin's actions as 'the only way to put an end to a diarchy that was dangerous not only for the country but for the whole of Europe'⁴.

Stefan Savov clarifies that 'we are prepared to condemn the Soviet Union, which is by no means the same as Russia. [...] The SDS has never been against Russia', to which Alexander Marinov replied from his seat: 'Then why did you translate Che Guevara? [...] You noticed the red flags, but you didn't notice the tanks, Mr Savov! You didn't notice the violation of the Constitution!'⁵

The BSP's position tacitly sympathises with the Russian parliament, whilst officially it is one of waiting and is directed against holding debates and adopting a declaration; Nora Ananieva's arguments, however, are of a procedural nature: 'a scandalous breach of procedure' on the part of the SDS, which failed to submit the declaration in good time, whilst Filip Bokov's arguments are of an ideological nature: 'This is the National Assembly of independent Bulgaria, gentlemen, not of the Autonomous Russian Republic. (Noise and heckling in the chamber). For quite some time in this country, Russian holidays were celebrated and declarations of loyalty were made to Russian and Soviet state leaders'⁶.

The Speaker of the National Assembly, Alexander Yordanov, proposes convening the Foreign Affairs Committee to discuss the declaration, a move opposed by Stefan Savov, who quotes Petko Rachev Slaveykov: 'Refer the matter to the committee so that they may sort it out there.' Stefan Savov is against 'sorting out' the declaration. The meeting of the Foreign Affairs Committee is boycotted by BSP MPs, who did not attend, and in the absence of a quorum, the committee cannot reach a decision, and the debate is adjourned.

Bulgarian diplomatic prognosis regarding Russia after 1993

1/ Russia is undergoing a process of 'restorative modernisation', which combines 'the dismantling of old structures with their reproduction... most often in a modified form'. The 'destruction of local councils as the mainstay of conservatism' is identified as the most significant factor. A slow transition to a market economy is envisaged, taking the form of 'a peculiar kind of social liberalism'..⁷

¹ Уралска република обявиха в родния град на Елцин. – *Дума*, 2 ноември 1993 г., бр. 256, с. 1.

² Михова, С. Наложен е безсрочен комендантски час за демокрацията в Русия. – *Дума*, 16 октомври 1993 г.

³ Кицевски, Н. Русия марширува към диктатура. – *Труд*, 6 октомври 1993 г., брой 233 (14112), с. 7.

⁴ Двеста седемдесет и шесто заседание. XXXVI Народно събрание, София, четвъртък, 7 октомври 1993 г. Открито в 15 ч. и 15 мин. – *Архив на Народното събрание на Република България*. Стенограми от пленарни заседания.

<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/1370> [02.10.2022].

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Русия: анализ и опит за прогноза..., АМВнР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. София, 1993. Л. 10.

Against the backdrop of Viktor Chernomyrdin's statement that 'the era of market romanticism is over' – a sentiment reflected in the search for a path 'between Gaidar's radical reforms and the anti-reforms of the left-wing forces mixed a forecasting are diplomats',¹ economy with a 'return of the state to the economy' following disillusionment with 'shock therapy', which is summarised as an 'irresponsible experiment' for which the West also bears responsibility².

2/ The automatic transfer of Western values to Russia 'ends in failure' and may turn into a 'slow... but with a Russian twist'. One explanation offered by diplomatic analyses for the reformers' failure in Russian society is the behaviour of Russian democrats: 'a campaign unprecedented in its arrogance and pretentiousness... demonstrating self-assurance and infallibility... cannot escape the Eastern European epidemic of disunity'.³

3/ A 'soft form of authoritarianism' is being introduced in Russia as a distinctive feature of the 'Russian model of transition' (situated between the Chinese and Eastern European models), characterised by 'managed democracy, in which decrees and edicts rule', replacing the 'pseudo-parliamentary 1993'. – (1991 period the of ocracydem)⁴

According to diplomatic analyses, authoritarian rule 'may prove necessary and justified at this stage of Russian society's development'. It is anticipated that authoritarian and statist tendencies will intensify without any risk of a return to the 'old totalitarian system', even from the most ardent conservatives, who are more sympathetic to the Chinese model⁵.

It cannot be ruled out that 'Yeltsin will resort to a last resort – the establishment of outright authoritarian rule', in which the army will be 'the most powerful political force'.⁶

There has been a noticeable shift in the political behavior of Russian democrats, who in October 1993 "most strongly advocated for a strong executive branch," while a year later, "finding themselves unable to influence the decisions and actions of that very same branch... became the driving force behind strengthening parliamentary oversight".⁷

4/ Russia's foreign policy line 'will become more assertive' in defending its national interests, primarily within the CIS, but without confrontation with the West. A telling example of a 'clear shift' in Russian foreign policy is the statement made by Andrei Kozyrev in China in late January 1994, when he declared that 'Russia will not heed the West's instructions and reprimands', later emphasising that the Russian Federation 'will continue to defend its vital interests, even in cases where this conflicts with the interests of the West'.⁸ In this instance, the pro-Western Kozirev is expressing the position of the Russian president.

The diplomatic analysis notes that the concept of sustained cooperation between Russia and the US following the end of the ideological confrontation and the collapse of the USSR proved unviable, since 'geopolitical and geostrategic considerations are a constant factor in Russian politics'.⁹

The diplomatic prognosis predicts that Russia will 'cease its demilitarisation', and also notes a trend towards a 'resurgence of the cult of power', which could lead to a 'forceful resolution' of foreign policy issues. Diplomats identify Ukraine's special place in Russian foreign policy, namely that 'Russia cannot assert itself as a great power... without breaking

¹ Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ към някои от новите позиции и акценти. – АМВнР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. София, 1994. Л. 14–16.

² Изборите в Русия: оценки и прогнози. – АМВнР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. София, 1994. Л. 27.

³ Ibid. Л. 24.

⁴ Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ..., АМВнР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. София, 1994. Л. 14.

⁵ Русия: анализ и опит за прогноза..., АМВнР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. София, 1993. Л. 11–12.

⁶ Изборите в Русия: оценки и прогнози..., АМВнР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. София, 1994. Л. 23.

⁷ Кризата в отношенията между Борис Елцин и руските прореформаторски политически формации..., АМВнР. Дело 2. Оп. 52-3. А.е. 27. Москва, 1995. Л. 16.

⁸ Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ..., АМВнР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. София, 1994. Л. 16.

⁹ Ibid. Л. 20.

Ukraine's will to resist.¹ During the events of 3–4 October 1993, Ukraine itself strongly supported Yeltsin through a statement by the Ministry of Foreign Affairs: 'Democracy is in danger!' in response to the 'irresponsible and reckless calls' of the Supreme Council². The Ukrainian position is logical given the active policy of the Russian parliament in defence of the Russian population in Donbas and Crimea and against Ukrainian national interests.

5/ The prognosis for the Balkan region is that it will remain a matter of 'shared responsibility' between Russia and the West, with 'nothing of particular significance happening without Russia's input'; as for Bulgaria, it is recommended that Russian-Bulgarian relations 'cease to be presented as an alternative to relations with the West, and vice versa',³ so that they may be of benefit.

6/ As early as November 1993, Bulgarian diplomats had also predicted Yeltsin's successor, highlighting two different views: 'a new, much younger figure from a new generation of politicians'⁴, and Chernomyrdin, 'who had clearly been groomed by Yeltsin as his deputy'.⁵ However, what is obvious is not always correct.

Conclusion

The 'president-parliament' diarchy during the period 1991–1993 is a reflection of the 'RSFSR–USSR', 'Yeltsin–Gorbachev' and 'Russian–Soviet' diarchy, which, paradoxically, was enshrined by the referendum of 17 March 1991, with a vote in favour of preserving the USSR and introducing the Russian presidential institution.

The 'president-parliament' diarchy was also projected into an information battle, won by Yeltsin with the crucial help of CNN, which imposed the propaganda image of the demonized Supreme Soviet as a 'communist-fascist' and 'brown-red armed junta' of the Soviet past against the idealized image of the 'democratic' president of the Russian future.

Both in the 'president-parliament' battle and in the 'centre-periphery' confrontation, the Soviets – the Supreme Soviet in Moscow and the regional councils in the regions – opposed presidential power.

The Soviets were an archaic Soviet institution that survived the collapse of the USSR, and whose democratic character stimulated centrifugal tendencies in post-Soviet Russia. Soviets were the last element of the 'Russian-Soviet' battle that began during the perestroika (RSFSR vs. USSR) and ended with the establishment of the presidential republic.

The constitutional crisis in post-Soviet Russia parallels the crisis of Russian federalism. The 'president vs. parliament' battle is parallel to the 'centre-periphery' confrontation. Just as the discussion on drafts for a new Union Treaty in 1989 led to the collapse of the USSR, so the discussions on a new Russian constitution in 1992–1993 led to the fragmentation of the Russian Federation.

The existence of two centres of power has always been critical to Russian (1917) and Soviet history (1991); the situation is no less critical for post-Soviet Russia (1993), when the constitutional crisis escalated into an acute political conflict with signs of a local civil war, culminating in the establishment of a presidential republic under the constitution of 12 December 1993.

References:

Unpublished diplomatic documents from the Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria

The December Elections and the President: Institution and Individual. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 4. Op. 51-3. A.f. 75. Sheet 3-8. Moscow (1994)

¹ Изборите в Русия: оценки и прогнози..., АМВнР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. София, 1994. Л. 29–30.

² Заявление Министерства Иностранных дел Украины. – АМВнР. Дело 12. Оп. 50-3. А.е. 217. София, 1993. Л. 27.

³ Русия: анализ и опит за прогноза..., АМВнР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. София, 1993. Л. 14.

⁴ Ibid. Л. 14.

⁵ Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ..., АМВнР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. София, 1994. Л. 21.

- [In Bulgarian] Декемврийските избори и президентът: институция и личност. // АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Москва, 1994. Л. 3-8.
- Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 12. Оп. 50-3. А.ф. 217. Sheet 25. Sofia (1993)
- [In Bulgarian] Заявление Министерства Иностранных дел Украины // АМВНР. Дело 12. Оп. 50-3. А.е. 217. Л. 27. София, 1993.
- Elections in Russia: Analysis and Predictions. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 2. Оп. 51-25. А.ф. 15. Sheet 21-30. Sofia (1994)
- [In Bulgarian] Изборите в Русия: оценки и прогнози // АМВНР. Дело 2. Оп. 51-25. А.е. 15. Л. 21-30. София, 1994.
- The crisis in relations between Boris Yeltsin and Russia's pro-reform political groups. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 2. Оп. 52-3. А.ф. 27. Sheet 9-19. Moscow (1995)
- [In Bulgarian] Кризата в отношенията между Борис Елцин и руските прореформаторски политически формации // АМВНР. Дело 2. Оп. 52-3. А.е. 27. Л. 9-19. Москва, 1995.
- Communist Party of the Russian Federation (CPRF). – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 4. Оп. 51-3. А.ф. 75. Sheet 26-27. Moscow (1994)
- [In Bulgarian] Комунистическа партия на Руската федерация (КПРФ) // АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Л. 26-27. Москва, 1994.
- Changes in Russia following the elections and the U.S. stance on some of the new positions and priorities. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 3. Оп. 51-25. А.ф. 24. Sheet 14-25. Sofia (1994)
- [In Bulgarian] Промените в Русия след изборите и отношението на САЩ към някои от новите позиции и акценти // АМВНР. Дело 3. Оп. 51-25. А.е. 24. Л. 14-25. София, 1994.
- Changes in the relationship between the President and the State Duma under the initial draft of the new Constitution of the Russian Federation, published on July 16, 1993, and the Constitution adopted on December 12, 1993. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 4. Оп. 51-3. А.ф. 75. Sheet 9-11. Moscow (1994)
- [In Bulgarian] Промени в отношенията между президента и държавната дума съгласно първоначалния проект за нова конституция на Руската федерация, публикуван на 16 юли 1993 г., и конституцията, приета на 12 декември 1993 г. // АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Л. 9-11. Москва, 1994.
- Referendum results on the Constitution of the Russian Federation. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 4. Оп. 51-3. А.ф. 75. Sheet 19. Moscow (1994)
- [In Bulgarian] Резултати от референдума за конституцията на Руската федерация // АМВНР. Дело 4. Оп. 51-3. А.е. 75. Л. 19. Москва, 1994.
- Russia: Analysis and a Prognostic Attempt. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 1. Оп. 50-25. А.ф. 8. Sheet 4-14. Sofia (1993)
- [In Bulgarian] Русия: анализ и опит за прогноза // АМВНР. Дело 1. Оп. 50-25. А.е. 8. Л. 4-14. София, 1993.
- Sergey Shakhrai Meets with Faculty and Students from Moscow State University. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 7. Оп. 51-3. А.ф. 120. Sheet 16. Moscow (1994)
- [In Bulgarian] Среща на Сергей Шахрай с преподаватели и студенти от Московския държавен университет // АМВНР. Дело 7. Оп. 51-3. А.е. 120. Л. 16. Москва, 1994.
- The State of Relations and Legal Issues Between the Republic of Bulgaria and the Russian Federation. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 3. Оп. 50-3. А.ф. 47. Sheet 69-73. Sofia (1993)
- [In Bulgarian] Състояние на отношенията и проблеми между Република България и Руската федерация в правната област // АМВНР. Дело 3. Оп. 50-3. А.е. 47. Л. 69-73. София, 1993.
- Founding Congress of the Russian Social Democratic Union. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 5. Оп. 51-3. А.ф. 80. Sheet 6-12. Moscow (1994)
- [In Bulgarian] Учредителен конгрес на Руския социал-демократически съюз // АМВНР. Дело 5. Оп. 51-3. А.е. 80. Л. 6-12. Москва, 1994.
- Declaration by the Government of the Republic of Bulgaria. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 5. Оп. 50-10. А.ф. 133. Sheet 2-3. Sofia (1993)
- [In Bulgarian] Декларация на правителството на Република България. // АМВНР. Дело 5. Оп. 50-10. А.е. 133. Л. 2-3. София, 1993.

Declaration by Prof. Alexander Yanchulev, Mayor of Sofia, regarding the events in Moscow. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 3. Op. 50-3. A.f. 52. Sheet 10. Sofia (1993)

[In Bulgarian] Декларация на проф. Ал. Янчулев, кмет на София, във връзка със събитията в Москва. – АМВНР. Дело 3. Оп. 50-3. А.е. 52. Л. 10. София, 1993.

Meeting between Mr. Valentin Gatsinski, Deputy Minister, and the Russian Ambassador to Sofia, Alexander Avdeev. – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. Case 4. Op. 50-3. A.f. 57. Sheet 50-51. Sofia (1993)

[In Bulgarian] Среца на г-н Валентин Гацински, зам.-министър с посланика на Русия в София, Ал. Авдеев. – АМВНР. Дело 4. Оп. 50-3. А.е. 57. Л. 50–51. София, 1993.

Published documents

The 276th Session. 36th National Assembly, Sofia, Thursday, October 7, 1993. Opened at 3:15 p.m. – Archive of the National Assembly of the Republic of Bulgaria. Transcripts of plenary sessions.

[In Bulgarian] Двеста седемдесет и шесто заседание. XXXVI Народно събрание, София, четвъртък, 7 октомври 1993 г. Открито в 15 ч. и 15 мин. – Архив на Народното събрание на Република България. Стенограми от пленарни заседания.

<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/1370> [Accessed 2 October 2022]

Conclusion No. Z-2 ‘On the constitutionality of the actions and decisions of the President of the Russian Federation, B.N. Yeltsin, relating to his Decree No. 1400 of 21 September 1993 “On Phased Constitutional Reform in the Russian Federation” and his address to the citizens of Russia on 21 September 1993’ // Presidential Library.

[In Russian] Заключение № 3-2 «О соответствии Конституции Российской Федерации действиям и решениям президента Российской Федерации Б.Н. Ельцина, связанным с его указом «О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации» от 21 сентября 1993 года № 1400 и обращением к гражданам России 21 сентября 1993 года» // Президентская библиотека. [Электронный ресурс] URL: <https://www.prilib.ru/item/333335> [Accessed 23 May 2024]

The Constitution of the Russian Federation. Adopted by a nationwide referendum on 12 December 1993, with amendments approved by a nationwide referendum on 1 July 2020. – State Duma

[In Russian] Конституция РФ. Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 года с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 года // Государственная дума [Электронный ресурс] URL: <http://duma.gov.ru/legislative/documents/constitution/> [Accessed 12 February 2024]

The Constitution of the Russian Federation. In accordance with the Presidential Decree of 3 July 2020 ‘On the Official Publication of the Constitution of the Russian Federation with the Amendments Made to It’. – President of Russia.

[In Russian] Конституция РФ. В соответствии с Указом Президента от 3 июля 2020 года “Об официальном опубликовании Конституции Российской Федерации с внесенными в нее поправками” // Президент России [Электронный ресурс] URL: <http://www.kremlin.ru/acts/constitution> [Accessed 10 July 2023]

Luzhkov, Y. (1993) The October Drama, or Who Derailed the Negotiations? – In: The Quietest of Negotiations. (1–3 October 1993. Recording of the negotiations at the St Daniel Monastery). Moscow.

[In Russian] Лужков, Ю. Октябрьская драма или кто сорвал переговоры? // Тишайшие переговоры. (1–3 октября 1993 г. Запись фонограммы переговоров в Свято-Даниловом монастыре). М., 1993.

Bulgarian Periodicals

Kitsevski, N. (1993) Russia is marching toward dictatorship. – *Trud*, October 6, Issue 233 (14112), p. 7. [In Bulgarian] Кицевски, Н. Русия марширува към диктатура. – *Труд*, 6 октомври 1993 г., брой 233 (14112), с. 7.

Mikhova, S. (1993) An indefinite curfew has been imposed on democracy in Russia. – *Duma*, October 16. [In Bulgarian] Михова, С. Наложен е безсрочен комендантски час за демокрацията в Русия. – *Дума*, 16 октомври 1993 г.

The Ural Republic was proclaimed in Yeltsin’s hometown. (1993) – *Duma*, November 2, No. 256, p. 1. [In Bulgarian] Уралска република обявиха в родния град на Елцин. – *Дума*, 2 ноември 1993 г., бр. 256, с. 1.

The BSP condemns violence. Statement by the Executive Bureau of the BSP Central Committee and the leadership of the PSSD. (1993) – *Duma*, October 5, No. 232, p. 1.

[In Bulgarian] БСП осъжда насилието. Декларация на Изпълнителното бюро на ВС на БСП и на ръководството на ПССД. – *Дума*, 5 октомври 1993 г., бр. 232, с. 1.

The democratic world expressed strong support for Yeltsin. (1993) – *Democratsia*, September 23, p. 6. [In Bulgarian] Демократичният свят изрази твърда подкрепа за Елцин. – *Демокрация*, 23 септември 1993 г., с. 6.

Vulkanov, V. (1993) Events in Russia According to the Constitution of the Russian Federation. – *Duma*, October 12, No. 238, p. 7. [In Bulgarian] Вълканов, В. Събитията в Русия според конституцията на Руската федерация. – *Дума*, 12 октомври 1993 г., бр. 238, с. 7.

Yeltsin quelled the second October uprising. (1993) – *Trud*, October 5, Issue 232 (14111), p. 5.

[In Bulgarian] Елцин потуши втория октомврийски метеж. – *Труд*, 5 октомври 1993 г., брой 232 (14111), с. 5.

Trud. (1993) October 2, Issue 230 (14109), p. 5. [In Bulgarian] *Труд*, 2 октомври 1993 г., бр. 230 (14109), с. 5.

Trud. (1993) September 22, Issue 221 (14100), p. 7. [In Bulgarian] *Труд*, 22 септември 1993 г., брой 221 (14100), с. 7.

24 Chasa. (1993) September 23, No. 257 (787), p. 10. [In Bulgarian] 24 часа, 23 септември 1993 г., бр. 257 (787), с. 10.

Popov, V. (1993) Yeltsin Wins in Moscow. – *Duma*, October 5, No. 232, p. 1. [In Bulgarian] Попов, В. Елцин победи в Москва. – *Дума*, 5 октомври 1993 г., бр. 232, с. 1.

Russian authorities have apprehended the red-brown bandits. (1993) – *Democratsia*, October 5, pp. 1, 7. [In Bulgarian] Руските власти изловиха червено-кафявите бандити. – *Демокрация*, 5 октомври 1993 г., с. 1, 7.

Views on the events in Moscow. (1993) – *Trud*, October 5, Issue 232 (14111), p. 5.

[In Bulgarian] Позиции за събитията в Москва. – *Труд*, 5 октомври 1993 г., брой 232 (14111), с. 5.

Russian Periodicals

Kozlova, N. (2015) Alexander Bastrykin proposes giving national law precedence over international law. – *Rossiyskaya Gazeta*. No. 90 (6661). 27 April.

[In Russian] Козлова, Н. Александр Бастрыкин предлагает установить приоритет национального права над международным // *Российская газета*. № 90 (6661). 27 апреля 2015 г.

Lafitsky, V. (1993) I. Two Drafts: A Comparative Legal Analysis. – *Nezavisimaya Gazeta*. No. 147 (571). 6 August, p. 5. [In Russian] Лафитский, В. И. Два проекта. Сравнительно-правовой анализ // *Независимая газета*. № 147 (571). 6 Августа 1993 г. С. 5.

Tretyakov, V. (1993) The President is no Hamlet. He is a flute, and the establishment knows how to play it. – *Nezavisimaya Gazeta*. No. 220 (644). 17 November, p. 1. [In Russian] Третьяков, В. Президент не Гамлет. Он флейта, и аппарат знает как на ней играть // *Независимая газета*. № 220 (644). 17 ноября 1993 г. С. 1.

Zorkin, V. (2024). 'The Constitution is Ideology'. – *Kommersant*. 26 June. [In Russian] Зорькин, В. Конституция – это и есть идеология // *Коммерсантъ*. 26 июня 2024.

Zorkin, V. (2003) 'I swore allegiance not to the president, but to the constitution'. – *Novaya Gazeta*. No. 13. 20 February. [In Russian] Зорькин, В. Я присягал не президенту, а конституцию // *Новая газета*. № 13. 20 февраля 2003 г.

Yakov, V., Belykh, V. (1993) 'Fascism could have triumphed in Russia due to the authorities 'lack of authority'. – *Izvestia*. No. 189 (24044). 5 October, pp. 1–2. [In Russian] Яков, В., Белых, В. Из-за безвластия властей в России мог победить фашизм // *Известия*. № 189 (24044). 5 октября 1993 г. С. 1-2.

Shakhrai, S. (1993) 'My core values are family, property and the state'. – *Izvestia*. No. 220. 17 November, p. 4. [In Russian] Шахрай, С. Для меня главные ценности – семья, собственность, государство // *Известия*. № 220. 17 ноября 1993 г. С. 4.

Valery Zorkin's closing lecture (2023). – *Nezavisimaya Gazeta*. 18 May. [In Russian] Эпилоговая лекция Валерия Зорькина // *Независимая газета*. 18 мая 2023 г.

Published Studies

Bartsits, I. N. (2020) Rethinking the Relationship between International and National Law at the Turn of the Century (on the amendment to Article 79 of the Constitution of the Russian Federation). – *Public Service*. No. 1, pp. 33–42.

[In Russian] Барциц, И. Н. Переосмысление соотношения международного и национального права на рубеже эпох (о поправке в статью 79 Конституции Российской Федерации) // *Государственная служба*. 2020. № 1. С. 33-42.

Bushuev, A. S. (2020) The Political Development of Post-Soviet Tatarstan: From Soviet Autonomy to the Modern Model. – *Gasyrlar Avazy – Echo of the Centuries*. No. 4, pp. 6–12.

[In Russian] Бушуев, А. С. Политическое развитие постсоветского татарстана: от советской автономии к современной модели // *Гасырлар авазы-Эхо веков*. 2020. № 4. С. 6-12.

Gaidar, E. (1997) *Days of Defeats and Victories*, Moscow.

[In Russian] Гайдар, Е. Дни поражений и побед, М., 1997.

Govorukhin, S. (1995) *The Great Criminal Revolution*. Third edition. Moscow.

[In Russian] Говорухин, С. Великая криминальная революция. Третье издание. М., 1995.

Zinoviev, A. (2009) *Planned History: The West. Post-Communist Russia. The Demise of Russian Communism*. Moscow.

[In Russian] Зиновьев, А. Планируемая история: Запад. Посткоммунистическая Россия. Гибель русского коммунизма. М., 2009.

Zorkin, V. (1994) The President said that he was concerned about ‘my friendship with Khasbulatov’. From a conversation between the former President of the Constitutional Court and a correspondent for *Novye Izvestia*, 12 November 1993. – In: Yeltsin–Khasbulatov: Unity, Compromise, Struggle. Moscow.

[In Russian] Зорькин, В. Президент сказал, что его беспокоит «моя дружба с Хасбулатовым». Из беседы бывшего председателя Конституционного суда с корреспондентом «НГ», 12 ноября 1993 г. // *Ельцин-Хасбулатов: единство, компромисс, борьба*. М., 1994.

Ivannikov, I.A. (2024) *The State and Territorial Structure of Russia: The Search for an Ideal Form*. Moscow: INFRA-M.

[In Russian] Иванников, И.А. Государственно-территориальное устройство России: поиск идеальной формы. М.: ИНФРА-М, 2024.

Lafitsky, V. I., Boshno, S. A. (2022) Legal Doctrine in a Personal Perspective: A Conversation between S. V. Boshno, President of the Legal Doctrine Club, and Professor V. I. Lafitsky. – *Law and Modern States*. No. 6, pp. 9–23.

[In Russian] Лафитский, В. И., Бошно, С. А. Правовая доктрина в персональном измерении. Беседа президента клуба правовой доктрины С. В. Бошно с профессором В. И. Лафитским // *Право и современные государства*. 2022. № 6. С. 9-23.

Lafitsky, V. I. (2020) The ‘Judgement Day’ Constitutional Amendments. – *Constitutional Gazette*. No. 5(23). pp. 144–156. [In Russian] Лафитский, В.И. Конституционные поправки «Судного дня» // *Конституционный вестник*. 2020. № 5(23). С. 144-156.

Lafitsky, V. I. (2021) Vladimir Lafitsky’s Personal Constitution. – *Corporate Lawyer*. No. 7. July, pp. 54–59. [In Russian] Лафитский, В. И. Личная конституция Владимира Лафитского // *Корпоративный юрист*. № 7. Июль 2021. С. 54-59.

Lafitsky, V. I. (2019) The Erosion of the Constitution and Constitutional Legal Practice (Critical Observations on the Eve of the Anniversary of the 1993 Constitution of the Russian Federation). – *Constitutional Bulletin*. No. 4 (22), pp. 140–151.

[In Russian] Лафитский, В.И. Эрозия Конституции и конституционной правоприменительной практики (критические заметки в преддверии юбилея Конституции РФ 1993 г.) // *Конституционный вестник*. 2019. № 4 (22). С. 140–151.

On the main comments regarding the draft Constitution of the Russian Federation. Interview with Professor V.D. Zorkin, head of the expert group of the Constitutional Commission of the RSFSR (2008) – In: From the history of the drafting of the Constitution of the Russian Federation. Constitutional Commission: transcripts, materials, documents (1990–1993): in 6 vols. Vol. 2: 1991 / edited by O.G. Rummyantsev. Moscow, 2008.

[In Russian] О главных замечаниях к проекту Конституции Российской Федерации. Интервью с руководителем группы экспертов Конституционной комиссии РСФСР профессором В.Д. Зорькиным // Из истории создания Конституции Российской Федерации. Конституционная комиссия: стенограммы, материалы, документы (1990–1993 гг.): в 6 т. Т. 2: 1991 г. / под общ. ред. О.Г. Румянцева. М., 2008.

Pikhoya, R. G. (2002) The Constitutional and Political Crisis in Russia in 1993: A Chronicle of Events and a Historian’s Commentary. – *Russian History*. No. 5, pp. 113–132.

[In Russian] Пихоя, Р. Г. Конституционно-политический кризис в России 1993 года: хроника событий и комментариев историка // *Отечественная история*. 2002. № 5. С. 113-132.

Samtynova, E. (2020) Clarifications have been made to Russian legislation regarding the application of provisions of international treaties. 9 December. – *Garant.ru legal information portal*. [In Russian] Самтынова, Е. Российское законодательство уточнили в части применения норм международных договоров. 9 декабря 2020 г. // Информационно-правовой портал Гарант.ру. [Электронный ресурс] URL: <https://www.garant.ru/news/1427021/> [Accessed 10 July 2023]

Skritach, I. (2015) The Chairman of the Constitutional Court sees no conflict between the Constitution and the norms of international law. – TASS, St Petersburg, 28 May

[In Russian] Скрытач, И. Председатель КС не видит коллизии в соотношении Конституции и норм международного права // ТАСС, Санкт-Петербург, 28 мая 2015 г. [Электронный ресурс] URL: <https://tass.ru/politika/2001532> [Accessed 10 July 2023]

Tarasova, E. A. (2012) *The Lost Alternative: The Formation of Russia's New Political System, 1990–1993*. St Petersburg: Aleteya. [In Russian] Тарасова, Е. А. Потерянная альтернатива: становление новой политической системы России в 1990–1993 годы. СПб.: Алетея, 2012.

Filatov, S. (2000) *Top Secret*. Moscow. [In Russian] Филатов, С. Совершенно секретно. М., 2000.

Khasbulatov, R. I. (1994) *The Great Russian Tragedy*. Vol. 1. Moscow. [In Russian] Хасбулатов, Р. И. Великая Российская трагедия. Т. 1. М., 1994.

Chelnokov, M. (2023) *Russia Without the Union, Russia Without Russia*. Notes from a Member of the Dissolved Parliament. Moscow. [In Russian] Челноков М. Россия без Союза, Россия без России. Записки депутата расстрелянного парламента. М., 2023.

Shevtsova, L. (1999) *The Boris Yeltsin Regime*. Moscow. [In Russian] Шевцова, Л. Режим Бориса Ельцина. М., 1999.

The Yeltsin Era: Essays on Political History. (2011) Moscow: Yeltsin Presidential Centre.

[In Russian] Эпоха Ельцина. Очерки политической истории. М.: Президентский центр Ельцина, 2011.

Yasin, E.G. (2019) *The 1990s: Years of Hardship, Hope and Achievement*. Moscow.

[In Russian] Ясин, Е.Г. Девяностые – годы тягот, надежд и свершений. М., 2019.

Copyright©GRIGOROVA Darina, 2026.

Contacts/ Contacte/ Контакты:

GRIGOROVA Darina.

Doctor of Science (History),

Professor at Sofia University „St. Kliment Ohridski”, Sofia, Bulgaria.

E-mail: dgrigorova@mail.ru ; darina.grigorova@uni-sofia.bg

<https://orcid.org/0000-0002-7351-493X>

ResearcherID: K-9962-2017

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.06>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 99-108. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 25.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.07
---	--

**ȘTIINȚE POLITICE
POLITICAL SCIENCE
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ**

**RETRIBUTIVE LEGAL REGULATIONS IN SLOVAKIA
APPLIED AT THE LOCAL LEVEL**

JANAS Karol* / JANAS Karol / ЯНАС Карол
<https://orcid.org/0000-0002-9169-775X>

**ABSTRACT:
RETRIBUTIVE LEGAL REGULATIONS IN SLOVAKIA
APPLIED AT THE LOCAL LEVEL**

The end of the Second World War and the restoration of the Czechoslovak Republic also brought changes in criminal legislation, through which the new power was to deal with traitors and collaborators who had erred during the war. The legislation had to respond especially to the different political situation that prevailed in the years 1939–1945 in the individual parts of the Czechoslovak Republic. After the breakup of the pre-war Czechoslovak Republic in March 1939, the political situation in its parts developed differently. Slovakia separated and during the Second World War functioned as the Slovak Republic, which was an ally and satellite of Germany.

The Czech part of the Czechoslovak Republic was occupied by Germany and functioned under the name Protectorate of Bohemia and Moravia. In addition, parts of the territory of the Czechoslovak Republic were ceded to Germany after the Munich Agreement and to Hungary after the Vienna Arbitration, and became integral parts of these states. Although the Czechoslovak Republic was restored after the Second World War within its pre-war borders, post-war retributive legislation had to respect this situation. Almost immediately after the passage of the front and after the end of the Second World War, spontaneous attempts began to punish Germans, traitors, and collaborators from among the Slovak nation who had committed crimes during the war.

It was examined who had erred during the existence of the Slovak Republic, who had contributed to the persecution of resistance members and insurgents during and after the outbreak of the Slovak National Uprising. Those who had contributed to the persecution of Jewish fellow citizens were also to be punished. This was a very important task, since the Jewish community in Slovakia in almost all towns and villages had been almost destroyed.¹ In Slovak towns and villages, where almost everyone knew each other personally and were often connected by family ties, it was very necessary to give this process a legal framework.

* **JANAS Karol** - Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Șef Catedră Politologie, Universitatea „Alexandr Dubcek” din Trenčin, Slovacia; Membru al Parlamentului Slovaciei (Trenčin, Republica Slovacă). / **JANAS Karol** - Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Head of the Departament Politologie of the Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Member of the Parliament of The Slovak Republic (Trenčin, The Slovak Republic). / **ЯНАС Карол** - Доктор политических наук, доцент, Заведующий кафедрой политологии Тренчанского университета им. Александра Дубчека в Тренчине, член Парламента Словацкой Республики (Тренчин, Словацкая Республика). **E-mail:** karol.janas@tnuni.sk ; <https://orcid.org/0000-0002-9169-775X> ; Scopus Author ID: ; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56955276300> ; Web of Science ResearcherID: FCX-4083 56955276300 2022

¹ BELÁS, Milan: Židia v Považskej Bystrici. Považská Bystrica : Creo plus, 2015, p. 127-129.

Keywords: Retributive criminal offences, Second World War, Retributive justice

JEL Classification: H11; H56; K10; K42

Universal Decimal Classification: 34(091)(4/9); 321(091)(4/9); 347.96(4/9); 343.3/.7
<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.07>

РЕЗУМАТ:
**РЕГЛЕМЕНТАРИ LEGALE RETRIBUTIVE ÎN SLOVACIA
 APLICATE LA NIVEL LOCAL**

Sfârșitul celui de-al doilea război mondial și restaurarea Republicii Cehoslovace au adus, de asemenea, modificări în legislația penală, prin care noua putere era să se ocupe de trădători și colaboratori care au greșit în timpul războiului. Legislația trebuia să răspundă în special situației politice diferite care a predominat în anii 1939-1945 în părțile individuale ale Republicii Cehoslovace. După destrămarea Republicii Cehoslovace de dinainte de război în martie 1939, situația politică din părțile sale s-a dezvoltat diferit. Slovacia s-a separat și în timpul celui de-al doilea război mondial a funcționat ca Republica Slovacă, care a fost un aliat și satelit al Germaniei.

Partea cehă a Republicii Cehoslovace a fost ocupată de Germania și a funcționat sub numele de Protectoratul Boemiei și Moraviei. În plus, părți ale teritoriului Republicii Cehoslovace au fost cedate Germaniei după acordul de la Munchen și Ungariei după arbitrajul de la Viena și au devenit părți integrante ale acestor state. Deși Republica Cehoslovacă a fost restaurată după cel de-al doilea război mondial în interiorul granițelor sale de dinainte de război, legislația retributivă de după război a trebuit să respecte această situație. Aproape imediat după trecerea frontului și după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, au început încercări spontane de a pedepsi germanii, trădătorii și colaboratorii din rândul națiunii slovace care au comis crime în timpul războiului.

S-a examinat cine a greșit în timpul existenței Republicii Slovace, cine a contribuit la persecuția membrilor rezistenței și a insurgenților în timpul și după izbucnirea Revoltei Naționale Slovace. Cei care au contribuit la persecuția concetățenilor evrei trebuiau, de asemenea, să fie pedepsiți. Aceasta a fost o sarcină foarte importantă, deoarece comunitatea evreiască din Slovacia, în aproape toate orașele și satele, a fost aproape distrusă. În orașele și satele slovace, unde aproape toată lumea se cunoștea personal și erau adesea legate prin legături de familie, era foarte necesar să se acorde acestui proces un cadru legal.

Cuvinte cheie: infracțiuni penale Retributive, al Doilea Război Mondial, Justiție retributivă

JEL Classification: H11; H56; K10; K42

CZU: 34(091)(4/9); 321(091)(4/9); 347.96(4/9); 343.3/.7
<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.07>

РЕЗЮМЕ:
**КАРАТЕЛЬНЫЕ ПРАВОВЫЕ НОРМЫ В СЛОВАКИИ
 ПРИМЕНЯЕМЫЕ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ**

Окончание Второй мировой войны и восстановление Чехословацкой Республики также привели к изменениям в уголовном законодательстве, с помощью которых новая власть должна была бороться с предателями и коллаборационистами, допустившими ошибки во время войны. Законодательство должно было в первую очередь соответствовать различной политической ситуации, сложившейся в 1939-1945 годах в отдельных частях Чехословацкой Республики. После распада довоенной Чехословацкой Республики в марте 1939 года политическая ситуация в ее отдельных частях развивалась по-разному. Словакия отделилась и во время Второй мировой войны функционировала как Словацкая Республика, которая была союзником и сателлитом Германии.

Чешская часть Чехословацкой Республики была оккупирована Германией и функционировала под названием протекторат Богемия и Моравия. Кроме того, части территории Чехословацкой Республики были переданы Германии после Мюнхенского соглашения и Венгрии после Венского арбитража и стали неотъемлемыми частями этих государств. Хотя Чехословацкая Республика была восстановлена после Второй мировой войны в своих довоенных границах, послевоенное карательное законодательство должно было учитывать эту ситуацию. Почти сразу после прохождения фронта и

окончания Второй мировой войны начались спонтанные попытки наказать немцев, предателей и коллаборационистов из числа словацкого народа, совершивших преступления во время войны.

Было выяснено, кто допустил ошибки за время существования Словацкой Республики, кто способствовал преследованию членов сопротивления и повстанцев во время и после начала Словацкого национального восстания. Те, кто способствовал преследованию сограждан-евреев, также подлежали наказанию. Это была очень важная задача, поскольку еврейская община в Словакии почти во всех городах и деревнях была практически уничтожена. В словацких городах и деревнях, где почти все знали друг друга лично и часто были связаны семейными узами, было крайне необходимо придать этому процессу правовую основу.

Ключевые слова: Карательные уголовные преступления, Вторая мировая война, карательное правосудие

JEL Classification: H11; H56; K10; K42

УДК: 34(091)(4/9); 321(091)(4/9); 347.96(4/9); 343.3/.7

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.07>

INTRODUCTION

At present, archival documents and court files are being made accessible for the first time, allowing researchers to process this period. They make it possible to analyse the numbers and reasons for the selection of investigated persons. We can process the severity of imposed sentences, but also compare sentences imposed by individual courts, even within one court for defendants who committed almost identical criminal acts. We can ask questions and seek answers as to why this happened in this way. In particular, court files from public hearings shed light on the importance of kinship relations, which in small towns connected families from often opposing political sides. Another reason was often that everyone was aware of their mutual guilt. They knew that only the most significant traitors and collaborators who committed crimes were being tried. However, almost everyone had committed such acts to a lesser extent—at least by remaining silent during the years of the Second World War and by providing the regime, which after the war proved not to have shunned even the most serious crimes, with either silent or open support. Perhaps that is why they wanted to get it over with as quickly as possible. They wanted to forget their own failures and punish at least the greatest culprits. Among the majority of society, the view prevailed that the entire wartime period should be definitively closed.

However, this was not an easy task. In these processes, the local community dealt with the actions of people they had often known since childhood and who had failed during the war. When studying judgments, the disproportion between sentences for long-established residents and for newcomers who had moved into towns and villages is often striking. Long-established residents, with few exceptions, usually got away with very low sentences—often only with a public reprimand or were even completely acquitted. People who had moved shortly before or during the Second World War received much harsher sentences. And since testimony was given under oath, the records of court hearings can also provide a new perspective on the period of the Second World War and clarify certain processes that have so far escaped scholarly research or have not been reflected due to their local and regional impact. The records reveal the motives of the inhabitants, their actions, and the reasons for their conduct as perceived by the public during and after the war. They also provide an interesting view of how the accused justified their actions to themselves. At the same time, they allow researchers to understand all the limits and shortcomings of such proceedings, which, due to the absence of clearly defined criteria for criminal acts, resulted in inconsistent decisions.¹

¹ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019.; RAŠLA, Anton: Ľudové sudy Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané – napísané. Banská Bystrica : Klub priateľov Múzea SNP pre Múzeum Slovenského národného povstania, 2021.

POST-WAR RETRIBUTIVE JUDICIARY

Shortly after the passage of the front, labour camps began to be established in Slovakia for persons who were, in the terminology of the time, labelled as traitors and fascists. They were established by District National Committees, which were created as new bodies of public administration after the end of the Second World War. In addition to taking over the administration of public affairs in districts, they also gained the authority to carry out the cleansing of public life from Germans and collaborators. For the purposes of internment and isolation of traitors and collaborators, they very often established detention camps.¹ In addition to traitors and collaborators, many persons who had been prominent under the previous regime were placed there.² Local Germans were also placed there.³ Since there was initially no legal framework for the establishment of such camps, they had to be legalized later. This was done on the basis of Regulation of the Slovak National Council No. 105/1945 Coll., adopted on August 23, 1945. It was valid and effective from May 1, 1945, and was to remain in force for two years. Their establishment and organization was to be ensured by the Commission of the Slovak National Council for Internal Affairs. Details concerning the establishment of labor units were later specified by the implementing regulation of the Board of Commissioners No. 89/1946 Coll. of the Slovak National Council. The camps had expanded competence compared to the original state. Persons sentenced to imprisonment under retributive regulations were to be placed in the camps, where they were to serve part of their sentence in special labor camps. However, persons avoiding work or general labor duty were also interned there. Persons convicted under Regulation No. 106/1945 Coll. of the Slovak National Council on stricter punishment of certain offenses were also placed there. Importantly, persons threatening the building of the state in the spirit of people's democracy, public security, public order, and public supply, as well as persons expressing hostile attitudes towards the state or inciting others to such attitudes, were placed in labor camps. For conditions in towns and villages in Slovakia, it was also significant that after the Second World War, in accordance with point VIII of the Košice Government Program, Constitutional Decree of the President of the Republic No. 33/1945 Coll., in agreement with the Slovak National Council, established the loss of state citizenship for Czechoslovak citizens of German and Hungarian nationality who had not proven loyalty to the Czechoslovak Republic or had not participated in anti-fascist activities.⁴ There were many such persons in Slovakia, although most of them had left Slovakia together with the German army before the passage of the front.⁵

A problem of retributive justice was also that it was applied in a different form in Slovakia and in a different form in the Czech lands. This was due to the fact that during the Slovak National Uprising, after August 29, 1939, separate Slovak bodies were created—the legislative Slovak National Council and the executive Board of Commissioners. Despite the restoration of the Czechoslovak Republic as a unified and unitary state after the war, the Slovak National Council and the Board of Commissioners remained in operation. Their laws and regulations issued during the war remained in force, and they continued to issue their own legislative acts even after the war. This caused problems that also affected post-war retributive legislation in Czechoslovakia.⁶

Although it was originally assumed that a unified retributive norm would be applied in the restored Czechoslovak Republic, the situation developed differently. The Commission of the Slovak National Council for Justice began working on retributive legal norms shortly after the outbreak of

¹ JANAS, Karol: Považské strojárne. Od Muničky po ZVL. Žilina : Knižné centrum, 2009, p. 62.

² VARÍNSKY, Vladimír: Tábory nútenej práce na Slovensku v rokoch 1941-1953. Banská Bystrica: Fakulta humanistických vied UMB v Banskej Bystrici, 2004, p. 21.

³ The Chronicle of the Town of Považská Bystrica, p. 275.

⁴ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p.42-43.

⁵ JANAS, Karol: Osem mesiacov obce a Zbrojovky. In: MIČKO, Peter – ŠMIGEL, Michal – SYRNÝ, Marek a kol.: V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1918-1948, Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, p. 287.

⁶ SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. In: Acta Historica Neosoliensia, 2003, No. 26., p. 140-141.

the Slovak National Uprising. After the suppression of the uprising, work on the retributive norm ceased. It resumed only in February 1945, when Czechoslovak authorities began operating in liberated Košice. However, efforts to establish independent Slovak retributive justice encountered resistance from Czech political representation from the outset. They rejected it because they saw it as confirmation of Slovak national statehood, which they opposed and which was represented by the Slovak National Council. The latter, on the contrary, sought to adopt a separate Slovak retributive law even before the issuance of the Beneš presidential decrees. Ultimately, the Slovak National Council succeeded and adopted the retributive law at its first plenary session in Bratislava on May 15, 1945.¹ It entered into force upon publication on May 23, 1945. Initially, its validity was limited to one year, but it was later extended. Such extension had already been anticipated by the legislator in the original draft. Another significant change was that the issue of retribution ultimately became the exclusive competence of the Slovak National Council.² This occurred after the delimitation of powers between the Slovak National Council, the central government, and the president, confirmed in the First Prague Agreement of June 2, 1945, concluded between the Government of the Czechoslovak Republic and the Presidium of the Slovak National Council. Retribution also had an international dimension, as the Czechoslovak Republic committed itself to it through several international treaties.³

STRUCTURE OF RETRIBUTIVE JUSTICE

The objectives of retributive justice were ultimately identical in both parts of the Czechoslovak Republic. The main task was the prosecution, trial, and punishment of crimes committed against the Czech and Slovak nations by German and Hungarian occupiers and domestic collaborators before and during the Second World War.⁴ People's courts were established as extraordinary courts after the war and operated in the years 1945–1948. In the Czech lands, they were established on the basis of Presidential Decrees No. 16/1945 Coll. and No. 17/1945 Coll. In Slovakia, they operated under Regulation of the Slovak National Council No. 33/1945 Coll. of the Slovak National Council.⁵

On the basis of a regulation of the Slovak National Council, the National Court was established with its seat in Bratislava, and at a lower level district people's courts and local people's courts were set up. District and local people's courts tried all offenders, with the exception of those who were explicitly listed in Regulation No. 33/45 Coll. of the Slovak National Council Collection of Regulations as falling within the jurisdiction of the National Court.⁶ District national committees had a significant influence on the activities of both district and local people's courts.⁷ District people's courts were established in the seats of all districts, while local people's courts were originally intended to be established in every political municipality. However, this proved to be an overly ambitious goal. According to the latest research, as of February 1947, local people's courts had been established in only 8.5 percent of municipalities in Slovakia. A district people's court sat in panels composed of five members. The presiding judge and his deputy had to be professional judges. They were appointed and dismissed by the Commission of the Slovak National Council for Justice upon the proposal of the district national committee. Lay assessors were appointed by the district national committee from among laypersons with civilian occupations. However, lay

¹ ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017, p. 112-115.

² MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 46-48.

³ RAŠLA, Anton: Ľudové súdy Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané – napísané. Banská Bystrica : Klub priateľov Múzea SNP pre Múzeum Slovenského národného povstania, 2021, p. 125-134.

⁴ ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017, p. 108.

⁵ RAŠLA, Anton: Ľudové súdy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021, p. 191.

⁶ ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017, p. 125.

⁷ BIANCHI, Leonard: Úlohy národných výborov pri očiste od fašistov a kolaborantov ľudovými súdmi. In: Právny obzor. Roč. 53, 1970, No. 7, p. 621.

assessors held the status of full judges. The prosecution before the district people's court was represented by a public accuser. The public accuser and his deputy were appointed, upon the proposal of the district national committee, by the Commission for Justice from among persons knowledgeable in law. In the exercise of his function, the public accuser was subordinate to the Presidium of the Slovak National Council.¹

Local people's courts decided in panels composed of five to eleven members. In the case of a local people's court, the presiding judge was also appointed from among lay citizens and did not have to be a lawyer. The presiding judge and the public accuser at the local people's court were appointed and dismissed by the district national committee. The courts had a lay character, and neither the presiding judge nor his deputy were required to be legally trained. Lay assessors were appointed by the district national committee upon the proposal of the local national committee. Supervision over the execution of sentences imposed by local people's courts was carried out by the public prosecutor at the district people's court of the relevant district. The selection of lay assessors was also influenced by politics. Their appointment was to respect the principle of proportional representation of political parties. Initially, this involved the Communist Party of Slovakia and the Democratic Party, and later also the Party of Labour and the Party of Freedom. If a political party failed to nominate its representative, a member of a resistance organization could be appointed as a lay assessor. A criminal complaint could be submitted to a people's court by any citizen, authority, or security body. Initially, people's courts could not conduct proceedings in the absence of the accused. Later, the Slovak National Council allowed proceedings in absentia under the conditions set out in the newly introduced Section 30a, which was incorporated into the retribution regulation. The accused could be represented by a defense counsel in proceedings before both district and local people's courts. However, in proceedings before a local people's court, the defense counsel could not be selected from among attorneys or judges.² The first district people's courts in Slovakia were established by 15 June 1945. These included the district people's courts in Bratislava, where three panels were created. Additional district people's courts with one panel each were established in Považská Bystrica, Senica, and Nitra.³ Later, district people's courts were also established in other districts. During the years 1945–1947, together with local people's courts, they tried local inhabitants who had committed offenses during the Second World War.⁴ And there were many of them. During the war, almost all prominent inhabitants of Slovak towns and villages were members of the Hlinka's Slovak People's Party and the Hlinka Guard.⁵ The courts therefore had to carefully distinguish between those who joined these organizations out of conviction and committed crimes, and those who joined out of opportunism or merely to preserve their social standing within the community.⁶

District and local people's courts operated in accordance with the provisions of the applicable retribution legislation. The provisions of Regulation No. 33/45 Coll. of the Slovak National Council Collection were predominantly substantive in nature. Only the fundamental issues of proceedings and the organization of people's courts were defined in terms of procedural law. Procedural provisions were contained in the implementing regulation of the Board of Commissioners of the Slovak National Council No. 55/45 Coll. of 5 June 1945. According to this regulation, in cases

¹ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 78 and 111.

² MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 78-82. Later, an amendment to the Slovak National Council Regulation No. 57/1946 Coll. enabled the possibility of proceedings in absentia, under the conditions of the new Section 30a, which was inserted into the Retribution Regulation by this decree.

³ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 89.

⁴ JANAS, Karol: Mesto v tieni totalít I. (Považská Bystrica v rokoch 1938-1948). Trenčín: Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, 2013, p. 58.

⁵ JANAS, Karol: K činnosti Slovenskej ľudovej strany v regióne na príklade Považskej Bystrice. In: LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena: Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945. Martin : Matica slovenská, 2006, p. 326-335.

⁶ State Archive in Považská Bystrica, f. Notary Office in Považská Bystrica, box 47, u. n. 12114/1945.

assessed under Regulation No. 33/45 Coll. of the Slovak National Council and its implementing regulation No. 55/45 Coll., the Code of Criminal Procedure applied subsidiarily.¹ The perpetrators were defined as fascist occupiers, domestic traitors, collaborators, and offenders of the fascist regime. A specific feature of Slovakia was that different forms of collaboration were prosecuted depending on whether they occurred before or after the outbreak of the Slovak National Uprising. Until the outbreak of the uprising, the Slovak Republic, as an independent state, had been an ally of Germany. After the outbreak of the Slovak National Uprising, the Czechoslovak Republic was restored in the insurgent territory. The Slovak National Uprising was suppressed by the German army, and after its defeat, the German occupation forces, with the assistance of Slovak collaborators, began carrying out harsh reprisals against participants of the uprising as well as against the civilian population located in the insurgent territory. This had a significant impact on the assessment of individual offenses.

RETRIBUTIVE CRIMINAL OFFENCES

Retribution justice recognized five retributive criminal offences: the crime of fascist occupation, the crime of domestic treason, the crime of collaboration, the crime of treason against the Slovak National Uprising, and the misdemeanour of collaboration.² A problem was that the criteria for individual criminal offences were defined vaguely and imprecisely. This resulted in inconsistency in the activities of the people's courts.³ The aim, however, was not to punish just anyone, but to prevent the real perpetrators from evading responsibility for the criminal acts committed.⁴ The criminal offences were temporally delimited. On the one hand, the relevant period began with the time when events occurred at the borders of the Czechoslovak Republic and within its territory that threatened its internal integrity, freedom, independence, and republican-democratic system. The date set was 21 May 1938, when a state of military readiness was declared in Czechoslovakia. On the other hand, the period ended with the liberation of Slovakia by the Soviet Army.⁵ From the perspective of territorial jurisdiction, the criminal offences could relate to the territory of the Slovak state, but also to foreign territory in cases where they were committed by members of the Slovak army operating or performing field service there. Retribution justice also applied to the territory of the Czechoslovak Republic that had been occupied by Horthy's Hungary or Nazi Germany, as well as anywhere in cases concerning crimes of domestic treason and fascist occupation.⁶

An interesting feature in defining the constituent elements of criminal offences was the emphasis placed on the perpetrator, focusing rather on the formal-legal designation of these offences. The perpetrators were to be fascist occupiers, domestic traitors, or collaborators. The objective aspect came to the forefront only in the case of the offence of treason against the uprising.⁷ With regard to the crime of fascist occupation, it is important to emphasize that only foreign nationals were

¹ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 83-87.

² BEŇA, Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, Bratislava: Iris, 2002, p. 155-157.

³ DAXNER, Ivan: Ľudáctvo pred národným súdom 1945-1947. Bratislava : SAV, 1961, p. 22. SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. In: Acta Historica Neosoliensia, 2003, No. 26, pp. 140-141.

⁴ ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017, p. 117.

⁵ RAŠLA, Anton: Ľudové sudy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021, p. 192. Michal Malatinský states, unlike Anton Rašla, that the end was not formally defined, which in practice caused many problems. See also MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 58 and 106. In his book, M. Malatinský writes that the end was determined only in the amendment to the retribution regulation by Slovak National Council Regulation No. 57/1946 Coll. of the Slovak National Council. It can also be added that another problem of the retribution regulation was the absence of a formal definition of the beginning of the "decisive period," which he considers a major difference compared to the Czech retribution decrees.

⁶ RAŠLA, Anton: Ľudové sudy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021, p. 191-194.

⁷ ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017, p. 118.

prosecuted for this offence, namely those who had contributed to the disintegration of the Czechoslovak Republic or to the destruction of its democratic state order. In contrast, the crime of domestic treason applied exclusively to Czechoslovak citizens, who could commit it anywhere if they engaged in fighting against the USSR and its allies, contributed to the disintegration of Czechoslovakia, to the abolition of its democratic order, or to the establishment of a fascist regime. This did not concern only military personnel; civilians who performed specific services for the army could also be prosecuted. However, only conduct defined as damaging the honour of the Slovak nation was prosecuted, including acts such as robbery, rape, murder, informing on local inhabitants, arson of dwellings, execution of hostages, abuse of prisoners, and maltreatment of the civilian population. These acts could be committed during the operations of the Slovak army in the Soviet Union and in Italy. The offence of collaboration could be committed by suspected persons within the territory of the Slovak Republic or in territories occupied by Germany or Hungary. The offence of treason against the uprising could be committed exclusively within the territory of the Slovak Republic if the perpetrator obstructed resistance against traitors and occupiers. It was also committed by those who participated in the suppression of the Slovak National Uprising, in anti-partisan operations, or in the persecution of members of the resistance. Prosecution also extended to those who took part in obstructing the preparations for the Slovak National Uprising or the participation of military units in it. The misdemeanour of collaboration at the local level could be committed within the territory of the Slovak Republic or in territories occupied by Germany or Hungary.¹

The implementing regulation of Regulations of the Board of Commissioners No. 55/45 Coll. of the Slovak National Council granted the court discretion in determining the sentence. For the first, second, and fourth offences, absolute penalties could be imposed, namely the death penalty. In such cases, the court was to decide whether the sentence would be carried out by hanging or by shooting. However, even in these cases, sentencing discretion was interpreted broadly, and death sentences were not particularly common. It was also possible to waive punishment in cases falling under points three and five. Ancillary penalties included the loss of civil rights and confiscation of property. Deprivation of civil rights for a period of two to fifteen years could also be imposed as the principal penalty in the case of offence number five, namely the misdemeanour of collaboration. Prosecution primarily concerned persons who had reached the age of eighteen at the time the offence was committed. However, persons aged between twelve and eighteen at the time of the offence could also be prosecuted, provided that the court considered them to be sufficiently mentally and morally mature. Judgments, however, were to be delivered only against persons who had already reached the age of eighteen at the time the offence was committed. The offences were not subject to statutory limitation. Nevertheless, it was possible to mitigate the sentence or replace the principal penalty with an ancillary one if the offender, through subsequent conduct, had contributed to saving Slovak lives or had participated in the Slovak National Uprising.² All offences listed under points one to four fell within the jurisdiction of the district people's court, while offences under point five fell within the jurisdiction of the local people's court. In the case of local people's courts, these typically concerned minor representatives of the regime and collaborators, and more lenient penalties were imposed. Local people's courts were authorized to impose penalties such as

¹ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 53.

² RAŠLA, Anton: Ľudové súdy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021, p. 196-200. At the level of the National Court, it functioned in such a way that if, in cases of conviction for the crimes of fascist occupation, domestic treason, or treason against the uprising—offences for which the retribution decree provided no punishment other than the death penalty—the death sentence was not imposed, it was always because the National Court simultaneously applied the institute of mitigation of punishment under Section 6 of the retribution decree. A thorough, in-depth examination of how this issue was handled at the level of district people's courts has not yet been carried out. Such research would require a detailed analysis of the activities of individual district people's courts, which remains a task for Slovak historiography in the future.

assignment to a labour camp for a maximum of two years, deprivation of civil rights for a period of two to fifteen years, or a public reprimand.¹

CONCLUSION

Retribution proceedings consisted of four stages. The first was the investigative stage, the second the indictment stage, the third the proceedings before the court, and the fourth the enforcement stage. During the investigative stage, evidence was to be gathered, suspects questioned, and, where appropriate, the accused detained. After examining a criminal complaint, the public prosecutor decided whether to refer the matter to another court or authority if it did not fall within the jurisdiction of the competent people's court before which he operated. He could initiate an investigation or file an indictment if the matter was clear. He also had the authority to refuse prosecution if he was of the opinion that there were no grounds for it. Such a decision, however, had to be approved by the competent people's court in a closed session. The decision of the people's court was binding on the accuser. The indictment was to be filed within eight days of receipt of the criminal complaint, unless the prosecutor decided otherwise. The presiding judge was required to schedule the main hearing within fourteen days of the filing of the indictment. Decisions on guilt and punishment were made by voting, with the presiding judge voting last. No appeal was permitted against the judgment. Only an extraordinary remedy was permitted if the judgment affected the criminal act of another person, if serious evidence or facts emerged, if an incompetent court had decided, or if a conviction was issued in proceedings conducted in the absence of the accused. This possibility applied only after the amendment introduced by Regulation of the Slovak National Council No. 57/1946 Coll. of the Slovak National Council. Prior to that, no remedy, neither ordinary nor extraordinary, was admissible. An extraordinary remedy could be filed by the Office of the Public Prosecutor at the National Court both in favour of and against the accused, as well as by the accused or their defence counsel. The extraordinary remedy was decided upon by the National Court. The execution of the sentence was carried out by the competent public prosecution office and the relevant national committee. In cases involving confiscation of property, judgments were also forwarded to the competent commissions. A public reprimand was carried out immediately after the hearing by publicly announcing the conviction.²

REFERENCES:

- BELÁS, Milan: Židia v Považskej Bystrici. Považská Bystrica : Creo plus, 2015.
- BEŇA, Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, Bratislava: Iris, 2002.
- BIANCHI, Leonard: Úlohy národných výborov pri očiste od fašistov a kolaborantov ľudovými súdmi. In: Právny obzor. Roč. 53, 1970, No. 7.
- DAXNER, Ivan: Ľudáctvo pred národným súdom 1945-1947. Bratislava : SAV, 1961, p. 22.
- ILLÝROVÁ, Zuzana - MALATINSKÝ, Michal: Dva procesy s Vojtechom Tukom. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
- JANAS, Karol: K činnosti Slovenskej ľudovej strany v regióne na príklade Považskej Bystrice. In: LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena: Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945. Martin : Matica slovenská, 2006.
- JANAS, Karol: Mesto v tieni totalít I. (Považská Bystrica v rokoch 1938-1948). Trenčín: Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, 2013.
- JANAS, Karol: Osem mesiacov obce a Zbrojovky. In: MIČKO, Peter – ŠMIGEL, Michal – SYRNÝ, Marek a kol.: V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1918-1948, Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013.
- JANAS, Karol: Považské strojárne. Od Muničky po ZVL. Žilina : Knižné centrum, 2009.
- MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019.

¹ MALATINSKÝ, Michal: Pred súdom národa? Retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945-1947. Bratislava: Post Scriptum, 2019, p. 64.

² RAŠLA, Anton: Ľudové súdy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021, p. 210-223.

RAŠLA, Anton: Ľudové súdy na Slovensku po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva. In: RAŠLA, Anton: Povedané - napísané. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2021.

State Archive in Považská Bystrica, f. Notary Office in Považská Bystrica, box 47, u. n. 12114/1945.

SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. In: Acta Historica Neosoliensia, 2003, No. 26.

The Chronicle of the Town of Považská Bystrica.

VARÍNSKY, Vladimír: Táborníci a nútená práca na Slovensku v rokoch 1941-1953. Banská Bystrica: Fakulta humanistických vied UMB v Banskej Bystrici, 2004.

Copyright©JANAS Karol, 2026.

Contacts/ Contacte/ Контакты:

JANAS Karol.

Doctor in Political Sciences, Associate Professor,
Head of the Department Politologie of the
Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne,
Member of the Parliament of The Slovak Republic
Trenčin, The Slovak Republic.

E-mail: karol.janas@tnuni.sk

<https://orcid.org/0000-0002-9169-775X>

Scopus Author ID:

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56955276300>

Web of Science ResearcherID: FCX-4083 56955276300 2022

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.07>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 109-129. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.08
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**THE GEOPOLITICAL FEAT OF THE ROMANIAN KING MICHAEL I.
AN EXILED MONARCH WHO SELFLESSLY SERVED THE PEOPLE**

**ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ПОДВИГ РУМЫНСКОГО КОРОЛЯ МИХАИ I.
ИЗГНАННЫЙ МОНАРХ, БЕСКОРЫСТНО СЛУЖАЩИЙ НАРОДУ¹**

**ISPRAVA GEOPOLITICĂ A REGELUI ROMÂN MIHAIL I.
UN MONARH EXILAT CARE A SLUJIT ALTRUIST POPORUL**

DERGACHEV Vladimir* / DERGACHEV Vladimir / ДЕРГАЧЕВ Владимир
<https://orcid.org/0009-0004-3046-1067>

ABSTRACT:

**THE GEOPOLITICAL FEAT OF THE ROMANIAN KING MICHAEL I.
AN EXILED MONARCH WHO SELFLESSLY SERVED THE PEOPLE**

His Majesty was no saint, but his life is an example of selfless service to the people. The young king performed a courageous act in 1944, but even in exile, he and his wife maintained their royal dignity, raised and provided a high-quality education for their five daughters, and brought the royal dynasty back to Romania.

The king was popular with his subjects during the communist regime that ousted His Majesty. He remained popular half a century later, when he returned to Romania for the first time and local democrats feared him.

Keywords: geopolitics, geopolitical transformation, Romania, King Michael I, World War II, USSR, European monarchies.

JEL Classification: F15; F52; K30

Universal Decimal Classification: 327.39

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.08>

¹ Представленная статья выполнена в рамках авторского проекта «Геополитическая и геоэкономическая трансформация мира», реализуемого на портале «Институт геополитики». URL: <http://www.dergachev.org>.

* **DERGACHEV Vladimir** - Doctor în științe geografice, profesor, expert în geopolitică, redactor-șef, autor și proprietar al portalului Internet "Institutul de geopolitică". / **DERGACHEV Vladimir** - Doctor of Geographical Sciences, Professor, expert in geopolitics, editor-in-chief, author and owner of the Internet portal "Institute of Geopolitics". / **ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович** – доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, главный редактор, автор и владелец Интернет-портала «Институт геополитики» <http://www.dergachev.org>. E-mail: admin@dergachev.org; <https://orcid.org/0009-0004-3046-1067>

РЕЗЮМЕ:

**ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ПОДВИГ РУМЫНСКОГО КОРОЛЯ МИХАЯ I.
ИЗГНАННЫЙ МОНАРХ, БЕСКОРЫСТНО СЛУЖАЩИЙ НАРОДУ**

Его Величество не был святым, но его жизнь — пример бескорыстного служения народу. Молодой король совершил мужественный подвиг в 1944 году, но и в изгнании с супругой они сохранили королевское достоинство, воспитали и дали качественное образование пяти дочерям, вернули королевскую династию в Румынию.

Король был популярен у подданных во время власти коммунистов, избавившихся от Его Величества. Он остался популярен и через полвека, когда впервые вернулся в Румынию и его испугались местные демократы.

Ключевые слова: геополитика, геополитическая трансформация, Румыния, Король Михай I, Вторая мировая война, СССР, европейские монархии.

JEL Classification: F15; F52; K30

УДК: 327.39

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.08>

REZUMAT:

**ISPRAVA GEOPOLITICĂ A REGELUI ROMÂN MIHAIL I.
UN MONARH EXILAT CARE A SLUIT ALTRUIST POPORUL**

Majestatea Sa nu a fost un sfânt, dar viața lui este un exemplu de serviciu altruist pentru oameni. Tânărul rege a făcut un act curajos în 1944, dar chiar și în exil, el și soția sa și-au menținut demnitatea regală, au crescut și au oferit o educație de înaltă calitate pentru cele cinci fiice ale lor și au adus dinastia regală înapoi în România.

Regele a fost popular printre supușii săi în timpul regimului comunist care l-a înlăturat pe Majestatea Sa. A rămas popular jumătate de secol mai târziu, când s-a întors în România pentru prima dată și democrații locali s-au temut de el.

Cuvinte-cheie: geopolitică, transformare geopolitică, România, Regele Mihai I, al doilea război mondial, URSS, monarhii europene.

JEL Classification: F15; F52; K30

CZU: 327.39

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.08>

Румынские короли из немецкой династии
Малолетний король и великий воевода
Политическое поражение Румынии и возвращение Михая на королевский трон
Подвиг короля, возглавившего государственный переворот против нацистского режима
Кавалер советского полководческого ордена «Победа»
Первая в мире социалистическая монархия, испугавшая коммунистов
Специальный поезд для изгнанной королевской семьи
Нелегкая королевская жизнь в изгнании
Маршрут европейских странствий в изгнании
Долгий путь возвращения на Родину и новый запрет от румынской демократии
Приглашение в Россию на День Победы
Активные связи с европейскими родственными монархиями
Династийные заботы, возвращение собственности и дворца для королевской резиденции
Последний путь Его Величества Румынского Короля Михая I

Воспоминания о прошлом европейской монархической интеграции и современные проблемы транзита власти

Эта публикация не только о драматической истории румынского короля Михая I, но и родственных связях европейских монархических династий. Его Величество не был святым, но его жизнь служит примером бескорыстного служения народу. Молодой король совершил мужественный подвиг в 1944 году, но и в изгнании с супругой они сохранили королевское достоинство, воспитали и дали качественное образование пяти дочерям, вернули королевскую династию в Румынию. Король был популярен у подданных во время власти коммунистов, избавившихся от Его Величества. Он остался популярен и через полвека, когда впервые вернулся в Румынию и его испугались местные демократы.

Румынский король Михай I (Михаил I, 1921, Синая, Румыния — 2017, Обонн, Швейцария) был дважды на престоле, первый раз в юном возрасте в 1927—1930 и повторно в 1940—1947 годах, в 1941 ему в двадцатилетнем возрасте присвоено звание маршала.

Румынские короли из немецкой династии

Румынские короли вышли из немецкой династии Гогенцоллерн-Зигмаринген. Эта монархия, вначале графство, а с 1623 года княжество, существовало в 1576—1850 годах в Священной Римской империи. Княжество было аннексировано Королевством Пруссией и вошло в его состав, а затем в Германскую империю. Нужно отдать должное немцам, которые задолго до попыток Адольфа Гитлера расширить «жизненного пространства» вооруженным путем, использовали «мягкую» силу для завоевания территорий, с помощью «подаренных» правильных монархов. Да и некоторые европейские народы об этом мечтали, например, в таких странах, как Болгария, Румыния и Греция. Можно вспомнить, что и Российской империей эффективно управляла немка, ставшая Екатериной Великой.

Родовой замок Зигмаринген, колыбель румынских королей расположен на юго-западе Германии в земле Баден-Вюртемберг вблизи истоков Дуная в гористом Шварцвальде («черном лесе») на границе с Францией. В этом краю вечнозеленых лесов и живописных деревень происходит действие многих сказок братьев Гримм. Край славится своими минеральными источниками, знаменитым курортом Баден-Баден¹.

Будущий король Михай I родился в королевском замке Пелеш, Синая, он был единственным ребёнком кронпринца (будущего **Кароля II**) и принцессы Елены Греческой, внуком короля **Фердинанда I**, правнуком великой княжны и королевы Греции Ольги Константиновны. Он был и правнуком великой княжны Марии Александровны (1853, Царское Село — 1920, Цюрих). Эта дочь российского императора **Александра II** и императрицы Марии Александровны вышла замуж за принца Альфреда герцога Эдинбургского, второго сына королевы Виктории и принца Альберта Саксен-Кобург-Готского. Михай праправнук английской королевы **Виктории** по материнской и отцовской линии. Он двоюродный племянник по материнской линии герцога Эдинбургского Филиппа (супруга королевы **Елизаветы II**, 1926 – 2022) и четвероюродный брат самой Елизаветы (по матери и по отцу).

Мать Михая — **Елена Румынская, Её Королевское Высочество Принцесса Елена Греческая и Датская** (1896 — 1982), Её Королевское Высочество Кронпринцесса Румынии (1921 — 1926), Её Королевское Высочество Принцесса Румынии (1926—1928), Её Величество Елена (1928 — 1940). Её Величество Королева-мать Румынии (1940 — 1947). Её Величество Королева-мать Елена Румынская (номинально, 1947 – 1982). Мать Михая была двоюродной сестрой герцога Эдинбургского Филиппа (1921 – 2021).

Малолетний король и великий воевода

¹ Владимир Дергачев Шварцвальд. Ландшафты вдохновения. – Иллюстрированный журнал «Ландшафты жизни». URL: <https://dergachev-va.livejournal.com/197505.html>.

Михай стал королем впервые в 1927 году в шестилетнем возрасте, его фотография была помещена на титульную обложку знаменитого американского журнала Time, известного публикацией номинации «Человек года». Юный монарх не правил самостоятельно, при этом отец юного короля — Кароль был жив, здоров и относительно молод. Будучи наследным принцем, он женился на девушке не из монаршей семьи без согласия отца, короля Фердинанда I, но под нажимом родственников развелся, заключил «правильный» брак с греческой принцессой Еленой. Плодом этого «законного» брака и стал Михай. Но вскоре его отец встретил и влюбился в красивую рыжеволосую еврейку Елену Лупеску, дочь богатого аптекаря из Ясс. Она была уже замужем за простым офицером, скандальная связь шокировала румынскую аристократию. В 1925 году принц Кароль отправился за границу с любовницей и после очередного скандала отрёкся от престолонаследия. Таким образом, малолетний Михай стал наследником своего деда и после его смерти в июле 1927 года вступил на престол.

Де-факто государством правил регентский совет, авторитет которого снизился во время Великой депрессии. В Румынии возникло движение за возвращение его отца, любвеобильного принца, который в 1930 году был провозглашен королем Каролем II. Его сын Михай стал наследником с титулом «великий воевода Алба-Юлии», античного города на территории Трансильвании. Мать Михая покинула страну, и десять лет он провел в разлуке.

В средневековье Алба-Юлия была известна под славянским именем Белград (Балград), а в 1541—1690 годы служила столицей княжества Трансильвания. Средневековому князю, румыну Михая Храброму удалось в 1599 году на короткое время впервые объединить под своей властью дунайские княжества (Трансильванию, Валахию и Молдову) и короноваться в Алба-Юлии.

Румынский король Кароль II сосредоточил в своих руках большую власть, но диктатура была неэффективной из-за его некомпетентности и эксцентричности. В 1927 году румынский политический деятель **Михай Кодряну** (1899 – 1938) основал и стал лидером православного ордена (движения) «**Легион Михаила Архангела**», известного как «**Железная гвардия**». Он конфликтовал с властью, применяя террористические методы борьбы. 17 апреля 1938 года «кэпитанул» (капитан) Кодряну, член румынского парламента, был арестован по обвинению в государственной измене. Его приговорили к 10 годам каторги, и в том же году расстреляли жандармы якобы при попытке к бегству. В настоящее время личность Кодряну привлекает современных ультраправых, идеологов «третьего пути». В Румынии существует официально зарегистрированное движение «Новые правые», члены которого считают себя правопреемниками «Железной гвардии» Кодряну и активно поддерживают идею объединения Румынии и Молдавии.

Политическое поражение Румынии и возвращение Михая на королевский трон

В 1940 году Румыния потерпела чувствительное политическое поражение. Усиление диктатуры монарха внутри государства сопровождалось ослаблением Румынии на международной арене. Советский Союз считал Бессарабию своей с 1812 года и не признавал её аннексию Румынией в 1918 году. В 1940 году падение Франции в результате молниеносной немецкого блицкрига привело к быстрому разгрому англо-французских вооруженных сил и усилило позиции СССР в разгорающейся мировой войне. Москва этим воспользовалась, военно-дипломатическая операция СССР против Румынии привела к образованию Молдавской ССР и расширению территории Украинской ССР. Согласно заключенным советско-германским договорам еще в 1939 году Бессарабия была отнесена к сфере интересов СССР. 23 июня 1940 советский нарком иностранных дел В. М. Молотов сообщил немецкому послу В. Шуленбургу о намерении СССР «разрешить бессарабский вопрос», а также присоединить Буковину с украинским населением. Последнее вызвало недовольство германского руководства и 26 июня советская сторона согласилось ограничиться присоединением северной части Буковины. В тот же день В. М. Молотов вручил румынскому послу заявление советского правительства

с требованием передать СССР Бессарабию и северную Буковину. В Румынии была объявлена всеобщая мобилизация в ожидании неминуемого удара советских войск, но столкнувшись с военной угрозой и давлением Берлина, Бухарест решил избежать военной конфронтации, и уступил СССР. 27 июня румынская власть ответила согласием на переговоры, но Советский Союз ультимативно потребовал очистить Бессарабию и Северную Буковину.

Румынский король Кароль II согласился уступить советскому ультиматуму, и 28 июня РККА вошла в Бессарабию и Северную Буковину. Были заняты переправы на Пруте, установлен контроль над вывозом имущества и новая граница между СССР и Румынией. 2 августа 1940 образована Молдавская ССР на большей территории Бессарабии и территории Молдавской АССР, существовавшей с 1924 года на левобережье Днестра. Южная Бессарабия была превращена в Аккерманскую (затем Измаильскую) область УССР, Северная Буковина — в Черновицкую область УССР. Эти события способствовали установлению союзных отношений между Германией и Румынией. Будапешт считал унижительным решения Трианонского мирного договора 1920 года, заключённого в ходе Парижской мирной конференции между странами-победителями в Первой мировой войне и потерпевшей поражение Венгрией.

Венгерский режим Миклоша Хорти поддерживал дружеские отношения с нацистской Германией и фашистской Италией. В результате Второго Венского арбитража представителей Берлина и Рима Венгрия получила от Румынии Северную Трансильванию. Арбитраж был произведён 30 августа 1940 года в Бельведерском дворце Вены министрами иностранных дел Германии (Йоахим фон Риббентроп) и Италии (Галеаццо Чиано). Венгрия получила 43 тыс. км² из числа территорий, уступленных Румынии после Первой мировой войны. Новая граница была гарантирована Германией и Италией. Румыния оказалась в глубочайшем политическом кризисе.

Вскоре после этих событий румынский генерал Йон Антонеску совершил государственный переворот. Кароль II отрекся от престола и бежал вместе с любовницей Магдой (Еленой) Лупеску из страны. Михай вернулся на трон 6 сентября 1940 года в 19-летнем возрасте, вновь не имея фактически никаких полномочий. Румыния активно участвует во Второй мировой войне, а король Михай становится марионеткой премьер-министра Йона Антонеску, ставшего диктатором и принявшего титул «кондуктор» (фюрер, вождь румынского народа). Сохранилась фотография с парада немецких войск в Бухаресте в октябре 1940 года, когда по взаимному соглашению немецкие войска вошли в Румынию. Запечатлены генерал Йон Антонеску, Королева-мать Елена, Король Румынии Михай I, министр иностранных дел Михай Антонеску, старшие румынские и немецкие офицеры.

Подвиг короля, возглавившего государственный переворот против нацистского режима

В августе 1944 года советские войска приблизились к границе Румынии и разгромили немецкие и румынские войска в Яско-Кишинёвской операции, в которой на южном фланге принимал участие 3-й Украинский фронт под командованием генерала армии Федора Толбухина. В результате была разгромлена группа армий «Южная Украина», обрушен южный фланг советско-германского фронта и открыт путь на Бухарест. За разгром войск вермахта в этой операции в сентябре 1944 года Толбухину было присвоено воинское звание Маршал Советского Союза. В ходе операции советские войска потеряли 12,5 тыс. человек, тогда как немецкие и румынские войска лишились 18 дивизий. 208,6 тыс. немецких и румынских солдат и офицеров попали в плен.

Король Михай, объединившись с антифашистской оппозицией, приказал арестовать диктатора Антонеску с его генералами. Румыния вышла из гитлеровской коалиции и объявила войну Германии. После этого в Бухарест вошли советские войска, и на заключительном этапе войны румынская армия вместе с советской сражалась против гитлеровской коалиции на территории Венгрии, а затем в Австрии.

Двадцатитрёхлетний Михай решился на самый главный поступок в жизни, благодаря которому и вошел в историю. Король возглавил государственный переворот, диктатор был

арестован 23 августа 1944 года. Этим поступком монарх спас государство от позора и вернул значительную часть территории Трансильвании и Добруджи. Подобный поступок требовал известной смелости, Михай многим рисковал. Впрочем, аналогичным образом годом ранее был арестован итальянский диктатор (дуче) Бенито Муссолини в Риме.

Молодой румынский король Михай был воспитан с заботой о подданных своего королевства. Кроме того он знал что родственные династии в Великобритании, Дании и Греции, а также норвежский король, не на стороне нацистской Германии и принимают участие в сопротивлении. В своих послевоенных интервью румынский король негативно относился к немецкому фюреру Адольфу Гитлеру. В историческом архиве Тирасполя сохранились фрагменты переписки Адольфа Гитлера и маршала Антонеску, фюрер в частности писал: *«Я также прошу передать мои приветствия его величеству королю, я остаюсь его преданным другом».* Ваш искренний друг Адольф Гитлер. К 1944 году затяжная война, огромные затраты на вооружение, гиперинфляция и гибель двух румынских армий под Сталинградом и в Крыму, интенсивная эксплуатация Германией нефтяных месторождений, привели не только к экономическому кризису, но и политическому напряжению в румынском обществе. В результате наступления советских войск к лету 1944 года произошла потеря контроля над Транснистрией, прекратились поставки сырья с оккупированных территорий, а румынские крестьяне, вынужденные трудиться на нужды армии, не могли прокормить свои семьи. Все эти факторы способствовали распространению пацифистских и антифашистских настроений в обществе, объединению оппозиционных политических партий. Национально-демократический блок возглавил королевский Двор во главе с Михаем I при участии королевы-матери Елены. В Блок вошли военные, коммунисты, социал-демократы, национал-либералы, министр иностранных дел при поддержке британского королевского Двора. Начальник Военной канцелярии Королевского двора и маршал Королевского суда, генерал армии Константин Сэнэтеску (бывший командующий 4-й румынской армией после поражения под Сталинградом и один из лидеров оппозиции) взял на себя оперативное руководство переворотом и был назначен королем после ареста диктатора Антонеску премьер-министром Румынии (находился на этом посту до 1947 года).

23 августа 1944 года, в условиях успешного советского наступления в Молдавии в Румынии произошёл государственный переворот, в результате которого свергнут диктатор Йон Антонеску и к власти пришли сторонники выхода из войны на стороне Германии, во главе с королём Михаем I. Румыния приняла выдвинутые СССР условия перемирия, в соответствии с которыми СССР соглашался аннулировать все решения Второго Венского арбитража и помочь Румынии в возвращении Трансильвании. 12 сентября перемирие было заключено официально, окончательно граница между Венгрией и Румынией была установлена решением Парижской мирной конференции 1947 года.

31 августа 1944 года румыны встречали в Бухаресте советских освободителей: 6-ю танковую и 53-ю стрелковую армии 2-го Украинского фронта маршала Малиновского. В этот день в румынскую столицу прибыли командующий 3-м Украинским фронтом Фёдор Толбухин. В 1944 году румыны считали 31 августа освобождением от фашистской оккупации, которую сегодня молдавский президент Мая Сандру называет «второй советской оккупацией».

К вопросу об оккупации Румынии Советским Союзом. Сохранялись фотографии демонстрации жителей румынской столицы (1945) с портретами румынского короля и советского вождя.

Кавалер советского полководческого ордена «Победа»

6 июля 1945 года румынский король Михай был награждён **советским полководческим орденом «Победа»** (№ 16) за *«мужественный акт решительного поворота политики Румынии»*, разрыва с нацистской Германией и союз с антигитлеровской коалицией». Михай I — единственный монарх и самый молодой кавалер этого ордена и последний из живших обладателей награды на момент своей смерти в 2017 году.

По своему статуту орден вручался *«за успешное проведение боевых операций в масштабе нескольких или одного фронта, в результате которых в корне меняется обстановка в пользу Красной Армии»*. Благодаря мужественному решению короля Михая I Румынии в 1944 году вышла из войны против СССР и присоединилась к антигитлеровской коалиции. Это привело к кардинальному изменению стратегической обстановки на румынском фронте, позволило ускорить победоносное продвижение Советской Армии на Балканах и сохранить жизнь многих советских и румынских воинов.

Помимо Михая ордена «Победа» удостоены только четверо иностранцев: американский генерал Эйзенхауэр, британский фельдмаршал Монтгомери, польский маршал Роля-Жимерский и югославский маршал Иосип Броз Тито.

Оригинальный советский орден «Победа» является редкой и дорогой наградой в мире, его оценочная стоимость среди коллекционеров составляет от 4 до 10 млн. долларов США. Каждый орден был изготовлен в ювелирной мастерской, а не на монетном дворе, инкрустирован 174 бриллиантами весом 16 карат.

Полководческий орден «Победа» был вручен румынскому королю Михаилу I маршалом Советского Союза Фёдором Толбухиным 19 июля 1945 года в Бухаресте, в большом тронном зале Королевского дворца (в некоторых источниках упоминается 21 июля — день публикации указа в газетах). Его Величество получил эту награду третьим из иностранцев (после генералов Эйзенхауэра и фельдмаршала Монтгомери).

Этот исторический момент запечатлен на редкой старой фотографии короля с советскими генералами. Подпись на румынском языке содержит ошибки. На ней указано рукопожатие короля с генерал-полковником Сусайковым, который в действительности стоял слева от Его Величества. Еще весной 1944 года после вхождения Советской Армии на территорию Румынии, Государственный комитет обороны СССР возложил на генерал-полковника Ивана Сусайкова (1903 — 1962), возглавлявшего части особого назначения 3-го Украинского фронта, контроль взаимоотношений советской военной администрации с румынской властью. На снимке запечатлен момент встречи короля с маршалом Толбухиным, после вручения ордена Победы.

Молодого короля прозвали в Москве «король-комсомолец». В том же году была отчеканена монета номиналом 100 румынских лей, на которой был изображён Михай I. Советский вождь подарил королю Михаилу, увлекавшегося авиацией, два самолёта для спортивных тренировок У-2. На этих легких фронтовых бомбардировщиков летали во время войны советские «ночные ведьмы».

В годы Второй мировой войны королева-мать Елена Греческая и Датская много сделала для спасения румынских евреев, за что в 1993 году была посмертно признана правительством Израиля «Праведником мира».

Первая в мире социалистическая монархия, испугавшая коммунистов

В марте 1945 года в Румынии оказалось у власти правительство, поддержанное Москвой, и два с лишним года государство после советской оккупации оставалось социалистической монархией.

8 ноября 1945 в Бухаресте прошла массовая демонстрация сторонников короля. Произошло столкновение монархистов с коммунистами, полицией и войсками, погибли 11 человек.

В ноябре 1947 года король Михай отправился в Лондон на свадьбу своих кузенов, принцессы Елизаветы (впоследствии королевы Елизаветы II) и принца Филиппа Греческого и Датского, на которой он встретил принцессу Анну Бурбон-Пармскую (свою двоюродную сестру), которая в следующем году стала его супругой.

В британской столице Его Величество отклонил любые предложения о предоставлении убежища и решил вернуться в Румынию, вопреки конфиденциальному, настоятельному совету британского посла в Румынии. В результате мужественного поступка 1944 года король продлил правление на три с лишним года, но опять в условиях ограничения власти. Диктатора Антонеску заменили коммунисты.

Рано утром 30 декабря 1947 года Михай готовился к встрече Нового года в замке Пелеш в Синае, когда премьер-министр Петру Гроза вызвал его в Бухарест. Король вернулся во дворец Елизаветы и обнаружил, что замок окружен войсками дивизии, полностью лояльной коммунистам. Петру Гроза и лидер Коммунистической партии Георге Георгиу-Деж потребовали, чтобы он подписал заранее напечатанный акт об отречении. В сложившейся обстановке Михай вынужден был это сделать.

Существуют разные интерпретации этого события, от шантажа до угрозы его личной безопасности и смерти группе арестованных студентов, преданных королю. Михай I стал последним монархом за Железным занавесом, который потерял трон.

Специальный поезд для изгнанной королевской семьи

3 января 1948 года, после принудительного отречения короля Михая I, новые власти вынудили его и королеву-мать Елену покинуть Румынию. А через неделю за ним последовали принцессы Елизавета и Илеана, дочери короля Румынии Фердинанда I и его супруги королевы Марии Эдинбургской. Принцессы так тесно сотрудничали с советами, что их называли «красными тетями» короля.

Специальный поезд с надписью «Лозанна. Швейцария» в составе семи вагонов отправился с железнодорожного вокзала в Синае, после тщательных проверок ценностей королевской семьи и персонала, сданных в багаж 12 чемоданов личных вещей. Четыре автомобиля, личная собственность короля Михая I, были загружены в отдельный вагон. Перед посадкой в поезд, на платформе, королевскую семью, её спутников и самого короля разделяли два ряда солдат, которым было приказано избегать визуального контакта с монархом, у его адъютанта при посадке был изъят пистолет. Во время следования состава двери и окна в поезде были наглухо закрыты жалюзи, открывать которые строго запрещалось военной охраной, даже хлеб и фрукты на столе в вагоне королевы-матери Елены были разрезаны на куски, дабы члены королевской семьи не смогли спрятать в них драгоценности.

Корреспонденту газеты «The New York Times» в Румынии Биллу Лоуренсу, находившемуся в Румынии, власти не разрешили непосредственно присутствовать при отъезде королевской семьи, и он наблюдал издалека, отчёт об этом событии появился в американской прессе через несколько дней.

На румынско-венгерской границе от поезда были отцеплены три вагона. По прибытии в Вену, занятую американской армией, в вагон к королю и королеве-матери вошёл американский офицер, и, приветствуя, подтвердил, что они свободны. Далее поезд продолжил путь в Швейцарию. Вслед изгнанному королю полетел указ о лишении гражданства и конфискации имущества. Впереди были годы изгнания и счастливый брак с принцессой Анной.

Согласно воспоминаниям советского генерал спецслужб Павла Судоплатова, заместитель советского народного комиссара иностранных дел Андрей Вышинский лично проводил переговоры с королем Михаем о его отречении, гарантируя пенсию, которая будет выплачиваться в Мексике, где проживал отец свергнутого короля с любовницей. Согласно публикациям в Jurnalul Național, отречение короля было согласовано с румынскими коммунистами. Это позволило ему покинуть страну с некоторыми ценностями (включая золото и другие драгоценности), и в сопровождении членов королевской свиты.

Существуют публикации, что коммунистическая власть позволила королю вывести ценные картины, но эта информация была опровергнута румынским правительством в 2005 году. Правда, в авторизованной биографии Ивора Портера «Михаил Румынский: Король и Страна» (2005) цитируется ежедневный дневник королевы-матери Елены. Королевская семья вывезла картины, принадлежащие Румынской королевской короне, во время своей поездки в Лондон в ноябре 1947 года на свадьбу будущей королевы Елизаветы II. Две из этих картин, подписанные Эль Греко, были проданы в 1976 году. Но согласно рассекреченным в 2005 году документам Министерства иностранных дел Румынии, у изгнанного короля было всего 500 тыс. швейцарских франков, полученных от румынского

правительства. Рассекреченные советские стенограммы переговоров между Иосифом Сталиным и румынским премьер-министром Петру Грозой подтверждают эту сумму.

Нелегкая королевская жизнь в изгнании

Жизнь экс-короля в эмиграции складывалась нелегко. Пришлось орден Победы уступить за \$800 тысяч Джону Рокфеллеру-младшему, который по публикациям в СМИ якобы позже продал орден с аукциона за \$2 млн. анонимному покупателю. Дальнейшая судьба награды неизвестна.

Михай лишился престола последним из трёх монархов восточноевропейских государств, оказавшихся после войны в сфере влияния СССР (после короля Югославии Петра II и царя Болгарии Симеона II).

Болгарский царь в изгнании со временем оказался успешным менеджером и предпринимателем, возглавлял много лет испанское представительство французского концерна «Томсон», консультировал банковский и гостиничный бизнес. Симеон вернулся после падения коммунизма в Болгарию и стал премьер-министром. Михая было уже почти семьдесят, когда свергли Чаушеску, а Симеон — на 16 лет его моложе. К тому же румынские власти изначально препятствовали его возвращению, боясь его популярности и авторитета среди народа. Находясь в эмиграции, бывший король жил в Швейцарии, Англии и вновь в Швейцарии. Имеющиеся капиталы быстро утекли, значительных расходов потребовала его свадьба и представительские расходы короля в изгнании.

В январе 1948 года Михаил начал использовать один из титулов своей королевской семьи, «Принц Гогенцоллерн», вместо титула «Король Румынии». После того как в марте того же года он объявил свое отречение принудительным и незаконным, Михай возобновил использование королевского титула.

Сын больше никогда не увидит своего отца после отречения Карола II в 1940 году и не присутствовал на его похоронах в 1953 году. Он не видел смысла встречаться с родителем, который так много раз унижал его мать своими открытыми романами. Михай с супругой первоначально жили в Швейцарии в пригороде Лозанны, до 1950 года, а затем в Англии до 1956 года. После этого королевская семья обосновалась в Версуа, пригороде Женеве, Швейцария, где они прожили следующие 45 лет. Его последняя частная резиденция находилась в Обонне, к западу от Лозанны.

Маршрут европейских странствий в изгнании

Об этом имеется множество противоречивых публикаций, поэтому предлагаю версию, основанную на доступной автору информации. Специальный поезд в январе 1948 году проследовал из Румынии через Вену в швейцарскую Лозанну. Первым пристанищем короля Михая стала нейтральная Швейцария, здесь к нему присоединилась невеста, принцесса Анна.

Лозанна, второй по величине город на берегу Женевского озера, является административным центром франкоязычного кантона Во. Здесь проходила Лозаннская конференция 1922/23 годов, во время которой в ресторане отеля «Сесиль» 10 мая 1923 года был убит белогвардейцем советский дипломат Вацлав Воровский. Убийца был оправдан судом присяжных, что привело к разрыву дипломатических отношений со Швейцарией. В Лозанне расположена штаб-квартира Международного олимпийского комитета и Олимпийский музей.

В Лозанне так же в изгнании жила родная тетя Михая по матери, **герцогиня, принцесса Ирина Греческая и Датская** (1904, Афины — 1974, Фьезоле, Тоскана). Она дочь короля Греции Константина I и его супруги Софии Прусской. Её дедушкой был король Греции Георг I, а бабушкой — Великая княгиня Ольга Константиновна. Мать принцессы была дочерью германского императора Фридриха III и Виктории Великобританской, старшей дочери королевы Виктории. Принцесса Ирина родилась в Афинах, у неё было 3 старших брата, каждый из них правил Грецией (Георг II, Александр I, Павел I) и 2 сестры (Елена и Екатерина).

В средневековье Лозанна входила в историческую область, контролируемую савойской династией.

1 июля 1939 года, принцесса Ирина вышла замуж за **принца Аймоне Савойского** (1900 — 1948) во Флоренции. Здесь у них в 1943 году в бомбоубежище во время бомбардировки города авиацией союзников родился единственный сын принц Амадео. Принц Аймоне стал 4-й герцогом Аостским и под именем Томислав II — первым и последним королем Независимого Государства Хорватия (1941 – 1943), никогда не вступая на территорию государства. Его супруга, принцесса Ирина поддерживала планы мужа отказаться от королевской короны Хорватии. С 1941 по 1942 годы Ирина работала в Международном Красном Кресте в Советском Союзе.

26 июля 1944 года, по личному приказу Генриха Гиммлера, принцесса Ирина Греческая с сыном и принцесса Анна Орлеанская, вдова принца Амадея Савойского, 3-го герцога Аостского, с двумя дочерьми-принцессами были заключены в концлагерь Хиршег, близ Граца в Австрии. После освобождения в начале мае 1945 года герцогини Ирина и Анна вместе с детьми отправились в Лозанну (Швейцария).

В публикациях иногда указывают в качестве первого места пребывания короля в изгнании Италию, где в Фьезоле, пригороде Флоренции (Тоскана) находилась вилла Спарта (Villa Sparta) его королевы-матери Елены Румынской. Действительно, в 30-е годы на каникулы к королеве-матери приезжал её сын, малолетний румынский король, а затем кронпринц Михай, после 1948 года экс-король навещал с супругой. Здесь подолгу жили дочери Михая, особенно кронпринцесса Маргарита.

Вилла Спарта – эта историческая вилла-дворец XV века принадлежала в прошлом знатным флорентийским семьям¹. В январе 1923 года бывший греческий король Константин I скончался, находясь в изгнании в сицилийском Палермо, где он находился вместе с супругой, королевой Софией Прусской и детьми после своей отставки с престола в сентябре 1922 года. Будучи вдовой и имея запрет на проживание в Греции, королева София покинула Южную Италию вместе с дочерьми, Ириней и Екатериной и поселилась в Тоскане на вилле Бомболина (Villa Bobolina) в Фьезоле, пригороде Флоренции. Усадьба, известная своими садами, расположена у подножья холма, откуда открывается прекрасный вид на Флоренцию. София была очарована этим местом, но не приобрела эту собственность, веря в предстоящую реставрацию греческой монархии. Вилла стала домом для некоторых членов королевских семей Греции и Румынии во время их изгнания.

В 1930 году к матери на виллу в Тоскане вернулась дочь Елена, которая развелась с румынским королем Каролом II. Так, София получила возможность увидеть во время летних каникул и внука Михая, сына Елены. Осенью 1931 у королевы Софии врачи диагностировали рак, и в начале следующего года она умерла во Франкфурте, пережив мужа на девять лет. После смерти королевы Софии, её дочь Елена приобрела итальянский дворец в Тоскане и переименовала в «Виллу Спарта». В течение десяти лет она жила в усадьбе вместе с двумя сестрами. С 1933 года вилла служила резиденцией королевы Елены Румынской, что принесло ей особую известность, здесь часто гостил ей брат Павел, ставший впоследствии греческим королем. После отречения сына в 1948 году, королева-мать проживала там еще долгое время. Однако в 1940 году она покинула виллу Спарта после повторного восшествия на трон ее сына Михая I как короля Румынии, в то время как правительство Йона Антонеску призвало ее вернуться в Бухарест.

В 1947 году Румыния, находясь под оккупацией советских войск, приступила к упразднению монархии, в результате королевская семья была вынуждена покинуть страну. Затем Елена вернулась на виллу Спарта во Фьезоле, расположенную в богатых пригородах Флоренции.

В 1948 году экс-король Михай, женился в Афинах на принцессе Анне Бурбон-Пармской (1923—2016) и супруги поселились на короткое время в этой усадьбе. Затем молодожены

¹ По теме: Владимир Дергачев Путешествие во Флоренцию в поисках национальной идеи. Флоренция. Сердце средневековой Италии. URL: <https://dergachev.org/Landscapes-of-life/Florence/index.html>.

покинули Италию и вернулись в швейцарскую Лозанну. На их свадебной фотографии, на груди Михая уже нет советского полководческого ордена «Победы».

Принцесса Анна родилась в Париже и была единственной дочерью принца Рене Бурбон-Пармского и принцессы Маргариты Датской. Папа римский Пий XII не дал разрешение на брак, поэтому она перешла в православие. Свадьба состоялась в Афинах. От этого брака родилось пять дочерей, старшая из которых Маргарита Румынская родилась 26 марта 1949 в Лозанне. В 1997 году Михай единолично изменил законодательство румынского королевского дома, допустив женщин к престолонаследию, и провозгласил старшую дочь Маргариту кронпринцессой Румынии.

После отречения сына от престола в 1948 году Елена Румынская стала постоянно жить на итальянской вилле Спарта. Она находилась здесь с перерывами более тридцати лет до 1980 года (некоторое время жила и в Швейцарии), когда продала дворец, чтобы помочь семье своего единственного сына. В течение многих лет эта вилла была символом элегантности, красоты, хорошего вкуса, изысканности, художественного таланта и гостеприимства. Королева-мать Елена принимала здесь деятелей культуры и искусства, учёных, журналистов, политических и военных деятелей. У неё гостили многие коронованные особы, представители королевских семей Великобритании, Испании, Дании, Греции, Италии и других стран.

С 1950 по 1956 годы молодая королевская семья проживала в Великобритании, где правила родственная монархия. Во многих публикациях подчеркивается, что Его Величество жил преимущественно на ферме в Англии, занимался разведением кур и гусей, и работал в столярной мастерской. В этой связи у многих «братьев славян» может возникнуть образ короля, который чистит лопатой курятник. Поэтому для наглядности посетим эти «фермы». Король Румынии Михай I во время пребывания в Туманном Альбионе (с 1950 по 1956 год) проживал в особняках (дворцах) в графствах Хартфордшир и Гэмпшир. В поместье Эйот-Хаус (Ayot House) в деревне Эйот-Сент-Лоуренс (графство Хартфордшир) Михай I вместе с супругой Анной занимались фермерством (в частности, разведением кур) и садоводством, чтобы обеспечить семью в изгнании. Его Величество не чистил курятники на ферме, это было заботой управляющего хозяйством.

Другой особняк (дворец) в графстве Гэмпшир Брэмшилл-Хаус (Bramshill House) так же служил некоторое время резиденцией румынской королевской четы. Брамшилл был региональным спортивным и общественным центром с XVI века. На местном стадионе в 1823/26 годы местная крикетная команда графства играла против сборной Англии. Во время Второй мировой войны особняк использовался как родильный дом Красного Креста, а затем на несколько лет стал резиденцией изгнанных короля Михаила и королевы Анны Румынской. Брамшилл-Хаус расположен примерно в 76 км к юго-западу от центра Лондона.

Автор в свое время, путешествуя по Англии, Уэльсу и Шотландии, удивился количеству аристократических усадеб, владельцы которых едва сводили концы с концами. В России эта проблема была решена кардинально Великой Октябрьской революции, а многим богатым английским пэрам (герцогам, маркизам, графам, виконтам и баронам) не повезло. В условиях монополистического капитализма хозяевами на празднике жизни стали другие. И со временем пришлось искать источники зарабатывать для содержания когда-то богатых усадеб.

После Второй мировой войны владельцы усадеб герцогов Девонширских — Чатсуорт-хаус, обанкротились (долги составили 7 млн. фунтов). Дворец, возведенный в 1867 году, посещала королева Виктория. И чтобы выжить, владельцы стали сдавать усадьбу в аренду для съемок фильмов («Герцогиня», «Гордость и предубеждение», «Человек-волк» и др.). В исторической драме «Герцогиня» показана жизнь и судьба герцогини Девонширской — Джорджианы Кавендиш. В настоящее время усадьба содержится за счет туризма.

Хозяева одного из дворцов за плату предоставляли новым успешным англичанам устраивать банкеты в зале, где когда-то пировали короли или королевы. Другие обедневшие владельцы усадеб принимают туристические группы и даже разводят

экзотических павлинов. Мне встретился Его Высочество павлин с ободраным хвостом. Вероятно, перья он добровольно или принудительно раздал туристам в качестве сувениров по их настойчивой просьбе. Особенно запомнились огромные лопухи в английских парках, которые в условиях британского парламентаризма растут лучшие, чем под присмотром российской демократии.

Во время пребывания в Великобритании Михай с супругой приняли участие в морском туре, организованном королевой Фредерикой и ее мужем королем Павлом Греческим в 1954 году, который стал известен как «Круиз королей» и на который собрались более ста представителей королевских семей Европы.

В изгнании Михай имел различные профессии, включая биржевого маклера, предпринимателя и пилота. Так как многие европейские монархи становятся главнокомандующими войсками (часто номинально) во время военных конфликтов, они иногда осваивают профессию пилотов. Например, король Нидерландов с 2013 года Виллем-Александр из Оранской династии.

В 1956 году семья короля в изгнании покинула Англию и окончательно переехала в Швейцарию. Михай принял швейцарское гражданство как **принц Михаил фон Гогенцоллерн-Зигмаринген**. С 1956 года и до 2004 года он с семьей жил на виллах Фантазия и Серена в Версуа, пригороде Женевы на берегу Женевского озера. Усадьбы обслуживал небольшой персонал.

Община Версуа расположена всего в 10 км к северу от Женевы у одноимённой речки на берегу знаменитого озера. Местный яхтенный порт привлекает туристов для активного отдыха. Вдоль озера проложены пешеходные и велосипедные маршруты. Благодаря близости к Женеве в городке также проходят культурные мероприятия.

Место для жизни королевской семьи в Версуа было выбрано неслучайно вблизи международного аэропорта Женевы, кстати, единственного в мире, одновременно обслуживающего швейцарцев и французов. Пассажирское здание аэровокзала имеет входы/выходы сразу в два государства. Бывший король поступил на работу в авиационную фирму, с 1957 года трудился в качестве пилота-испытателя для предшественника аэрокосмического производителя Learjet. В 1959 году он основал компанию Metravel по производству электроники и систем управления. Она выпускала железнодорожное оборудование и системы сигнализации, а также занималась перепродажей поддержанных самолетов, но, не выдержав конкуренции, в 1964 году компания была продана. Затем он девять лет был биржевым брокером, пройдя соответствующие курсы на фондовой бирже на Уолл-стрит в Нью-Йорке, но также без особого успеха. И это дело оказалось не королевским. Заработки были скромными, и его дети с ранних лет вынуждены были подрабатывать. Дочери, например, работали продавщицами цветов и бижутерии.

Несколько слов об особенностях жизни в Версуа (на снимке — Villas Serena). В недавнем прошлом автор путешествовал по Швейцарской Ривьере и после выезда из Женевы остановился на завтрак в кафе Cartier в центре Версуа. С террасы кафе в летнюю погоду было приятно наблюдать местную размеренную жизнь. Неподалеку от кафе, на небольшой площади Burg привлекла внимание скульптура, напоминающая дьявола в сетки из колючей проволоки. Но времени, выяснить её происхождение не было, и ответ я получил позже в социальных сетях от любознательной путешественнице. Возможно, как пишет она, скульптура демонстрирует победу добра над злом или является своеобразной швейцарской интерпретацией победы Святого Георгия над змием.

В действительности все более прозаично. В сетке сидит не дьявол, а человек с огромными ушами, которые он затыкает руками. Подпись гласит: «Réaction à un espace sonore» («Реакция на шумовое поле»). В 1986 году власти Версуа решили украсить площадь Burg скульптурой. Скульптор Илие Бериндей (румын по национальности) первоначально отправился в городок для рекогносцировки местности. Он был поражен шумом, с каким

проносятся над Версуа самолеты, заходящие на посадку в международном аэропорте Женевы.

Не случайно, королевская семья ближе к пенсионному возрасту решила найти для частной резиденции более спокойное место в Обонне (фр. Aubonne, 3,9 тыс. жителей, 2024), но близкое к Швейцарской Ривьере. Городок находится в кантоне Во в холмистой местности, всего в нескольких километрах от автобана Женева – Лозанна - Монтрё на расстоянии около 95 км на юго-запад от Берна, 19 км на запад от Лозанны. Обонн известен своим старинным средневековым замком на холме, возведенным до 1197 года графом из французской династии Савойя и на протяжении веков был важной пограничной цитаделью.

Историческая область Савойя на юго-востоке Франции у подножия Альп в 15 веке существовала в качестве самостоятельного герцогства, которое в период своего расцвета включало территории Ниццы, Генуи, Женевы и Пьемонта. Замок Обонн сменил множество владельцев, среди которых называют и Рокфеллеров, которые еще в 50-е годы купили у румынского короля орден «Победа».

С вершины белой башни замка открываются виды на виноградники и ущелье, а рядом находятся природный парк Signal de Bougy и Национальный дендрарий, что делает его привлекательным для туристов. Городок окружен виноградниками и небольшими винокурнями. Это придает ему особый шарм и привлекает не только любителей истории, природы и спокойного отдыха, но и королевских особ. Михай сделал этот выбор с учетом относительной дешевизны покупки резиденции в отличие от побережья Женевской озера. Кроме того учитывались интересы семьи. Городок расположен в 5-10 км от доступных пляжей Женевского озера в местечках Сен-Прек и Морган. Поездка на автомобиле занимает примерно 10 -15 минут, регулярно ходит общественный транспорт. Так как король и особенно королева Анна были профессиональными водителями, им не прибавляло труда возить родственников, дочерей и внуков к «морю».

Главной достопримечательностью является замок (*Château d'Aubonne*) с белой башней – минаретом с луковичным куполом, как у русских храмов. Это привлекло внимание автора и с помощью нейросети искусственного интеллекта позволило выйти на захватывающую историю одного из владельцев замка Обонн. Он был приобретен в 1670 году знаменитым французским купцом и путешественником **Жаном-Батистом Тавернье** (фр. *Jean-Baptiste Tavernier*; 1605, Париж — 1689, Москва), владевшим им почти тридцать лет. Купец был ключевой фигурой в европейской торговле бриллиантами с Индией в XVII веке, совершил несколько путешествий на Восток, где он вел торговлю драгоценными камнями. Купец рано понял, что Восток не только дело тонкое, но и выгодное. Он собрал ценные сведения о восточных странах и оставил мемуары о путешествиях в Индию, преодолев за жизнь более 240 тыс. км.

Из-за религиозных конфликтов кальвинист Жан-Батист вынужден был перебраться в Швейцарию из Франции, и купит за огромную сумму в 60 тыс. ливров замок Обонн и вложит столько же в его реконструкции и строительство Белой башни.

Разбогатец на торговле драгоценными камнями в результате коммерческих путешествиях по странам Востока, главным образом по Ирану и Индии, где Тавернье был шесть раз в 1631-1668 годы, купец купил во Франции имение и титул барона д'Обонна и нанял историка, который обработал его записи и устные воспоминания. «Шесть путешествий Жана-Батиста Тавернье» имели большую историческую ценность, описания Индии и Персии в эпоху Великих Моголов стали важным источником информации не только о политической и общественной жизни Востока, но и сведениях об индийских алмазных рудниках, особенно в Голконде. Французский купец напоминает русского путешественника Афанасия Никитина, так же посетившего эти алмазные копи¹.

¹ По теме: Владимир Дергачев Виджаянагар. Великая империя, поглощённая царством обезьян. URL: <https://dergachev-va.livejournal.com/58127.html>

Владимир Дергачев Афанасий Никитин. Великий путешественник по воле судьбы. URL: <http://dergachev-va.livejournal.com/56691.html>.

Тавернье скупал у местных князей бриллианты с тем, чтобы перепродать их со значительной прибылью в Европе, куда привез знаменитый **французский голубой бриллиант (115 карат)**. После того, как купец продал свой алмаз королевскому ювелиру, тот изготовил из него несколько меньших по размеру камней. Один из них, некогда украшавший перстень императрицы Марии Фёдоровны, ныне хранится в Алмазном фонде в Московском Кремле. Другой имел массу 69 карат и фигурировал в описях королевских сокровищ как «голубой алмаз короны» или «голубой француз». Людовик XIV носил вправленный алмаз в золотой кулон, на шее. При Людовике XV алмаз украшал королевскую подвеску с орденом Золотого руна. В эпоху Французской Великой революции 1792 года история голубого алмаза обрывается.

Торгово-посредническая деятельность Тавернье была весьма прибыльна. На закате жизни 83-летний торговец, по причинам, которые до сих пор вызывают споры историков, выехал из Парижа в Копенгаген, намереваясь оттуда отправиться в очередное коммерческое путешествие на Восток, но по дороге, возможно, умер в Москве.

Замок Обонн со знаменитой высокой белой башней и музеем с богатой экспозицией, созданным в 1891 году, стал местом паломничества для писателей. Лорд Байрон, Александр Дюма, Перси Шелли, Виктор Гюго посещали его и упоминали в своих произведениях. Но после этого экскурса в историю вернёмся к жизни семьи короля в изгнании.

Долгий путь возвращения на Родину и новый запрет от румынской демократии

Через год после Румынской революции 1989 года, свергнувшей коммунистическую диктатуру Николае Чаушеску, 25 декабря 1990 года Михай в сопровождении членов королевской семьи впервые за 43 года посетил Румынию. Используя датский дипломатический паспорт, он получил 24-часовую визу и намеревался посетить Успенский архиерейский православный собор в румынском городе Куртя-де-Арджеш, главный храм Валахии XVI века, бывшую усыпальницу румынских господарей. Этот храм имеет репутацию столь же исключительного по своим архитектурным достоинствам памятника, что и храм Василия Блаженного в России. Михай намеревался помолиться у могил своих королевских предков и посетить рождественскую службу. Однако по пути в Куртя-де-Арджеш бывшего короля и его спутников остановил полицейский патруль, их отвезли в аэропорт и заставили покинуть страну.

Наконец, в 1992 году румынское правительство разрешило Михая вернуться в Румынию для празднования Пасхи, где Его Высочество в Бухаресте приветствовали многочисленные граждане. Его выступление с балкона номера отеля Континенталь собрало более 100 тыс. человек. Более миллиона человек вышли на улицы столицы, чтобы увидеть королевский картеж. Михай отказался от предложения президента Национальной либеральной партии баллотироваться на выборах в качестве президента Румынии. Популярность Михая встревожила правительство президента Иона Илиеску, и ему было запрещено повторно посещать Румынию, дважды отказали во въезде в 1994 и 1995 годах. Власть опасалась монархического государственного переворота, хотя 70-летний Михай не стремился к возвращению на престол.

Лишь в 1997 году, после ухода правительства Иона Илиеску, Михая под конец жизни вернули румынское гражданство, лишённое в 1948 году, и он смог регулярно посещать Родину, живя в Швейцарии. Королевской семье после возвращения на Родину государство вернуло в собственность несколько замков, земельные и лесные участки, коллекцию семейных картин на общую сумму 180 млн. евро. Были возвращены замки Сэвыршин и Пелеш с Гостевым домом. Публикации в СМИ, что король Михай отказался от замка в Синае, и взамен румынская власть передала Королевскому Дому Румынии 30 млн. евро не соответствует действительности.

Приглашение в Россию на День Победы

В 2005 году единственный живой кавалер советского полководческого ордена «Победы» король Михай, по приглашению российской власти посетил Москву во время торжеств по случаю 60-летия Победы. В России король Михай I с супругой Анной Румынской, старшей дочерью принцессой Маргаретой с супругом принцем Раду и двумя сопровождающими лицами прибыл пассажирским рейсом Чешских авиалиний из Праги. Румыния на торжествах в Москве была представлена двумя делегациями: государственной, возглавляемой Президентом Румынии, и королевской во главе с Михаем I. В Бухарест обе делегации вместе вылетели 10 мая самолетом румынского президента.

9 мая 2005 года Президент Владимир Путин вручил королю памятную юбилейную медаль «60 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.». По воспоминаниям очевидцев, супруга Анна прокомментировала: «You are hero, Michael!» («Ты герой, Майкл!»). Повторно Его Высочество, являясь единственным живым верховным главнокомандующим государства во Второй мировой войне, посетил парад Победы в Москве 9 мая 2010 года и встретился с Президентом Дмитрием Медведевым.

Активные связи с европейскими родственными монархиями

Король Михай активно поддерживал связи с европейскими монархическими династиями. Британская королева Елизавета II (1952 – 2022) и король Румынии Михай I были дальними родственниками (троюродными братом и сестрой) и поддерживали тесные связи. Михай был гостем на свадьбе принцессы Елизаветы и принца Филиппа в 1947 году, где он встретил принцессу Анну, свою будущую супругу. Оба монарха пережили Вторую мировую войну и последующие политические события. Принц Филипп и король Михай, родившиеся в одном году, были кузенами и поддерживали дружбу на протяжении всей жизни. Герцог Эдинбургский, принц Филипп был крёстным отцом принцессы Маргариты и заботился о ней, во время её учёбы в школе, колледже и Университете. Королева Елизавета II с супругом всегда присутствовали в жизни румынской королевской семьи.

Спустя 50 лет после встречи в Лондоне король Михай и королева Анна участвовали в Золотой свадьбе королевы Елизаветы II в ноябре 1997 года и во время визита жили в Букингемском дворце. Король Михай I был в числе приглашенных гостей на Бриллиантовом юбилее Елизаветы II в 2012 году.

На официальной фотографии британская королева Елизаветы II в центре снимка между троюродным братом королем Михаем и королем Болгарии Симеоном II правившим в 1943–1946 годах в детстве, и ставшим премьер-министром Болгарии (2001 – 2005).

Его Величество Михай I поддерживал тесные родственные связи с любимой двоюродной сестрой **Софией Греческой и Датской**, королевой Испании (род. 1938), супругой короля Хуана Карлоса I, правящего с 1975 до его отречения в 2014 году. Она является матерью нынешнего испанского короля Филиппа VI.

Династийные заботы, возвращение собственности и дворца для королевской резиденции

В 2011 году король Михай объявил о разрыве династических связей с немецким княжеским родом Гогенцоллернов-Зигмаринген, отказался от титула принца этого княжеского дома и объявил о суверенитете румынской королевской ветви, приняв для себя и своей семьи в качестве династической фамилии именование «Румынские». В день своего 90-летия он выступил с речью в Парламенте Румынии. 2 марта 2016 года Михай I объявил о передаче всех полномочий старшей дочери Маргарите после того, как у него была диагностирована хроническая лейкемия.

После его смерти в 2017 году румынская королевская семья окончательно вернулась в Бухарест, где её основной резиденцией стал Дворец Елизаветы. В настоящее время этот дворец, расположенный на Бульваре Короля Михая I в королевском парке служит резиденцией Румынской королевской семьи и Её Величества Маргариты, кронпринцессы Румынии, Хранительницы Румынского престола.

На крыше дворца установлен флагшток и согласно королевскому протоколу, личный флаг короля всегда был поднят при жизни в нем Михая I, а в настоящее время, когда

кронпринцесса Маргарита находится в замке. Если ни один из членов королевской семьи не находится во дворце, на мачте развевается национальный флаг Румынии с большим гербом Королевства Румынии в центре.

Дворец Елизаветы был построен в 1936 году за счёт личных средств короля Румынии Кароля II для своей сестры, королевы Греции Елизаветы, бывшей королевы-консорты Греции, дочери румынского короля Фердинанда I и королевы Марии Эдинбургской. Принцесса, вернувшись в Румынию из Лондона (где жила с супругом в вынужденной эмиграции из-за упразднения монархии в результате восстания 11 сентября 1922 года) после развода с греческим королём Георгом II, на несколько лет поселяется в замке Пелеш, затем в замке Банлок до тех пор, пока дворец достраивался. Раздражённая присутствием при дворе Елены Лупеску, любовницы своего брата, короля Кароля II, и, не желая расстраивать его по этому поводу, принцесса, прожив во дворце незначительное время, переехала обратно в замок Банлок.

После бомбардировок Королевского дворца, расположенного на проспекте Победы, на следующий день после событий 23 августа 1944 года, король Михай I попросил разрешения у своей тётки временно перенести свой двор в её дворец.

6 марта 1945 во дворце проходили переговоры Михая I и уполномоченного СССР в Румынии Андрея Вышинского, прибывшего в Бухарест для урегулирования конфликта между королём и правительством. Король отказывался подписывать законы и декреты и назначить главой румынского правительства Петру Грозу. В ходе переговоров Вышинский позволил себе кричать на короля и ударил кулаком по столу, после чего вышел из кабинета, хлопнув с силой дверью, отчего с потолка упал кусок гипсовой штукатурки. Петру Гроза всё же был назначен премьер-министром Румынии, однако король Михай I продолжал игнорировать указы парламента и правительства, что в дальнейшем получило название «королевская забастовка».

Дворец находился в собственности тётки Михая, принцессы Елизаветы, до его национализации в 1948 году. В 1997 году дворец перешёл в собственность Румынской королевской семьи и находится в ведении управления имуществом Государственного протокола. В 2001 году президент Румынии Ион Илиеску предложил королю Михая дворец как пожизненную резиденцию в качестве бывшего главы государства и 18 мая, спустя 53 года, законный жилец снова перешагнул его порог. Дворец стал официальной резиденцией королевской семьи в Бухаресте, местом встречи иностранных делегаций, общенационального празднования дня рождения короля и проведения дня открытых дверей. В результате реставрации был частично восстановлен первоначальный интерьер дворца. В этом дворце

Михай I наградил орденом Королевского Дома Леха Валенсу, президента Польши 1990-1995 годов.

Последний путь Его Величества Румынского Короля Михая I

Скончался король Михай I после продолжительной болезни 5 декабря 2017 года в своей частной швейцарской резиденции в Обонне под Лозанной в возрасте 96 лет. На улице был перекрыто движение, многие иностранцы и соседи монарха приносили цветы, соболезнования и горящие свечи к его швейцарской резиденции.

В Бухаресте были устроены государственные похороны. Свои соболезнования королевской семье высказали многие европейские монаршие дома, Президент Румынии Клаус Йоханнис, Президент Молдовы Игорь Додон, Председатель Европейской комиссии Жан-Клод Юнкер, дипломаты, румынские и молдавские политики. Посольство Испании в Бухаресте направило соболезнования королевской семье Румынии. Как известно, король Михай был любимым двоюродным братом королевы Испании, Софии. 16 декабря 2017 года в здании бывшего королевского дворца на площади Революции в Бухаресте прошло отпевание и церемония прощания с почившим монархом.

5 декабря 2017 года на официальной странице посольства Российской Федерации в Бухаресте в Facebook появилось сообщение с соболезнованиями в связи со смертью короля Михая.

Бухарест, Румыния. На прощальной церемонии у бывшего большого Королевского дворца были возложены многочисленные свечи и цветы, венки с надписью «*Наш последний Король*».

Румынский король Михай I, возможно, единственный европейский монарх двадцатого столетия, который дважды удостоивался дружеского приема у Адольфа Гитлера, но не любил вспоминать о своих встречах с фюрером. Первый раз это произошло в 1938 году, когда отец, король Кароль возвращаясь из Лондона, заехал в Берлин и представил немецкому вождю сына. Михай пил чай с Муссолини, награжден полководческим орденом «Победы» советским вождем Иосифом Сталиным, в изгнании был фермером, летчиком-испытателем, брокером, предпринимателем и прекрасным семьянином.

Королю Михая I не только при жизни удалось вернуться на Большую Родину в Румынию, но и создать в современную эпоху, когда демократический институт государственности переживают кризис, основы для сохранения династии королей Румынских.

Со дня национального праздника 10 мая 2021 года зал пленарных заседаний румынского Сената носит имя короля Румынии Михая Первого. Король является символом борьбы румынского народа за возврат к демократии, за конституцию, которая гарантирует права и свободы, равенство перед законом, нормальную жизнь народа. Жизнь короля является примером порядочности и дипломатии для тех, кто должен защищать государственность Румынии в любое время и при любых обстоятельствах.

25 октября 2021 года исполнилось 100 лет со дня со дня рождения короля Михая I, в Румынии прошли мероприятия в честь этого события, а в Синае – торжественная церемония открытия памятника королю, установленного напротив ратуши города, где он родился.

По инициативе общественных организаций, представляющих румынскую и итальянскую общины, городской совет Флоренции проголосовал за присвоение имени королевы - матери Румынии Елены улице или общественному парку. Королева-мать Елена многие годы прожила на своей вилле Спарта (Villa Sparta) в Фьезоле, пригороде Флоренции.

Мужественный поступок румынского короля Михая I, возглавившего государственный переворот в апреле 1944 года привел к разрыву с нацистской Германией, Румыния присоединилась к антигитлеровской коалиции. Он награжден не только высшим советским полководческим орденом «Победа», но и другими наградами союзников (Британии, США) за его роль в переломе хода войны в Юго-Восточной Европе, хотя коммунистический режим насильственно сверг монархию в 1947 году и король Михай был вынужден эмигрировать.

Скупые оценки поступка румынского короля от ряда европейских монархов обусловлены их трусостью, либо нахождением под нацистской оккупацией. Большинство европейских монархов оценили поступок Михая I как тактически блестящий и героический, но стратегически трагичный для его личной судьбы.

Не обладая военной мощью, он совершил геополитический подвиг, спасший Румынию от позора союзнических отношений с нацистской Германией и в значительной степени сохранив целостность государств. Находясь в изгнании, он остался верен своему монаршему долгу перед румынским народом и заслужил возвращения королевской семьи на Родину.

Воспоминания о прошлом европейской монархической интеграции и современные проблемы транзита власти

В заключении обратимся к историческому опыту европейских монархий не только в сохранении государственности, но и европейской интеграции. Первым Европейским союзом называют Священную Римскую империю во главе с королем Карлом Великим¹.

В раннем средневековье на огромном пространстве от Адриатики до Балтики встретились романо-германский и славянский мир. Многие историки считают, что именно Карл Великий начал «Натиск на Восток», однако имеющиеся источники опровергают это утверждение. Европейский интеграционный проект «Град Божий» Карл Великий создавал исключительно на основе романо-германского единства.

В результате поспешного и стратегически необдуманного расширения на Восток возможности современного демократического Европейского Союза по модернизации экономики новых членов оказались ограниченными, и это обстоятельство на фоне существующих военных конфликтов обостряет его геополитические и экономические проблемы. Может быть, потомки Карла Великого совершили стратегическую ошибку?

Основные преимущества монархии перед демократической (республиканской) формой правления — стабильность и преемственность, национальное единство и традиции, нейтралитет, долгосрочное видение, профессиональная подготовка, меньшая подверженность коррупции и популизму, ограничение власти в конституционных монархиях, представительство государства на международной арене.

Монарх, как правило, с детства воспитывается как будущий верховный правитель государства. И его главное предназначение — забота обо всех подданных, а не отдельно правящей партии. Будущих монархов готовят к управлению государством с самого рождения, обучая их истории, дипломатии и праву, в то время как в демократиях к власти могут приходить люди без специального опыта. В кризисных ситуациях (войны, катастрофы) монархия позволяет действовать решительно и быстро, избегая длительных согласований и парламентских дебатов. Наследственная власть обеспечивает непрерывность управления и исключает политические кризисы, связанные с частыми выборами. Монарх занимает пост пожизненно, что исключает частую смену курса государства и перманентную борьбу за власть. Передача власти по наследству обеспечивает предсказуемость транзита власти. В отличие от выборных политиков, зависящих от краткосрочных электоральных циклов, монарх заинтересован в долгосрочном благополучии государства. Монарх выступает как символ национального единства, стоящий выше партийных интересов и конфликтов. Это позволяет главе государства сохранять нейтралитет и служить «арбитром» в политических спорах. Монарх олицетворяет нацию, выступая символом непрерывности и стабильности, истории и культуры, что способствует сплочению народа.

В современных конституционных монархиях полномочия монарха ограничены, он часто представляет государство на международной арене, подчеркивая его суверенитет и традиции вне зависимости от текущей политической партии. Успешные демократические страны мира (например, Швеция, Норвегия, Нидерланды) сохраняют монархический строй, совмещая его с демократическими институтами. В мировой истории известны случаи, когда для сохранения государственности вводился внешний монархическое управление. Одним из примеров служит Греция. Эксперимент с греческой монархией с переменным успехом продолжался с 1832 до 1973 года.

В противовес достоинствам известны и недостатки монархии. Если в демократической республике власть сменяется путём выборов, то в монархии — после смерти монарха. Замещение власти проходит не по способностям кандидата, а по случайности рождения, вследствие чего верховную государственную власть может получить человек, совершенно

¹ По теме: Владимир Дергачев [Карл Великий. Средневековый архитектор современной Европы](https://dergachev.org/geop_events/191114.html). URL: https://dergachev.org/geop_events/191114.html.

не готовый к исполнению подобных обязанностей. Монарх не несет юридической ответственности перед кем-либо за своё правление, что может привести к принятию решений, объективно не отвечающих интересам государства. При монархии больше возможности для возникновения диктатуры, но и демократическим путем, как известно из европейской истории, к власти может прийти человек, ставший диктатором.

В современном мире происходит вырождение института западной демократии, при транзите власти после «честных» выборов и «совершенных» политических технологий на поверхности все чаще оказываются персонажи, выскочившие «как черт из табакерки», часто с низким уровнем качественного гуманитарного образования. Власть в крупнейших «правильных» государствах Запада часто превращается в театр комедии или абсурда.

Найти оптимальное соотношение между преимуществами монархии и демократии непростая задача, особенно в условиях, когда в государстве не произошло формирование нации, у которой одни герои и враги. Это касается большинства постсоветских государств, где часто *шкурные* партийные, корпоративные интересы и коррупция доминируют над задачами формирования нации и национальной безопасности. Не один народ не пойдет на насильственное понижение своего статуса без сопротивления. Национальная марионеточная идея – под кого залечь – магистральный путь к гибели государства.

В современном мире возникают опасения нового мирового конфликта, обусловленные не только кризисом института государства, но борьбой за ресурсы, самым дефицитным из которых становится не нефть и газ, а дефицит совести у политических лидеров. Европа в свое время прошла через Тридцатилетнюю войну – войну за совесть в христианском мире. Еще более опасной может стать мировой конфликт, борьба за совесть между великими религиями. Как писал видный европейский философ Карл Ясперс: *«Абсолютно правильного миропорядка не существует. Справедливость остается задачей, не имеющей завершения».*

Источники:

1. [«Bonny King Michael»](#) (Michael at age 5), on the cover of [Time](#), 1 August 1927.
2. *Ivar Porter Michael of Romania: The King and the Country*, 2005. На румынском языке – Бухарест: ALLFA, 2007. Британский дипломат и сотрудник спецслужб (SOE) Ивар Портер (1913–2012) был лично знаком с королем Михаем I. Во время Второй мировой войны Портер участвовал в секретной миссии в Румынии и провел некоторое время под домашним арестом вместе с представителями румынской элиты.
3. [The Official Website of The Romanian Royal Family](#) (Date of visit: 31.03.2026).
4. [The Official Blog of The Romanian Royal Family](#) (Date of visit: 31.03.2026).
5. Familia Regala a Romaniei. <https://www.facebook.com/FamiliaRegala> (Date of visit: 31.03.2026).
6. [World War II – 60 Years After: Former Romanian Monarch Remembers Decision To Switch Sides.](#) – [Radio Free Europe](#), 6 May 2005. (Date of visit: 31.03.2026).
7. [Digital Library for Dutch Literature](#) Jean-Baptiste Tavernier (Цифровая библиотека нидерландской литературы Жан-Батист Тавернье). [Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren](#) (нид.), 1999. (Date of visit: 31.03.2026).
8. Jean-Baptiste Tavernier . [Biodiversity Heritage Library](#) (Библиотека наследия биоразнообразия), 2006.
9. [Fântâna Reginei Elena](#) <https://www.romaniaregala.ro/jurnal/fantana-reginei-elena/> (Date of visit: 31.03.2026).
10. *Мирча Ионницу* Воспоминания и размышления. — Бухарест: Энциклопедия, 1993 (на румынском языке).
11. *Мирча Чобану* Беседы с Михаем I Румынским. — Бухарест: Humanitas, 2008 (на румынском языке).
12. *Сергей Назария* Международные отношения в эпоху мировых войн: факты и мифология. Научный консультант Александр Буриан. — Кишинев, 2012. 655 с.
13. *Филипп Вигье-Деплас* Его Величество король Михай I Румынский. Прерванное правление. — Бухарест: Libra, 1995

14. История королевской семьи Румынии <https://sveta-kopylova.livejournal.com/tag/История%20королевской%20семьи%20Румынии/> (Date of visit: 31.03.2026).
15. Михай I против Адольфа Гитлера. Он вывел Румынию из гитлеровской коалиции. Публикация В. Г. Кикнадзе. — *Военно-исторический журнал*. — 2010, № 6.
16. Константин Эггерт, *The New Times* 2010.09.12 Румынский монарх Михай I — о жизни и о себе. <https://www.blackseanews.net/read/772> (Date of visit: 31.03.2026).
17. Константин Эггерт Гитлер всегда ненавидел меня... Интервью с румынским королем Михеем Первым. <https://russiahousenews.info/interview/hitler-ww2-romania-nenavidel> (Date of visit: 31.03.2026).
18. Судоплатов П.А. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930–1950 годы. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 1997.
19. «Вторая мировая война – 60 лет спустя: бывший румынский монарх вспоминает решение перейти на другую сторону». – Радио Свободная Европа, 6 мая 2005 года. Экс-король Румынии Михай I на 60-летию Победы в Москве. 100 лет со дня рождения бывшего короля Румынии Михая I. Воспоминания российского дипломата Анатолия Лебедева. <https://romania.mid.ru/ru/press-centre/news/eks> (Date of visit: 31.03.2026).
20. Три визита А.Я. Вышинского в Бухарест (1944-1946). Архивные документы. <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/329803>. (Date of visit: 31.03.2026).
21. ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович, профессор, доктор географических наук. Главный редактор, автор и владелец Интернет-портала «Институт геополитики». URL: <http://www.dergachev.org>. (Date of visit: 31.03.2026).
22. Мобильный +38 097 25 38 128 (WhatsApp, Viber, Telegram). E-mail: admin@dergachev.org. (Date of visit: 31.03.2026).

Bibliography (transliteration):

1. «Bonny King Michael» (Michael at age 5), on the cover of Time, 1 August 1927.
2. Ivar Porter Michael of Romania: The King and the Country, 2005. Na rumynskom yazyke – Buharest: ALLFA, 2007. Britanskij diplomat i sotrudnik specslozhib (SOE) Ivar Porter (1913–2012) byl lichno znakom s korolem Mihaem I. Vo vremya Vtoroj mirovoj vojny Porter uchastvoval v sekretnoj missii v Rumynii i provel nekotoroje vremya pod domashnim arestom vmeste s predstaviteljami rumynskoj elity.
3. [The Official Website of The Romanian Royal Family](#) (Date of visit: 31.03.2026).
4. [The Official Blog of The Romanian Royal Family](#) (Date of visit: 31.03.2026).
5. Familia Regala a Romaniei. <https://www.facebook.com/FamiliaRegala> (Date of visit: 31.03.2026).
6. World War II – 60 Years After: Former Romanian Monarch Remembers Decision To Switch Sides. – Radio Free Europe, 6 May 2005. (Date of visit: 31.03.2026).
7. Digital Library for Dutch Literature Jean-Baptiste Tavernier ([Cifrovaya biblioteka niderlandskoj literatury Zhan-Batist Tavern'e](#)). Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (nid.), 1999. (Date of visit: 31.03.2026).
8. Jean-Baptiste Tavernier . Biodiversity Heritage Library (Biblioteka naslediya bioraznoobraziya), 2006.
9. Fântâna Reginei Elena <https://www.romaniaregala.ro/jurnal/fantana-reginei-elena/> (Date of visit: 31.03.2026).
10. Mircha Ionnicu Vospominaniya i razmyshleniya. — Buharest: Enciklopediya, 1993 (na rumynskom yazyke).
11. Mircha Chobanu Besedy s Mihaem I Rumynskim. — Buharest: Humanitas, 2008 (na rumynskom yazyke).
12. Sergej Nazariya. Mezhdunarodnye otnosheniya v epohu mirovyh vojn: fakty i mifologiya. Nauchnyj konsultant Aleksandr Burian. – Kishinev, 2012. 655 s.
13. Filipp Vig'e-Deplas Ego Velichestvo korol' Mihaj I Rumynskij. Prervannoe pravlenie. — Buharest: Libra, 1995
14. Istoriya korolevskoj sem'i Rumynii <https://sveta-kopylova.livejournal.com/tag/Istoriya%20korolevskoj%20sem'i%20Rumynii/> (Date of visit: 31.03.2026).
15. Mihaj I protiv Adol'fa Gitlera. On vyvel Rumyniyu iz gitlerovskoj koalicii. Publikaciya V. G. Kiknadze. — Voенno-istoricheskij zhurnal. — 2010, № 6.

16. Konstantin Eggert, The New Times 2010.09.12 Rumynskij monarh Mihaj I — o zhizni i o sebe. <https://www.blackseanews.net/read/772> (Date of visit: 31.03.2026).
17. Konstantin Eggert Gitler vseгда nenavidel menya... Interv'yu s rumynskim korolem Miheem Pervym. <https://russiahousenews.info/interview/hitler-ww2-romania-nenavidel> (Date of visit: 31.03.2026).
18. Sudoplatov P.A. Specoperacii. Lubyanka i Kreml' 1930–1950 gody. — M.: OLMA-PRESS, 1997.
19. «Vtoraya mirovaya vojna – 60 let spustya: byvshij rumynskij monarh vspominaet reshenie perejti na druguyu storonu». – Radio Svobodnaya Evropa, 6 maya 2005 goda.
Eks-korol' Rumynii Mihaj I na 60-letii Pobedy v Moskve. 100 let so dnya rozhdeniya byvshego korolya Rumynii Mihaya I. Vospominaniya rossijskogo diplomata Anatoliya Lebedeva. <https://romania.mid.ru/ru/press-centre/news/eks> (Date of visit: 31.03.2026).
20. Tri vizita A.YA. Vyshinskogo v Buharest (1944-1946). Arhivnye dokumenty. <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/329803>. (Date of visit: 31.03.2026).
21. DERGACHEV Vladimir Aleksandrovich, professor, doktor geograficheskij nauk. Glavnyj redaktor, avtor i vladelec Internet-portala «Institut geopolitiki». URL: <http://www.dergachev.org>. (Date of visit: 31.03.2026).
22. Mobil'nyj +38 097 25 38 128 (WhatsApp, Viber, Telegram). E-mail: admin@dergachev.org. (Date of visit: 31.03.2026).

Copyright©DERGACHEV Vladimir, 2026.

Contacts/Contacte/ Контакты:

DERGACHEV Vladimir.

Doctor of Geographical Sciences, Professor,
Expert in geopolitics, editor-in-chief, author and owner of the
Internet portal "Institute of Geopolitics" <http://www.dergachev.org>
(Odessa, Ukraine).
Tel: +38 097 25 38 128 (WhatsApp, Viber, Telegram)
E-mail: admin@dergachev.org
<https://orcid.org/0009-0004-3046-1067>
<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.08>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 130-148. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.09
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**LINKING THE QUALITY OF HUMAN CAPITAL AND THE STRUCTURE
OF THE SLOVAK LABOUR MARKET: BALANCE AND PROSPECTS
OF ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES**

**LEGĂTURA DINTRE CALITATEA CAPITALULUI UMAN ȘI STRUCTURA
PIEȚEI MUNCII DIN SLOVACA: ECHILIBRU ȘI PERSPECTIVE
ALE POLITICILOR ACTIVE PE PIAȚA MUNCII**

**ВЗАИМОСВЯЗЬ КАЧЕСТВА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА
И СТРУКТУРЫ СЛОВАЦКОГО РЫНКА ТРУДА: БАЛАНС
И ПЕРСПЕКТИВЫ АКТИВНОЙ ПОЛИТИКИ НА РЫНКЕ ТРУДА**

KORAUŠ Antonín* / KORAUŠ Antonín / КОРАУШ АНТОНИН

<https://orcid.org/0000-0003-2384-9106>

LITTERA Luboš** / LITTERA Luboš / ЛИТТЕРА Любош

<https://orcid.org/0009-0000-3239-2270>

KRAUSPE Patrik** / KRAUSPE Patrik* / КРАУСПЕ Патрик

<https://orcid.org/0009-0007-1070-6946>

IHNATIŠIN Peter*** / IHNATIŠIN Peter / ИГНАТИШИН Петр

<https://orcid.org/0009-0007-4355-2576>

JAVORČÍK Patrik**** / JAVORČÍK Patrik / ЯВОРЧИК Патрик.

* **KORAUŠ Antonín - Dr. h. C. prof. Ing. Anton Corău, Dr., LL.M., MBA.** Academia Forțelor de Poliție din Bratislava, Republica Slovacă (Bratislava, Republica Slovacă). / **KORAUŠ Antonín, Dr. h. c. prof. Ing. Antonín Korauš, PhD., LL.M., MBA** Academy of the Police Force in Bratislava, Slovak Republic). Bratislava, Slovakia (Bratislava, Slovak Republic). / **КОРАУШ Антонин. Профессор, доктор философии, магистр права, MBA.** Полицейская академия в Братиславе, Словацкая Республика (Братислава, Словацкая Республика). **E-mail:** antonin.koraus@akademiapz.sk ; <https://orcid.org/0000-0003-2384-9106>

** **Mgr. LITTERA Luboš** - Institutul Economic al Academiei Slovace de științe (Bratislava, Republica Slovacă). / **Mgr. LITTERA Luboš** - The Economic Institute of the Slovak Academy of Sciences (Bratislava, Slovak Republic). / **ЛИТТЕРА Любош** - Экономический институт Словацкой академии наук (Братислава, Словацкая Республика). **E-mail:** littera.lubos@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0000-3239-2270>

*** **KRAUSPE Patrik** - Secretar de Stat, Ministerul de Interne al Republicii Slovace, Academia Forțelor de Poliție din Bratislava (Bratislava, Slovacia). / **KRAUSPE Patrik** - State Secretary, Ministry of Interior of the Slovak Republic, Academy of the Police Force in Bratislava, Bratislava, Slovakia. / **КРАУСПЕ Патрик** - Статс-секретарь Министерства внутренних дел Словацкой Республики, Полицейская академия в Братиславе (Братислава, Словакия). **E-mail:** patrik.krauspe@akademiapz.sk ; <https://orcid.org/0009-0007-1070-6946>

**** **Ing. IHNATIŠIN Peter** - Director al Departamentului de comunicare strategică (biroul ministrului de Interne), Academia forței de Poliție din Bratislava, (Bratislava, Slovacia). / **Ing. IHNATIŠIN Peter** - Director of the Strategic Communication Department (Office of the Minister of Interior), Academy of the Police Force in Bratislava, (Bratislava, Slovakia). / **Инж. ИГНАТИШИН Петр** - Директор департамента стратегических коммуникаций (Канцелярия министра внутренних дел) Академии полиции в Братиславе, (Братислава, Словакия). **E-mail:** peter.ihnatin@akademiapz.sk ; <https://orcid.org/0009-0007-4355-2576>

***** **JAVORČÍK Patrik** - Facultatea de Management, Universitatea din Prešov, Slovacia. / **JAVORČÍK Patrik** - Faculty of Management, University of Prešov in Prešov, Slovakia. / **ЯВОРЧИК Патрик** - Факультет менеджмента, Прешовский университет, Прешов, Словакия. **E-mail:** patrik.javorcik@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0000-5465-1325>

ABSTRACT:

LINKING THE QUALITY OF HUMAN CAPITAL AND THE STRUCTURE OF THE SLOVAK LABOUR MARKET: BALANCE AND PROSPECTS OF ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES

This paper examines the connection between the quality of human capital and the structure of the Slovak labor market, focusing on the effectiveness of Active Labor Market Policies (AOTPs). It highlights human capital as a dynamic set of knowledge, skills, and attitudes that contribute to productivity and adaptability in the workplace. The paper discusses how the quality of human capital is shaped not just by formal education, but by practical learning and transferable skills across sectors.

Connecting the Quality of Human Capital and the Structure of the Labor Market in Slovakia, focusing on the Balance and of overqualification where formal education doesn't translate into higher-value work. The paper identifies four key AOTP mechanisms-skills development, mediation, labor demand incentives, and support for disadvantaged groups-as essential for aligning skills with market needs.

Three policy scenarios are proposed: Status Quo, Skills First, and Inclusive Growth, each addressing these challenges. The paper concludes with recommendations for combining demand-side tools with centrally organized programs, ensuring that training outcomes are directly linked to real-world job performance.

Keywords: Human Capital, Active Labor Market Policies (AOTPs), Skills Development, Labor Market Structure, Overqualification, Regional Disparities

JEL Classification: J24; K 10, K33; K31

Universal Decimal Classification: 331.5; 349.2; 341; 330.1

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.09>

REZUMAT:

LEGĂTURA DINTRE CALITATEA CAPITALULUI UMAN ȘI STRUCTURA PIEȚEI MUNCII DIN SLOVACA: ECHILIBRU ȘI PERSPECTIVE ALE POLITICILOR ACTIVE PE PIAȚA MUNCII

Această lucrare examinează legătura dintre calitatea capitalului uman și structura pieței muncii slovace, concentrându-se pe eficacitatea politicilor Active ale pieței muncii (Aotp). Acesta evidențiază capitalul uman ca un set dinamic de cunoștințe, abilități și atitudini care contribuie la productivitate și adaptabilitate la locul de muncă. Lucrarea discută modul în care calitatea capitalului uman este modelată nu doar de educația formală, ci și de învățarea practică și de abilitățile transferabile între sectoare.

Conectarea calității capitalului uman și a structurii pieței muncii din Slovacia, concentrându-se pe echilibrul și supracalificarea în care educația formală nu se traduce în muncă cu valoare mai mare. Documentul identifică patru mecanisme cheie ale AOTP-dezvoltarea competențelor, medierea, stimulentele pentru Cererea de forță de muncă și sprijinul pentru grupurile dezavantajate-ca fiind esențiale pentru alinierea Competențelor la nevoile pieței.

Sunt propuse trei scenarii de politică: Status Quo, competențe în primul rând și creștere favorabilă incluziunii, fiecare abordând aceste provocări. Lucrarea se încheie cu recomandări pentru combinarea instrumentelor de cerere cu programe organizate la nivel central, asigurându-se că rezultatele formării sunt direct legate de performanța la locul de muncă din lumea reală.

Cuvinte-Cheie: Capital Uman, Politici Active Pe Piața Muncii(Aotp), Dezvoltarea Competențelor, Structura Pieței Muncii, Supracalificare, Disparități Regionale

JEL Classification: J24; K 10, K33; K31

CZU: 331.5; 349.2; 341; 330.1

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.09>

РЕЗЮМЕ:

ВЗАИМОСВЯЗЬ КАЧЕСТВА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА И СТРУКТУРЫ СЛОВАЦКОГО РЫНКА ТРУДА: БАЛАНС И ПЕРСПЕКТИВЫ АКТИВНОЙ ПОЛИТИКИ НА РЫНКЕ ТРУДА

В данной статье рассматривается связь между качеством человеческого капитала и структурой словацкого рынка труда, особое внимание уделяется эффективности активной политики на рынке труда (АОТПС). В ней человеческий капитал рассматривается как динамичный набор знаний, навыков и установок, которые способствуют производительности и адаптации на рабочем месте. В документе обсуждается, как качество человеческого капитала определяется не только формальным образованием, но и практическим обучением и передачей навыков из одного сектора в другой.

Соединяя качество человеческого капитала и структуру рынка труда в Словакии, уделяя особое внимание балансу и избыточной квалификации, когда формальное образование не приводит к более выгодной работе. В документе определены четыре ключевых механизма АОТР - развитие навыков, посредничество, стимулирование спроса на рабочую силу и поддержка групп, находящихся в неблагоприятном положении, - которые необходимы для приведения навыков в соответствие с потребностями рынка.

Предлагаются три политических сценария: "Статус-кво", "Навыки в первую очередь" и "Инклюзивный рост", каждый из которых направлен на решение этих проблем. В заключение статьи даются рекомендации по сочетанию инструментов, ориентированных на потребности, с централизованно организованными программами, гарантирующими прямую связь результатов обучения с реальной работой.

Ключевые слова: Человеческий капитал, Активная политика на рынке труда (АОТПС), Развитие навыков, Структура рынка труда, Избыточная квалификация, Региональные различия

JEL Classification: J24; K 10, K33; K31

УДК: 331.5; 349.2; 341; 330.1

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.09>

HUMAN CAPITAL: WHAT CONSTITUTES QUALITY

The starting point for our contribution is the understanding of human capital as a dynamic set of knowledge, skills, and attitudes that individuals can apply at work to bring measurable benefits-higher productivity, lower error rates, faster adaptation to change, and more stable career trajectories (Cedefop, 2014). The quality of human capital is therefore not synonymous with the level of formal education attained but arises from the combination of formally certified qualifications with proven learning outcomes and the transferability of skills between workplaces (Busemeyer & Trampusch, 2012). In other words, a "piece of paper" is only meaningful insofar as it corresponds to what a person can do in a specific work situation and how quickly they can integrate new knowledge into their performance (Autor & Dorn, 2013).

The Slovak labor market faces challenges such as demographic shifts, skill mismatches, and regional disparities. Sectors like industry, logistics, and healthcare require workers to possess more than just manual skills, leading to the issue a practical environment, the quality of human capital is reflected primarily in the time needed for training, in the stability of performance after reaching the standard, in the number and severity of errors, and in safety behavior in the workplace (OECD, 2019). Equally important is the degree of skill transfer: an employee with a high-quality "core" of competencies can, after a short period of training, move to a related role, cope with a change in equipment or work pace, and maintain the expected performance without long downtimes (OECD, 2015). Human capital understood in this way is also a predictor of wage premiums-not because the certificate itself guarantees a higher wage, but because high-quality and transferable skills reduce the employer's risk and increase confidence in the employee's performance (Herich, 2020).

The key concept is "practical learning": the ability to quickly absorb new procedures, handle work instructions and quality and safety standards, and translate them into everyday performance (Karšay, 2021). High-quality human capital is therefore more of a process than a state – it is created by a set of short, well-targeted training interventions that have clearly defined learning outcomes

and are directly linked to work tasks. It is this modularity and measurability that enable investments in skills to yield returns within weeks and months, rather than years.

LABOR MARKET STRUCTURE: SECTORS, PROFESSIONS, REGIONS

Whether investment in skills pays off ultimately depends on the structure of the labor market. In Slovakia, it is significantly shaped by three interconnected levels: sectoral, qualification-professional, and regional (Cedefop, 2014). At the sectoral level, we are seeing an increase in the technological complexity of production operations, pressure to standardize processes, and systematic compliance with safety procedures. Industry, logistics, electrical engineering, and automotive no longer require only manual repetition of tasks; there is a growing demand for workers who understand the basics of quality, know how to work with measuring instruments, records, and simple diagnostics, and who are able to move in a disciplined manner in the rhythm of the production line or warehouse (OECD, 2015). A similar transformation is also taking place in services, particularly in healthcare and social care, where an emphasis on professional practices is combined with communication, ethical standards, and digital record-keeping (Herich, 2020).

The qualification-professional level shows polarization in jobs: alongside routine activities, there is a growing proportion of non-routine tasks in which the ability to solve problems, interpret data, and safely operate equipment is crucial (OECD, 2019). Deficits are concentrated in maintenance, machine setup, quality control, logistics, and caregiving professions, with the transition to these roles often hampered by a lack of practical training (Autor & Dorn, 2013). At the same time, there is a phenomenon of overqualification, with graduates with formal education entering lower positions without their theoretical knowledge being converted into higher added value. This is a sign that the curriculum and teaching methods are poorly aligned with real-life work situations.

The regional level adds another layer of inequality. Agglomerations concentrate job opportunities and training capacities and can update educational content more quickly in cooperation with employers (European Commission, 2020). Peripheral regions, on the other hand, often struggle with transport accessibility, a sparse network of providers, and limited space for practical training. The returns on investment in skills therefore vary greatly from region to region – a course of the same quality will have a different effect where there is a workplace nearby for verification and entry, and a different effect where there is a lack of training places and employers ready to take on graduates (Slov-lex, 2024). These differences mean that the design of adult education must be locally sensitive: the same modules work best when they are directly linked to specific job offers and workplaces in each region.

AOTP INTERVENTION MECHANISMS

Active employment policies bridge the gap between the supply of skills and the demand for jobs (Cedefop, 2014). If they are to deliver real value, they must intervene throughout the chain – from the development of specific skills through accurate mediation to risk sharing at entry and the systematic bridging of barriers for disadvantaged groups (OECD, 2019). In practice, it has proven useful to consider four complementary mechanisms (Herich, 2020). The first is skills development, which should not consist of long, general courses, but rather short, clearly defined modules with measurable learning outcomes. Their quality is not demonstrated by their duration, but by the extent to which the participant can perform specific work tasks after completion (Cedefop, 2025). The second is mediation and counseling, which overlaps the mapping of the participant's competencies with the requirements of the workplace (Busemeyer & Trampusch, 2012). At this stage, it is important to test skills on real tasks and work with barriers to entry – from lack of transport accessibility to low confidence in digital tasks (Autor & Dorn, 2013).

The third mechanism consists of incentives for labor demand, i.e., tools that reduce the risk for employers during recruitment and training periods. Wage subsidies, trial work allowances, and mobility support only make sense if they are linked to the quality of training and ongoing performance measurement after hiring; otherwise, there is a risk that the support will simply replace normal recruitment without any long-term effect. The fourth mechanism is bridging for the disadvantaged-integrated packages that combine training with mentoring and accompanying services to reduce the risk of early departure in the first weeks of work. This is a critical period when

it is decided whether the investment in skills will translate into stable employment or be lost in a series of short and unanchored attempts.

The effectiveness of these mechanisms does not depend on the number of resources spent, but on the quality of the links between them. Skills development is meaningful when it is linked to a specific job in a specific company; mediation is valuable when it "sees" into real workplaces and is not just administrative matching; demand incentives make sense when they are linked to measurable progress in performance and not to the start of employment itself; and bridging for disadvantaged people is effective when it takes responsibility for the outcome and continuously adjusts the intensity of support as needed. It is precisely this kind of interconnected AOTP that allows the quality of human capital to be revealed not only in the classroom, but especially in practice where the added value that ultimately matters is created.

STRUCTURAL CHALLENGES OF THE SLOVAK LABOR MARKET

Demographics: smaller workforce, greater pressure on productivity. Demographic developments in the coming decade will significantly change the ratio between the number of economically active people and the number of jobs (Karšay, 2021). Younger generations are entering working life in smaller numbers, while the large post-war cohorts are gradually retiring (OECD, 2019). In the short term, this shift may manifest itself as "soft" unemployment – the rate of registered job seekers appears favorable because the labor market is absorbing almost everyone who is willing to work (Herich, 2020). In the medium term, however, the same demographics increase the economy's sensitivity to the quality of skills: every new hire must reach performance standards faster, make fewer mistakes, handle a wider range of tasks, and work safely in a more technologically demanding environment (Cedefop, 2014). Where companies have relied on long training periods or "catching up" on shortcomings in practice, there will be increasing pressure to shorten the adaptation curve and to clearly measure learning outcomes directly in the workplace (Cedefop, 2025). Demographics therefore do not just mean a smaller workforce; they also mean the need to shift the focus from the quantity of interventions to their quality and effectiveness – otherwise, the economy will grind to a halt due to a lack of practical skills (Busemeyer & Trampusch, 2012).

Skills mismatch and overqualification: when theory does not meet practice, it can look like this (OECD, 2015). Despite favorable unemployment figures, there is a chronic shortage of workers in technical and operational professions, logistics, maintenance, quality control, and care and nursing services (Autor & Dorn, 2013). Many of these positions do not require long academic studies, but rather a precise combination of practical procedures, safety habits, and digital micro-skills-reading work instructions, working with measuring instruments, recording performance in the system, identifying discrepancies, and communicating with supervisors (European Commission, 2020). On the other hand, there is the phenomenon of overqualification: graduates with formal qualifications occupy lower positions in which they are unable to convert their knowledge into higher added value (Slov-lex, 2024). This discrepancy is not only an economic loss; for individuals, it means frustration and slow career progression; for companies, it means uncertainty and higher supervision costs; for the education system, it means a challenge to link content to real work tasks (Cedefop, 2014). The root of the problem is often the weak "visibility" of the workplace in the curriculum-if competency profiles are drawn up from a desk rather than "from the machine," the result is courses that teach "about work" rather than "for work" In practice, this can be seen in the difference between a participant who completes a module with a clearly defined practical test (set a parameter, use a gauge, fill out a record, report a non-conformity) and a participant who has completed a general course with no measurable output (Cedefop, 2025). The former can be used immediately, while the latter needs additional weeks or months to reach the performance standard – and this is where the "hidden" cost of systemic inconsistency arises (OECD, 2019).

The geography of the labor market in Slovakia is uneven. Agglomerations are places where there is a higher concentration of job opportunities, training capacities, and technologically demanding workplaces. Thanks to a denser network of employers and providers, there are also shorter feedback loops between the demand for and supply of skills: course content is adjusted more quickly, practical training is more readily available, and graduates find jobs with less delay. Peripheral

regions, on the other hand, struggle with longer commuting times, a sparser network of providers, and a limited number of workplaces suitable for practical training. Even if the course itself is of high quality, its effect will quickly fade without follow-up practice: participants will acquire initial skills but will not anchor them in a real environment and will lose confidence and momentum after a few weeks. This regional asymmetry does not just require "more" training outside the centers; it requires an intelligent combination of training with mobility (transport, accommodation for short internships), temporary training hubs, and a "training in the workplace" model in cooperation with employers who have suitable workstations and instructors. While in cities it is sufficient to optimize the content and flow of participants, in peripheral areas it is crucial to build the infrastructure for practical learning and ensure that training ends with a specific job offer – not just a certificate.

Almost every profession today leaves a digital footprint-from scanning materials to record performance to working with simple diagnostic tools. The skills that were once sufficient to manually operate a production line are no longer enough; basic work habits are now complemented by "micro-digital skills": operating terminals, reading simple reports, entering data without errors, and working according to screens and notifications. It is these micro-skills that often determine whether a worker can handle the transition to a new workstation or whether they will be left behind with every change. For AOTP, this means that digital elements cannot be taught in isolation in an "IT block" – they must be incorporated into each practical module as a natural part of the task. The same applies to quality and safety: measurement, recording of non-conformities, 5S, working with standards – all of these are as fundamental today as knowing how to hold a tool. Where these elements are missing, training quickly becomes detached from reality and participants encounter barriers when they first meet a modern workplace.

Participation in adult education is not just about motivation. In practice, it is determined by trivial but decisive factors: transportation and commuting, childcare, household schedules, health limitations, lack of confidence in one's own learning abilities, and fear of digital tools. Each of these obstacles can prevent course completion or turn a positive career trajectory into a series of interrupted attempts. If we want AOTPs to have a real impact, they must take these obstacles into account in advance: plan courses in blocks that respect the realities of adult life, combine training with mentoring and coaching, offer a "soft landing" during the first weeks on the job, and add mobility measures as needed. The costs of these accompanying services are minimal compared to the loss of a participant; the added value in maintaining and stabilizing performance is essential.

What does this mean for policy design? Structural challenges-demographics, skills mismatches, regional disparities, digital quality requirements, and barriers to participation-together painting a consistent picture: it is not the number of hours that matter, but the ability to translate learning into performance at work. This has four implications for the design of interventions. First, training must be modular and linked to specific tasks, not general "subjects." Second, its quality must be demonstrated through practical testing and subsequent performance in the workplace – only then does it make sense to subsidize its expansion. Third, content must be updated in line with technology and regional demand, otherwise the investment will quickly depreciate. And fourth, barriers to participation are not an "add-on" but part of the design: without mobility, mentoring, and a reasonable schedule, even a good course becomes a wasted opportunity. If these principles are put into practice, demographic pressure can paradoxically become an opportunity-not because we are compromising on quality, but precisely because it forces us to deliver quality faster, more accurately, and more measurably than before.

ADULT EDUCATION INSTRUMENTS: TWO PARADIGMS AND THEIR INTERCONNECTION

When talking about adult education tools, let's start where their purpose is decided: with a specific participant and a specific workplace. Every adult who returns to learning brings with them a package of experiences, habits, and responsibilities. Every workplace has its own rhythm, standards, and tasks that must be completed on time and safely. If these two worlds do not meet, the result is a course that teaches but does not lead to work, or a job that waits but cannot accept a person because the final step in preparation is missing. Two complementary paradigms have therefore emerged in the Slovak AOTP system: demand-driven schemes, in which "money follows the participant," and

centrally provided professional programs, where the emphasis is on standards, scope, and direct links to employers. The tension between them is not a conflict, but a working hypothesis: if they can be linked, the participant retains autonomy and speed, while the labor market gains quality and predictability.

Demand-driven schemes, which include vouchers and, later, individual accounts, arose from a simple realization: adults know best when and in what format they can learn. In an environment where schedules are fragmented between shifts, family care, and often temporary jobs, the ability to choose a course, pace, and provider makes a real difference between participation and resignation. Practical experience shows that it is precisely the autonomy and co-responsibility of the participant that increases the completion rate. Those who choose the course themselves tend to be more persistent and better able to identify what they still need to learn. In many cases, these are not large, prestigious programs, but short, targeted modules that can be incorporated into life without dramatic changes: several weeks of practical training, evening or weekend meetings, blended forms with simple digital tasks. (Cedefop, 2025).

However, flexibility also has its limits. The course market is not inherently reasonable – without clear standards and feedback, attractive but low-efficiency programs that promise a lot and measure little will proliferate. Providers who are not required to demonstrate practical learning outcomes will shift their energy to marketing and formal certificates; participants who do not get the opportunity to try out their skills in the workplace after the course will lose momentum and confidence. Demand schemes must therefore be more than just the purchase of "course tickets." Their quality rests on three pillars: clear learning outcomes that are understandable to the employer; verification of these outcomes through practical testing and performance observation; and subsequent bridging to real work, whether in the form of an internship, trial work, or an agreed start date. Where this chain is not broken, demand-driven tools are seen in the best light: the participant arrives motivated, the provider teaches what will be done tomorrow, and the employer gets a person who only needs a short adaptation period. (OECD, 2015)

From the system's perspective, demand schemes are also important in that they "revitalize" the periphery. Thanks to vouchers or accounts, people from regions where there is not a large training market can afford to attend high-quality modules or combine online and practical training to overcome local limitations. If they also have access to mobility measures and mentoring for their first weeks at work, they will overcome barriers that would otherwise discourage them. Demand-driven tools are therefore not an elite solution for "academic types," but quite the opposite-if they are well designed, they can mobilize people who would never sign up for large, centrally organized programs.

Individual accounts take the demand logic one step further. Instead of a one-time "coupon" for a course, they create a permanent framework for regular adult participation in education. The account is not just a wallet, but also a mirror-it keeps track of completed modules, learning outcomes, and certificates that can be recognized for further advancement or career change. Ideally, the account is linked to career counseling, which is not an administrative obligation but a partnership discussion about what tasks a person wants to do and what they need to achieve this. The recognition of prior learning is also an added value: many adults have years of practical experience, but do not have a "piece of paper" that is visible to the system. If this experience is verified by an exam and transferred to a module, the path to the next step is shortened and resources are saved.

The strength of the accounts lies in the combination of autonomy and quality. Participants choose from a list of courses that have described learning outcomes and are approved according to minimum standards. Providers create the content but must prove that their graduates have succeeded in practice. Employers gain a partner who understands the language of work tasks, not just the names of subjects. And the state, which finances the account, finally has a compass: it can see what participants are learning, where it works, and where the content, methodology, or connection to the workplace needs to be improved. Individual modules can be organized into "micro-qualifications," which are no longer a random collection of certificates, but a logical path from an entry-level role to expanded competence or a supervisory position. If a performance contract mechanism is also

incorporated into this framework, an agreement that public resources will be evaluated primarily on placement and retention, not the number of hours retrained-the expense ceases to be a cost and becomes an investment with a clear return.

Individual accounts also discipline the "exchange market." Providers who pride themselves on quality finally can differentiate themselves from cheap and noisy marketing. Those who know how to teach using machines, simulations, or in cooperation with companies will gain a reputation that will carry over into future enrollments. Conversely, those who offer generic, poorly measurable programs will find that participants and employers are not interested in them. An account set up in this way is a market for quality: money follows results, not promises.

The second paradigm, centrally secured programs, has a different starting point. It arises where the market needs to prepare large numbers of people for clearly defined professions in a short period of time and where quality is key not only for productivity but also for safety. Imagine manufacturing plants, logistics hubs, or healthcare facilities struggling with repeated start-ups, high turnover, and inconsistent standards. This is where a centrally organized program makes sense, as it can ensure the same quality of content, the same training methodology, and the same method of skills verification across regions. In cooperation with employers, work tasks are defined, modules and practical tests are derived from them, and training logistics are created – where to teach, who to teach, on what machines, and in what stages. The result is a "product" that can be deployed in various operations with minimal adjustments and that reduces the risk of errors and accidents when new employees join the company.

Such programs excel where they pay to invest in training infrastructure. Simulators, model workplaces, inter-company centers, and school workshops modernized in partnership with companies are guaranteed to be used and provide a return on investment in a centralized model. Project management is equally important: cohort scheduling, recruitment, support services, coordination with job starts. Centralized programs are measured not by paperwork, but by start-ups-if they come into production at the right time and with the right quality, they will relieve supervisors, reduce errors, and break the vicious cycle of turnover.

Of course, their strength can also be a weakness. If content is not updated at the pace of technology, it becomes rigid. If coordination does not penetrate the regions, the program remains a "head without legs." And if the most important link is lost-the agreement with employers about who and for what we are preparing-then even central provision turns into another school without jobs. Therefore, it proves effective for central programs not to be isolated but embedded into a living ecosystem: collaborating with schools and centers, utilizing workplace training, sharing trainers and instructors with industry experience, and regularly calibrating assessments with employers.

When we combine these two paradigms, a third-practically applicable-paradigm emerges. Through an individual account, the participant creates their own learning plan and selects the module they lack; if it concerns a profession where the market requires a standard, the module comes from a central program, and its verification carries the same weight in Bratislava as in Humenné. The provider is motivated to teach what the market values, because the results are visible and comparable. The employer receives exactly what was requested: not an anonymous certificate, but a person who master's a specific task, has demonstrated it in an assessment, and can deliver it at the operational pace. Public policy, in turn, stops counting training hours and begins counting careers-how many people were employed, how many stayed in position, how much their wages increased, and how much oversight and rework costs decreased.

In this combination, the false dilemma of "freedom" versus "standard" disappears. An adult does not lose autonomy when choosing a module from a list; rather, they gain confidence that their time and energy will not be wasted. And the state does not lose flexibility by insisting on practical assessment and monitoring outcomes; on the contrary, it gains data that allows for rapid course adjustments, redistribution of capacity across regions, and appropriate reward for quality. In such a system, the budget behaves intelligently: demand-side instruments cover diverse needs and individual pace, central programs maintain the backbone of quality in professions where errors are most costly, and both rely on the same principles of measurement and workplace collaboration.

HOW DO SKILLS TURN INTO WORK?

The central question of any skills policy is the transformation of learning into performance. It is not enough to train “general” competencies; what matters is whether, at the precise moment and place, they are converted into a mastered work task. The mechanism of linking skills begins not in the classroom, but in the workplace: tasks, production line timing, safety procedures, qualitative tolerances, and the way the team resolves conflicts creates a real demand for skills. Only then does it make sense to assemble a curriculum, choose didactics, and design an assessment. If this order is reversed, “courses about work, not for work” are created-and the system sets itself up for disappointment for both applicants and employers. (Busemeyer & Trampusch, 2012).

Transitions and Reskilling: Shortened Bridges Between Professions The second component of the mechanism is managing transitions-between sectors, technologies, and career levels. A typical practical example shows an administrative worker who, after a reorganization, decides to reskill into manufacturing; a warehouse employee moving toward machine setup; or a caregiver aiming to transition into more specialized nursing care. All three cases share the need to identify what the individual already knows and what is missing, then construct a “shortened bridge” from modules that specifically fill the missing elements. Recognition of prior learning gives these bridges strength-if someone has already worked for years with record-keeping, occupational safety, and team communication, it would be wasteful to teach them these again. Instead, the focus is on the critical, new elements: measurement and tolerances, basics of setup, diagnostics, ESD standards, and recording into the specific system.

High-quality reskilling does not feel like going “back to the start” but is a targeted, time-efficient shift. Ideally, it follows the 70–20–10 learning rhythm: seventy percent of learning occurs on-the-job, twenty percent through coaching and feedback, and ten percent through structured training. This ratio is intentional-it reflects the fact that we learn most effectively in situations that carry risk, responsibility, and real pressure for quality. At the same time, a space is needed where a task can be broken down into steps calmly and understood why it is done in a particular way. Thanks to this approach, transitions are shortened: instead of a six-month “wandering” between roles, a person stabilizes in the new role within a few weeks, and the team does not lose momentum.

Managing "soft" elements of work in transitions. A change in profession often means a change in identity, an administrative worker becomes part of a team, a caregiver transitions into a role with specific responsibilities. Mentorship and working trials, therefore, are not cosmetic; they are a safeguard to ensure that the new team member does not face cultural barriers. When there is someone to answer trivial questions and legitimize the slow first days, the chance of a successful transition increases-not only on paper but also in the individual’s mindset.

Inclusion in practice: bridging barriers as part of expertise. The third pillar of connection is overcoming barriers that may not seem directly related to expertise but, in practice, determine success. Transportation, childcare, health limitations, fear of digital tools, or low self-confidence after prolonged unemployment-these are all small stones that even a well-designed course can trip over. Field experience clearly shows: if these barriers are not identified and removed in advance, they increase early departures, delay onboarding, and reduce retention after the first weeks at work. Therefore, module design must include "soft infrastructure": reasonable schedules for adults, the possibility of blended learning formats for theory, short training windows aligned with schedule changes, a mobility contact point, and clearly agreed-upon steps for the first days on the job.

Inclusion also extends beyond disadvantaged groups. In modern workplaces, working in multicultural teams, with people of various age charts and educational backgrounds, is the norm. Training that accounts for this build’s communication protocols, clear escalation procedures, shared "minimums" of digital literacy, and rituals for quality and safety, which ease cooperation. Thus, the quality of human capital also gains an organizational dimension: it’s not just about what the individual knows, but how their skills "fit" into the team and process without unnecessary friction.

The fourth, concluding element of the mechanism is measurement and calibration. Without these, even well-designed modules will gradually detach from reality. After each cohort and every new hire, a quick check should follow how long did it took for the newcomer to meet the

standard, how many discrepancies were related to their work, how many interventions were required from the mentor, how quickly they adapted to digital record-keeping, and which steps caused them the most difficulty. These data are not meant to find the culprit but to improve the content: if a recurring issue arises with measurements, practical exercises will be intensified, and the assessment will be adjusted; if digital record-keeping stalls, short drills will be integrated into each module; if onboarding time at a specific workplace is prolonged, the training will be adjusted to match its pace.

Calibration also has an external dimension. When the same module is implemented in different regions, it's crucial to maintain the same standard. Shared assessments, instructor rotations, result comparisons, and peer reviews among providers prevent the "dilution" of quality and simultaneously create a community of practice that exchanges small improvements. This interconnected system prevents skills from stagnating in a certificate-it keeps them alive in the rhythm of the workplaces.

The mechanism for linking skills and work can be summarized as a cycle. It starts in the workplace, continues in the course, and returns to practice with feedback. At the core of the cycle are three simple principles: first the task, then the module; first the proof, then the certificate; first the retention, then the celebration. When programs are designed and active labor market policies are set according to these principles, courses stop being a "promise of the future" and become an investment with immediate effects-effects visible on the production line, in the warehouse, in departments, and on the pays lip.

EMPIRICAL OBSERVATIONS ON EFFECTIVENESS AND COST-EFFECTIVENESS

The chapter on effectiveness and value for money must begin with a sober acknowledgment: no instrument is a panacea, and outcomes vary across professions, regions, and providers. Nevertheless, several solid patterns can be identified that occur so often in practice they become a reliable decision-making map. The first pattern is the relatively high completion rate in demand-side schemes-adults who choose a course and organize their life around it usually completes it. The second is a solid but heterogeneous short-term placement: about half of the graduates find a job within six months, with better outcomes for modules closely linked to employers and specific tasks. The third pattern is the higher predictability of centrally organized programs in professions where safety, quality, and technological routines are critical-where errors are prevented from the first day, even at the cost of more precise and prolonged training.

If we look more closely at what drives the completion rate, we discover the role of autonomy in demand-side schemes. A participant who chooses the module, format, and pace enters the course with clear interest. However, completion is not just a matter of motivation; equally important is the technical "mirror" of the course: learning outcomes must be framed as work tasks, and the assessment must simulate reality. In courses where what is tested is what will be done on Monday on the shift, dropouts are fewer, and the progress is smoother. Where the final exam tests only verbal knowledge, the number of "paper successes" grows, which quickly fade after placement in long retraining periods.

Short-term placement within six months is sensitive to two factors: timing and contact with practice. Timing means that the module must end when job openings are genuinely available. Contact with practice means that the participant had the opportunity during the course, even briefly, to work in rhythm and under safety supervision. If these conditions are met, the transition from class to the workplace is quick, and the "energy" of the course is not lost. If the course ends during a recruitment slump or without being linked to a specific workplace, the graduate returns home with a fresh skill they have nowhere to solidify. After a few weeks without practice, the skill weakens, self-confidence drops, and statistics shift to lower placements.

Centrally organized programs come into play precisely where timing and quality are critical. When cohorts, exam dates, production ramp-ups, and mentors are agreed upon in advance, the onboarding curve is smoother and more predictable. This does not mean that centrally organized programs are better "in general"-it means that in professions with higher technological and safety demands, they provide a more stable bridge between the course and the first shift. Their added value

is also shown in "corner" metrics: not just in the initial placement, but in reduced error rates during the first weeks, shorter time to reach standards, and fewer supervisor interventions. All these are items that reflect on the sensitive operational costs-waste, complaints, and the time the team spend "catching up" instead of planned production. (Autor & Dorn, 2013)

Looking at cost-effectiveness brings another important distinction: the difference between the nominal price of the course and the total economic costs for the system. Demand-side schemes tend to have lower nominal costs per participant and minimal overhead on the side of the public support provider. However, if the content is generic, lacks practice, and lacks follow-up job-matching, hidden costs quickly shift to the employer-longer onboarding, higher error rates, and turnover. Centrally organized programs are nominally more expensive and administratively more demanding, but in professions where quality and safety are paramount, they save where the company hurts the most. The crucial factor is not the total sum, but where the savings occur: if we save on the course budget but lose in the first three months of production, the system loses.

In terms of heterogeneity of outcomes, the greatest differences occur between professions, not instruments. Short administrative and service modules achieve faster placement, but their wage premiums are modest, and retention is more sensitive to workplace quality. Technical and operational modules that involve real practice on machines and diagnostics require more preparation, but they bring higher stability and wage dynamics. In healthcare and caregiving, quality is critically dependent on practice and supervision; without them, the course is hard to turn into safe, ethically grounded performance. So, when asking "which tool is more effective," the more accurate question is: "for which professions and under what conditions?"

When we shift our attention from placement to retention, another regularity emerges. The first three months on the job are fragile for everyone, not just disadvantaged groups. This period is when habits break, quality rituals are established, and the safety culture is anchored. Programs that provide a "soft landing"-short mentoring, accessible coaching, the opportunity to consult minor questions-have an edge in retention statistics. These are not large expenditures; they are concentrated resources at the right time. Both sides benefit from retention: the worker gains tempo and certainty, the employer gains team stability and training return. From a public policy perspective, this is the cheapest insurance against investment loss-every premature departure sets the whole chain back a step.

When considering value for money, we often ask about "deadweight" and "substitution" – whether the transition into work would have occurred even without support, or whether the subsidy displaced another candidate. Strict targeting discipline helps here: if the instrument is directed towards professions and regions with proven shortages, and if the support is linked to training quality and post-placement outcomes, the risk of deadweight is reduced. This applies equally to demand-side and centrally organized programs. It is crucial to differentiate between "course as a service" and "course as an investment": the former increases activity and possibly motivation, while the latter demonstrably changes career trajectories and performance numbers on the production line or in departments. Public support makes sense when it buys the latter.

Special attention should be given to the issue of measurement. Tracking only the number of participants and completion is tempting for simplicity, but it is misleading. Without indicators of placement, retention, and wage dynamics, we remain at "outputs" rather than "outcomes." Practice shows that it is meaningful to read these metrics in relation to the profession, module type, and provider quality. This creates the "thermometer" of the system, which reveals not only where things are going well but, more importantly, where the content, didactics, or connections to workplaces need to be changed. This type of measure also protects fair competition: a provider investing in quality will finally stand out from those focusing on low prices and "paper" results.

Finally, empirical observations confirm that the highest returns come from programs that combine three elements: modular content derived from the work task, practical validation in a setting close to real operations, and an agreed transition into work. In such a setup, even demand-side schemes deliver predictable outcomes, and centrally organized programs do not lose flexibility. The costs of a unified course registry, minimum standards, external evaluation, and brief mentoring

are returned everywhere they have been implemented-not in abstract indicators but in the specific hours of supervisors that can be devoted to improving the process instead of firefighting the initial challenges of newcomers.

If we were to summarize this chapter in one sentence, it would be: Effectiveness and cost-effectiveness are not inherent qualities of the tool but qualities of its connection to the workplace and its honest measurement. Where the three basic rules are applied-first the task, then the course; first the proof, then the certificate; first retention, then billboards, the investment in skills transforms into added value, visible on the production line, in the warehouse, in the clinic, and on the pays lip. And that is precisely the transformation we are aiming for.

SCENARIOS FOR SKILLS AND EMPLOYMENT POLICIES

The second half of the text opens with a forward-looking view. Scenarios are not prophecies but working maps: they summarize crucial shifts that could occur if we choose a specific combination of tools and priorities today. In our case, there are three paths. The first, conservative scenario, maintains the current setup and relies on the labor market "somehow" absorbing the differences in skill quality and availability. The second shifts the focus to skills as the core of policy-not in declarations, but in the everyday management of content, quality, and outcomes. The third broadens the scope to inclusion and aims to turn "hard cases" into success stories, thereby expanding the number of people who can retain and grow in their jobs. Each scenario has its own logic, management demands, and risk profile.

The "Status Quo" scenario appears attractive at first glance, as it does not require large systemic changes. Demand-side schemes continue at their current pace, centrally organized programs are implemented ad hoc where the pressure is greatest, and indicators are primarily read at the input stage-number of participants, hours of training, completion rates. In times of favorable demographics and low unemployment, this regime even creates the illusion of efficiency: courses fill up, certificates are issued, people move through the labor market. However, upon closer inspection, old weaknesses surface. The disparity in quality between providers remains large, and without a unified registry and minimum standards, distinguishing good from average is difficult. Links to workplaces are uneven: in urban centers, transitions and reskilling in practice take less time, while in peripheral areas, newly acquired competencies quickly "evaporate." The biggest risk comes with technology: content that does not evolve with operational rhythms becomes outdated and turns into a well-meaning but costly ornament. In this scenario, regional disparities will grow faster, and a stark difference will emerge between professions where quality is measured and those where "paper" is enough. If we imagine 2035 continuing with today's habits, we will see a labor market functioning "on average"-many people will be retrained, but the retention rate after three to six months will improve only slowly, wage premiums will be modest, and companies will incur high supervision and adaptation costs. This is not a crisis, but it is clearly a wasted opportunity.

The "Skills First" scenario reverses the order of steps and, with it, the focus of measurement. Policy begins not with budget chapters and course categories but with work tasks and competency maps, from which modular content and methods of verification are derived. Demand-side instruments, whether vouchers or individual accounts-remain the backbone of adult participation, but the course list is filtered through uniform criteria and outcome agreements. Providers who demonstrate quality in practice are given more space and predictable support, while those who rely on marketing and formal certificates naturally shift to the periphery. Centrally organized programs are planned and in partnership with employers in professions where errors hurt the most - safety, quality, or reputation. Their content is recalibrated annually based on operational data, exams are shared across regions, and instructors rotate to maintain a common standard. Meanwhile, "soft infrastructure" is strengthened: mentoring in the first weeks of work, short internships during the course, accessible mobility support, and reasonable schedules for adults. The result is not an immediate miracle, but a steady shift across all meaningful metrics: time to reach the standard decreases, error rates during ramp-up decline, retention after six- and twelve-months increases, and in higher-value professions, noticeable wage premiums start to appear. The budget does not need to grow dramatically; it rather shifts from passive items and blanket subsidies into quality modules, provider assessments, and brief post-placement coaching. The biggest challenge in this scenario is

discipline: without regular measurement, without publishing results, and without the willingness to move capacity between regions, its benefits will dissipate. But if discipline is maintained, 2035 will be seen as the moment when "courses" became real bridges-shorter, sturdier, and leading directly to where the work is.

The "Inclusive Growth" scenario builds on the second but broadens it to ensure that skills policy does not just concern "maybe-it-will-work" cases but also those facing multiple barriers. Its ambition is both simple and radical: to transform groups that today are filtered out by the long-term unemployed, young people without work history, people over fifty with worn-out professions, and parents returning after a long break-into regular recipients of quality training, mentoring, and supported employment. In practice, this means that the course is not offered as an isolated service, but as part of a package that includes barrier diagnostics, short trial days, agreed-upon adjustments for childcare or transport, and especially coaching that the individual can rely on during the first weeks on the job. Employers enter into partnerships not for the subsidy, but to reduce risk: they know that the newcomer is supported by a team that will not let them "fall" during the first disagreement. In the regional dimension, this scenario creates vibrant bridges between schools, training centers, and companies: "micro-clusters" form where modular content is quickly adjusted to needs, and providers share trainers, workplaces, and testing protocols. From a macro perspective, it changes not only employment statistics but also the structure of the labor force. The segment of people previously considered "unemployable" returns to the core of production and services, thereby expanding the workforce during demographic decline. It is not free of charge-accompanying services and mentoring cost something-but the return on investment is reflected in retention and team stability, which businesses can precisely quantify.

These three scenarios are not impermeable boundaries; they represent three points on a triangle, between which reality will move. What is crucial is the contractual and data habits we build in the meantime. In the "status quo" mode, many things can be improved without a legislative revolution-it is enough to start reading indicators around the corner and make them public so that quality rises to the surface. In the "skills first" mode, it is essential to learn to adjust courses faster than before: instead of multi-year cycles, annual recalibrations will suffice if based on evidence from practice. And in the "inclusive growth" mode, it is important not to turn integration into a bureaucratic tower-simple but reliable links work best, where each partner has a clear role, contact, and responsibility.

The three scenarios all require a decision on where the focus should lie. If we choose the first, we will pay "the old way" and leave the rest to regional improvisation; results will depend on local leaders and whether the right people meet at the right time in the region. If we choose the second, we will need to shift part of the budget towards content quality, provider assessments, and results-based contracts; the administration will temporarily become more complex, but the budget will start to behave like an investment. If we choose the third, we will also add accompanying services and mentoring to all the above; the cost per participant will increase, but the cost of early departures and turnover will decrease. In any case, it is worth setting up a "safety brake" in the form of pilots: before rolling out the new model across the entire country, we will test it in two or three different regions and adjust it based on data, not impressions.

If we had to choose a single image to describe the difference between the three paths, it would be the way skills are approached. In the "status quo," we buy hours and hope they will turn into performance. In the "skills-first" approach, we buy evidence-practical learning outcomes and post-placement stability-and see hours to an end. In the "inclusive growth" model, we make this logic a public rule for everyone, including those who face objectively greater challenges. The year 2035 will look the way the rules we start applying today do: whether we will measure what matters in skills policy and whether we will have the courage to move resources to those who can deliver the difference between a course and a job. If we do, the "scenario" will stop being a hypothesis and will become a description of reality.

RECOMMENDATIONS FOR BALANCING THE PORTFOLIO OF ACTIVE LABOR MARKET POLICIES

If skills policy is to bring measurable improvements in employability, wage premiums, and team stability, it must follow a simple rule: invest in what can be practically proven. In the Slovak context, this means bringing demand-side tools closer to centrally organized programs, so they complement each other's weaknesses and share the same quality principles. The first step is to adopt a combined financing model, where individual accounts and vouchers remain the gateway for adults to learn, but their use is tied to courses with clearly defined learning outcomes and proven transitions into practice. Simultaneously, centrally organized programs will be planned for professionals with high demands on safety, quality, and technological discipline, ensuring a unified standard for content and exams across regions, agreed upon from the start with employers. This dual track is not duplication; it is a sensible distribution of risk between participant autonomy and quality assurance in sensitive sectors.

The second pillar is result-based agreements. Public support makes sense if it buys outcomes, not just activity. Instead of counting training hours, contracts should be made with providers and their corporate partners, setting predefined success thresholds—placement within three, six, and twelve months, retention after six months and one year, and where applicable, wage dynamics. Contracts should account for risk-sharing: if a provider delivers above-average results in challenging professions or regions, they receive a bonus; if they consistently fall below the agreed threshold, a corrective plan or natural exit from the publicly supported list follows. This system motivates honest module design, stronger links to workplaces, and ongoing work with participation barriers.

To prevent quality from being reduced to impression, the system needs a unified course and provider registry with common minimum standards. The registry is not just a catalog; it is a "living meter" of quality, where each course has a description of learning outcomes, methods of practical verification, workplace or simulation training availability, and historical outcomes of graduates. Combined with external evaluations and simple audits, it will naturally create an environment where good providers emerge at the forefront, and marketing without substance loses ground. The registry should also be followed by public transparency: publishing aggregated outcomes by profession and region, so that participants and businesses can see where things are going well and where changes are needed.

Another key element in the puzzle is the system's ability to see the demand for skills in real-time. "Skills intelligence" should not be a crude list of occupations with shortages, but a regularly updated image of work tasks, technologies, and safety and quality requirements. From this data, content updates, cohort planning, and decisions are made about which professions require central provision and which can be handled by demand-side mechanisms through individual accounts. It is also meaningful to link these to qualification standards and occupational profiles to prevent the creation of parallel worlds between what is taught and what is recognized.

OPERATIONAL IMPLEMENTATION MAP

While the previous sections of the article showed the "why" and "what," we now focus on the "how." Implementing a portfolio that combines demand-side tools with centrally organized programs and relies on result-based agreements requires precise choreography. A one-off decision about the budget is not enough; a sequence of steps is needed in which content, capacity, data, partnerships, and communication move simultaneously. If these can be kept in sync, the system will stop generating "projects" and start producing stable results.

Management and Responsibilities: Who is the "Owner" of What?

At the beginning, clear management architecture is required. Instead of dispersed decisions and parallel initiatives, implementation must have one "owner" at the Ministry of Labour level responsible for coordination and outcomes, and one "partner" at the Ministry of Education level, ensuring the connection to the curricular side, practice centers, and qualification standards. On their shared table are three key maps: the map of professions and work tasks to be covered by modular courses; the map of providers and training workplaces with which result-based agreements are made; and the map of regional priorities, which decides where capacities will expand and where demand can be redirected through individual accounts. In this model, public employment services

act as coordinators "on the ground" – they know employers and job seekers, can align start dates, and support participants in the first weeks of work. Schools and training centers act as curators of methodology and quality; employers are the guarantors of reality, as they define work tasks, tolerances, and safety frameworks. These divided roles do not take away anyone's competencies but sharpen them: everyone knows what they need to deliver and how it will be measured.

PILOT – CALIBRATION ON A SMALL SCALE BEFORE FULL IMPLEMENTATION

Before the new model is scaled, it is necessary to conduct a "trial season" in different conditions. A meaningful composition of pilots includes at least three regions: an urban area with a high concentration of jobs and providers, an industrial region with strong manufacturing, and a peripheral region with sparse infrastructure. In each of them, two or three professions of varying difficulty will be tested—such as logistics and entry-level manufacturing roles, machine setup or quality control, and a selected service profession. The pilot has clear milestones: defining competency maps and modules, selecting providers according to minimum standards, preparing training workplaces, recruiting cohorts, ongoing measurement, and comparing results. After the first two cohorts, the content and exams will be calibrated—not based on feelings but on the time to reach the standard, error rates during the ramp-up, and retention after three and six months. Thanks to the pilot, details that often determine success will also be adjusted: schedules for adults, transportation logistics, mentoring formats, or how digital micro-skills are integrated into practical modules.

REGISTER AND DATA: FROM CATALOG TO LIVING QUALITY MEASURE

Without a reliable data layer, even good design remains blind. The course and provider registry should not just be a list of names; it is a "living meter" of quality. Each module carries three types of information: a description of the work tasks and learning outcomes it covers; the method of practical verification, including exams or observations in real operations; and the history of graduate results—placement, retention, and, where appropriate, wage dynamics. These data are updated at regular intervals and are comparable across regions and professions. Employment services and providers have a simple interface for entering and checking data, while schools and training centers exchange methodological improvements and calibration notes through the registry. In the background, a small analytical team ensures the integrity of the data, revealing inconsistencies and issuing quarterly summaries—not as a bureaucratic ritual, but as a working tool for adjusting content and capacity. The publicly available part of the registry serves participants and companies: they can see what is being taught, the learning outcomes, and overall success rates. Transparency here is not the end goal; it is a tool that pushes the market towards quality.

RESULT-BASED CONTRACTS: A FAIR GAME FOR ALL

To turn public money into results, the philosophy of contracts must also change. Instead of payments for hours or "headcounts," we direct support where placement and retention are proven. The provider and their corporate partners sign an agreement that outlines the course content, the method of the exam, and expected metrics after placement. The contract also respects the difficulty of the profession and region—the bar is the same in principle, but success thresholds may vary slightly based on objective conditions. The bonus-malus system is simple and predictable: above-average results mean better placement in the registry and quicker access to further cohorts, while repeated underperformance leads to a corrective plan or temporary suspension of support. The goal is not to punish but to maintain fair rules that protect both the participant and the employer from low-quality outcomes. Contracts also include a minimum level of "soft landing" after placement—short mentoring and accessible contact to reduce the risk of early departure during the most critical period.

CAPACITY AND METHODOLOGY: WHO TEACHES AND WHAT THEY TEACH

Content and data are not enough without people and workplaces capable of teaching "for real." Therefore, implementation involves a dual capacity boost. On the people side, it involves building a core group of instructors and trainers who master adult education didactics, can work with heterogeneous groups, and have direct experience with the workplace for which they are preparing. Instructor rotation between regions and joint exams maintain a unified standard. On the

infrastructure side, training workplaces are built or modernized-at schools, regional centers, and industry partners-to simulate real conditions: the same types of equipment, the same work instructions, and the same safety protocols. In each region, a "hub" is created to coordinate cohort schedules, share equipment, and facilitate agreed-upon internships directly in operations. The same module thus appears credible, whether it is implemented in the regional capital or in a smaller district center.

INCLUSION AND ACCOMPANYING SERVICES: SMALL INVESTMENTS, BIG IMPACT

The operational plan also includes a thin but solid layer of support that addresses participation and onboarding barriers. Every course includes a minimum "network": options to adjust schedules for adults, short digital drills integrated directly into practical modules, contact for questions, and simple mobility support where distance threatens to be a barrier. For disadvantaged groups, mentoring during the first weeks of work is added, and, if necessary, coordination with providers of social and health services. These will not create expensive programs; on the contrary, these small investments best protect the main investment in content and training.

COMMUNICATION AND CHANGE: ENSURING THE SYSTEM KNOWS WHAT IS CHANGING AND WHY

Every change requires explanation not only in presentations but also in the everyday language of the people working in the system. Therefore, implementation includes a simple communication plan: explaining to participants what learning outcomes mean and why they are tested "as in work"; providing clear guidelines and examples of good practice to providers; showing employers how their feedback is reflected in the content and how the onboarding process can be planned sensibly. Communication also maintains realistic expectations- the goal is not to "solve" the labor market but to transform part of today's training into reliable bridges to work and maintain their quality over time.

BUDGET AND TIMELINE: REALLOCATION INSTEAD OF EXPANSION

Financing is based on the principle of reallocation, not expansion at all costs. Some funds are shifted from passive, hard-to-measure expenditures to content quality, external evaluation, the registry, and brief post-placement mentoring. The timeline includes a zero year for preparation (competency maps, provider selection, adjustments to training workplaces), a year of pilots and the first annual calibration, followed by expansion where the data confirm return on investment. In every phase, a simple rule is followed: measure first, then expand.

Operational Implementation Map in this form is not a "big leap" proposal, but rather a precise breakdown of small, disciplined steps. Each of them has its reason: the management architecture maintains accountability, the pilot protects against costly mistakes, the registry and result-based contracts give quality players space and weak ones a mirror, capacities and methodology turn content into reality, and the thin layer of inclusion maintains the investment in the most fragile period. If this order is maintained, even the seemingly abstract slogan "skills for work" will take on a concrete form: in every region, there will be modules taught on equipment like that used on shifts, with exams that simulate the first week of work, and they will conclude with an agreed transition into employment. At that point, it will be clear that we have moved beyond words and into everyday practice.

CONCLUSIONS

Analysis of Demand-Side Tools and Centrally Organized Programs

The analysis showed that demand-side tools and centrally organized programs are not alternatives, but complements. The former brings speed, accessibility, and autonomy for adult participants, while the latter maintain a unified standard in professions where errors are critical in terms of quality, safety, or reputation. The combined model works when both paradigms share the same quality rules: clear learning outcomes, practical verification, transition into work, and accountability for retention. Where this "common grammar" is established, it doesn't matter whether someone gained the skill through an individual account or a central program-the important thing is that they can safely and reliably perform the task where the economy needs it.

Structural Challenges of the Slovak Labor Market

The structural challenges of the Slovak labor market-demographics, regional disparities, qualification mismatch, and increasing demands for digital skills, quality, and safety-shift the focus from quantity to quality and from declarations to evidence. The demographic decline in the workforce is, in this sense, a paradoxical opportunity: it forces us to shorten transitions, strengthen measurement, and concentrate public resources on interventions that demonstrably lead to productivity, wages, and team stability. If we manage to maintain discipline in the small things-describing work tasks, designing exams that mimic the first week of work, brief mentoring after placement-we will gain a return on investment that no "big reform" can deliver by itself.

Key Elements: Data Layer and Course Registry

A key element is the data layer. The course and provider registry with common minimum standards and transparent results is not a bureaucratic add-on, but the backbone of trust. It creates a fair environment where quality naturally and quickly prevails. Equally important is maintaining an annual rhythm of content calibration based on feedback from operations-technology changes faster than curricula, and only regular content updates will prevent good modules from becoming nice but outdated documents.

Inclusion

Inclusion plays a special role. A policy that combines training with mentoring, short trial work, and accompanying services is not an "extra social program" but an insurance for the return on public investment. The first weeks at work are critical for retention and, thus, for whether the investment in skills transforms into stable performance and wage premiums. When participation barriers-transportation, childcare, digital skills-are addressed in advance and systematically, the risk of premature departures decreases across all groups, not just "hard cases."

Limits of the Proposed Approach

The limits of the proposed approach-heterogeneity of regions and providers, the risk of ranking without context, budget cyclicalities, and project fatigue-are real. They can only be tackled through routine: pilots in different conditions, instructor rotation and joint exams, leveling the playing field in peripheral regions, and robust yet simple result-based contracts that share risks and reward real impact. A system built on people and workplaces will survive political cycles only if its "fixed points"-standards, registry, methodologies, training workplace remain neutral and useful for everyone who uses them.

Practical Message

The practical message of this text is modest yet challenging. It doesn't require exceptional budgets or revolutionary declarations; it requires a proper sequence of steps that begin at the workplace, move to the course, and return with evidence. If these steps can be maintained in sync, the portfolio of active labor market policies will stop being a mix of good intentions and will become an investment plan with clear returns: fewer mistakes and faster ramp-ups in operations, more stable jobs, better wage premiums, and smaller regional disparities.

Looking Towards 2030-2035

Looking towards 2030-2035, we are not faced with the question of whether we need "more training," but whether we can teach in such a way that it is reflected in the result on Monday morning. Where skills policy moves from a discussion about tools to discipline in execution-first the task, then the module; first the proof, then the certificate; first retention, then celebrations-human capital will stop being measured by paper and will begin to be measured by work. And this is where the connection between the individual, the labor market, and public policy is most crucial.

REFERENCES:

1. Autor, D. H., Dorn, D. (2013). The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market. *American Economic Review*, 103(5), 1553-1597.
2. Bennett, R., Ashton, D. (2007). The role of skills in the economy: Evidence and implications for vocational education and training. *International Journal of Training and Development*, 11*(2), 73-84.

3. Busemeyer, M. R., Trampusch, C. (Eds.). (2012). *The Political Economy of Collective Skill Formation*. Oxford: Oxford University Press.
4. Cedefop. (2014). *Terminology of European education and training policy: A selection of 130 key terms*. Luxembourg: Publications Office of the EU.
5. Cedefop. (2025). *Slovakia – Skills forecast 2025. Prognózy dopytu po zručnostiach a potreby prechodu medzi povolaniami*.
6. European Commission. (2020). *The European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Brussels: European Commission.
7. Herich, J. (2020). *Forecast of the development of secondary schools by 2025*. Bratislava: CVTI SR.
8. Karšay, A. (2021). *Structural and cyclical influences on the unemployment rate*. NBS Research Study 1/2021.
9. Malíček, V. (2018). *The issue of the definition of the term terrorism*, In: *Police Theory and Practice* No. 2/2018. Bratislava, Center for Printing Services of the Ministry of Internal Affairs of the Slovak Republic. pp. 5 -16. ISSN 1335-1370
10. Malíček V. Gombár, M., Šišulák, S., Cíhová, M., Krásna, P. (2024). *Propaganda and disinformation in the Slovak and Czech Republic*, In: *ENTREPRENEURSHIP AND SUSTAINABILITY ISSUES* ISSN 2345-0282 (online) <http://jssidoi.org/jesi/>, Volume 11 Number 3 (March) <http://doi.org/10.9770/jesi.2024.11.3>, p. 375 – 386
11. Malíček, V. (2010). *The impact of the Lisbon Treaty on EU immigration policy*. In: *The area of freedom, security and justice in the system of the Lisbon Treaty*. 1st ed. Bratislava: Police Academy, pp. 39-46. ISBN 978-80-8054-507-9
12. Malíček, V. (2012). *Security and ethical problems in the use of information technologies*, In: *Professional ethics - a current problem of security and legal theory and practice*. 1st ed. Bratislava: Police Academy, pp. 73 -76. ISBN 978-80-8054-539-0
13. Marczyová, K., Hegedúšová, V., Rubisová, I. (2022). *Information relevant to criminal proceedings involving a child* In: *Disinformation and law, collection of papers* Bratislava: Police Academy in Bratislava, ISBN 978-80-8054-964-0. ISBN 978-80-8054-965-7. pp. 119-133. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=522471> (Date of visit: 31.01.2026).
14. Marczyová, K., Rubisová, I. (2023). *Thirty years of teaching the history of state and law and security services at the Police Academy in Bratislava* In: *Thirty years of the Slovak Republic* Bratislava: Police Academy in Bratislava, - ISBN 978-80-8293-001-9. ISBN 978-80-8293-002-6. pp. 95-103. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1087614> (Date of visit: 31.01.2026).
15. Marko, V., Rubisová, I. (2022). *Legal protection of minors in the implementation of the right to information* In: *Disinformation and law* Bratislava: Academy of the Police Force in Bratislava, ISBN 978-80-8054-964-0. ISBN 978-80-8054-965-7. pp. 134-144. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=522473> (Date of visit: 31.01.2026).
16. Marko, V., Rubisová, I. (2023). *Retrospective analysis of the protection of children's rights in the conditions of the Slovak Republic* In: *Thirty years of the Slovak Republic* Bratislava: Academy of the Police Force in Bratislava, ISBN 978-80-8293-001-9. ISBN 978-80-8293-002-6. pp. 118-137. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1087619> (Date of visit: 31.01.2026).
17. Marko, V., Rubisová, I. (2024). *Determinants of building legal certainty* In: *Notitiae iudiciales Academie collegii aedilium in Bratislava: scientific journal of the Academy of the Police in Bratislava: legal knowledge of the Academy of the Police Force in Bratislava*. ISSN 2453-6954. Vol. 10, No. 1, pp. 3-27. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1250450> (Date of visit: 31.01.2026).
18. Michaels, G., Natraj, A., & Van Reenen, J. (2014). *Has ICT Disrupted the Labour Market? Evidence from US States*. *The Review of Economics and Statistics, 96*(1), 60-77.
19. OECD. (2015). *OECD Reviews of School Resources: Slovak Republic 2015*. Paris: OECD Publishing.
20. OECD. (2019). *OECD Employment Outlook 2019: The Future of Work*. Paris: OECD Publishing.
21. Rubisová, I. (2023). *Child neglect - the most common and still overlooked form of domestic violence* In: *Issues of internal security in the post-covid era: proceedings of the international scientific conference* Prague: Police Academy of the Czech Republic, ISBN 978-80-7251-549-3. pp. 109-127. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=1047675> (Date of visit: 31.01.2026).
22. Rubisová, I. (2020). *Procedural guarantees afforded to the child in the position of a witness by members of the Police Force* In: *Application aspects of Act No. 171/1993 Coll. on the Police Force as amended by later regulations and related legal and internal regulations in official activities* Bratislava:

Academy of the Police Force in Bratislava, ISBN 978-80-8054-872-8. ISBN 978-80-8054-873-5. with 199-207. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=223906> (Date of visit: 31.01.2026).

23. Slov-lex. (2024). Act on Education. Available at: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2024/292/vyhlasene_znenie.html (Date of visit: 31.01.2026).

24. Vaculíková, N., Rubisová, I., (2021) Legal regulation of obtaining a statement from a minor In: Law as the basis of the activities of a police officer, proceedings Bratislava: Police Academy in Bratislava. ISBN 978-80-8054-912-1. pp. 214-228. <https://app.crepc.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=439811> (Date of visit: 31.01.2026).

**Copyright©Antonín KORAUSĚ, Ľuboš LITTERA, Patrik KRAUSPE,
Peter IHNATIŠIN, Patrik JAVORČÍK, 2026.**

Contacte / Contacts / Контакты:

Antonín KORAUSĚ,

Academy of the Police Force in Bratislava,
Sklabinská 1, 83517 Bratislava, Slovakia

E-mail: antonin.koraus@akademiapz.sk

<https://orcid.org/0000-0003-2384-9106>

Ľuboš LITTERA,

Economic Institute of the Slovak Academy of Sciences,
Šancová 56, 81105 Bratislava, Slovakia

E-mail: lubos.littera@minv.sk

<https://orcid.org/0009-0000-3239-2270>

Patrik KRAUSPE,

Academy of the Police Force in Bratislava,
Sklabinská 1, 83517 Bratislava, Slovakia

E-mail: patrik.krauspe@akademiapz.sk

<https://orcid.org/0009-0007-1070-6946>

Peter IHNATIŠIN,

Academy of the Police Force in Bratislava,
Sklabinská 1, 83517 Bratislava, Slovakia

E-mail: peter.ihnatisin@akademiapz.sk

<https://orcid.org/0009-0007-4355-2576>

Patrik JAVORČÍK,

Faculty of Management, University of Prešov in Prešov,
Konštantinova 16, 08001 Prešov, Slovakia.

E-mail: patrik.javorcik@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-5465-1325>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 149-158. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.02.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.10
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

DREPTURILE ABSOLUTE ȘI RELATIVE ÎN CADRUL CEDO

ABSOLUTE AND QUALIFIED RIGHTS UNDER ECHR

АБСОЛЮТНЫЕ И ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ ПРАВА В РАМКАХ ЕСПЧ

CAMERZAN Ruxanda* / CAMERZAN Ruxanda / КАМЕРЗАН Руксанда.

<https://orcid.org/0009-0002-0154-8994>

ABSTRACT:

ABSOLUTE AND QUALIFIED RIGHTS UNDER ECHR

The doctrine of public international law has divided the human fundamental values in absolute and qualified rights. Hence, absolute rights represent values that cannot become subjected to any interference regardless of the circumstances. In contrast, the qualified rights justify limitations, restrictions and derogation clauses, all strictly regulated by international treaties.

This article aims to examine, using analytical, comparative and case study methods, the scope of the aforementioned rights under the European Convention on Human Rights (ECHR), one of the most important human right treaties that safeguards democracy and the rule of law in Europe. This research intends to serve as a cornerstone to future studies regarding on legitimate state interference.

Keywords: absolute rights, qualified rights, limitation clause, restriction, the tripartite test.

JEL Classification: K10, K33; K31

Universal Decimal Classification: 347.99(4); 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.10>

REZUMAT:

DREPTURILE ABSOLUTE ȘI RELATIVE ÎN CADRUL CEDO

Doctrina dreptului internațional public a împărțit valorile fundamentale umane în drepturi absolute și relative. Așadar, putem constata că există drepturi absolute, care nu susțin nici o ingerință independent de circumstanțele stabilite. În opoziție, remarcăm conturarea termenului de drept relativ care justifică limitări, restrângeri sau derogări strict reglementate de tratatele internaționale.

Articolul urmează să analizeze prin prisma metodei analitice, comparative, dar și a studiului de caz esența drepturilor absolute și relative în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului, ca tratat fundamental de

* * **CAMERZAN Ruxanda**, Asistent Universitar, Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice; Atașat, Ministerul Afacerilor Externe. / **CAMERZAN Ruxanda**, PHD student, Moldova State University, Doctoral School of Legal and Economical science/ Attaché, Ministry of Foreign Affairs. / **КАМЕРЗАН Руксанда**, Ассистент кафедры, Аспирант, Молдавский Государственный Университет, Докторская школа юридических и экономических наук/ Атташе, Министерства иностранных дел Республики Молдова/ <https://orcid.org/0009-0002-0154-8994> E-mail: camerzanruxanda@gmail.com

protecție a democrației și statului de drept în spațiul european. Cercetarea va putea servi drept fundament la elaborarea unui studiu asupra ingerințelor statale cu caracter legitim.

Cuvinte cheie: drepturi absolute, drepturi relative, clauză de limitare, restrângere, triplul test al ingerinței.

JEL Classification: K10, K33; K31

CZU: 347.99(4); 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.10>

РЕЗЮМЕ:

АБСОЛЮТНЫЕ И ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ ПРАВА В РАМКАХ ЕСПЧ

Доктрина международного публичного права разделила основополагающие человеческие ценности на абсолютные и относительные права. Таким образом, мы можем видеть, что существуют абсолютные права, которые не допускают никакого вмешательства независимо от установленных обстоятельств. В противовес этому мы отмечаем появление термина «относительное право», который обосновывает ограничения, запреты или отступления, строго регулируемые международными договорами.

В статье с помощью аналитического и сравнительного метода, а также на примере конкретного случая будет проанализирована сущность абсолютных и относительных прав в рамках Европейской конвенции по правам человека как основополагающего договора для защиты демократии и верховенства права в европейском пространстве. Данное исследование может послужить основой для разработки исследования законного государственного вмешательства.

Ключевые слова: абсолютные права, относительные права, оговорка об ограничении, ограничение, тройной тест на вмешательство.

JEL Classification: K10, K33; K31

УДК: 347.99(4); 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.10>

INTRODUCERE

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă un principiu esențial în cadrul dreptului internațional public.¹ Dacă este să îl analizăm putem concluda că, acesta contribuie la menținerea miezului democratic într-un stat de drept. Așadar, drepturile omului sunt acele prerogative recunoscute de dreptul internațional care dau expresie valorilor fundamentale umane.² Prof. Stephen Marks a definit la Harvard termenul de drepturi ale omului, menționând că acestea sunt un set de norme, care reglementează tratamentul statal sau non-statal față de indivizi sau grup de oameni sub egida unor principii fundamentale de etică în cadrul unei societăți.³ Acestea fac parte din sistemele juridice naționale și internaționale și prevăd mecanisme și proceduri de protecție și responsabilitate în caz de ingerință.⁴ Potența drepturilor omului rezidă în faptul că, persoana are drepturi în virtutea caracterului său uman.⁵ În esență, drepturile omului sunt conturate profund de un caracter de eterogenitate or, cu alte cuvinte, acestea se aplică tuturor ființelor umane, în pofida individualităților acestora.

Protecția drepturilor omului a parcurs în evoluția sa istorică un drum lung până a deveni un element central în cadrul sistemului juridic internațional. Dar, începând cu mijlocul secolului al XX-

¹ BURIAN, Alexandru. *Drept internațional public*. Ediția a 5-a, Chișinău: CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-129-88-6, pag 90-92.

² BEVZIUC, Alexandru. Restrângerea exercițiului unor drepturi fundamentale prin prisma reglementărilor internaționale. In: *State, security and human rights: in digital era*, 8-9 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, Vol.2, pp. 44-52. ISBN 978-9975-62-531-9, pag. 45.

³ MARKS, Stephen. *Human Rights: A brief introduction*. În: Harvard University, 2016, Pag 1.

⁴ Ibid.

⁵ BOSCHELE, Marco. The Limits of Human Rights: International Law and Global Organizations. În: *MANAS Journal of Social Studies*, 2021, vol. 10(1), pp. 734-741. pag 735.

lea, emisfera drepturilor omului a început să joace un rol central în retorica relațiilor internaționale în cadrul Națiunilor Unite și a sistemelor internaționale conexe, transformându-se într-un discurs dominant și un limbaj global al relațiilor internaționale.¹ În spațiul european a fost adoptată Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare Convenția sau CEDO) cu un mecanism unic de protecție și implementare a standardelor internaționale în materie de drepturi ale omului.² Acesta se poate transpune în existența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare Curtea sau CtEDO) și a conceptului *res interpretata*, prin care se conferă un suflu individual fiecărui caz în parte.³

În pofida imperativității principiului de garantare a drepturilor omului în sistemul dreptului internațional, este greșit a crede că acestea sunt absolute și intangibile. Mai mult decât atât, putem chiar menționa faptul că, în virtutea interesului societății intervin situații, când unele drepturi pot fi limitate, restrânse sau derogate, referindu-ne, astfel, la drepturile relative.⁴ În principiu, sub aspect material, sistemul drepturilor omului al Convenției în sine înglobează și garantează o serie de drepturi și libertăți, unele absolute, altele relative. Așadar, a înțelege și a le distinge devine un scop central al lucrării pentru a putea analiza subsecvent esența legitimă a acestora.

Importanța studierii comparate a conceptelor de drept absolut și drept relativ rezidă în determinarea valorilor care nu pot reprezenta obiectul vreunei limitări, dar și mecanismele reglementate de Convenție care permit ingerințe legitime. Prin urmare, metoda cercetării utilizată în cadrul acestui articol implică metoda analitică și comparativă a conceptelor sus - menționate prin prisma studierii Convenției, a jurisprudenței CEDO, dar și a manuscriselor cercetătorilor naționali și internaționali în domeniu.

DREPTURILE ABSOLUTE

Dacă este să analizăm valoarea lingvistică a cuvântului absolut, putem observa că acesta se referă la trăsătura de a fi independent și de a nu fi supus unei restricții sau limitări.⁵ Dr. Artur Bilgorajski este de părere că drepturile absolute reprezintă acele drepturi *iures infinitae*, care nu suportă nici o restricție, limitare sau derogare.⁶ Filozoful Alan Gewirth consideră că, un drept este absolut atunci, când nu poate fi limitat sub nici o circumstanță sau justificare și trebuie să fie respectat fără excepție.⁷ Argumentul său juridic rezidă în faptul că, limitarea acestor drepturi devine ilegală sub egida inexistenței unei justificări umane pentru a o face.⁸ De asemenea, Gewirth este de părerea că, pot să li se atribuie termenul de absolut doar acelor drepturi, care rezistă unei conflictologii și dispun de o alură superioară pentru a putea fi respectate.⁹

Esența drepturilor absolute constă în general în protecția unor valori esențiale. Așadar, în cadrul CEDO dacă ne referim la drepturi ce nu susțin nici o limitare, restrângere sau derogare, atunci putem exemplifica următoarele prevederi convenționale: Articolul 3 privind interzicerea torturii; articolul 4 (1) privind interzicerea sclaviei și a condițiilor de servitute; articolul 7, care

¹ Ibid.

² CAMERZAN, Ruxanda, *The problem of non-compliance with an ECtHR judgement in the context of international law effectiveness*. În: Conferința internațională a doctoranzilor în drept „Echitate și/sau eficiență în drept”, ediția a 17-a, 27 iunie 2025, Timișoara, București: Universul Juridic, 2025, p. 23-38, ISSN 2066-6403, pag. 25-31.

³ CAMERZAN, Ruxanda. Importanța principiului Res Iudicata și a conceptului Res Interpretata în contextul jurisprudenței CEDO. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 6-7 noiembrie 2025, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2025, SJE, pp. 233-239. ISBN 978-9975-62-687-3, pag. 236-237.

⁴ CARP, Sergiu. Restrângerea drepturilor și libertăților omului: standarde europene și exigențe constituționale. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 2(326), pp. 9-12. ISSN 2587-4365, pag. 9.

⁵ DEXONLINE. *Absolut*. Disponibil la: <https://dexonline.ro/definitie/absolut> [accesat la 8 februarie 2026].

⁶ BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68-71. doi: 10.19192/wsfip.sj3.2023.10, pag. 68.

⁷ MAVRONICOLA, Natasa. What is an 'absolute right'? Deciphering Absoluteness in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights, În: *Human Rights Law Review*. Oxford University Press, 12:4, 2012, pp. 723 - 758, doi:10.1093/hrlr/ngs020, pag. 729.

⁸ Ibid.

⁹ ADDO, Michael, GRIEF, Nicholas. Does Article 3 of The European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights. În: *European Journal of International Law*, vol. 9, 1998, pp. 510-524, pag. 514.

reglementează principiul *non bis in idem*; articolul 1 privind interzicerea privării de libertate pentru datorii și articolul 3 privind interzicerea expulzării propriilor cetățeni din cadrul Protocolului Adițional nr. 4 și articolul 1 din cadrul Protocolului Adițional nr. 13 privind abolirea pedepsei cu moartea în cadrul tuturor circumstanțelor.¹ Spre exemplu, în *Kononov v. Letonia*, Marea Cameră a concluzionat că garanția consacrată în cadrul articolului 7 ocupă „un loc primordial în sistemul de protecție al Convenției”, iar crimele de război sau presiunea morală nu permite limitări pentru *nullum crimen, nulla poena sine lege*.²

Este important de a menționa că, terminologia de drept absolut sau de protecție absolută a unei valori fundamentale nu sunt concepte expres reglementate de Convenție. Acești termeni emerg din cazuistica sau discursurile organelor mecanismului CEDO.³ De altfel, nici Distinsa Curte nu a listat exhaustiv termenul de absolut.⁴ Există opinii doctrinare precum că baza apariției conceptului de drept absolut a reieșit din lipsa limitărilor, restrângerilor sau a derogărilor permisibile sub egida Convenției.⁵ Lipsa celor menționate supra, în viziunea doctrinarilor, reprezintă o bază rigidă și suficientă pentru a putea clasifica articolul drept absolut.⁶ Totuși, unele voci doctrinare constată că, valoarea absolută atribuită, prin presupunere, poate aduce atingere credibilității și statorniceiei articolelor în cauză.⁷

Unele drepturi din cadrul sistemul dreptului internațional public au fost recunoscute ca având statutul de normă *jus cogens*.⁸ Spre exemplu, în cauza *Belgia v. Senegal*, Curtea Internațională de Justiție a stabilit că, interzicerea torturii face parte din dreptul internațional cutumiar și poate fi considerată o normă peremptorie.⁹ În cadrul CEDO nu putem să atribuim în totalitate termenul de *jus cogens* atunci când vorbim despre caracterul absolut al unui drept. Nu considerăm a fi corect, din punct de vedere doctrinar, să echivalăm aceste concepte, întrucât drepturile absolute reglementate de CEDO își au limitele de consecvență în cadrul Convenției *stricto sensu*, pe când normele *jus cogens* sunt recunoscute a avea un caracter peremptoriu în cadrul întregului sistem de drept internațional public. Drepturile absolute în cadrul CEDO nu au incidență față de întreaga societate internațională, ci produc efecte juridice în limita teritorială a Statelor Părți și față de persoanele fizice, ca subiecte în cadrul Convenției.

Totuși, hotărârile CtEDO pot reprezenta standarde de referință pentru societatea internațională. Spre exemplu, însăși Curtea în cauza *Irlanda v. Regatul Unit* a statuat că, articolul 3 interzice tortura independent de conduita victimei și nu susține nici o excepție sau derogare în virtutea articolului 15(2).¹⁰ Mai mult decât atât, în cauza *Chahal v. Regatul Unit* Curtea a statuat că, articolul 3 întruhidează una dintre cele mai importante valori ale societății democratice.¹¹ În speță, Curtea a concis dificultățile statelor de a lupta împotriva terorismului. Totuși, nici în astfel de cazuri aplicarea torturii nu este legitimă.¹² În cauza *Ilașcu v. Republica Moldova și Federația Rusă* s-a putut constata

¹ A se vedea Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953, Consiliul Europei.

² *Kononov v. Letonia* (2010), 36376/04, (CEDO, 17 mai 2010), pt. 185, 245-255.

³ ADDO, Michael, GRIEF, Nicholas. Does Article 3 of The European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights. În: *European Journal of International Law*, vol. 9, 1998, pp. 510-524, pag. 513.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Adoptată la 10 decembrie 1948, la Paris, prin Rezoluția 217 A (III) a Adunării Generale a ONU, art.5; *Pactul internațional privind drepturile civile și politice*. Adoptat la 16 decembrie 1966, la New York. Intrat în vigoare la 23 martie 1976, art.7; *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. Proclamată la 7 decembrie 2000, la Nisa. Adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg. Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326, 26 octombrie 2012, art.4.

⁹ *Belgia v. Senegal, Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite* (CIJ, 20 iulie 2012).

¹⁰ A se vedea *Irlanda v. Regatul Unit* (1978), 5310/71, (CEDO, 18 ianuarie 1978).

¹¹ A se vedea *Chahal v. Regatul Unit* (1996), 22414/93, (CEDO, 15 noiembrie 1996).

¹² Ibid.

că nici existența controlului efectiv și a separatismului nu reprezintă o excepție de la regulă.¹ Așadar, abordarea constantă a Curții susține caracterul absolut al valorii protejate.²

DREPTURILE RELATIVE

Într-o societate democratică este imposibil ca majoritatea drepturilor să fie absolute și nelimitate.³ Din binele pe care am dori să îl oferim umanității, am ajunge să naștem un rău mai mare. Teoria *sic utere tuo ut alienum non laedas* nu ar mai avea nici o valoare. În consecință, a luat naștere conceptul drepturilor relative, care reprezintă acele drepturi care pot suporta limitări, restrângeri sau derogări, strict reglementate de cadrul normativ internațional și aplicate în mod excepțional.⁴ Principiile de la Siracua constată că, este de o înaltă importanță ca orice limitare sau restrângere să fie aplicate în mod legitim conform principiilor dreptului internațional, urmărindu-se anumite finalități, scopuri, sau având anumite motive clare.⁵ De altfel, orice atingere adusă unui drept al omului necesită limite stricte și previzibile pentru a putea fi desemnate ca și legitime.⁶ Limitarea în cauză trebuie să fie cât mai precisă pentru a nu instala dubii sau îngrijorări în cazul aplicării sale.⁷

În doctrina de specialitate se delimitează trei concepte juridice: limitarea, restrângerea și derogarea drepturilor omului. Limitarea drepturilor omului poate fi considerată consecința delimitării unui drept protejat de alt drept și derivă din întinderea definiției a valorii protejate *per se*.⁸ Unii doctrinari precum Dr. Artur Bilgorajski constată că, fiecare drept al omului, prin esența sa doctrinară, se limitează de-sine-stătător.⁹ Pe când restrângerea drepturilor omului, reprezintă o etapă ulterioară sau secundară de intervenție, care vine să modifice valoarea existentă deja protejată.¹⁰ Deci, dacă limitarea reflectă o prevedere delimitativă abstractă doctrinară, atunci restrângerea reprezintă o măsură concretă aplicată. Pe când termenul de derogare se aplică în cazul restricționării în caz de urgență statală, precum războiul sau alt tip de pericol public.¹¹ Toate aceste mecanisme menționate supra urmează să valorifice principiul *praesumptio in favorem iurium humanorum*, care prevede un drum riguros, justificabil și fără aplicări extensive.¹² Așadar, acestea sunt admise dacă sunt necesare, legale și au scopul de a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea publică, moravurile societății, drepturile și libertățile celorlalți.¹³

¹ Ilașcu și alții v. Republica Moldova și Federația Rusă (2004), 48787/99, (CEDO, 8 iulie 2004).

² MAVRONICOLA, Natasa. What is an 'absolute right'? Deciphering Absoluteness in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights, În: *Human Rights Law Review*. Oxford University Press, 12:4, 2012, pp. 723 – 758, doi:10.1093/hrlr/ngs020, pag. 737.

³ BEVZIUC, Alexandru. Restrângerea exercițiului unor drepturi fundamentale prin prisma reglementărilor internaționale. În: *State, security and human rights: in digital era*, 8-9 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, Vol.2, pp. 44-52. ISBN 978-9975-62-531-9, pag. 49.

⁴ ROȘCA, Veronica. EFODE, Igor. Considerații privind deosebirea dintre limitarea și restrângerea drepturilor și îndatoririlor fundamentale. În: *Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific: conf. șt. interuniv.*, 12 aprilie 2019; *Teoria și practica integrării europene: conf. șt. studențească*, 8 mai 2019, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 2019, pp.122-128. ISBN 978-9975-45-590-9, pag. 127.

⁵ *Principiile de la Siracua privind dispozițiile de limitare și derogare din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. Geneva: Comisia Internațională a Juriștilor. (Adoptate la Siracua, Italia, 1984).

⁶ BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71. doi: 10.19192/wsfp.sj3.2023.10, pag. 68.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953. Consiliul Europei, art. 15.

¹² BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71. doi: 10.19192/wsfp.sj3.2023.10, pag. 68.

¹³ ROȘCA, Veronica. EFODE, Igor. Considerații privind deosebirea dintre limitarea și restrângerea drepturilor și îndatoririlor fundamentale. În: *Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific: conf. șt. interuniv.*, 12 aprilie 2019; *Teoria și practica integrării europene: conf. șt. studențească*, 8 mai 2019, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 2019, pp.122-128. ISBN 978-9975-45-590-9, pag.124.

În ceea ce urmează, o să abordăm clasificarea drepturilor relative conform criteriului regimului juridic al ingerinței. Așadar, conchidem că, în cadrul CEDO, drepturile relative pot fi limitate sau restricționate prin prisma:

- ⇒ Clauzei limitative prin definiție;
- ⇒ Clauzei limitative de ordin general și special;
- ⇒ Clauzei de derogare;
- ⇒ Clauzei de prevenire și control al abuzului de drept.¹

a) *Clauza limitativă prin definiție*

Clauzele limitative prin definiție reprezintă formele clasice de manifestare a limitelor unui drept. Așa cum am menționat supra, o valoare fundamentală a omului se poate limita prin simpla sa existență, în mod singular și derivat în mod evident. În accepțiunea Convenției deseori putem întâlni drepturi și libertăți ale omului care se pot limita prin definiție sau prin contextul lingvistic stabilit, începând cu *les travaux preparatoires* ale Convenției.

Clauzele limitative prin definiție reprezintă norme juridice care indică expres întinderea drepturilor omului.² Adesea acestea au formulări subordonate precum: „cu excepția”, „dacă nu”, „nu va include”, „nu va fi interpretat ca” et.al. Exemple pertinente din cadrul Convenției pot fi menționate următoarele: articolul 2 privind dreptul la viață, articolul 5 privind dreptul la libertate și la siguranță, articolul 6 privind dreptul la un proces echitabil et al. Spre exemplu, articolul 5(1) statuează că, „Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale.” Așadar, clauza limitativă prin definiție demonstrează în mod direct și expres caracterul relativ al valorilor în cauză protejate

b) *Clauza limitativă de ordin general și special*

Un alt mecanism de control și condiționare prealabilă a restrângerilor drepturilor omului reprezintă clauzele limitative de ordin general și special, care pot prelua exemple de condiții, principii sau interdicții ca, spre exemplu, condițiile de formă, principiul proporționalității, interdicția atingerii substanței dreptului et.al.³ Acestea descriu condițiile prelabile de ingerință prin intermediul conceptelor de tip deschis și nu indică în mod expres conținutul autorizării.⁴ Statul, de obicei, le aplică pentru protejarea ambelor interese: personale și publice, după structura: legalitate, necesitate în societatea democratică și scopul legitim.⁵ În cadrul CEDO aceste clauze iau forma mecanismului denumit triplul test al ingerinței, care se aplică în cazul articolului 8 privind dreptul la respectarea vieții private și de familie, articolului 9 privind libertatea de gândire, de conștiință și de religie, articolului 10 privind libertatea de exprimare și articolul 11, privind libertatea de întrunire și de asociere.⁶

Triplul test al ingerinței reprezintă un instrument bazat pe principiul proporționalității cu menirea de a determina dacă acțiunile sau omisiunile statale pot fi justificate în conformitate cu principiile Convenției.⁷ Pentru a determina dacă statul poate justifica restricția în limitele prevăzute de Convenție, Înalta Curte urmează să analizeze cele trei condiții necesare: legalitatea, scopul legitim și necesitatea într-o societate democratică.⁸ Prin legalitate înțelegem obligativitatea respectării riguroase a normelor și procedurilor instituite pentru restrângerea în cauză.⁹ Așadar, ingerința trebuie

¹ A se vedea BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71. doi: 10.19192/wsfp.sj3.2023.10, pag. 69.

² Ibid.

³ Ibid, pag. 70.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ A se vedea *Handyside v. Regatul Unit* (1976), 5493/72, (CEDO, 7 decembrie 1976), pt. 48-50.

⁷ POALELUNGI, Mihail, ROTARI, Oleg. *Ingerință; calitatea legii; triplul test; proporționalitate. Aspecte teoretico-practice și aplicabilitate*. În: *Studii Juridice Universitare*, 2023, nr. 1, p. 29-41. ISSN 1857-4122. DOI: <https://doi.org/10.54481/sju.2023.1.02>, pag. 31.

⁸ Ibid.

⁹ BEVZIUC, Alexandru. Restrângerea exercițiului unor drepturi fundamentale prin prisma reglementărilor internaționale. În: *State, security and human rights: in digital era*, 8-9 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, Vol.2, pp. 44-52. ISBN 978-9975-62-531-9, pag.45.

să întrunească limitele legii, fiind accesibilă, publică și destul de predictibilă pentru ca persoana să își poată adapta conduita conform prevederii legale.¹ Mai mult decât atât, ingerința trebuie să fie aplicată urmărind o intenție și o finalitate legitimă care, de obicei, sunt listate în al doilea paragraf al prevederilor Convenției, i.e., protecția securității naționale și ordinii publice, prevenția tulburărilor și a infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei etc.² Elementul necesității într-o societate democratică urmează să se regăsească în esența ingerinței. În contextul Convenției, necesitatea se referă la faptul că Guvernul statului trebuie să determine existența unei presiuni a unei exigențe sociale în contextul principiului proporționalității.³

c) *Clauza de derogare*

Clauzele de derogare reprezintă norme juridice ce permit restrângerea drepturilor omului în configurația unui pericol major, precum conflictele armate, insurecțiile, șocurile economice severe, dezastrele naturale și alte acțiuni cu efecte similare.⁴ Acestea pot fi aplicate doar în cazul instituirii unei stări de urgență (*ratione formali*) și cu scopul protecției binelui comun (*ratione substantiali*).⁵ Convenția dispune de o astfel de clauză, reglementată prin prisma articolul 15, un mecanism analogic cu cel prevăzut de articolul 4 din cadrul Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.

Pentru a putea fi activat este necesară întrunirea mai multor elemente precum: pericolul, starea de urgență, notificarea oficială și elementul temporal limitativ.⁶ Pentru aplicabilitatea articolului 15, elementul fundamental ce trebuie stabilit este ca statalitatea să se afle în pericol, actual sau iminent, care nu poate fi controlat prin mecanismele clasice de către autoritățile statale și în efect generează proclamarea stării de urgență.⁷ Așa cum a demonstrat cauza Danemarca v. Cipru pericolul trebuie să fie de o natură iminentă care să afecteze întreaga națiune astfel, încât viața organizată a comunității să fie amenințată, iar criza să dobândească un caracter excepțional.⁸ Odată stabilit pericolul iminent și starea de urgență, statul are obligația procedurală de a notifica, în termeni rezonabili, conform articolului 15(3), Secretarul General al Consiliului Europei, despre măsurile ce vor fi întreprinse și scopul și motivele măsurilor naționale.⁹ Derogarea fără notificare devine nulă.¹⁰

d) *Clauza de prevenire și control a abuzului de drept*

În doctrina răspunderii internaționale, abuzul de drept se referă la exercitarea din partea unui stat a unui drept care împiedică un alt subiect să se bucure de drepturile care i se cuvin, generând, astfel, efecte negative.¹¹ Dacă este să ne referim la clauzele de prevenire și control ale abuzului de drept, acestea reprezintă norme juridice care formulează agravante unanim acceptate prin care se asumă *ab initio* că un anumit comportament este imposibil să fie încadrat în termenul de protecție al

¹ Consiliul Europei. *Articles 8 - 11: ECHR Toolkit*. Disponibil la: <https://www.coe.int/en/web/echr-toolkit/les-articles-8-a-11> [accesat pe 10 februarie 2026].

² GOMEZ ISA, Felipe, DE FEUTER, Koen. *International Human Rights Law in a Global Context*. University of Deusto, Bilbao, 2009, pag. 638.

³ GERARDS, Janneke. *How to Improve the Necessity Test of the European Court of Human Rights*. *International Journal of Constitutional Law*, vol. 11, nr. 2, 2013, p. 466–490. DOI: 10.1093/icon/mot004. Disponibil la: <https://academic.oup.com/icon/article/11/2/466/753628>, p. 467.

⁴ HAFNER-BURTON, Emilie, HELFER, Laurence, FARISS Christopher. *Emergency and Escape: Explaining Derogations from Human Rights Treaties*. În: *International Organization* vol. 65(4), 2011, pp. 673 – 707, pag 673.

⁵ BILGORAJSKI, Artur. *Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion*. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71. doi: 10.19192/wsfp.sj3.2023.10, pag. 70.

⁶ LEHMANN, Julian. *Limits to Counter-Terrorism: Comparing Derogation from the International Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights* În: *Essex Human Rights Review*, 8(1), 2011, pp. 103- 122, pag. 107.

⁷ Ibid.

⁸ A se vedea *Danemarca v. Grecia* (1969) 3321/67, 3322/67, 3323/67 și 3344/67, (CEDO, 5 noiembrie 1969).

⁹ Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953. Consiliul Europei, Art 15.(3); ZEIDY, Mohamed. *The ECHR and States of Emergency: Article 15-A Domestic Power of Derogation from Human Rights Obligations*. În: *San Diego International Law Journal* 4, 2003, pp. 277- 318, pag. 294; A se vedea cauza *Cipru v. Turcia*, (1976), 6780/74, 6950/75, (CEDO, 10 iulie 1976).

¹⁰ A se vedea *Lawless v. Irlanda* (Nr.3) (1961), 332/57, (CEDO, 1 iulie 1961).

¹¹ KISS, Alexandre. *Abuse of Rights*. În: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. DOI: 10.1093/law:epil/9780199231690/e1371.

drepturilor omului.¹ În cadrul CEDO, astfel de clauze pot fi observate prin prisma articolului 17 și 18.

Articolul 18 poate fi considerat o modalitate de protecție împotriva resurgenței regimurilor nedemocratice și un bastion împotriva dictaturii în preconcepția lui Felix Krempel.² În lupta contra totalitarismului și a abuzului de putere, articolul 18 este complementat și de articolul 17 CEDO care își propune valorificarea și respectarea drepturilor omului prin prisma democrației.³ Acesta reprezintă un scut de protecție împotriva restrângerii drepturilor omului peste măsura competențelor admise de către Convenție.⁴ Acest duo convențional denotă un rol important în restricționarea statelor de la a comite abuzuri și denunțarea participării distructive în activități ai forțelor nedemocratice.⁵ Totuși, dacă articolul 17 prevede o interdicție generală a extremismului ce se aplică întregii Convenții și față de orice subiect, atunci articolul 18 are ca obiect de reglementare statul și agenda statală de restrângere a drepturilor.⁶

CONCLUZII:

În cadrul acestui articol am putut demonstra că, în pofida faptului că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă un principiu consacrat al dreptului internațional public, totuși, aceasta nu denotă faptul că toate valorile umane protejate sunt absolute și intangibile.

Clasificarea în drepturi absolute și relative rămâne a fi una de valență doctrinară și de precedent. Pe lângă perspectivele teoretice ale comunității academice internaționale, caracterul absolut sau relativ este conferit de către optica persistentă a Curții prin prisma jurisprudenței sale. Convenția în sine nu prevede expres o astfel de clasificare, dar abordările CtEDO conturează trăsăturile valorilor protejate.

Totodată, distincția dintre drepturile absolute și cele relative reflectă gradul de intervenție care îi este permisă statului. Drepturile absolute sunt protejate necondiționat și nu permit nicio restricție. Drepturile relative pot fi limitate, dar numai cu respectarea strictă a principiilor legalității și proporționalității. Prin urmare, diferența fundamentală constă în admisibilitatea restricțiilor și aplicarea principiului proporționalității. Anume acest mecanism asigură un echilibru între protecția eficientă a drepturilor individului și interesele legitime ale societății democratice.

Această clasificare este importantă deoarece stabilește atât intensitatea protecției dreptului, cât și limitele intervenției statului, fiind un instrument central în aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADDO, Michael, GRIEF, Nicholas. Does Article 3 of The European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights. În: *European Journal of International Law*, vol. 9, 1998, pp. 510-524.
2. Belgia v. Senegal, *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite* (CIJ, 20 iulie 2012).
3. BEVZIUC, Alexandru. Restrângerea exercițiului unor drepturi fundamentale prin prisma reglementărilor internaționale. In: *State, security and human rights: in digital era*, 8-9 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, Vol.2, pp. 44-52. ISBN 978-9975-62-531-9. <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/134/2016/07/Human-Rights-A-brief-intro-2016.pdf> accesat 8 februarie
4. BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71.

¹ BILGORAJSKI, Artur. Boundaries and limitations of human rights. A contribution to the discussion. În: *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Bielsko-Biala, 2023, vol. 27(3), pp. 68–71. doi: 10.19192/wsfp.sj3.2023.10. pag 69.

² KREMPEL, Felix. *The Renaissance of Article 18 ECHR: A human-rights-based counter mechanism to rule of law backsliding and the rise of undemocratic tendencies in Europe*. Goethe University Frankfurt, 2023, pag. 6, 9.

³ CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI. *Ghid privind art. 17 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Interzicerea abuzului de drept* (2025), Consiliul Europei, pag 6.

⁴ Ibid, pag. 7.

⁵ KREMPEL, Felix. *The Renaissance of Article 18 ECHR: A human-rights-based counter mechanism to rule of law backsliding and the rise of undemocratic tendencies in Europe*. Goethe University Frankfurt, 2023, pag. 9.

⁶ Ibid.

doi: 10.19192/wsfiip.sj3.2023.10. Disponibil la: [View of Boundaries and limitations of human rights | Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law](#)

5. BOSCHELE, Marco. The Limits of Human Rights: International Law and Global Organizations. În: MANAS Journal of Social Studies, 2021, vol. 10(1), pp. 734-741.

6. BURIAN, Alexandru. *Drept internațional public*. Ediția a 5-a, Chișinău: CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-129-88-6.

7. CAMERZAN, Ruxanda, *The problem of non-compliance with an ECtHR judgement in the context of international law effectiveness*. În: Conferința internațională a doctoranzilor în drept „Echitate și/sau eficiență în drept”, ediția a 17-a, 27 iunie 2025, Timișoara, București: Universul Juridic, 2025, p. 23-38, ISSN 2066-6403.

8. CAMERZAN, Ruxanda. Importanța principiului Res Iudicata și a conceptului Res Interpretata în contextul jurisprudenței CEDO. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 6-7 noiembrie 2025, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2025, SJE, pp. 233-239. ISBN 978-9975-62-687-3.

9. CARP, Sergiu. Restrângerea drepturilor și libertăților omului: standarde europene și exigențe constituționale. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 2(326), pp. 9-12. ISSN 2587-4365.

10. *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. Proclamată la 7 decembrie 2000, la Nisa. Adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg. Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326, 26 octombrie 2012.

11. Chahal v. Regatul Unit (1996), 22414/93, (CEDO, 15 noiembrie 1996).

12. Cipru v. Turcia, (1976), 6780/74, 6950/75, (CEDO, 10 iulie 1976).

13. Consiliul Europei. *Articles 8 - 11: ECHR Toolkit*. Disponibil la: <https://www.coe.int/en/web/echr-toolkit/les-articles-8-a-11> [accesat la 10 februarie 2026].

14. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953. Consiliul Europei. Disponibil la: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron

15. CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI. *Ghid privind art. 17 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Interzicerea abuzului de drept* (2025), Consiliul Europei. Disponibil la: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_17_rum

16. Danemarca v. Grecia (1969) 3321/67, 3322/67, 3323/67 și 3344/67, (CEDO, 5 noiembrie 1969).

17. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Adoptată la 10 decembrie 1948, la Paris, prin Rezoluția 217 A (III) a Adunării Generale a ONU.

18. DEXONLINE. *Absolut*. Disponibil la: <https://dexonline.ro/definitie/absolut> [accesat la 8 februarie 2026].

19. GERARDS, Janneke. *How to Improve the Necessity Test of the European Court of Human Rights*. *International Journal of Constitutional Law*, vol. 11, nr. 2, 2013, p. 466–490. DOI: 10.1093/icon/mot004. Disponibil la: <https://academic.oup.com/icon/article/11/2/466/753628>.

20. GOMEZ ISA, Felipe, DE FEUTER, Koen. *International Human Rights Law in a Global Context*. University of Deusto, Bilbao, 2009. Disponibil la: [International Human Rights Law in a Global Context](#).

21. HAFNER-BURTON, Emilie, HELFER, Laurence, FARISS Christopher. *Emergency and Escape: Explaining Derogations from Human Rights Treaties*. În: *International Organization* vol. 65(4), 2011, pp. 673 – 707.

22. Handyside v. Regatul Unit (1976), 5493/72, (CEDO, 7 decembrie 1976).

23. Ilașcu și alții v. Republica Moldova și Federația Rusă (2004), 48787/99, (CEDO, 8 iulie 2004).

24. Irlanda v. Regatul Unit (1978), 5310/71, (CEDO, 18 ianuarie 1978).

25. KISS, Alexandre. *Abuse of Rights*. În: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. DOI: 10.1093/law:epil/9780199231690/e1371. Disponibil la: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690e1371?p=emailAO.9sYO7PbYg2&d=/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1371>

26. Kononov v. Letonia (2010), 36376/04, (CEDO, 17 mai 2010).

27. KREMPEL, Felix. *The Renaissance of Article 18 ECHR: A human-rights-based counter mechanism to rule of law backsliding and the rise of undemocratic tendencies in Europe*. Goethe University Frankfurt, 2023. Disponibil la:

https://www.researchgate.net/publication/379652953_The_Renaissance_of_Article_18_ECHR_A_human-rights-based_counter_mechanism_to_rule_of_law_backsliding_and_the_rise_of_undemocratic_tendencies_in_Europe

28. Lawless v. Irlanda (Nr.3) (1961), 332/57, (CEDO, 1 iulie 1961).
29. LEHMANN, Julian. Limits to Counter-Terrorism: Comparing Derogation from the International Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights În: *Essex Human Rights Review*, 8(1), 2011, pp. 103- 122
30. MARKS, Stephen. Human Rights: A brief introduction. În: Harvard University, 2016. Disponibil la: <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/134/2016/07/Human-Rights-A-brief-intro-2016.pdf>.
31. MAVRONICOLA, Natasa. What is an 'absolute right' ? Deciphering Absoluteness in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights, În: *Human Rights Law Review*. Oxford University Press, 12:4, 2012, pp. 723 – 758, doi:10.1093/hrlr/ngs020.
32. *Pactul internațional privind drepturile civile și politice*. Adoptat la 16 decembrie 1966, la New York. Intrat în vigoare la 23 martie 1976.
33. POALELUNGI, Mihail, ROTARI, Oleg. Ingerință; calitatea legii; triplul test; proporționalitate. Aspecte teoretico-practice și aplicabilitate. În: *Studii Juridice Universitare*, 2023, nr. 1, p. 29-41. ISSN 1857-4122. DOI: <https://doi.org/10.54481/sju.2023.1.02>.
34. *Principiile de la Siracuza privind dispozițiile de limitare și derogare din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. Geneva: Comisia Internațională a Juriștilor. (Adoptate la Siracuza, Italia, 1984).
35. ROȘCA, Veronica. EFODE, Igor. Considerații privind deosebirea dintre limitarea și restrângerea drepturilor și îndatoririlor fundamentale. În: Științele socioumanistice și progresul tehnico-științific: conf. șt. interuniv., 12 aprilie 2019; Teoria și practica integrării europene: conf. șt. studențească, 8 mai 2019, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 2019, pp.122-128. ISBN 978-9975-45-590-9.
36. ZEIDY, Mohamed. The ECHR and States of Emergency: Article 15-A Domestic Power of Derogation from Human Rights Obligations. În: *San Diego International Law Journal* 4, 2003, pp. 277- 318.

Copyright©Ruxanda CAMERZAN, 2026

Contacte/Contacts/Контакты:

Ruxanda CAMERZAN,

Atașat, Ministerul Afacerilor Externe,

Asistent Universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova,

Doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: camerzanruxanda@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-0154-8994>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.10>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 159-174. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.11
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**THE CHRONOLOGY OF THE DEVELOPMENT
OF THE EUROPEAN UNION'S DEFENCE POLICY**

**CRONOLOGIA DEZVOLTĂRII POLITICII DE
APĂRARE A UNIUNII EUROPENE**

**ХРОНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ОБОРОННОЙ ПОЛИТИКИ
ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**

DURIS Marian* / DURIS Marian / ДУРИС Мариан
<https://orcid.org/0009-0005-7033-8327>

ABSTRACT:

**THE CHRONOLOGY OF THE DEVELOPMENT
OF THE EUROPEAN UNION'S DEFENCE POLICY**

The evolution of the European Union's defence policy reflects a complex process shaped by historical experiences, institutional reforms, and changing geopolitical realities. This paper examines the chronological development of the EU's approach to defence and security, from the early post-World War II initiatives and the foundations of the Western European Union to the establishment of the Common Security and Defence Policy (CSDP) and recent steps toward strategic autonomy. It traces how key treaties, European Council decisions, and global events have influenced the EU's growing capacity to change the legislation environment of these policies.

Special attention is given to the role of integration milestones such as the Maastricht, Amsterdam, and Lisbon Treaties, as well as mechanisms like PESCO and the European Defence Fund. The study highlights how the EU's defence identity has evolved to the attempts for more coherent and independent strategic posture. By outlining the key phases and turning points, this paper provides a comprehensive overview of how the EU's defence policy has transformed into one of the pillars of its foreign and security agenda.

Keywords: European Union, defence policy, security, Europe.

JEL Classification: K10; K33

Universal Decimal Classification: 341.3; 338.245; 327.5; 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2 ; 355.02
<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.11>

REZUMAT:

CRONOLOGIA DEZVOLTĂRII POLITICII DE APĂRARE A UNIUNII EUROPENE

Evoluția politicii de apărare a Uniunii Europene reflectă un proces complex modelat de experiențe istorice, reforme instituționale și realități geopolitice în schimbare. Această lucrare examinează evoluția cronologică a

* **DURIS Marian** - Master în științe Politice, Universitatea Alexander Dubček, Trenčin, (Trenčin, Slovacia). / **DURIS Marian** - Master of Arts in Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, (Trenčín, Slovakia). / **ДУРИС Мариан** - Магистр политических наук, Тренчинский университет имени Александра Дубчека (Тренчин, Словакия). **E-mail:** marian.duris@student.tnuni.sk ; <https://orcid.org/0009-0005-7033-8327>

abordării UE în domeniul apărării și securității, de la inițiativele de după cel de-al doilea război mondial și de la bazele Uniunii Europene occidentale până la stabilirea politicii de securitate și apărare comune (PSAC) și pașii recenți către autonomia strategică. Acesta urmărește modul în care tratatele cheie, deciziile Consiliului European și evenimentele globale au influențat capacitatea tot mai mare a UE de a schimba mediul legislativ al acestor politici.

O atenție deosebită este acordată rolului etapelor de integrare, cum ar fi tratatele de la Maastricht, Amsterdam și Lisabona, precum și mecanismelor precum PESCO și Fondul European de apărare. Studiul evidențiază modul în care identitatea de apărare a UE a evoluat în încercarea de a avea o postură strategică mai coerentă și mai independentă. Prin prezentarea etapelor-cheie și a punctelor de cotitură, acest document oferă o imagine de ansamblu cuprinzătoare a modului în care politica de apărare a UE s-a transformat într-unul dintre pilonii agendei sale externe și de securitate.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, Politica de apărare, securitate, Europa.

JEL Classification: K10; K33

CZU: 341.3; 338.245; 327.5; 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2 ; 355.02

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.11>

РЕЗЮМЕ:

ХРОНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ОБОРОННОЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Эволюция оборонной политики Европейского союза отражает сложный процесс, обусловленный историческим опытом, институциональными реформами и меняющимися геополитическими реалиями. В данной статье рассматривается хронологическое развитие подхода ЕС к обороне и безопасности, начиная с первых инициатив после Второй мировой войны и создания основ Западноевропейского союза до создания Общей политики безопасности и обороны (ОПБО) и недавних шагов в направлении стратегической автономии. В нем прослеживается, как ключевые договоры, решения Европейского совета и глобальные события повлияли на растущую способность ЕС изменять законодательную базу в рамках этой политики.

Особое внимание уделяется роли таких вех в интеграции, как Маастрихтский, Амстердамский и Лиссабонский договоры, а также таких механизмов, как PESCO и Европейский оборонный фонд. В исследовании подчеркивается, как оборонная идентичность ЕС трансформировалась в попытке выработки более согласованной и независимой стратегической позиции. Описывая ключевые этапы и поворотные моменты, этот документ дает всесторонний обзор того, как оборонная политика ЕС превратилась в один из столпов его внешней политики и повестки дня в области безопасности.

Ключевые слова: Европейский союз, оборонная политика, безопасность, Европа.

JEL Classification: K10; K33

УДК: 341.3; 338.245; 327.5; 341.2; 341.231.14; 331.23-055.2 ; 355.02

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.11>

INTRODUCTION

The question of how Europe should defend itself has long stood at the heart of its political and strategic debates. Emerging from the devastation of two world wars, European nations were forced to reconsider what collective security meant in a rapidly changing global background. The development of Europe's defence policy has been shaped by a complex interplay of historical experiences, geopolitical pressures, and evolving security challenges. From post-World War II reconstruction to contemporary efforts toward expected strategic autonomy, Europe's approach to defence reflects its ongoing quest for resilience and influence.

1 LITERATURE REVIEW

The evolution of European defence policy has been one of the dimensions of the European integration process, shaped by experience, institutional innovation, and shifting geopolitical realities. Scholars generally agree that Europe's pursuit of a collective security identity emerged from the

continent's post-World War II need for stability and self-reliance within the alliance structure. The legal and institutional foundation was first laid by the Brussels Treaty (MTR Legal, 2025), which represented Europe's initial step toward coordinated defence. As Rohan (2014) explains, the Western European Union that developed from this treaty served as a bridge between NATO and later EU structures, reflecting early tensions between national sovereignty and supranational ambitions.

The end of the Cold War and the crises in the Balkans redefined European security thinking. Smith (2004) and Howorth (2007) describe this period as a turning point when the European Union sought to move from an economic community toward a more political and strategic actor. The 1999 Cologne and Helsinki European Councils (European Parliament, 1999a; 1999b) institutionalized this ambition by launching the European Security and Defence Policy (ESDP), marking Europe's intent to develop autonomous operational capabilities. Ferreira-Pereira (2013) notes that the Lisbon Treaty later consolidated these efforts under the Common Security and Defence Policy (CSDP), introducing legal and procedural coherence and enhancing the role of the European External Action Service (EEAS) in external operations.

The publication of the European Security Strategy (Publications Office of the EU, 2009) and the subsequent EU Global Strategy (Biscop, 2016) reflected the EU's gradual move toward a more realistic and outward-looking security posture. Biscop argues that this strategic evolution represented "Realpolitik with European characteristics," blending normative goals - such as conflict prevention and multilateralism - with a recognition of the need for power tools. This duality became particularly evident in the EU's responses to regional crises and global instability.

More recent scholarship highlights a growing emphasis on strategic autonomy and industrial capability. Blockmans (2021) identifies the Permanent Structured Cooperation (PESCO) as a mechanism that deepens defence collaboration among willing Member States, strengthening operational readiness and technological integration. Similarly, Perotto (2023) underscores the legal and industrial dimensions of this process, noting that the EU's defence initiatives increasingly seek to reduce dependence on external actors and foster an integrated defence market. The White Paper for European Defence – Readiness 2030 (European Commission, 2023) builds on this perspective, outlining a vision for long-term capacity development, innovation, and preparedness.

The literature collectively portrays the attempts of the European Union to gradually transform from a primarily economic and "civilian" power into a more strategically aware and capable actor. While earlier studies emphasized institutional development and intergovernmental negotiation, contemporary analyses focus on resilience, industrial autonomy, and the EU's response to new security threats, including the war on Ukraine. As Håkansson (2025) notes, recent events have accelerated Europe's strategic awakening and reinforced the role of the EEAS in coordinating collective action.

Overall, the scholarship reveals a clear trajectory: from postwar reconstruction and dependence on transatlantic tie toward a more coherent and autonomous defence identity. Although challenges of coordination, capability, and political unity persist, the EU's evolving security architecture demonstrates a growing determination to act as some kind of global security provider in its own right.

2 THE TREATY OF BRUSSELS, BASIS FOR EUROPEAN DEFENCE COOPERATION

The Brussels Treaty denotes an international accord that played a pivotal role in shaping European cooperation and security policy in the aftermath of the Second World War. From a legal standpoint, the term specifically refers to the agreement concluded in Brussels on 17 March 1948, formally titled the "Treaty on Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence."

The treaty was signed by Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands, and the United Kingdom. Its objective was to establish a unified defence and security framework, designed both to prevent any resurgence of German aggression and to counterbalance the growing influence of the Soviet Union in Europe. The treaty laid the groundwork for the subsequent formation of the Western European Union (WEU). Beyond collective defence, it also incorporated provisions for

cooperation in economic, social, and cultural fields among its signatories. The treaty underwent several amendments, most notably through the Protocol of 23 October 1954, which formalized the WEU as the successor organization to the original parties.

The core principle of the Brussels Treaty is the mutual assistance clause in the event of an armed attack on any Member State's territory. The contracting states are bound to consult one another and to provide immediate aid in case of aggression. This collective defence commitment was later mirrored in Article 5 of the North Atlantic Treaty. The agreement also envisaged the establishment of institutional mechanisms, including a Council and a Secretariat, to ensure implementation and oversight of its objectives. With the establishment of the WEU, these structures were expanded and institutionalized. The 1954 Paris Protocol, which amended and supplemented the Brussels Treaty, marked a major stage in its development. By admitting the Federal Republic of Germany and Italy, the treaty was broadened in both scope and membership, and the WEU evolved into the principal organization for collective defence in Western Europe.

After the creation of NATO in 1949, the Brussels Treaty gradually lost much of its practical importance, as NATO assumed the primary role in safeguarding Western Europe's collective security. Nevertheless, the Brussels Treaty remained the legal foundation of the WEU, providing a formal framework for its security guarantees. The adoption of the Treaty of Amsterdam in 1997 and the subsequent establishment of a common foreign and security policy within the European Union further reduced the relevance of the WEU and the Brussels Treaty. In 2011, the Brussels Treaty was officially terminated, bringing the activities of the WEU to an end.

From the standpoint of international law, the Brussels Treaty constitutes a traditional multilateral treaty, established through reciprocal declarations of intent among its signatories, and stands as a fundamental milestone in the evolution of collective security and collaboration in Europe following the Second World War. Its legal framework - especially the mutual defence provision and the creation of common institutional structures - served as a blueprint for later international agreements, most prominently NATO and the European Union's security and defence framework. Although the treaty was formally dissolved in 2011, its legal and political influence endures, continuing to shape the processes of European integration and intergovernmental cooperation (MTR Legal, 2025).

2.1 Western European Union, formal organization served as the basis for later initiatives

Following the collapse of the European Defence Community (EDC), the issue of Germany's status remained unresolved. During the Nine-Power Conference — bringing together France, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Belgium, the Federal Republic of Germany (FRG), the United Kingdom, Canada, and the United States - held in London from 28 September to 3 October 1954, a number of significant decisions were reached. These included the termination of the occupation regime in the FRG and the restoration of its sovereignty, the supervision of German rearmament through amendments to the 1948 Brussels Treaty, the accession of the FRG and Italy to the revised Brussels Treaty, and the FRG's entry into NATO. The British commitment to maintain military forces on the European continent provided reassurance to France regarding German rearmament while simultaneously ensuring the continued presence of American troops in Europe.

On 23 October 1954, at the conclusion of the London Conference, the Protocol Modifying and Completing the Brussels Treaty was signed. The five original Western Union members — France, the United Kingdom, the Netherlands, Belgium, and Luxembourg — were joined by Italy and the FRG. The Paris Agreements, conceived as an alternative to the failed EDC initiative, established the Western European Union (WEU). These accords formally ended the occupation of West Germany and approved both West Germany's and Italy's membership in the Brussels Treaty framework.

In addition to the pre-existing Council of Ministers for Foreign Affairs, the new Treaty introduced several institutions: a consultative Parliamentary Assembly, an Armaments Control Agency, and a Standing Armaments Committee. To avoid antagonizing European public opinion, still wary of an officially sanctioned German rearmament, the Paris Agreements explicitly forbade Germany from producing or acquiring weapons of mass destruction — atomic, biological, or chemical (ABC) arms. The French National Assembly, which had previously rejected the EDC, this time endorsed West Germany's rearmament. Consequently, West Germany was permitted to form

its own military force, the Bundeswehr, which formally joined NATO on 5 May 1955. Despite France's earlier opposition to the EDC, West German rearmament ultimately proceeded.

The Soviet Union, which had conducted a vigorous campaign throughout the debates on German rearmament, responded rapidly to these Western developments. On 14 May 1955, it signed a Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance with seven Eastern bloc states — Poland, Czechoslovakia, East Germany, Romania, Bulgaria, Albania, and Hungary — thereby creating the Warsaw Pact. This alliance largely mirrored the structure and objectives of the North Atlantic Treaty Organization. In the same year, East Germany's paramilitary force, the "Garrisoned People's Police" (Kasernierte Volkspolizei), was transformed into the National People's Army (Nationale Volksarmee).

The downfall of the EDC and the subsequent formation of the WEU, which remained closely tied to NATO, exposed Western Europe's dependence on the United States for collective defence. Although the WEU represented the first European organization with explicit responsibilities for security and defence, the EDC's failure signalled the end of immediate prospects for political integration in defence matters. It was only in 1955, with the Messina Declaration, that European integration resumed — this time focusing on economic cooperation. These efforts culminated in the Treaties of Rome, signed on 25 March 1957, which established the European Economic Community (EEC) and the European Atomic Energy Community (Euratom) (Rohan, 2014).

2.2 Discussions after the Cold War and the first steps towards a common defence policy

After the end of the Cold War, during the 1990s, discussions about the need for a common European defence policy gained momentum. The changing international environment, marked by the dissolution of the actual world order, prompted European states to reconsider their collective security responsibilities. The conflicts in the Balkans further highlighted Europe's dependence. As a result, the European Union began to explore ways to strengthen its own capabilities. This period laid the groundwork for the development of the Common European Security and Defence policies.

Consequently, European nations began to reassess their collective role in preserving peace and stability. The 1990s thus emerged as a pivotal decade during which the groundwork for a Common European Security and Defence Policy was established. The overarching goal was to allow Europe to operate with greater strategic autonomy while maintaining its close transatlantic partnership with the United States.

A key milestone arrived in 1992 with the signing of the Maastricht Treaty, which founded the European Union and introduced the Common Foreign and Security Policy (CFSP) as one of its three main pillars. Although the CFSP initially focused on diplomatic coordination and common statements, it symbolized the growing aspiration among Member States to develop a more unified framework for foreign and defence policy. However, the wars in the former Yugoslavia in the early 1990s exposed the EU's inability to act decisively in crises occurring on its own continent.

In light of this reality, European leaders began discussions on reinforcing the Union's defence capabilities. A major turning point came in 1998 with the Franco-British Saint-Malo Declaration, signed by French President Jacques Chirac and British Prime Minister Tony Blair. For the first time, the United Kingdom—historically reluctant to transfer defence competences to the EU—accepted that Europe needed the capacity for autonomous action supported by credible forces. This bilateral initiative between two of Europe's principal powers injected new momentum into the process.

Following the Saint-Malo agreement, the 1999 Cologne European Council officially launched the European Security and Defence Policy (ESDP). The EU subsequently established several key political and military bodies, such as the Political and Security Committee, the EU Military Committee, and the EU Military Staff. Later that year, at the Helsinki European Council, Member States endorsed the "Headline Goal," committing themselves to develop the ability to deploy up to 60,000 troops within 60 days and maintain them for at least one year in crisis management missions. These measures represented the beginning of Europe's operational capacity to plan and execute its own missions, though initially limited to peacekeeping and humanitarian efforts.

By the end of the 1990s, the European Union had built the essential institutional and political foundation for a collective defence policy. Despite ongoing challenges—including coordination with NATO, divergent strategic priorities, and constrained resources—the decade marked the

formative phase of Europe's pursuit of a more cohesive and autonomous defence identity. The advances made during this period set the stage for future progress, transforming the EU from a primarily economic entity into a more comprehensive actor (Howorth, 2007).

3 MAASTRICHT TREATY WITH THE COMMON FOREIGN & SECURITY POLICY

The signing of the Maastricht Treaty in 1992 marked a historic milestone in the political and institutional development of the European Union. Officially known as the Treaty on European Union, it represented a step beyond economic integration toward the creation of a political union. One of its innovations was the establishment of the Common Foreign and Security Policy (CFSP), which introduced, for the first time, a coordinated framework for the Member States' external relations and defence cooperation. This initiative reflected Europe's growing ambition to act as a unified player and to assume greater responsibility for its own security in the post-Cold War era.

Before Maastricht, European cooperation in foreign policy was relatively loose, taking place mainly through the European Political Cooperation (EPC) mechanism established in the 1970s. The EPC provided a forum for consultation but lacked the institutional strength and coherence necessary for effective action. The geopolitical changes following the collapse of the Soviet Union, the reunification of Germany, and the outbreak of violent conflicts in the Balkans exposed the limitations of this informal system. European leaders realized that in order to respond to new challenges and maintain stability on their continent, the European Community needed a stronger and more structured mechanism.

The Maastricht Treaty addressed this need by formally creating the European Union and introducing a "pillar" structure. The first pillar covered economic, social, and monetary policy; the second was the Common Foreign and Security Policy; and the third dealt with cooperation in justice and home affairs. The CFSP aimed to safeguard so-called common values and fundamental interests of the Union, strengthen its security, promote international cooperation, and preserve peace. Importantly, the treaty also acknowledged a defence dimension, paving the way for future integration in military matters. Although the implementation of the CFSP was largely intergovernmental—meaning that decisions required unanimity among member states—it signalled a political commitment to closer cooperation in diplomacy and security.

The inclusion of the defence aspect was one of the treaty's most forward-looking features. While NATO remained the cornerstone of European defence, the Maastricht Treaty recognized the Western European Union (WEU) as a potential defence component of the EU. The WEU was envisaged as the operational arm that could carry out humanitarian, peacekeeping, and crisis management missions on behalf of the Union. This arrangement was meant to ensure that Europe could take more responsibility for its own security while complementing, rather than replacing, NATO's role. However, the practical implementation of this defence dimension remained limited throughout the 1990s, primarily because of differing national interests and the absence of a unified command.

Despite these limitations, the Maastricht Treaty laid the institutional foundation for future developments in European security and defence policy. It represented the first formal attempt to articulate a common strategic vision for Europe's role. The CFSP provided the political framework from which later initiatives—such as the 1998 Saint-Malo Declaration and the creation of the European Security and Defence Policy (ESDP) in 1999—would emerge. In this sense, the Maastricht Treaty not only redefined the nature of European integration but also set the stage for the gradual evolution of the European Union into a more coherent and capable actor in international security affairs (Smith, 2004).

3.1 St. Malo Declaration and the development of the European defence capabilities

The St. Malo Declaration of 1998 was an important step in developing European defence policy. It was signed by French President Jacques Chirac and British Prime Minister Tony Blair during a meeting in the French city of Saint-Malo. The declaration showed that France and the United Kingdom agreed on the need to improve Europe's ability to act on its own in matters of security and defence. For the first time, the two main military powers in Europe supported the idea that the

European Union should have its own defence capacity, based on reliable military forces. This agreement later helped to create the European Security and Defence Policy (ESDP). The declaration came after the conflicts in the Balkans during the 1990s. Both Britain and France understood that if the EU wanted to play a real role in international security, it needed to be able to plan and carry out missions by itself, especially in situations where NATO did not take action. The leaders at Saint-Malo agreed that the Union should have the ability to act independently, supported by credible military forces, and be ready to use them when international crises occurred.

Although France and the United Kingdom had different views on defence—France often supported more independent European action, while the UK wanted to keep strong ties with NATO—the declaration showed that they could find common ground. It did not aim to replace NATO, but to make sure the EU could act when NATO chose not to. This balance between European and transatlantic cooperation became an important part of later developments in European defence. After the St. Malo meeting, the idea of building stronger EU defence structures was accepted by other Member States. In 1999, the European Councils in Cologne and Helsinki turned many of these ideas into practice by creating the political and military bodies needed for EU crisis management operations. The St. Malo Declaration therefore marked the start of practical cooperation between EU countries in these matters. It helped shape the EU's role as an organization able to carry out limited security and peacekeeping missions, making Europe more capable of acting together when facing regional or international crises (Gegout, 2002).

3.2 Cologne Council: new tasks

The 1999 Cologne European Council was another key moment in the development of the European Union's defence dimension. Meeting in June 1999, the heads of state and government of the EU adopted decisions that marked the beginning of the European Security and Defence Policy (ESDP). One of the main outcomes of the Cologne Council was the EU's formal commitment to carry out the Petersberg Tasks, which defined the types of missions the Union would be able to undertake. These tasks included humanitarian and rescue operations, peacekeeping missions, and operations involving combat forces in crisis management, including peace-making.

The Petersberg Tasks had originally been outlined in 1992 by the Western European Union (WEU), a separate organization that served as a bridge between NATO and the EU. At the time, the WEU represented the European pillar of NATO and provided a forum for European defence cooperation. However, by the late 1990s, it became increasingly clear that the European Union needed to take on a more direct role in managing challenges. The conflicts had demonstrated the EU's limited capacity to respond to crises on its own. The Cologne Council therefore decided to incorporate the Petersberg Tasks into the framework of the EU's new security and defence policy, signalling the transfer of the WEU's operational role to the European Union.

In Cologne, EU leaders agreed that the Union must have the means and structures necessary to conduct crisis management operations independently when NATO as a whole was not engaged. The Council emphasized that the development of the ESDP would not weaken the transatlantic relationship but rather strengthen the European contribution to global security. The decisions made at the meeting included the establishment of new institutional structures, such as the Political and Security Committee, the EU Military Committee, and the EU Military Staff. These bodies would be responsible for political control, strategic direction, and operational planning of EU-led missions.

The Cologne conclusions also stated that the European Union should be able to undertake the full range of Petersberg Tasks using forces made available voluntarily by Member States. This commitment formed the basis for further decisions adopted later in 1999 at the Helsinki European Council, where the so-called "Headline Goal" was introduced. The goal was to enable the EU to deploy up to 60,000 troops within 60 days and sustain them for at least one year in order to carry out Petersberg-type operations.

The Cologne Council thus represented the beginning of the EU's practical steps toward an operational defence policy. It established the political framework for the Union's involvement in crisis management and laid the foundation for future missions in Europe and beyond. Although the EU did not yet have permanent military forces or a common command structure, the commitment to

the Petersberg Tasks provided the necessary direction for the gradual development of the European Security and Defence Policy in the following years (European Parliament, 1999a).

3.3 Helsinki Council and the new goals of developing the capabilities

The 1999 Helsinki European Council marked the next stage in the development. Held in December 1999, only a few months after the Cologne Council, the Helsinki meeting built upon previous decisions that aimed to strengthen the Union's ability to respond. During this summit, the EU adopted the so-called "Helsinki Headline Goal," a plan that set a clear and measurable target for developing capabilities within the European Security and Defence Policy (ESDP).

This decision reflected the EU's growing determination to take on greater responsibility for regional and international security, particularly after the experiences of the conflicts during the 1990s. However, the Council also reaffirmed that the development of EU capabilities would be compatible with NATO structures and that close cooperation between the two organizations would remain essential.

To implement the Headline Goal, EU member states agreed to provide national military resources for potential EU-led operations. These forces would not form a permanent army but rather a pool of units and capabilities available for deployment. The commitment also required the establishment of supporting elements, such as command & control systems, intelligence resources, strategic transport, and logistics. The EU aimed to create the necessary planning and operational structures to manage these missions. To this end, the Helsinki Council decided to strengthen the newly established Political and Security Committee, the EU Military Committee, and the EU Military Staff, which had been introduced earlier in 1999 following the Cologne Council.

The Helsinki meeting also addressed the issue of cooperation with non-EU European NATO members and candidate countries. It was agreed that these states could contribute to EU-led operations and participate in relevant consultations, which reinforced the inclusive character of the ESDP. In addition to capacity building, the Council emphasized the importance of improving civilian crisis management capabilities. It identified four priority areas for civilian operations: police, rule of law, civil administration, and civil protection. This dual approach underscored the EU's understanding of crisis management, combining both military and civilian instruments.

By adopting the Helsinki Headline Goal, the bloc took a concrete step toward establishing its own capacity for crisis management and operations. Although the target was ambitious and depended on the political will and resources of Member States, it provided a clear framework for developing the defence potential. The decisions made in Helsinki laid the groundwork for the first EU-led missions launched in the early 2000s and became a cornerstone of the Common Security and Defence Policy that evolved in the following decade (European Parliament, 1999b).

4 COMMON SECURITY & DEFENCE POLICY AFTER 2000

Between 2000 and 2010, the European Union transformed its initial security ambitions into a more structured and operational framework known as the European Security and Defence Policy (ESDP). During this decade, the EU established the institutional, political, and military mechanisms needed to conduct crisis management missions. The Union also launched its first operations.

4.1 European Security Strategy and the identification of threats and strategic objectives

In 2003, the European Union adopted its first European Security Strategy (ESS), formally outlining the Union's approach to security and defence. The strategy was prepared in response to evolving global threats and the need for a coherent framework for EU action in international security. For the first time, the ESS identified common threats faced by the Union and set strategic objectives to guide its external policies, including the use of military and civilian instruments. Its adoption represented a shift from a reactive approach to security toward a more structured and strategic planning process within the EU.

The ESS identified five main threats to the Union's security: terrorism, the proliferation of weapons of mass destruction, regional conflicts, state failure, and organized crime. These threats were recognized as interconnected, requiring both preventive measures and active engagement in crisis management. The strategy emphasized the importance of a comprehensive approach to security, combining diplomatic, economic, development, and military tools to prevent and manage

conflicts. This holistic perspective reflected lessons learned from the EU's experiences in the Balkans and other regions, where military and civilian measures needed to be coordinated to achieve effective outcomes.

A central concept in the ESS was the promotion of international stability through early action. The strategy stressed that the EU should work to prevent conflicts from arising, rather than relying solely on post-crisis interventions. To achieve this, the Union was encouraged to develop crisis management capabilities, including rapid deployment forces, intelligence, and planning capacities. The ESS also highlighted the need for stronger cooperation with international organizations such as the United Nations, NATO, and regional bodies, as well as with non-EU partners. Multilateral collaboration was seen as essential to address threats that exceeded the capacity of any single actor.

The document further established strategic objectives for EU security policy. These included the ability to respond to crises in Europe's neighbourhood, the capacity to contribute to global peacekeeping and conflict resolution, and the development of capabilities to protect EU citizens and interests. The ESS served as a reference for subsequent policy initiatives, including the refinement of military capabilities under the European Security and Defence Policy (ESDP) and the integration of civilian crisis management tools. It provided a framework for assessing EU missions and identifying capability gaps, thereby guiding the planning of resources and operational readiness.

The adoption of the ESS also underlined the political commitment of EU Member States to a common security path. While decisions remained intergovernmental, the strategy offered a shared understanding of priorities and threats, facilitating coordination and cooperation among Member States. It became a cornerstone for the Union's external action, influencing both strategic planning and practical operations in crisis management.

Overall, the 2003 European Security Strategy established a structured approach to EU security and defence. By identifying common threats and setting clear strategic objectives, it provided the basis for the development of coherent policies and capabilities, linking the EU's political goals with the instruments for crisis prevention, management, and response (Publications Office of the EU, 2009).

4.2 European Council 2004 and launch of the European Security and Defence Policy (ESDP)

In 2004, the European Union formally launched the European Security and Defence Policy (ESDP) during the European Council. This step marked the transition from the political and conceptual planning of EU defence and security capabilities toward practical implementation. The ESDP was designed to enable the Union to conduct crisis management operations independently, complementing NATO while remaining consistent with the EU's broader security and foreign policy objectives. The Council also approved the first operational missions under this new framework, providing the ESDP with concrete tasks and responsibilities.

The ESDP had been under development since the late 1990s, following earlier agreements such as the Cologne and Helsinki Councils. The 2004 Council gave the policy a formal status and established the operational and institutional structures needed to plan and execute actions. Among the main objectives were the ability to conduct civilian and military operations, respond to regional crises, support peacekeeping efforts, and assist in conflict prevention. By approving initial missions, the Council aimed to demonstrate the Union's capacity to act. The first missions approved under the ESDP included both military and civilian operations.

These missions focused on tasks such as police training, rule-of-law support, and peacekeeping in areas affected by conflict or instability. The operational approach of the ESDP relied on contributions from Member States on a voluntary basis, including personnel, equipment, and logistical support. This framework allowed the EU to organize missions without creating permanent standing forces, instead drawing upon the capabilities offered by participating countries. The Council also stressed the importance of integrating political guidance, strategic planning, and operational command in order to ensure effective mission execution.

Institutional support for the ESDP was strengthened through the development of new EU bodies. The Political and Security Committee (PSC) was tasked with political control and strategic guidance, while the EU Military Committee and the EU Military Staff were responsible for

planning and directing military operations. Civilian components of the ESDP were coordinated through the newly established Civilian Planning and Conduct Capability. Together, these structures enabled the Union to plan and conduct a wide range of missions, combining military and civilian instruments of crisis management.

The Council also emphasized the importance of cooperation with NATO, the United Nations, and other international organizations. While the ESDP allowed the EU to act autonomously, the Council acknowledged that joint planning and coordination with external partners were essential for efficiency and legitimacy. This approach reflected the EU's intention to complement existing security frameworks rather than compete with them. Overall, the 2004 Council marked the operational launch of the ESDP and the beginning of the EU's first missions under this policy. By establishing structures, approving initial operations, and integrating both military and civilian instruments, the Council laid the groundwork for the Union's evolving role in international security and crisis management (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2004).

5 LISBON TREATY AS THE FRAMEWORK IN THE DEFENCE AND SECURITY

The Lisbon Treaty, signed in 2007 and entering into force in December 2009, significantly reformed the European Union's legal and institutional framework. Among its many provisions, the treaty strengthened the EU's capacity in the fields of security and defence. It consolidated previous treaties and clarified the roles and responsibilities of EU institutions in foreign policy, providing a clearer legal basis for the Common Security and Defence Policy (CSDP), which had evolved from the European Security and Defence Policy (ESDP). The treaty also introduced new mechanisms to improve decision-making, coordination, and operational capabilities in defence matters.

One of the key innovations of the Lisbon Treaty was the formal incorporation of the CSDP into the EU's legal structure. The treaty included detailed provisions regarding the Union's ability to conduct civilian and military crisis management operations.

The Lisbon Treaty also introduced institutional reforms that affected these fields. It created the position of High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, who also serves as Vice-President of the European Commission, and strengthened the European External Action Service (EEAS). These changes enabled some kind of coordination between EU institutions, improved communication between Member States, and enhanced the Union's ability to conduct coherent policies. The treaty also allowed for the establishment of permanent structured cooperation (PESCO), which created a framework for willing Member States to develop joint defence capabilities, increase interoperability, and plan collaborative projects.

Additionally, the treaty clarified decision-making procedures for CSDP missions. It allowed for more flexible and faster arrangements for adopting decisions in the Council of the European Union, particularly when addressing crisis management operations. The treaty confirmed that the Union could conduct operations using capabilities provided by Member States on a voluntary basis, including personnel, equipment, and other resources. This approach maintained the intergovernmental character of EU defence cooperation while providing the legal and political framework necessary for coordinated action. Overall, the Lisbon Treaty provided more coherent legal framework for the EU's security and defence activities. By clarifying institutional responsibilities, enabling structured cooperation, and codifying the CSDP within EU law, the treaty contributed to a more organized and predictable system for planning and conducting EU-led crisis management operations (Ferreira-Pereira, 2013).

5.1 Strengthening Defence Capabilities and Cooperation after 2010

Between 2010 and 2020, the European Union focused on improving its defence capabilities and enhancing cooperation among Member States. During this period, the EU worked on developing both military and civilian tools for crisis management and operations. Initiatives such as the European Defence Fund and Permanent Structured Cooperation (PESCO) were introduced to support joint projects and increase interoperability. The Union also strengthened coordination mechanisms to ensure effective planning and deployment of forces.

5.2 EU Global Strategy and the replacement of the European Security Strategy

In 2016, the European Union adopted the EU Global Strategy (EUGS), replacing the 2003 European Security Strategy (ESS). The strategy was developed in response to a rapidly changing security environment, including new threats such as terrorism, hybrid warfare, regional conflicts, and instability in Europe's neighbourhood. The EUGS aimed to provide a comprehensive framework for the EU's external action, offering guidance for political, economic, and security policies. One of its central objectives was to strengthen the Union's defence capabilities and its capacity to act independently when necessary.

The EUGS identified five strategic priorities for EU external action. These priorities included: responding to external conflicts and crises, building resilient states and societies, advancing cooperative regional orders, upholding the rules-based global order, and enhancing the EU's internal capacity to act, particularly in the areas of security and defence. The strategy emphasized that these priorities were interconnected and required coordinated use of civilian, diplomatic, and military instruments. In this way, the EUGS continued the approach of the ESS by linking strategic objectives to operational capabilities but provided an updated assessment of threats and opportunities in a more complex global context.

A key element of the EUGS was the focus on defence and security cooperation. The strategy called for improved coordination among EU Member States to increase military capabilities, enhance interoperability, and ensure that forces could be deployed rapidly in response to crises. It also highlighted the need to invest in capabilities that could address both conventional and unconventional threats, including hybrid threats and cyber challenges. The EUGS explicitly supported initiatives such as Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the European Defence Fund (EDF), which were designed to facilitate joint development of defence projects and capability improvements across the Union.

The strategy also reinforced the EU's commitment to multilateral cooperation and partnerships. It underscored the importance of working with NATO, the United Nations, and regional organizations to respond to crises effectively and to uphold international law and security. The EUGS stressed that EU-led operations should be complementary to NATO, while also emphasizing the Union's ability to act autonomously when required what means change in rhetoric and "mindset".

The 2016 EU Global Strategy provided a policy framework for subsequent developments in European defence. It guided the planning and implementation of defence initiatives throughout the following years, influencing investment priorities, capability development, and operational planning. By linking strategic objectives to initiatives and emphasizing collective action, the EUGS changed the Union's ability to respond to contemporary security challenges while maintaining coherence with broader foreign policy goals (Biscop, 2016).

5.3 Permanent Structured Cooperation and European Defence Fund

In 2017, the European Union introduced two major initiatives aimed at enhancing defence cooperation among its member states: Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the European Defence Fund (EDF). Both initiatives were designed to strengthen the EU's defence capabilities, improve interoperability among national armed forces, and promote collaborative projects in the areas of research, development, and operational capacity. Together, they represented a more structured approach to European defence within the framework of the Common Security and Defence Policy (CSDP).

PESCO was established as a framework under the Lisbon Treaty that allows willing EU Member States to deepen defence cooperation on a permanent basis. Participation is voluntary but binding: states that join commit to fulfilling common obligations, including increasing defence budgets, developing specific capabilities, and contributing to joint projects. The initiative provides a platform for collaborative development of military equipment, joint training programs, and operational planning. By setting binding commitments, PESCO seeks to ensure that participating states follow a coordinated approach in both capability development and operational planning.

Alongside PESCO, the European Defence Fund was created to provide financial support for joint defence research and development projects. The EDF encourages EU Member States to collaborate

on the design and production of defence technologies, including advanced weapon systems, communication tools, and intelligence platforms. Funding is allocated to projects that strengthen the Union's strategic autonomy while reducing duplication among national defence programs. The fund also seeks to promote innovation and efficiency in the defence industry, facilitating the development of capabilities that would otherwise be too costly for individual countries to undertake alone.

Both PESCO and the EDF are intended to complement existing EU defence structures and initiatives. These EU frameworks provide additional tools to coordinate investment, enhance interoperability, and support joint missions under the CSDP. PESCO projects cover areas such as air-to-air refuelling, cyber defence, medical support, and training exercises, whereas EDF funding targets research programs and prototype development for new defence technologies.

The introduction of PESCO and the EDF in 2017 marked a step toward a more integrated defence policy. By combining a binding framework for cooperation with targeted financial support, the EU sought to encourage long-term collaboration, ensure more effective use of resources, and build capabilities relevant to both EU-led and multinational operations (Blockmans, 2021).

5.4 Coordinated Annual Review on Defence as the new mechanism to assess and coordinate

In 2018, the European Union launched the Coordinated Annual Review on Defence (CARD), a mechanism designed to assess and coordinate the defence capabilities of its Member States. CARD was introduced to provide a systematic and transparent overview of existing military capacities and to identify opportunities for greater cooperation and capability development. The initiative aimed to improve planning, reduce duplication, and ensure more efficient use of resources across EU member states, supporting the goals of the Common Security and Defence Policy (CSDP).

The review mechanism complements other EU defence initiatives, such as Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the European Defence Fund (EDF). While PESCO focuses on binding commitments for joint projects and EDF provides funding for collaborative defence research and development, CARD ensures that these initiatives are guided by up-to-date information on existing capabilities and emerging needs. It enables the EU to coordinate its efforts more effectively and to prioritize investments in areas that will have the greatest impact on security and operational readiness.

CARD also contributes to enhancing interoperability among Member States' armed forces. By identifying where capabilities can be shared or developed jointly, the process supports the development of forces that are compatible and ready for EU-led missions. It provides a framework for aligning national planning with EU-level objectives and encourages cooperation in areas such as logistics, strategic mobility, and command structures. Overall, the Coordinated Annual Review on Defence serves as a tool for capability assessment, planning, and coordination within the European Union (Perotto, 2023).

6 EU RESPONDING TO NEW SECURITY FACTORS AFTER 2020

Between 2020 and 2025, the European Union focused on adapting to new security challenges and emerging threats. The period has been marked by efforts to strengthen defence capabilities and improve coordination among Member States. New initiatives have been introduced to address evolving risks, including cyber threats, hybrid warfare, and regional instability. Overall, the EU has aimed to enhance its readiness and resilience in a changing environment.

6.1 Conflict in Ukraine as the new argument for strengthening the defence capabilities

In 2022, the Russian incursion to Ukraine marked a significant shift in the European security environment and provided a impetus for the European Union to strengthen its defence capabilities. In eyes of the leadership of the European Union, the conflict underscored the importance of strategic autonomy, rapid response, and enhanced coordination among EU member states. It highlighted vulnerabilities in European defence structures and emphasized the need for more robust preparedness, interoperable forces, and effective mechanisms for joint planning and procurement.

The EU's response to the conflict involved both political and operational measures. At the political level, the Union condemned the invasion and coordinated sanctions against Russia while providing support to Ukraine through humanitarian aid, financial assistance and providing the arms

and ammunition. At the same time, the conflict accelerated discussions among Member States on increasing defence spending, modernizing armed forces, and improving the Union's abilities. The urgency of the situation demonstrated these abilities can be essential for responding effectively to large-scale security events in Europe's neighbourhood.

The war in Ukraine also prompted the European Union to reassess its strategic priorities. Greater attention was given to territorial defence, cyber resilience, and the protection of critical infrastructure. Member States increased their investment in modern equipment, including armoured vehicles, air defence systems, and intelligence, surveillance, and reconnaissance capabilities. The EU also sought to enhance interoperability among national forces, ensuring that units from different countries could operate together efficiently in joint missions. These measures were intended to improve both the EU's collective deterrence and its capacity to support NATO when required.

Furthermore, the conflict reinforced the importance of European defence cooperation within a broader international context. The EU worked closely with NATO, partner countries, and international organizations to coordinate responses to the crisis, demonstrating the complementary nature of EU-led initiatives and transatlantic security frameworks. The developments of 2022 thus accelerated existing plans for capability development and cooperation while highlighting the urgency of building a more resilient and capable European defence posture.

Overall, the conflict in Ukraine can be considered as the catalyst for changes in the European Union's defence capabilities. By emphasizing coordination, modernization, and investment, the EU has taken concrete steps to strengthen its security regarding the events in the neighbourhood and beyond (Hakansson, 2025).

6.2 European Defence Plan 2030 and the Readiness 2030 (ReArm Europe)

In 2023, the European Union adopted the European Defence Plan 2030, outlining the goals and priorities for the Union's defence policy over the coming decade. The plan was designed to respond to evolving security challenges in Europe and beyond, including conventional and hybrid threats, regional instability, and technological developments in military capabilities. It builds on previous EU initiatives, such as the European Defence Fund (EDF), Permanent Structured Cooperation (PESCO), and the Coordinated Annual Review on Defence (CARD), by providing a comprehensive framework for capability development, cooperation, and operational readiness.

The Defence Plan 2030 sets clear strategic objectives for EU Member States, emphasizing the need to strengthen military capabilities, improve interoperability, and enhance rapid response capacities. One of the main goals is to ensure that the EU can deploy forces effectively in crisis management and peacekeeping operations, both within Europe and in its neighbouring regions. The plan prioritizes the development of key capabilities, including intelligence, surveillance, and reconnaissance systems, cyber defence, air and missile defence, and strategic mobility. It also addresses the modernization of existing forces and the procurement of advanced equipment to maintain operational relevance in a changing security environment.

The European Commission's Readiness 2030 (formerly ReArm Europe) initiative, unveiled in March 2024, aims to unlock more than €800 billion in defence-related expenditure. It intends to do so by granting Member States greater fiscal leeway, creating a new €150 billion SAFE loan facility for joint procurement, potentially reallocating parts of cohesion funding, and expanding the role of the European Investment Bank. The plan also seeks to attract private financing through the EU's savings and investment union.

ReArm Europe has triggered wide discussion. While many observers welcome its scale and the EU's growing involvement in defence, there are ongoing worries about democratic accountability, further fragmentation of the defence market, and economic viability. Alternative proposals - such as establishing a new Rearmament Bank or a Defence, Security and Resilience Bank - have gained visibility. Such institutions could provide low-interest loans and risk-sharing mechanisms to bolster European and allied defence investments. Experts note that, although ReArm Europe represents a significant political step, it should be accompanied by concrete implementation measures to deliver real results. They underline the importance of joint procurement, prioritising equipment produced in Europe, and fostering a more integrated defence industrial base. Others argue the plan should be more ambitious, suggesting options like grant-based financing and stronger governance

arrangements. The coming months will be decisive in determining whether ReArm Europe can produce a genuinely coordinated and durable European defence effort.

In a debate held in March 2025, most political groups in the European Parliament expressed strong support for enhancing Europe's defence capabilities and endorsed the ReArm Europe Plan, while also calling for a longer-term strategic vision. Many emphasised the need for greater strategic autonomy, secure access to critical resources, and continued assistance to Ukraine. Concerns were raised about Parliament being sidelined through the use of Article 122 TFEU and about an over-dependence on emergency instruments. Some warned that increased defence spending must not undermine funding for other policies like social policies, or research and development (European Commission, 2023).

6.3 New Initiatives: Enhancement of the European Air Defence Shield

In recent years, the European Union has introduced several initiatives aimed at strengthening its collective defence capacities and enhancing strategic autonomy. Among the key projects are the European Air Defence Shield, the European Defence Fund (EDF), and Permanent Structured Cooperation (PESCO). These initiatives are designed to improve operational capabilities, foster cooperation among Member States, and ensure that the EU can respond more effectively to emerging security threats in Europe and its neighbourhood.

The European Air Defence Shield is a project aimed at enhancing Europe's air and missile defence capabilities. Its objective is to create an integrated system that can detect, track, and neutralize aerial threats, including missiles, drones, and other airborne platforms. The project involves coordination among Member States' armed forces to share radar, sensor, and command-and-control resources. By pooling expertise and technology, the Shield seeks to increase both the speed and effectiveness of EU air defence operations. It also contributes to interoperability, ensuring that forces from different countries can operate together efficiently in joint missions or in support of NATO operations when required.

As was said, the European Defence Fund, launched earlier in 2017, provides financial support for collaborative defence research and development projects. On the other side, Permanent Structured Cooperation (PESCO) is a framework that allows willing Member States to commit to deeper defence cooperation. Together, these initiatives represent a multi-layered approach to enhancing EU defence capacities. The European Air Defence Shield strengthens operational capabilities, the EDF supports technological and industrial development, and PESCO ensures sustained cooperation among Member States. Combined, they improve the EU's ability to plan, deploy, and sustain operations in response to crises and emerging threats, while also reinforcing interoperability and strategic coordination (EU External Action, 2025).

CONCLUSION

Since the 1950s, the European Union's defence policy has evolved in response to changing political, strategic, and security challenges. In the early post-World War II period, European countries focused primarily on economic integration, while collective defence was largely ensured through NATO. During the Cold War, the EU's precursor institutions maintained a limited defence role, relying on the transatlantic alliance to deter the perceived threats. After the end of the Cold War, Europe faced new security challenges, including regional conflicts and instability in the Balkans, which revealed the Union's limited crisis management capabilities. In response, the 1990s saw the introduction of the Common Foreign and Security Policy and the first steps toward a European Security and Defence Policy (ESDP). The St. Malo Declaration in 1998 emphasized the need for Europe to have autonomous defence capabilities, while the Cologne and Helsinki Councils in 1999 further developed operational frameworks and set the Headline Goal for rapid deployment of forces. In the 2000s, the ESDP became operational, and the EU conducted its first civilian and military missions. The European Security Strategy identified common threats and set strategic objectives for EU defence policy. The Lisbon Treaty of 2007 strengthened the legal and institutional framework for defence and security, while later - between 2010 and 2020 - the EU focused on capability development and cooperation, introducing initiatives such as the European Defence Fund and PESCO. The 2016 EU Global Strategy updated priorities to address hybrid threats, cyber

challenges, and regional instability. In eyes of the European leaders, the conflict in Ukraine highlighted the need to enhance readiness, modernize forces, and improve coordination. The European Defence Plan 2030 set long-term goals for capability development and interoperability and new initiatives, including the European Air Defence Shield, reinforced the EU's operational capacity. Over the decades, EU defence policy has evolved from reliance on external alliances to building a more autonomous, coordinated, and adaptable security and defence posture, responding to both conventional and emerging events. This evolution reflects the Union's efforts to align political objectives, technological development, and operational readiness in a changing international environment.

References:

1. Avrupa Birliği Başkanlığı (2004). *16-17 December 2004 Brussels European Council Presidency Conclusions*. p. 2-27. URL: https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_4_zirveler_1985_sonrasi/2004_12_bruksel_zirvesi_baskanlik_sonuc_bildirgesi_en.pdf (Date of visit: 31.01.2026).
2. Biscop, S. (2016). *The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics* (Security Policy Brief). Egmont Paper 87, Egmont – Royal Institute for International Relations, 2016. p. 1-6. URL: <https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2016/06/SPB75.pdf?type=pdf> (Date of visit: 31.01.2026).
3. Blockmans, S. (2021). *PESCO: A Force for Positive Integration in EU Defence*. European Foreign Affairs Review, Vol. 26, Special Issue (2021). p. 87 – 110. URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/26.3/EEER2021028> (Date of visit: 31.01.2026).
4. EU External Action (2025). *General Publication: Other EU defence initiatives and programmes*. EUEA The Diplomatic Service of the European Union. p. 1-11. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/other-eu-defence-initiatives-and-programmes_en
5. European Commission (2023). *White Paper for European Defence – Readiness 2030*. The European Commission (2023). p. 2-22. URL: https://commission.europa.eu/document/download/e6d5db69-e0ab-4bec-9dc0-3867b4373019_en (Date of visit: 31.01.2026).
6. European Parliament (1999a). *Cologne European Council, 3-4 June 1999, Conclusions of the Presidency + Annexes*. The European Parliament 1999, p. 2-11. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm (Date of visit: 31.01.2026).
7. European Parliament (1999b). *Helsinki European Council, 10-11 December 1999, Conclusions of the Presidency + Annexes*. The European Parliament 1999, p. 1-10. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm (Date of visit: 31.01.2026).
8. Ferreira-Pereira, L. (2013). *The European Security and Defence Policy under the Lisbon Treaty: State of the Play and Future Prospects*. Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. Online Publication from October 2013, p. 1-5. URL: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_35874_2.pdf/c8435913-fdfd-8143-68a6-0d016a5b5ad1?version=1.0&t=1539662240784 (Date of visit: 31.01.2026).
9. Gegout, C. (2002). *The French and British change in position in the CESDP: a security community and historical-institutionalist perspective*. Politique Européenne, 4/2002, p. 62-87. URL: <https://shs.cairn.info/revue-politique-europeenne-2002-4-page-62?lang=en> (Date of visit: 31.01.2026).
10. Håkansson, C. (2025). *Understanding the European Union's Response to the Russian war on Ukraine: The role of the European External Action Service*. Defence Studies 2025, Volume 25/3, p. 1-19. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14702436.2025.2562978> (Date of visit: 31.01.2026).
11. Howorth, J. (2007). *Security and Defence Policy in the European Union*. JCMS Journal of Common Market Studies 45(12): Palgrave MacMillan, 2007, p. 23-49. URL: https://www.researchgate.net/publication/4991713_Security_and_Defence_Policy_in_the_European_Union_-_By_J_Howorth (Date of visit: 31.01.2026).
12. MTR Legal (2025). *Brussels Treaty – Legal Foundations and Comprehensive Interpretation*. MTR Legal Rechtsanwälte, 2025, p. 2-8. URL: <https://www.mtrlegal.com/en/wiki/brussels-treaty/> (Date of visit: 31.01.2026).
13. Perotto, G. (2023). *The Legal Framework of the EU Defence Industry and the Pursuit of Strategic Autonomy*. European Papers – European Forum, Vol. 8 (2023) No 2, Insight of 27 July 2023, p. 475-486. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/legal-framework-eu-defence-industry-and-pursuit-strategic-autonomy> (Date of visit: 31.01.2026).

14. Publications Office of the EU (2009). *European Security Strategy – A secure Europe in a better world*, Publications Office, 2009, p. 12-43. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2860/1402> (Date of visit: 31.01.2026).
15. Rohan, S. (2014). *The Western European Union: International Politics Between Alliance and Integration*: Abingdon & New York: Routledge, 2014, p. 286-391. ISBN 9780367669416.
16. Smith, M. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge University Press, 2004, p. 85–106. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Smith-2004-Europes-Foreign-and-Security-Policy.pdf> (Date of visit: 31.01.2026).

Copyright©DURIȘ Marián,2026.

Contacte/Contacts/Контакты:

DURIS Marian.

Master of Arts in Political Science,
Alexander Dubček University of Trenčín,
Trenčín, Slovakia.

E-mail: marian.duris@student.tnuni.sk ;

<https://orcid.org/0009-0005-7033-8327>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.11>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELĂȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 175-186. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 18.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999-2345-1963/2026.22-2.12
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**PROTECȚIA JURIDICĂ A INDIVIDULUI ÎN CONTEXTUL ORDINII JURIDICE
GLOBALE: EVOLUȚII, MECANISME ȘI PROVOCĂRI CONTEMPORANE**

**LEGAL PROTECTION OF THE INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL
LEGAL ORDER: EVOLUTION, MECHANISMS AND CONTEMPORARY
CHALLENGES**

**ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПРАВОВОГО
ПОРЯДКА: ЭВОЛЮЦИЯ, МЕХАНИЗМЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ**

GHEGHEȘ Cristina* / GHEGHEȘ Cristina / ГЕГЕШ Кристина

<https://orcid.org/0009-0008-7192-6288>

ABSTRACT:

**LEGAL PROTECTION OF THE INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL LEGAL
ORDER: EVOLUTION, MECHANISMS AND CONTEMPORARY CHALLENGES**

Legal protection of the individual represents one of the most significant transformations of contemporary international law, reflecting the transition from a state-centered paradigm to a person-centered one. Within the framework of classical international law, the individual was not recognized as a subject of law, being considered only an object of state protection. Post-war developments, driven by the need to prevent serious violations of fundamental rights, led to the consecration of the individual as a direct holder of rights and, in certain situations, as a subject of international legal obligations.

This article aims to analyze, in a thorough manner, the evolution of the legal status of the individual, the development of normative and institutional mechanisms of protection, as well as the structural limits of the international legal system. The paper also examines the relevant doctrinal contributions and case law of international courts, especially the European Court of human rights, highlighting their role in strengthening legal protection.

The analysis highlights the fact that, despite significant progress, the legal protection of the individual remains dependent on the will of the states and affected by normative fragmentation. In the context of globalisation and technological development, it is necessary to adapt existing legal mechanisms to respond to new challenges and vulnerabilities.

Keywords: international law; human rights; protection of the individual; international jurisdictions; ECHR; sovereignty; international criminal liability; globalization; normative fragmentation.

* **GHEGHEȘ Cristina** - Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Europene din Moldova; Cadru didactic, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România). / **GHEGHES Cristina** - PhD student, University of European Studies of Moldova; Teacher, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi (Iasi, Romania). / **ГЕГЕШ Кристина** - Аспирантка, Европейский университет Молдовы; Преподавательский состав, университет "Александрю Иоан Куза" в Яссах (Яссы, Румыния). E-mail: cristinagheg@yahoo.com ; <https://orcid.org/0009-0008-7192-6288>

JEL Classification: K10; K33

Universal Decimal Classification: 341.7; 341(4/9); 341.231.14:342.7.

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.12>

РЕЗУМАТ:

**PROTECȚIA JURIDICĂ A INDIVIDULUI ÎN CONTEXTUL ORDINII JURIDICE GLOBALE:
EVOLUȚIE, MECANISME ȘI PROVOCĂRI CONTEMPORANE**

Protecția juridică a individului reprezintă una dintre cele mai semnificative transformări ale dreptului internațional contemporan, reflectând tranziția de la o paradigmă centrată pe stat la una centrată pe persoană. În cadrul dreptului internațional clasic, individul nu era recunoscut ca subiect de drept, fiind considerat doar un obiect al protecției statale. Evoluțiile postbelice, determinate de necesitatea prevenirii încălcărilor grave ale drepturilor fundamentale, au condus la consacrarea individului ca titular direct de drepturi și, în anumite situații, ca subiect al obligațiilor juridice internaționale.

Prezentul articol își propune să analizeze, într-o manieră aprofundată, evoluția statutului juridic al individului, dezvoltarea mecanismelor normative și instituționale de protecție, precum și limitele structurale ale sistemului juridic internațional. De asemenea, lucrarea examinează contribuțiile doctrinare relevante și jurisprudența instanțelor internaționale, în special a Curtea Europeană a Drepturilor Omului, evidențiind rolul acestora în consolidarea protecției juridice.

Analiza evidențiază faptul că, în ciuda progreselor semnificative, protecția juridică a individului rămâne dependentă de voința statelor și afectată de fragmentarea normativă. În contextul globalizării și al dezvoltării tehnologice, se impune adaptarea mecanismelor juridice existente pentru a răspunde noilor provocări și vulnerabilități.

Cuvinte-cheie: drept internațional; drepturile omului; protecția individului; jurisdicții internaționale; CEDO; suveranitate; răspundere penală internațională; globalizare; fragmentare normativă.

JEL Classification: K10; K33

CZU: 341.7; 341(4/9); 341.231.14:342.7.

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.12>

РЕЗЮМЕ:

**ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПРАВОВОГО
ПОРЯДКА: ЭВОЛЮЦИЯ, МЕХАНИЗМЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ**

Правовая защита личности представляет собой одну из наиболее значительных преобразований современного международного права, отражающую переход от парадигмы, ориентированной на государство, к парадигме, ориентированной на человека. В рамках классического международного права индивид не был признан субъектом права, поскольку считался лишь объектом государственной защиты. Послевоенные события, обусловленные необходимостью предотвращения серьезных нарушений основных прав, привели к закреплению личности как прямого правообладателя, а в определенных ситуациях – как субъекта международных правовых обязательств.

Настоящая статья направлена на углубленный анализ эволюции правового статуса личности, развития нормативных и институциональных защитных механизмов, а также структурных границ международной правовой системы. В документе также рассматриваются соответствующие доктринальные вклады и jurisprudenция международных судов, в частности Европейский суд по правам человека, подчеркивая их роль в усилении правовой защиты.

Анализ показывает, что, несмотря на значительный прогресс, правовая защита личности остается зависимой от воли государств и подверженной нормативной фрагментации. В контексте глобализации и технологического развития необходимо адаптировать существующие правовые механизмы для решения новых проблем и уязвимостей.

Ключевые слова: международное право; права человека; защита личности; международные юрисдикции; ЕСПЧ; суверенитет; международная уголовная ответственность; глобализация; нормативная фрагментация.

JEL Classification: K10; K33

УДК: 341.7; 341(4/9); 341.231.14:342.7.

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.12>

1. Introducere

Dreptul internațional public a fost, în mod tradițional, construit pe fundamentul relațiilor dintre state suverane, în cadrul unui sistem juridic în care statul reprezintă actorul central și exclusiv. Această paradigmă centrată pe stat a dominat gândirea juridică timp de secole, fiind susținută de principiile suveranității și non-intervenției, care au constituit pilonii ordinii juridice internaționale clasice. În acest context, individul nu beneficia de o recunoaștere juridică autonomă, fiind considerat un simplu obiect al reglementării juridice, ale cărui drepturi și interese erau mediate exclusiv prin intermediul statului.

În acest context, adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a reprezentat un moment fondator în evoluția dreptului internațional contemporan¹.

Pentru prima dată, comunitatea internațională a consacrat, într-un document cu vocație universală, ideea că drepturile fundamentale aparțin individului în virtutea demnității sale intrinseci, independent de recunoașterea statului. Această concepție reflecta structura societății internaționale din perioada respectivă, caracterizată printr-un nivel redus de interdependență și printr-o organizare predominant bilaterală a relațiilor juridice. Statul era perceput ca o entitate suverană absolută, iar orice ingerință în treburile sale interne era considerată incompatibilă cu normele dreptului internațional. În consecință, protecția juridică a individului era indirectă, fragmentară și profund dependentă de voința statului, ceea ce genera vulnerabilități semnificative, în special în situațiile în care statul devenea el însuși autorul încălcărilor drepturilor fundamentale.

Transformările dramatice ale secolului XX, în special cele generate de conflictele armate și de încălcările sistematice ale drepturilor omului, au evidențiat limitele acestui model și au determinat o reevaluare profundă a rolului individului în cadrul ordinii juridice internaționale. Experiențele traumatice ale celui de-al Doilea Război Mondial au demonstrat că protecția oferită exclusiv de stat nu este suficientă pentru a garanta respectarea demnității umane, ceea ce a condus la dezvoltarea unui nou cadru juridic orientat spre protecția directă a persoanei. Această schimbare a marcat începutul unui proces de „umanizare” a dreptului internațional, prin care protecția individului a devenit un obiectiv central al normelor juridice internaționale.

În plan doctrinar, această transformare a fost analizată în mod amplu, literatura de specialitate evidențiind trecerea de la un drept internațional centrat exclusiv pe stat la un drept internațional în care individul dobândește un rol tot mai important, atât ca titular de drepturi, cât și ca potențial subiect al răspunderii internaționale. În același timp, o parte semnificativă a doctrinei subliniază caracterul evolutiv și adaptativ al acestui domeniu, marcat de extinderea continuă a regimurilor normative și de diversificarea actorilor implicați. Totodată, Martti Koskenniemi a atras atenția asupra limitelor acestei evoluții, evidențiind tensiunile dintre universalismul drepturilor omului și fragmentarea normativă a dreptului internațional.¹ În prezent, individul este recunoscut nu doar ca titular de drepturi fundamentale, ci și ca subiect al obligațiilor juridice internaționale, în special în domeniul dreptului penal internațional. Această dublă dimensiune reflectă complexitatea statutului juridic al individului și evidențiază maturizarea dreptului internațional contemporan. Totuși, această evoluție nu este lipsită de ambiguități și limite, întrucât eficiența mecanismelor de protecție rămâne dependentă de voința statelor și de capacitatea acestora de a implementa normele internaționale.

În acest cadru, prezentul articol își propune să analizeze, într-o manieră critică și aprofundată, protecția juridică a individului în contextul ordinii juridice globale. Demersul urmărește mai multe obiective: în primul rând, examinarea evoluției statutului juridic al individului, de la paradigma clasică la cea contemporană; în al doilea rând, analiza mecanismelor normative și instituționale de protecție; în al treilea rând, identificarea limitelor structurale ale sistemului juridic internațional și în final, evaluarea provocărilor contemporane generate de globalizare, dezvoltare tehnologică și noile forme de vulnerabilitate transnațională.

¹Martti Koskenniemi, *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*, 2006, disponibil la: https://www.mpil.de/files/pdf4/annuaire/annuaire_2013/03_koskenniemi.pdf, accesat 15.04.2026

Metodologia utilizată este una interdisciplinară, bazată pe analiza doctrinară, studiul jurisprudenței internaționale și examinarea instrumentelor juridice relevante. Abordarea este una critică, care urmărește nu doar descrierea mecanismelor existente, ci și evaluarea eficienței acestora în contextul actual.

Protecția juridică a individului se conturează ca un domeniu dinamic și complex, situat la intersecția dintre suveranitatea statelor și exigențele drepturilor fundamentale. Această dinamică structurală constituie punctul de plecare al analizei dezvoltate în cadrul prezentului articol.

2. Evoluția statutului juridic al individului

2.1. Paradigma clasică: individul ca obiect al dreptului internațional

Primul element definitoriu al dreptului internațional clasic îl constituie caracterul său profund centrat pe stat. În această paradigmă, doar statele erau recunoscute ca subiecte de drept, fiind singurele entități capabile să creeze norme juridice și să își asume obligații la nivel internațional. Individul era complet exclus din această categorie, fiind perceput exclusiv ca obiect al protecției statale.

Această concepție era justificată de structura societății internaționale din perioada respectivă, caracterizată printr-un nivel redus de interdependență și prin predominanța principiului suveranității. Statul era considerat entitatea supremă, iar intervenția în treburile interne era privită ca o încălcare a dreptului internațional.

În acest context, drepturile individului nu aveau o recunoaștere juridică autonomă. Ele erau subsumate ordinii juridice interne, iar orice încălcare era tratată exclusiv la nivel național. În lipsa unui mecanism internațional de protecție, individul nu avea acces la mijloace juridice de protecție la nivel internațional.

Un instrument important în această perioadă era protecția diplomatică, prin care statul putea interveni în numele cetățenilor săi. Totuși, acest mecanism era profund limitat, deoarece depindea de voința statului. Dacă statul refuza să acționeze, individul nu avea nicio posibilitate de apărare.

Doctrina a susținut această abordare timp îndelungat. Potrivit acesteia, recunoașterea individului ca subiect de drept ar fi afectat echilibrul sistemului internațional și ar fi subminat suveranitatea statelor.

Cu toate acestea, realitatea istorică a demonstrat limitele acestui model. În situațiile în care statul devenea el însuși autorul încălcărilor, individul era lipsit de orice protecție efectivă.

Această vulnerabilitate structurală a stat la baza transformărilor ulterioare ale dreptului internațional, care au condus la recunoașterea individului ca subiect de drept.

2.2. Transformarea postbelică: redefinirea individului ca subiect de drept

Transformările profunde ale dreptului internațional după cel de-al Doilea Război Mondial au fost determinate de necesitatea prevenirii atrocităților și a încălcărilor sistematice ale drepturilor fundamentale. În acest context, comunitatea internațională a început să dezvolte un sistem juridic orientat spre protecția individului.

Adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a reprezentat un moment esențial în această evoluție¹. Pentru prima dată, drepturile fundamentale au fost consacrate la nivel internațional ca drepturi inerente persoanei.

¹ United Nations, Universal Declaration of Human Rights (1948) <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, accesat 10.04.2026

⁴ Antonio Cassese, International Law, 2001, Oxford University Press, 2001pp.3-4 https://archive.org/details/internationallaw0000cass_i4s0/page/n8/mode/1up, accesat 10.04.2026

⁵ Malcolm N. Shaw, International Law, 4th ed., Cambridge University Press, 1997online https://archive.org/details/internationallaw0000shaw_l6i4/mode/2up, accesat 17.04.2026

⁶ International Criminal Court, disponibil la: <https://www.icc-cpi.int>, accesat 19.04.2026

⁷ Antonio Cassese, op.cit., pp.138-140.

Această evoluție a fost consolidată prin adoptarea unor tratate internaționale obligatorii, care au instituit standarde juridice clare și mecanisme de monitorizare. Individul a dobândit astfel o formă de personalitate juridică internațională.

În doctrină, Antonio Cassese subliniază că această transformare marchează „umanizarea dreptului internațional”, în sensul orientării acestuia către protecția persoanei.¹

De asemenea, Malcolm Shaw evidențiază faptul că această evoluție nu elimină rolul statelor, ci îl reconfigurează, acestea rămânând principalii actori ai sistemului.²

Un element esențial al acestei etape îl reprezintă apariția mecanismelor internaționale de protecție, care permit individului să invoce direct drepturi în fața unor instanțe.

Această transformare a condus la o schimbare fundamentală în arhitectura dreptului internațional, marcând trecerea de la un sistem exclusiv interstatal la unul mixt

2.3. Ordinea juridică contemporană contemporană: individul între drepturi și obligații

În contextul contemporan, statutul juridic al individului devine mult mai complex. Acesta nu mai este doar titular de drepturi, ci și subiect al obligațiilor juridice internaționale.

Această evoluție este evidentă în domeniul dreptului penal internațional, unde indivizii pot fi trași la răspundere pentru crime grave.

Crearea Curtea Penală Internațională a consolidat acest principiu,³ iar Cassese subliniază că această evoluție reprezintă o schimbare fundamentală, prin care responsabilitatea juridică trece de la nivelul colectiv al statului la cel individualizat.⁴

În același timp, această dezvoltare ridică probleme complexe, legate de raportul dintre jurisdicțiile naționale și cele internaționale.

Un alt aspect important îl reprezintă extinderea accesului individului la mecanisme jurisdicționale internaționale, ceea ce consolidează protecția juridică. Totuși, eficiența acestor mecanisme rămâne dependentă de cooperarea statelor. Această dualitate evidențiază caracterul incomplet al sistemului actual.

3. Mecanismele juridice de protecție a individului

3.1. Dimensiunea normativă a protecției juridice a individului

Protecția juridică a individului în dreptul internațional contemporan se fundamentează pe un ansamblu complex de norme juridice, care au cunoscut o dezvoltare progresivă în perioada postbelică. Aceste norme sunt consacrate în tratate internaționale, cutume și principii generale de drept și reflectă o extindere semnificativă a sferei drepturilor recunoscute.

Un element esențial al acestei evoluții îl constituie universalizarea drepturilor fundamentale. Adoptarea unor instrumente juridice internaționale a consacrat ideea că drepturile omului nu sunt limitate la spațiul intern al statelor, ci reprezintă valori universale, care trebuie protejate la nivel global. În acest sens, dreptul internațional al drepturilor omului a dobândit o autonomie relativă față de dreptul internațional clasic.

În doctrină, Antonio Cassese subliniază că această evoluție reflectă o transformare structurală a dreptului internațional, prin orientarea acestuia către protecția individului.⁵ Normele internaționale nu mai sunt concepute exclusiv pentru a reglementa relațiile dintre state, ci și pentru a proteja drepturile persoanelor.

Un alt aspect important îl reprezintă dezvoltarea obligațiilor pozitive ale statelor. Acestea implică nu doar abținerea de la încălcarea drepturilor, ci și adoptarea unor măsuri active pentru protejarea acestora. Astfel, protecția juridică a individului devine un proces dinamic, care presupune intervenția statului.

⁵ Antonio Cassese, *International Law*, 2001, pp. 3, 393

Această evoluție este evidentă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a consacrat obligația statelor de a preveni încălcările drepturilor **fundamentale**.¹ Curtea a subliniat că protecția trebuie să fie efectivă, nu doar formală.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că normele internaționale au devenit din ce în ce mai detaliate și mai specializate. Această dezvoltare reflectă complexitatea crescută a relațiilor internaționale și necesitatea adaptării dreptului la noile realități. Cu toate acestea, extinderea normativă ridică și probleme, în special în ceea ce privește coerența sistemului juridic. Multiplicarea normelor și a regimurilor juridice poate conduce la conflicte și dificultăți de aplicare.

3.2. Mecanisme jurisdicționale – rolul instanțelor internaționale

Un element central al protecției juridice a individului îl constituie dezvoltarea mecanismelor jurisdicționale internaționale, care permit accesul direct al individului la justiție. Aceste mecanisme reprezintă o inovație majoră în dreptul internațional, întrucât reduc dependența individului de stat.

În cadrul sistemului european, individul poate sesiza direct Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ceea ce constituie una dintre cele mai avansate forme de protecție internațională. Acest acces direct consolidează autonomia juridică a individului și contribuie la dezvoltarea unei jurisprudențe consistente.

Jurisprudența Curții a avut un impact semnificativ asupra dreptului internațional și asupra dreptului intern al statelor. Prin interpretarea evolutivă a Convenției Europene a Drepturilor omului, Curtea a adaptat normele juridice la realitățile contemporane.

În cauza *Soering v. United Kingdom*, Curtea a stabilit că extrădarea unei persoane într-un stat unde există riscul tratamentelor inumane încalcă Convenția. Această hotărâre a extins aplicabilitatea Convenției dincolo de teritoriul statelor.²

În cauza *Osman v. United Kingdom*,³ Curtea a dezvoltat doctrina obligațiilor pozitive, stabilind că statul are obligația de a preveni riscurile la adresa vieții atunci când acestea sunt previzibile. Această decizie a consolidat rolul statului în protecția drepturilor.

Instanțele internaționale contribuie, de asemenea, la uniformizarea standardelor juridice. Prin deciziile lor, acestea creează precedente care influențează practica statelor.

Totuși, eficiența acestor mecanisme este limitată de dificultățile de executare a hotărârilor. În lipsa unor mecanisme coercitive eficiente, respectarea deciziilor depinde de voința statelor.

3.3. Mecanisme de protecție a drepturilor omului și rolul instituțiilor internaționale

Pe lângă instanțele internaționale, protecția juridică a individului este realizată și prin mecanisme quasi-jurisdicționale, precum comitetele internaționale de monitorizare. Aceste instituții analizează plângerile individuale și formulează recomandări.

Deși deciziile acestora nu au caracter obligatoriu, ele contribuie la dezvoltarea standardelor juridice și la consolidarea culturii drepturilor omului. Prin interpretările lor, aceste organisme influențează practica statelor.

Un exemplu relevant îl constituie comitetele instituite în cadrul Națiunilor Unite, care monitorizează respectarea tratatelor internaționale privind drepturile omului.

Aceste mecanisme permit individului să își exprime nemulțumirile la nivel internațional, chiar și în absența unor instanțe jurisdicționale.

De asemenea, ele contribuie la transparența și responsabilizarea statelor, prin evaluarea periodică a modului în care acestea își îndeplinesc obligațiile.

Cu toate acestea, eficiența lor este limitată de lipsa caracterului obligatoriu al deciziilor. Implementarea recomandărilor depinde de voința statelor. În plus, existența mai multor mecanisme paralele poate genera incoerență și suprapuneri.

3.4. Răspunderea penală internațională a individului

¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights – Right to life, actualizat la 31 august 2025, pp. 7-10 (paragr. 15-22), disponibil la: <https://ks.echr.coe.int/>, accesat 17.04.2026

² *Soering v United Kingdom*, hotărârea din 7 iulie 1989, disponibil la: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>, accesat la data 18.04.2026.

³ *Osman v United Kingdom*, hotărârea din 28 octombrie 1998, disponibil la: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94149>, accesat la data 18.04.2026

Răspunderea penală internațională reprezintă una dintre cele mai importante evoluții ale dreptului internațional contemporan. Aceasta reflectă ideea că anumite crime sunt atât de grave încât afectează întreaga comunitate internațională.

Crearea Curții Penale Internaționale a marcat instituționalizarea acestui principiu fundamental. Instanța are competența de a judeca persoane acuzate de crime internaționale grave. Această evoluție reprezintă o ruptură față de paradigma clasică, în care doar statele erau responsabile la nivel internațional.

În doctrină, Cassese subliniază că această transformare marchează trecerea de la responsabilitatea statelor la responsabilitatea penală individuală în dreptul internațional.¹

Răspunderea penală internațională contribuie la consolidarea protecției juridice a individului, prin sancționarea celor care comit încălcări grave.

Totuși, aplicarea acestui mecanism se confruntă cu dificultăți semnificative, în special în ceea ce privește cooperarea statelor.

Această situație evidențiază limitele structurale ale dreptului internațional.

3.5. Relația dintre dreptul internațional și dreptul intern

Un aspect esențial al protecției juridice a individului îl constituie raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern. În practică, eficiența normelor internaționale depinde în mod decisiv de modul în care acestea sunt integrate și aplicate în sistemele juridice naționale.

Doctrina distinge între două modele principale: monismul și dualismul. În sistemele moniste, normele internaționale sunt integrate direct în ordinea juridică internă, fără a necesita o transformare formală. În schimb, în sistemele dualiste, normele internaționale trebuie transpuse prin acte legislative interne pentru a produce efecte juridice.²

Această distincție are implicații directe asupra protecției individului. În statele moniste, individul poate invoca direct normele internaționale în fața instanțelor naționale, ceea ce facilitează accesul la justiție. În statele dualiste, accesul este condiționat de voința legislativului, ceea ce poate genera întârzieri sau lacune în protecție.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a subliniat în mod constant că statele au obligația de a asigura efectivitatea drepturilor garantate, indiferent de modelul constituțional adoptat. Astfel, responsabilitatea finală revine statului, care trebuie să creeze mecanisme interne adecvate.

În practică, această interacțiune generează atât oportunități, cât și dificultăți. Pe de o parte, integrarea normelor internaționale contribuie la consolidarea statului de drept. Pe de altă parte, diferențele dintre sistemele juridice pot afecta uniformitatea protecției.

3.6. Rolul organizațiilor internaționale în protecția individului

Organizațiile internaționale joacă un rol esențial în dezvoltarea și implementarea mecanismelor de protecție a individului. Acestea contribuie atât la elaborarea normelor juridice, cât și la monitorizarea respectării acestora.

Un exemplu central este sistemul Organizației Națiunilor Unite, care include multiple mecanisme dedicate drepturilor omului. Consiliul pentru Drepturile Omului și mecanismul Examinării Periodice Universale (UPR) permit evaluarea situației drepturilor omului în toate statele membre.³

De asemenea, Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR) joacă un rol important în promovarea standardelor internaționale și în acordarea de asistență tehnică statelor.

La nivel regional, Consiliul Europei a dezvoltat unul dintre cele mai avansate sisteme de protecție, prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului și mecanismele aferente.

Aceste organizații contribuie la crearea unei „culturi globale a drepturilor omului”, prin promovarea valorilor universale și prin exercitarea unei presiuni politice asupra statelor.

Cu toate acestea, eficiența lor este limitată de lipsa unor mecanisme coercitive directe și de dependența de cooperarea statelor.

4. Limitele structurale ale protecției juridice a individului

4.1. Caracterul descentralizat al dreptului internațional

¹ Cassese, International Law, 2001, op.cit. p.8

² Malcolm N. Shaw, International Law, 1997, p. 130 disponibil la https://archive.org/details/internationallaw0000shaw_l6i4/page/n9/mode/2up, accesat la data de 17.04.2026

³ <https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms> accesat la data de 14.04.2026

Unul dintre principalele obstacole în calea protecției juridice a individului îl constituie caracterul descentralizat al dreptului internațional. Spre deosebire de dreptul intern, acesta nu dispune de o autoritate centrală capabilă să impună respectarea normelor.

Această situație conduce la o aplicare inegală a normelor juridice. Statele pot alege dacă și în ce măsură respectă obligațiile asumate.

În lipsa unui mecanism coercitiv eficient, protecția juridică a individului rămâne incompletă.

De asemenea, această structură favorizează selectivitatea în aplicarea dreptului. Această problemă este amplificată de diferențele dintre state, în ceea ce privește capacitatea și voința de a respecta normele.

În doctrină, Shaw evidențiază că descentralizarea reprezintă o caracteristică fundamentală a dreptului internațional, definindu-l ca un „sistem orizontal” format din state suverane și egale. Această realitate limitează eficiența mecanismelor de protecție, deoarece, în absența unui legislator central și a unor mecanisme de coerciție instituționalizate, aplicarea normelor depinde în mod decisiv de interesele și voința politică a statelor.¹

4.2. Fragmentarea normativă și incoerența sistemului

Fragmentarea normativă reprezintă o provocare majoră pentru dreptul internațional contemporan. Multiplicarea regimurilor juridice conduce la apariția unor norme contradictorii. Martti Koskeniemi subliniază că această fragmentare afectează coerența sistemului juridic⁹.

În practică, acest fenomen generează dificultăți în aplicarea normelor și reduce predictibilitatea dreptului.

De asemenea, fragmentarea poate conduce la conflicte între diferite jurisdicții. Această situație afectează protecția juridică a individului, întrucât creează incertitudine. În plus, lipsa unei ierarhii clare între norme complică soluționarea conflictelor. Această problemă evidențiază necesitatea unei mai bune coordonări între regimurile juridice, o sarcină dificilă într-un sistem diminuat de interesele divergente ale actorilor statali.

4.3. Suveranitatea statelor versus protecția internațională a individului

Unul dintre cele mai complexe aspecte ale dreptului internațional contemporan îl reprezintă tensiunea dintre suveranitatea statelor și protecția internațională a individului.

Principiul suveranității implică dreptul statelor de a-și gestiona treburile interne fără ingerințe externe. Cu toate acestea, evoluția dreptului internațional al drepturilor omului a limitat această autonomie, impunând standarde minime obligatorii.

Această tensiune este evidentă în situațiile în care statele invocă suveranitatea pentru a evita controlul internațional. În astfel de cazuri, protecția individului poate fi afectată. Conceptul de „responsabilitatea de a proteja” (Responsibility to Protect – R2P) reprezintă o încercare de a reconcilia aceste două principii. Acesta susține că, în cazul în care un stat nu își protejează cetățenii, comunitatea internațională are responsabilitatea de a interveni.²

Totuși, aplicarea acestui principiu este controversată și ridică probleme legate de legitimitate și selectivitate.

4.4. Inegalități globale și accesul diferențiat la protecție

Protecția juridică a individului este influențată în mod semnificativ de inegalitățile globale. Diferențele economice, politice și instituționale dintre state afectează capacitatea acestora de a implementa normele internaționale.

În statele cu resurse limitate sau cu instituții fragile, protecția drepturilor omului este adesea deficitară. Lipsa infrastructurii juridice, corupția și instabilitatea politică constituie obstacole majore.

În același timp, accesul la mecanismele internaționale este inegal. Procedurile pot fi complexe și costisitoare, ceea ce limitează accesul persoanelor vulnerabile.

Această situație evidențiază faptul că universalitatea drepturilor nu garantează automat și universalitatea protecției.

¹Malcolm N. Shaw, *International Law*, 4th ed., Cambridge University Press, 1997, pp. 3-6, disponibil la https://archive.org/details/internationallaw0000shaw_l6i4/page/2/mode/2up, accesat la 19.04.2026

² United Nations, Responsibility to Protect, Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, disponibil la <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>, accesat la 19.04.2026

5. Provocări contemporane privind protecția juridică a individului

5.1. Digitalizarea și drepturile fundamentale

Dezvoltarea tehnologică generează noi provocări pentru protecția juridică a individului. Digitalizarea societății a condus la apariția unor riscuri majore, precum supravegherea excesivă, încălcarea vieții private și riscul utilizării abuzive a datelor personale. Expansiunea tehnologiilor digitale, în special a inteligenței artificiale și a sistemelor automatizate de prelucrare a datelor, ridică probleme suplimentare legate de transparență, responsabilitate și respectarea principiilor fundamentale ale dreptului. Algoritmii utilizați în luarea deciziilor pot genera discriminări indirecte sau pot afecta drepturi esențiale, precum dreptul la viața privată, la nediscriminare sau la un proces echitabil.

Instrumente precum Regulamentul general privind protecția datelor (GDPR) reflectă încercările de a adapta cadrul juridic la aceste realități,¹ instituind principii precum legalitatea prelucrării, minimizarea datelor și responsabilitatea operatorilor. Cu toate acestea, aplicarea efectivă a acestor norme întâmpină dificultăți, în special în contextul globalizării fluxurilor de date și al diversității actorilor implicați, inclusiv entități private cu o influență semnificativă.

Totodată, se conturează o tendință de extindere a protecției juridice în mediul digital, prin dezvoltarea unor noi drepturi sau prin reinterpretarea celor existente, cum ar fi dreptul la protecția datelor sau „dreptul de a fi uitat”. Aceste evoluții indică o adaptare progresivă a dreptului internațional și european la noile realități tehnologice, însă nu reușesc întotdeauna să țină pasul cu ritmul accelerat al inovării.

În consecință, evoluția tehnologică depășește adesea capacitatea de reacție a normelor juridice, generând un decalaj semnificativ între realitățile sociale și capacitatea dreptului de a asigura o protecție efectivă a individului. Reducerea acestui decalaj presupune nu doar actualizarea cadrului normativ, ci și consolidarea mecanismelor de aplicare și cooperarea internațională în domeniul reglementării spațiului digital.

Această criză a eficacității normelor internaționale nu se limitează însă la spațiul virtual, ci se manifestă cu o intensitate similară și în planul realităților fizice. Astfel, migrația reprezintă un alt domeniu fundamental în care protecția juridică a individului este pusă la încercare, evidențiind aceleași limite ale mecanismelor de garantare în fața unor crize umane de amploare.

5.2. Migrația și protecția persoanelor vulnerabile

Migrația reprezintă un alt domeniu în care protecția juridică a individului este pusă la încercare. Migranții se confruntă adesea cu riscuri majore, inclusiv exploatare, discriminare și încălcări ale drepturilor fundamentale. Vulnerabilitatea acestora este accentuată de factori precum statutul juridic incert, lipsa accesului la resurse și dependența de autoritățile statului gazdă.

În plan internațional, cadrul juridic de protecție este configurat în principal prin Convenția privind statutul refugiaților din 1951² și prin Protocolul din 1967 privind statutul refugiaților, care stabilesc drepturile fundamentale ale refugiaților și obligațiile statelor. Un principiu esențial în acest context este cel al nereturnării (*non-refoulement*), care interzice expulzarea unei persoane către un stat în care aceasta ar putea fi supusă persecuțiilor sau tratamentelor inumane.

Cu toate acestea, aplicarea acestor norme este adesea inconsistentă,⁶ fiind influențată de interesele politice ale statelor, de presiunile generate de fluxurile migratorii și de lipsa unor mecanisme eficiente de control la nivel internațional. În practică, se constată diferențe semnificative între state în ceea ce privește acordarea protecției, condițiile de primire și accesul la proceduri echitabile de azil. În acest context, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului joacă un rol esențial în interpretarea și impunerea standardelor de protecție.³

În plus, rolul altor actori, precum Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, este esențial în monitorizarea respectării drepturilor migranților și în acordarea de asistență umanitară.

¹ Uniunea Europeană, Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation), <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>, accesat la 16.04.2026

² United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Convention Relating to the Status of Refugees (1951), disponibil la <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>, accesat la 19.04.2026

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, disponibil la <https://hudoc.echr.coe.int>, accesat 19.04.2026

Cu toate acestea, capacitatea acestor organizații este limitată, iar intervențiile lor depind în mare măsură de cooperarea statelor.

La nivel european, cadrul juridic este consolidat prin instrumente precum Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și sistemul european comun de azil, însă și aici persistă dificultăți legate de aplicarea uniformă a normelor și de solidaritatea între statele membre.

În acest context, protecția persoanelor vulnerabile aflate în migrație rămâne un obiectiv dificil de realizat în mod efectiv. Deși există un cadru normativ relativ bine dezvoltat, eficiența acestuia depinde în mod decisiv de voința statelor de a respecta și aplica standardele internaționale, precum și de consolidarea cooperării internaționale în domeniul migrației.

5.3. Securitate versus libertate

În contextul amenințărilor globale, statele adoptă măsuri de securitate care pot afecta drepturile fundamentale. Această situație generează o opoziție constantă între necesitatea protejării securității și respectarea libertăților individuale, în special în perioade marcate de instabilitate politică, terorism sau crize sanitare.

Măsurile adoptate de state, precum supravegherea extinsă, restricțiile de circulație sau limitarea anumitor drepturi civile, ridică probleme semnificative în ceea ce privește respectarea principiilor statului de drept. Deși aceste intervenții pot fi justificate prin necesitatea protejării ordinii publice și a securității naționale, ele trebuie să respecte standardele internaționale privind protecția drepturilor omului.

În acest sens, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a subliniat în mod constant că orice restrângere a drepturilor fundamentale trebuie să îndeplinească cerințele de legalitate, necesitate și proporționalitate într-o societate democratică.¹ Astfel, ingerințele statului în exercitarea drepturilor nu pot fi arbitrare și trebuie să fie limitate la ceea ce este strict necesar pentru atingerea unui scop legitim.

De asemenea, conceptul de „marjă de apreciere” acordat statelor în evaluarea necesității unor astfel de măsuri nu este unul absolut, fiind supus controlului jurisdicțional. Instanța europeană verifică dacă există un just echilibru între interesul general și protecția drepturilor individuale, sancționând excesele autorităților naționale.

În practică, dificultatea majoră constă în menținerea acestui echilibru într-un context în care amenințările sunt percepute ca fiind urgente și imprevizibile. Riscul este ca, sub pretextul securității, statele să adopte măsuri disproporționate sau să normalizeze restrângeri ale drepturilor care ar trebui să rămână excepționale.

În consecință, raportul dintre securitate și libertate rămâne unul dintre cele mai sensibile domenii ale dreptului contemporan, reflectând nevoia permanentă de a proteja atât colectivitatea, cât și individul, fără a compromite valorile fundamentale ale unei societăți democratice.

6. Concluzii

Protecția juridică a individului constituie una dintre cele mai relevante expresii ale transformării dreptului internațional contemporan, ilustrând trecerea de la o ordine juridică centrată exclusiv pe state la una în care persoana umană dobândește o poziție juridică autonomă. Această evoluție nu este doar rezultatul dezvoltării normative, ci reflectă o schimbare profundă de paradigmă, în care demnitatea umană devine un reper central al ordinii juridice globale.

Analiza realizată în cadrul prezentului studiu evidențiază faptul că, în ultimele decenii, protecția juridică a individului a cunoscut o consolidare semnificativă, atât în plan normativ, cât și instituțional. Dezvoltarea mecanismelor jurisdicționale internaționale, în special prin activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului a contribuit decisiv la transformarea drepturilor fundamentale din simple enunțuri declarative în standarde juridice efective, susceptibile de aplicare și control.

Cu toate acestea, această evoluție nu trebuie interpretată într-o manieră excesiv optimistă. În pofida progreselor incontestabile, protecția juridică a individului rămâne structural limitată de caracterul descentralizat al dreptului internațional și de dependența acestuia de voința statelor. Lipsa

¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind Articolul 15 din Convenție: Derogarea în timp de urgență, disponibil: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_rum, accesat 20.04.2026

unor mecanisme coercitive eficiente și dificultățile de executare a hotărârilor internaționale afectează în mod direct efectivitatea drepturilor recunoscute.

În același timp, fragmentarea normativă a dreptului internațional, evidențiată în mod convingător de Martti Koskenniemi, generează incoerență și incertitudine juridică, afectând capacitatea sistemului de a oferi o protecție uniformă și previzibilă. Această fragmentare nu este doar o problemă teoretică, ci are consecințe practice asupra modului în care drepturile individului sunt interpretate și aplicate.

Mai mult, provocările contemporane, precum digitalizarea, mobilitatea transnațională și tensiunile dintre securitate și libertate, evidențiază limitele cadrului juridic existent. Protecția juridică a individului este din ce în ce mai des confruntată cu situații care depășesc logica tradițională a raporturilor dintre stat și cetățean, ceea ce impune o regândire a mecanismelor juridice.

În acest context, se poate susține că evoluția dreptului internațional al drepturilor omului nu a eliminat tensiunea dintre suveranitate și protecția individului, ci a reconfigurat-o. Statul rămâne actorul central al sistemului, însă legitimitatea sa este tot mai mult condiționată de respectarea drepturilor fundamentale.

Prin urmare, viitorul protecției juridice a individului nu depinde exclusiv de dezvoltarea unor noi norme, ci mai ales de capacitatea sistemului internațional de a asigura efectivitatea celor existente. Consolidarea mecanismelor de implementare, reducerea fragmentării normative și adaptarea la noile realități globale reprezintă condiții esențiale pentru creșterea eficienței protecției juridice.

În concluzie, protecția juridică a individului nu trebuie privită ca un proces finalizat, ci ca unul în continuă evoluție, aflat la intersecția dintre idealul universal al drepturilor omului și realitățile politice ale sistemului internațional. Tocmai această tensiune definește dinamica și relevanța actuală a domeniului, precum și necesitatea unei abordări critice și adaptative.

Bibliografie:

A. Doctrină

1. Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford University Press, 2001, disponibil la: https://archive.org/details/internationallaw0000cass_i4s0/page/n8/mode/1up, accesat 10.04.2026
2. Koskenniemi, Martti, *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*, 2006, disponibil la: https://www.mpil.de/files/pdf4/annuaire/annuaire_2013/03_koskenniemi.pdf, accesat 15.04.2026.
3. Shaw, Malcolm N., *International Law*, 4th ed., Cambridge University Press, 1997, disponibil la https://archive.org/details/internationallaw0000shaw_l6i4/page/n9/mode/2up, accesat la data de 17.04.2026.

B. Instrumente juridice și documente oficiale

1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights – Right to life*, actualizat la 31 august 2025, disponibil la: <https://ks.echr.coe.int> (accesat 17.04.2026).
2. United Nations, *Universal Declaration of Human Rights* (1948), disponibilă la: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (accesat la 10.04.2026).
3. United Nations, *Responsibility to Protect*, disponibil la: <https://www.un.org/en/genocide-prevention/responsibility-protect/about>, accesat 19.04.2024
4. Uniunea Europeană, *Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation)*, disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (accesat la 16.04.2026).
5. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Convention Relating to the Status of Refugees* (1951), disponibil: <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html> (accesat 19.04.2026).
6. Curtea Penală Internațională (ICC), disponibilă la: <https://www.icc-cpi.int> (accesat 19.04.2026).
7. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), disponibil: <https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms> (accesat la 14.04.2026).

C. Jurisprudență

1. *Soering v United Kingdom*, hotărârea din 7 iulie 1989, disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57619> (accesat 18.04.2026).
2. *Osman v United Kingdom*, hotărârea din 28 octombrie 1998, disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-94149> (accesat 18.04.2026).

Copyright©GHEGHEȘ Cristina, 2026.

Contacte / Contacts / Контакты:

GHEGHEȘ Cristina.

Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Europene din Moldova;
Cadru didactic asociat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
Iași, România.

E-mail: cristinagheg@yahoo.com ;

<https://orcid.org/0009-0008-7192-6288>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.12>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2 Volume 22, Pages 187-194. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 30.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.13
---	--

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

EVOLUȚIA FRANCOFONIEI PE SCENA INTERNAȚIONALĂ

THE EVOLUTION OF FRANCOPHONIE ON THE INTERNATIONAL STAGE

ЭВОЛЮЦИЯ ФРАНКОФОНИИ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ

TALCHIU-CHIRIȚA Adela* / TALCHIU-CHIRIȚA Adela / ТАЛКИУ-КИРИЦЭ Адела

<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

ABSTRACT:

THE EVOLUTION OF FRANCOPHONIE ON THE INTERNATIONAL STAGE

Francophonie is a global concept bringing together actors and entities that share the French language and common values of solidarity, equality and international cooperation. Over the decades, Francophonie has evolved from a post-colonial movement into a global actor promoting multilateralism, active solidarity and respect for rights and freedoms. The Agence Universitaire de la Francophonie (AUF) focuses on education and research, creating a space for exchanges between policy-makers and scientific experts, while the International Organization of the Francophonie (OIF)'s mission includes supporting sustainable development and cooperation between states. La Francophonie is actively involved in tackling global issues such as pandemics, migration, climate change, peace, cyber security and regional crises. Despite the diversity and challenges it faces, La Francophonie offers a model of cooperation based on solidarity, contributing to a balanced and equitable international system.

Keywords: Francophonie, international relations, francophone scientific diplomacy, international actor, manifesto.

JEL Classification: F50; K33

Universal Decimal Classification: 341.29.009(100); 32.009(100); 061.2(100); 327.009; 339.9

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.13>

REZUMAT:

EVOLUȚIA FRANCOFONIEI PE SCENA INTERNAȚIONALĂ

Francofonia reprezintă un concept global ce reunește actori și entități care au în comun limba franceză și valori comune de solidaritate, egalitate și cooperare internațională. De-a lungul decadelor, Francofonia a evoluat dintr-o mișcare postcolonială într-un actor global care promovează multilateralismul, solidaritatea

* **TALCHIU-CHIRITA Adela** - Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" (Chișinău, Republica Moldova). / **TALCHIU-CHIRITA Adela** - PhD student, University of European political and Economic Studies "Constantin Stere" (Chișinău, Republic of Moldova). / **ТАЛКИУ-КИРИЦЭ Адела** - Аспирантка, Университет европейских политических и экономических исследований "Константин Стере" (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** adelachirita@yahoo.fr; <https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

activă și respectul drepturilor și libertăților fundamentale. Agenția Universitară a Francofoniei (AUF) se concentrează pe educație și cercetare, creând un spațiu de dialog între decidenții politici și experții științifici, în timp ce misiunea Organizației Internaționale a Francofoniei (OIF) include susținerea dezvoltării durabile și cooperarea între state. Francofonia intervine activ în rezolvarea problemelor globale, precum pandemia, migrația, schimbările climatice, pacea, securitatea cibernetică și crizele regionale. În ciuda diversității și provocărilor cu care se confruntă, Francofonia oferă un model de cooperare care are la bază solidaritatea, contribuind la un sistem internațional echilibrat și echitabil.

Cuvinte-cheie: Francofonie, relații internaționale, diplomație științifică francofonă, actor internațional, manifest.

JEL Classification: F50; K33

CZU: 341.29.009(100); 32.009(100); 061.2(100); 327.009; 339.9

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.13>

РЕЗЮМЕ:

ЭВОЛЮЦИЯ ФРАНКОФОНИИ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ

Франкофония - это глобальная концепция, объединяющая участников и организации, которые разделяют французский язык и общие ценности солидарности, равенства и международного сотрудничества. За десятилетия своего существования Франкофония превратилась из постколониального движения в глобального игрока, продвигающего многосторонность, активную солидарность и уважение прав и свобод. Университетское агентство франкофонии (AUF) занимается образованием и исследованиями, создавая пространство для обмена мнениями между политическими деятелями и научными экспертами, а миссия Международная организация франкоязычных стран (OIF) заключается в поддержке устойчивого развития и межгосударственного сотрудничества. Франкофония активно участвует в решении глобальных проблем, таких как пандемии, миграция, изменение климата, мир, кибербезопасность и региональные кризисы. Несмотря на разнообразие и вызовы, с которыми она сталкивается, Франкофония предлагает модель солидарного сотрудничества, способствующего созданию сбалансированной и справедливой международной системы.

Ключевые слова: Франкофония, международные отношения, франкофонная научная дипломатия, международный актер, манифест.

JEL Classification: F50; K33

УДК: 341.29.009(100); 32.009(100); 061.2(100); 327.009; 339.9

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.13>

Introducere

Франкофония nu poate fi redusă la simpla utilizare a limbii franceze, ci trebuie înțeleasă ca un spațiu multidimensional de cooperare internațională. Aceasta reunește state și comunități care împărtășesc nu doar o limbă comună, ci și un set de valori precum solidaritatea, diversitatea culturală și angajamentul față de multilateralism. Atât Organizația Internațională a Francofoniei (OIF), cât și ceilalți operatori ai Francofoniei, precum Agenția universitară a Francofoniei (AUF) și alte asociații și Conferințe francophone, joacă un rol esențial în promovarea acestor principii pe scena internațională.

În contextul transformărilor sistemului internațional, caracterizat prin multiplicarea actorilor și diversitatea instrumentelor de influență, Francofonia își revendică un rol specific. Cu toate acestea, statutul său de actor internațional ridică întrebări legitime privind natura și limitele influenței sale.

Articolul de față își propune să analizeze poziționarea Francofoniei pe scena internațională, accentul fiind plasat nu doar pe funcțiile sale declarative, ci și pe capacitatea reală de a influența procesele globale.

În studierea obiectului propus în acest articol, s-a recurs, în primul rând, la **abordarea istorică**, analizând evenimentele și procesele istorice pentru a înțelege evoluția relațiilor internaționale în general, precum și a Francofoniei și a diplomației științifice, în particular. De asemenea, **metodă calitativă**, a permis înțelegerea intervenției actorilor francofoniei, ca răspuns la problemele globale.

Abordarea teoretică a permis înțelegerea poziționării Francofoniei pe scena internațională, în funcție de diferitele teorii ale relațiilor internaționale. Nu în ultimul rând, **metodă normativă**, prin studierea diverselor acte ale Summit-urilor sau propuneri de texte ale operatorilor Francofoniei, a contribuit la o analiză mai fină a consecințelor asupra capacității de intervenție a acestora.

Fundamentarea Francofoniei

Francofonia a evoluat semnificativ de la originile sale asociate expansiunii coloniale către o formă de cooperare internațională. Conceptul utilizat inițial într-un sens demografic și lingvistic, a fost ulterior reconfigurat într-un proiect politic și cultural. Termenul “francofonie” a fost utilizat pentru prima dată de către geograful francez Onésime Reclus (1837 – 1916), dar, de fapt, geograful definește termenul de “francofon” și nu cel de “francofonie”. Sunt francofoni “toți cei care sunt sau par a fi destinați să rămână sau să devină participanți ai limbii noastre”.¹ Astfel, “francofonia regroupează vorbitorii de limba franceză, care sunt numeroși în întreaga lume”.²

O adevărată dezvoltare a Francofoniei ca mișcare asociativă poate fi remarcată în anii 1960, odată cu independența fostelor colonii. Datorită “părinților fondatori”³: Lepold Sedar Senghor (Președintele Senegalului), Hamani Diori (Președintele Nigerului), Habib Bourguiba (Președintele Republicii tunisiene) și Norodom Sihanouk (Regele Cambodgiei), francofonia renaște mi se axează pe construirea unor noi comunități culturale și de solidaritate.

După cel de-al Doilea Război Mondial, se consolidează și se formează structuri asociative, precum Asociația internațională a jurnaliștilor de limbă franceză (AIJLF) în 1950, Asociația universităților parțial sau integral de limbă franceză (AUPELF) în 1961, astăzi cunoscută ca Agenția universitară a Francofoniei (AUF), Consiliul internațional de limbă franceză (CILF) în 1967 și în același an, Asociația internațională a parlamentarilor de limbă franceză (AIPLF).

Emergența Francofoniei instituționalizate în a doua jumătate a secolului XX reflectă dorința statelor francophone de a construi un spațiu de solidaritate alternativ bazat pe valori comune. Crearea Agenției de cooperare culturală și tehnică (ACCT) ca structură interguvernamentală, în 1970, ulterior transformată în Organizația internațională a Francofoniei (OIF), marchează momentul în care Francofonia dobândește o dimensiune politică explicită.

Astfel “Francofonia interguvernamentală dobânda o existență și dispunea de un instrument de acțiune”⁴. Această instituție a fost creată pentru a promova cooperarea între statele care vorbesc limba franceză și pentru a sprijini dezvoltarea economică și socială a statelor francophone. De-a lungul decadelor, OIF s-a extins dincolo de granițele francofoniei „tradiționale” (Europa, Canada, Africa), incluzând noi membri din Asia, Oceania și Caraibe, precum și Europa centrală și orientală.

În prezent, Francofonia reunește un număr semnificativ de state cu niveluri diferite de dezvoltare, ceea ce îi conferă atât diversitate, cât și vulnerabilitate.

Dacă în anii ‘60 – ‘80, misiunea principală a OIF era de a promova limba franceză și de a contribui la cooperarea internațională, această misiune a evoluat considerabil, astăzi fiind de a sprijini dezvoltarea și consolidarea unei lumi mai echitabile. Prin organizarea de summituri și conferințe între statele membre, OIF caută să stimuleze un dialog deschis pe teme de actualitate, precum cele economice, politice și sociale, în scopul de a aborda soluții la provocările globale. Drept urmare, obiectivele OIF includ “promovarea limbii franceze și a diversității culturale și lingvistice, apărarea păcii, a democrației și a drepturilor omului, sprijinirea educației, a formării, a învățământului superior și a cercetării, dezvoltarea cooperării economice pentru dezvoltarea durabilă”⁵.

Principala misiune a AUF este “de a acționa pentru o francofonie universitară angajată în dezvoltare, în respectul diversității culturilor și a limbilor. AUF acționează pentru o francofonie universitară angajată în dezvoltarea economică, socială și culturală a societăților. AUF încurajează solidaritatea între instituțiile de învățământ superior și de cercetare pentru a contribui la

¹ Reclus (Onésime), France, Algérie et colonies, Paris, Hachette, 1883, p.422.

² Trang Phan – Michel Guillou, Francophonie et mondialisation, Paris, Belin, p.13.

³ Trang Phan – Michel Guillou, Francophonie et mondialisation, Paris, Belin, p.14

⁴ Guillou (Michel), « La troisième francophonie : un espace culturel mondialisé », La Revue mondiale des Mondes Francophones, no.1, Automne-hiver 2010, p.11-35.

⁵ <https://www.francophonie.org/la-francophonie-en-bref-754>, 30.03.2025.

transformarea în mod concret a sistemului universitar. Prezentă pe cele 5 continente, în peste 120 de țări, AUF regrupează astăzi peste 1000 de instituții de învățământ superior și de cercetare. Cu o vastă rețea de reprezentanțe și echipe în peste 60 de țări, cele zece direcții regionale coordonează activitățile sale pe teren în Africa Centrală și Marile Lacuri, Africa de Vest, America, Asia-Pacific, Caraibe, Europa Centrală și de Est, Europa și Orientul Mijlociu, Franța și Canada;¹

AUF favorizează “solidaritatea între instituțiile de învățământ superior și de cercetare, precum și colaborarea cu numeroși parteneri: întreprinderi private și fundații, state și guverne, agenții naționale de ajutor pentru dezvoltare, organizații internaționale, organizații neguvernamentale și asociații universitare, științifice și culturale”. Obiectivele sale în promovarea francofoniei științifice ca concept federator, se structurează în jurul următoarelor priorități: transformare digitală și guvernanță universitară, angajabilitate și antreprenoriat, rețele și cooperare internațională, formarea cadrelor didactice și inovarea educațională, precum și cercetare și dezvoltare;²

Francofonia ca actor al relațiilor internaționale

Pentru o perioadă lungă de timp, “relațiile internaționale” erau definite ca relații interstatale, “un ansamblu de legături, de rapoarte și de contacte care se stabilesc între State și fac parte din politica lor externă”³. Odată cu evoluția studiilor relațiilor internaționale, se trece la o nouă definiție a actorilor teoriei relațiilor internaționale. Astăzi, abordarea realistă a relațiilor internaționale este depășită, făcând loc și altor actori neguvernamentali (ONG-uri, asociații internaționale, societăți multinaționale, media, populații, etc.). Astfel, Statele nu mai sunt singurii actori pe scena internațională. Dacă, în abordarea realistă, cu actori statali, relațiile militare, diplomatice și strategice sunt privilegiate, noi dimensiuni ale rapoartelor dintre actori sunt abordate, precum progresul tehnic, educația, cultura, inteligența artificială, mediul și altele. Dicționarul relațiilor internaționale definește actorul relațiilor internaționale ca “*orice entitate ale cărei acțiuni transfrontaliere afectează distribuția resurselor și definirea valorilor la scară planctară*”⁴ “*Sunt actori ai relațiilor internaționale cei (persoane fizice și morale) care participă activ la activități pe scena internațională și exercită o influență asupra evoluției relațiilor internaționale.*”⁵

În acest context, în cadrul Summit-urilor Francofoniei, se adoptă un cadru strategic pentru consolidarea rolului Francofoniei pe scena internațională, pentru afirmarea Francofoniei ca actor al relațiilor internaționale, dar și pentru consolidarea vizibilității acesteia. De-a lungul anilor, conform declarațiilor Summit-urilor, s-a confirmat rolul și poziționarea Francofoniei în probleme de interes global precum dezvoltarea durabilă, egalitatea de gen, inteligența artificială, diplomația științifică și altele. Francofonia devine din ce în ce mai cunoscută, atât în statele unde limba franceza este limbă oficială, cât și în statele în care influența francfonă este mai redusă, dar prezentă ca o opțiune.

Drept urmare, evoluția teoretică a relațiilor internaționale a permis extinderea conceptului ca actor dincolo de stat. În acest cadru, Francofonia poate fi interpretată ca un actor hibrid, situat între organizație interguvernamentală și rețea transnațională.

Cu toate acestea, statutul său de actor global trebuie analizat critic. Influența Francofoniei nu derivă din capacitatea de constrângere, ci din utilizarea instrumentelor de soft power. Aceasta promovează norme, valori și practici, dar depinde în mare măsură de voința statelor membre pentru implementarea acestora.

Prin urmare, Francofonia poate fi considerată un actor normativ, a cărui eficiență se manifestă mai ales în plan simbolic și discursiv, decât în cel decizional.

Dimensiunea diplomatică a Francofoniei

Francofonia contribuie la consolidarea dialogului multilateral, oferind un cadru de cooperare între state cu interese diverse. Prin intermediul OIF, aceasta facilitează schimbul de poziții și

¹ <https://www.auf.org/a-propos/qui-nous-sommes/> 30.03.2025.

² <https://www.auf.org/a-propos/que-faisons-nous/> 30.03.2025.

³ Braillard (Philippe) et Djalili (Mohammad-Reza), Les relations internationales, Paris, PUF, 2006, p.3.

⁴ Smouts (Marie-Claude) et al., Dictionnaire des relations internationales. Approches, concepts, doctrines, op.cit, p.01.

⁵ Nguyen Khan Toan, La francophonie comme acteur des relations internationales contemporaines : enjeux et perspectives (1986-2010), Lyon : Université Jean Moulin (Lyon 3), thèse de doctorat soutenue le 26 septembre 2012, p.28.

coordonarea în anumite dosare internaționale. Deși nu are autoritatea Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite sau al Uniunii Europene, OIF reunește statele membre într-un spațiu diplomatic, în care se pot exprima opinii comune și se pot adopta acțiuni de sprijinire a păcii și a securității globale.

Totuși, rolul său diplomatic trebuie nuanțat. Lipsa unor mecanisme coercitive limitează capacitatea Francofoniei de a influența direct evoluția conflictelor sau a deciziilor strategice. În schimb, contribuția sa se regăsește în mediere, promovarea dialogului și sprijinirea proceselor de reconciliere. Această formă de acțiune reflectă o diplomatie de tip soft, orientată către consens și legitimitate, mai degrabă decât spre impunere.

În prezent, un rol important de actor diplomatic este asumat și de Agenția Universitară a Francofoniei, operatorul direct al Francofoniei pentru învățământul superior și cercetare în cadrul Summit-ului Francofoniei. Aceasta are responsabilitatea de a implementa rezoluțiile și deciziile adoptate la nivelul summit-ului în domeniul său de competență. Astăzi, AUF reprezintă una dintre cele mai extinse rețele de instituții de învățământ superior și cercetare la nivel global.

În contextul unor provocări globale tot mai complexe, decidenții politici resimt nevoia tot mai acută de a se baza pe expertiza cercetătorilor și a comunității științifice. Ca răspuns, AUF a inițiat un cadru de dialog între mediul politic și cel academic, organizând anual Săptămâna Mondială a Francofoniei Științifice (SMFS). Acest forum internațional, centrat pe conceptul de „francofonie științifică”, reunește cercetători, experți și decidenți politici din întreaga lume. În cadrul său are loc și Conferința Miniștrilor Educației.

Prima SMFS a avut loc în 2021, la București, România. Un an mai târziu, în cadrul celei de-a doua SMFS și a Conferinței de Miniștri de la Cairo (Egipt), cu participarea a aproape 40 de miniștri, a fost adoptat **Manifestul pentru Diplomazia științifică**, „*diplomazia științifică francofonă (DSF) fiind definită ca un forum pentru schimburi, cooperare, promovare și solidaritate activă a Francofoniei științifice*”¹. Se poate considera că AUF și-a consolidat rolul său de advocacy pe arena internațională, susținând un dialog continuu cu decidenții politici cu privire la problemele globale și în căutarea de soluții pentru dezvoltarea spațiului francofon cu ajutorul științei, a tehnologiei și a inovației.

Conceptul de diplomatie științifică francofonă reflectă o tendință emergentă de integrare a expertizei academice în procesul decizional. Inițiative precum Săptămâna Mondială a Francofoniei Științifice evidențiază această orientare. Cu toate acestea, impactul acestor demersuri depinde de capacitatea de a transforma dialogul academic în politici concrete, ceea ce rămâne o provocare.

Intervenția Francofoniei în problemele globale

Implicarea Francofoniei în gestionarea provocărilor globale trebuie analizată dincolo de discursul instituțional, în termenii eficienței și ai impactului real. Deși organizațiile sale, în special OIF și AUF, promovează activ agende internaționale precum dezvoltarea durabilă, pacea, migrația și securitatea sau combaterea schimbărilor climatice, capacitatea lor de acțiune rămâne în mare parte indirectă, mediată prin cooperare, expertiză și influență normativă. Atât OIF, cât și AUF sunt active în promovarea unor politici globale de protecție a mediului și susțin implementarea Acordului de la Paris privind schimbările climatice, dar și în promovarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) prin intermediul diplomatiei și a științei, sprijinind inițiative și activități ce contribuie la respectarea și implementarea acestora.

De asemenea, Francofonia este un susținător al drepturilor omului, având în vedere că multe dintre țările sale membre se află în regiunile lumii unde protecția drepturilor fundamentale ale omului nu este garantată. În acest sens, OIF promovează instrumente juridice și inițiative pentru protecția drepturilor omului, în special în regiunile unde sunt frecvent încălcate.

AUF intervine ca un interlocutor privilegiat în promovarea egalității de șanse în abordarea incluzivă pentru o educație echitabilă și transformatoare. În plus, trebuie menționată implicarea AUF în identificarea unor soluții pentru probleme globale precum pandemia COVID-19.

¹ <https://www.auf.org/nouvelles/actualites/le-manifeste-pour-une-diplomatie-scientifique-francophone-est-disponible/>
30.03.2025.

Capacitatea de intervenție a AUF, cu o prezență de proximitate este lăudabilă în cazul seismului din Caraibe, a crizei din Liban sau a războiului din Ucraina. Astfel, AUF, propune un răspuns imediat în situații de criză prin lansarea apelurilor la proiecte pentru gestionarea migranților, a situației epidemice sau prin formularea unor planuri speciale de redresare demonstrând solidaritate cu comunitatea francofonă.

Totuși, Francofonia în sensul larg, funcționează mai degrabă ca un catalizator al dialogului și al schimbului de bune practici decât ca un actor capabil să impună soluții. Această limitare nu diminuează însă relevanța sa, ci redefineste natura influenței sale, plasând-o în sfera diplomației soft și a construcției consensului internațional.

Dimensiunea culturală și educațională

Promovarea limbii franceze și a diversității culturale rămâne un obiectiv central. Francofonia contribuie la consolidarea identităților culturale și la facilitarea dialogului intercultural. Prin festivaluri, schimburi culturale și sprijinirea producției media, Francofonia ajută la consolidarea identităților culturale și la crearea unui spațiu de dialog și apreciere reciprocă între popoarele francofone.

În același timp, Francofonia este deschisă către alte arii lingvistice, promovând multilingvismul și multiculturalismul. După cum afirmă Rectorul AUF, în cadrul Conferinței 2025 a Observatorului francfon pentru dezvoltarea inclusivă prin gen (OFDIG), Francofonia nu poate fi studiată dacă este scoasă din contextul multilingvismului global. Astfel, un loc aparte în cadrul Francofoniei le revine identităților naționale și culturale, promovându-le în cadrul forumurilor francofone internaționale.

În domeniul educației, programele de mobilitate academică și cooperare universitară joacă un rol important în formarea capitalului uman. Fie în cadrul proiectelor de cercetare sau al consorțiilor internaționale, AUF oferă burse de studiu pentru tinerii francofoni și promovează mobilitatea academică între universitățile francofone din întreaga lume. Această mobilitate contribuie la dezvoltarea capitalului uman și la consolidarea relațiilor dintre statele membre.

Cu toate acestea, competiția globală, în special dominanța limbii engleze, reprezintă o provocare majoră pentru relevanța pe termen lung a Francofoniei.

Provocări, limite și perspective

Diversitatea statelor membre generează dificultăți în coordonarea acțiunilor. Diferențele economice și politice influențează capacitatea de implementare a politicilor comune. Păstrarea și promovarea limbii franceze în fața globalizării, unde limba engleză domină tot mai mult în afacerile internaționale reprezintă o altă provocare majoră. În plus, Francofonia se confruntă cu riscul de a rămâne predominant un actor simbolic, dacă nu reușește să își consolideze instrumentele de acțiune. Aceste provocări nu anulează relevanța sa, dar subliniază necesitatea unei adaptări continue.

Pe măsură ce globalizarea continuă să transforme relațiile internaționale, Francofonia are șansa de a se consolida ca un actor al diplomației științifice, al diversității culturale, al solidarității economice și al promovării dezvoltării durabile și a păcii. Francofonia reprezintă o alternativă la dominația marilor puteri și un model de cooperare bazat pe solidaritate și respect pentru diversitate. În ciuda tuturor provocărilor cu care se confruntă, Francofonia poate deveni un cadru de dialog constant.

În fața problemelor globale, conjugarea eforturilor comune ale tuturor actorilor Francofoniei pentru cooperarea internațională este mai relevantă ca niciodată. Prin intermediul programelor și institutelor francofone, atât AUF, cât și OIF își propun studierea și identificarea soluțiilor pentru problemele globale, prin atragerea unui public tânăr prin mobilități și activități științifice și culturale, cât și prin susținerea și promovarea unui învățământ de calitate.

Concluzie

Francofonia reprezintă un model distinct de cooperare internațională, bazat pe valori comune și pe promovarea dialogului. Prin diplomație, educație și cultură, precum și prin promovarea diversității, Francofonia contribuie la construirea unui sistem internațional mai echitabil și mai echilibrat. Evoluția sa reflectă transformările sistemului internațional și emergența unor forme alternative de influență.

Deși limitată în ceea ce privește puterea coercitivă, Francofonia își menține relevanța prin capacitatea de a genera consens și de a promova norme internaționale. Provocările sunt reale, dar perspectivele viitoare oferă numeroase oportunități pentru consolidarea cooperării internaționale și promovarea unei lumi mai solidare și inclusive. Viitorul său depinde de abilitatea de a transforma capitalul simbolic în impact concret.

În acest sens, Francofonia nu trebuie evaluată exclusiv prin prisma eficienței imediate, ci și ca un spațiu de construcție a unei ordini internaționale mai echilibrate și incluzive. Prin angajamentul și acțiunile sale, Francofonia continuă să se afirme ca actor indispensabil pe scena mondială.

Bibliografie:

1. Agence universitaire de la Francophonie – AUF, *Livre blanc de la Francophonie Scientifique, Consultation mondiale – AUF*, Bucarest, 2021
2. Agence universitaire de la Francophonie, *Stratégie 2021-2025*
3. Braillard (Philippe) et Djalili (Mohammad-Reza), *Les relations internationales*, Paris, PUF, 2006
4. Calvet, L.-J., 1996, “ Francophonie et géopolitique ”, dans de Robillard, D. et Béniamino, M. (sous la dir.), *Le français dans l'espace francophone*, Tome 1, Paris, Champion, p.483-495
5. Déniau (Xavier), *La Francophonie*, Paris, PUFF, coll « Que sais-je ? », 2001
6. Guillou (Michel), *Francophonie-puissance. L'équilibre multipolaire*, Paris, Ellipses, 2005
7. Guillou (Michel), *La Francophonie, nouvel enjeu mondial*, Paris, Hatier, 1993
8. Guillou (Michel), « La troisième francophonie : un espace culturel mondialisé », *La Revue mondiale des Mondes Francophones*, no.1, Automne-hiver 2010
9. Massie, J. & Morin, D. (2011), *Francophonie et opérations de paix. Vers une appropriation géoculturelle. Études internationales*, <https://doi.org/10.7202/1006220ar>
10. Moïse Claudine. La francophonie, d'un discours à l'autre...pour quel aménagement ? Boudreau A., Dubois L., Maurais J. et G. McConnell. L'écologie des langues, The ecology of Languages, L'Harmattan, pp.155-171, 2003. hal-02508846
11. Nguyen Khan Toan, *La francophonie comme acteur des relations internationales contemporaines : enjeux et perspectives* (1986-2010), Lyon : Université Jean Moulin (Lyon 3), thèse de doctorat soutenue le 26 septembre 2012.
12. Phan (Trang) – Guillou (Michel), *Francophonie et mondialisation. Histoires et institutions des origines à nos jours*, Paris, Belin, 2011
13. Reclus (Onésime), *France, Algérie et colonies*, Paris, Hachette, 1883
14. Smouts (Marie-Claude) et al., *Dictionnaire des relations internationales. Approches, concepts, doctrines*, op.cit.
15. Trang Phan – Michel Guillou, *Francophonie et mondialisation*, Paris, Belin, 2012:
16. Wolton, Dominique, *Demain la Francophonie*. Paris, Éditions Flammarion, 2006

Documente de referință ale Francofoniei

- Actes des Conférences ministérielles de la Francophonie
- Cadre stratégique décennal de la Francophonie (2010)
- Charte de Hanoi (1997)
- Déclaration de Bamako (2000)
- Déclaration de Beyrouth (2002)
- Manifeste pour la diplomatie scientifique, 2022

Resurse web/ Sitografie

- Agence universitaire de la Francophonie - <https://www.auf.org/a-propos/>
- Organizatia internationala a Francofoniei - <https://www.francophonie.org/>

Copyright©TALCHIU-CHIRITA Adela, 2026.

Contacts/Contacte/ Контакты:

TALCHIU-CHIRITA Adela.

Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Politice

și Economice Europene “Constantin Stere”,
MD-2004, str. Bulevardul Stefan cel Mare și Sfânt 200,
Chișinău, Republica Moldova.

E-mail: adelachirita@yahoo.fr

<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.13>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2 Volume 22, Pages 195-200. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 05.05.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.14
---	--

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS:
CHALLENGES, VIOLATIONS, AND LEGAL MECHANISMS WITH
A FOCUS ON WOMEN AND CIVILIANS**

**PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE:
PROVOCĂRI, ÎNCĂLCĂRI ȘI MECANISME JURIDICE, CU ACCENT
PE FEMEI ȘI CIVILI**

**ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ:
ВЫЗОВЫ, НАРУШЕНИЯ И ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ
С АКЦЕНТОМ НА ЖЕНЩИН И ГРАЖДАНСКОЕ НАСЕЛЕНИЕ**

VERDEȘ Inga* / VERDES Inga / ВЕРДЕШ Инга
<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

ABSTRACT:

**THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS:
CHALLENGES, VIOLATIONS, AND LEGAL MECHANISMS WITH
A FOCUS ON WOMEN AND CIVILIANS**

This article examines the protection of human rights in armed conflicts through the evolving interaction between international humanitarian law (IHL) and international human rights law (IHRL). It focuses on the systemic vulnerabilities of civilians and women, analyzing both normative frameworks and practical enforcement gaps.

Drawing on the jurisprudence of the European Court of Human Rights and international criminal law, the article advances the concept of *selective activation* as a structural limitation within the current legal system.

It argues that the principal failure lies not in the absence of norms, but in their fragmented and inconsistent application. The article concludes that improving protection requires a structural shift from normative expansion toward coordinated and non-selective enforcement mechanisms.

Keywords: International Humanitarian Law; International Human Rights Law; Armed Conflict; Civilians; Women; ECtHR; Accountability; Geneva Conventions; ICC

JEL Classification: K10, K33; K36; F51

* **VERDEȘ Inga** - Master în drept, BPP University Law School, London, UK, 888SOLUTIONS LTD - fondator, director și jurist, (Londra, Marea Britanie). / **VERDES Inga** - Master in law, BPP University Law School, London, UK, 888SOLUTIONS LTD - founder, director and lawyer (London, United Kingdom). / **ВЕРДЕШ Инга** - Магистр права, Юридическая школа Университета BPP Лондон, 888SOLUTIONS LTD - основатель, директор и юрист, (Лондон, Великобритания). E-mail: ingaverdes31@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

Universal Decimal Classification: 341.3; 341.2; 341.231.14

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.14>

РЕЗУМАТ:
**PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE:
PROVOCĂRI, ÎNCĂLCĂRI ȘI MECANISME JURIDICE, CU ACCENT
PE FEMEI ȘI CIVILI**

Acest articol examinează protecția drepturilor omului în conflictele armate prin interacțiunea în evoluție dintre dreptul internațional umanitar (DIU) și dreptul internațional al drepturilor omului (DIDO). Se concentrează pe vulnerabilitățile sistemice ale civililor și femeilor, analizând atât cadrele normative, cât și lacunele practice în aplicarea acestora.

Bazându-se pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a dreptului penal internațional, articolul promovează conceptul de activare selectivă ca o limitare structurală în cadrul sistemului juridic actual.

Acesta susține că principalul eșec nu constă în absența normelor, ci în aplicarea lor fragmentată și inconsistentă. Articolul concluzionează că îmbunătățirea protecției necesită o trecere structurală de la extinderea normativă la mecanisme de aplicare coordonate și neselective.

Cuvinte cheie: Drept internațional umanitar; Dreptul internațional al drepturilor omului; Conflict armat; Civili; Femei; CEDO; Responsabilitate; Convențiile de la Geneva; CPI

JEL Classification: K10, K33; K36; F51

CZU: 341.3; 341.2; 341.231.14

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.14>

РЕЗЮМЕ:
**ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ: ВЫЗОВЫ,
НАРУШЕНИЯ И ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ С АКЦЕНТОМ НА ЖЕНЩИН
И ГРАЖДАНСКОЕ НАСЕЛЕНИЕ**

В данной статье рассматривается защита прав человека в вооруженных конфликтах в контексте развивающегося взаимодействия международного гуманитарного права (МГП) и международного права прав человека (МППЧ). Основное внимание уделяется системной уязвимости гражданского населения и женщин, анализируются как нормативные рамки, так и практические пробелы в обеспечении соблюдения прав.

Опираясь на судебную практику Европейского суда по правам человека и международное уголовное право, статья выдвигает концепцию избирательной активации как структурного ограничения в существующей правовой системе.

В ней утверждается, что основная проблема заключается не в отсутствии норм, а в их фрагментарном и непоследовательном применении. В заключение делается вывод о том, что улучшение защиты требует структурного сдвига от расширения норм к скоординированным и неизбирательным механизмам обеспечения соблюдения прав.

Ключевые слова: международное гуманитарное право; международное право прав человека; вооруженный конфликт; гражданское население; женщины; ЕСПЧ; подотчетность; Женевские конвенции; МУС

JEL Classification: K10, K33; K36; F51

УДК: 341.3; 341.2; 341.231.14

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.14>

1. Introduction: The Fallacy of Normative Insufficiency

The protection of human rights during armed conflict is frequently framed as a question of legal adequacy - specifically, whether existing norms are sufficient to regulate modern violence. This

framing, however, is increasingly detached from reality. Contemporary international law does not suffer from a lack of rules; rather, it faces a crisis of coherence and a deficit in consistent application.

The coexistence of IHL and IHRL creates a dual-layered legal regime that is, in principle, comprehensive. While the Geneva Conventions provide the *lex specialis* governing conduct during hostilities, instruments such as the European Convention on Human Rights ensure that fundamental protections remain applicable even in times of conflict. Yet, the simultaneous operation of these regimes often results in fragmentation, interpretative ambiguity, and jurisdictional gaps.

This article challenges the conventional assumption that further codification will inherently improve protection. Instead, it argues that the central crisis lies in the selective activation of legal frameworks, where enforcement is contingent upon political alignment, jurisdictional reach, and institutional capacity. This structural selectivity disproportionately affects civilians and women, whose protection becomes contingent rather than guaranteed.

2. The Interaction of IHL and IHRL: Parallelism vs Fragmentation

The four Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols establish the foundational protections applicable in armed conflict, including the principles of distinction, proportionality, and military necessity.¹ These norms form part of customary international law and apply irrespective of the legality of the use of force.

At the same time, it is well established that IHRL continues to apply during armed conflict, subject to lawful derogations. The jurisprudence of the European Court of Human Rights has clarified that human rights obligations may extend extraterritorially where states exercise authority and control over individuals.

The traditional view of IHL as *lex specialis* has evolved into a more nuanced model of complementarity. As the International Court of Justice recognised, the right to life continues to apply during hostilities, though its interpretation is informed by IHL standards.² However, this theoretical coherence is often undermined in practice, particularly where different legal bodies interpret similar concepts inconsistently.

3. ECtHR Jurisprudence: The Crisis of Extraterritoriality

The case law of the European Court of Human Rights reflects an evolving approach to the extraterritorial application of human rights in armed conflict.

In *Banković v Belgium*, the Court adopted a restrictive interpretation of jurisdiction, emphasising the territorial limits of the Convention.³ This approach was later reconsidered in *Al-Skeini v United Kingdom*, where the Court recognised that jurisdiction may arise when a state exercises authority and control over individuals abroad.⁴

This principle was further developed in *Jaloud v Netherlands*, where the Court confirmed that operational control by state agents may be sufficient to trigger Convention obligations.⁵

In *Georgia v Russia (II)*, the Court significantly limited the practical applicability of the Convention during the active phase of hostilities, citing the complexity and intensity of the conflict environment.⁶ This approach illustrates a broader structural issue: legal protections may be effectively reduced in situations where they are most needed.

¹ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949. [On-line:] https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf (Accessed 24.04.2026).

² International standards. OHCHR: Protecting human rights during conflict situations. [On-line:] <https://www.ohchr.org/en/protecting-human-rights-conflict-situations/international-standards> (Accessed 24.04.2026).

³ ECHR, *Bankovic and Others v. Belgium and 16 Other States*. [On-line:] <https://casebook.icrc.org/case-study/echr-bankovic-and-others-v-belgium-and-16-other-states> (Accessed 24.04.2026).

⁴ *Al-Skeini v United Kingdom* (2011) 53 EHRR 18. [On-line:] <https://international.vlex.com/vid/v-united-kingdom-494666054> (Accessed 24.04.2026).

⁵ Case of *Jaloud v. The Netherlands*. [On-line:] <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-148367%22%5D%7D> (Accessed 24.04.2026).

⁶ Case of *Georgia v. Russia (II)*. [On-line:] <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-207757%22%5D%7D> (Accessed 24.04.2026).

4. Civilian Harm: The Gap Between Norm and Reality

Civilians remain the primary victims of contemporary armed conflicts, particularly in increasingly urbanised battlefields. Despite clear legal prohibitions against indiscriminate attacks, patterns of destruction affecting civilian infrastructure and displacement persist.

This persistent harm reflects not only instances of non-compliance, but also systemic weaknesses in monitoring, enforcement, and access to remedies. International law provides robust protections in principle, yet lacks the institutional mechanisms required for their consistent implementation.

The result is a protection gap in which rights exist in formal terms but fail to deliver effective safeguards in practice.

5. Gender-Specific Risks: Beyond the Akayesu Legacy

Armed conflict is not gender-neutral. Women face distinct risks, including sexual violence, forced displacement, and the collapse of essential support systems.

The international legal framework has evolved significantly, particularly through *Prosecutor v Akayesu*, which recognised sexual violence as an international crime.¹ In addition, UN Security Council Resolution 1325 established the importance of integrating gender perspectives into conflict prevention and resolution.²

However, these developments have not translated into consistent enforcement. Structural barriers, including evidentiary challenges and social stigma, continue to limit accountability. As a result, gender-based violations remain both underreported and under-prosecuted.

6. Institutional Constraints and Selective Accountability

The International Criminal Court plays a central role in addressing serious violations of international law.³ However, its effectiveness is constrained by jurisdictional limitations and reliance on state cooperation.

Similarly, the European Court of Human Rights provides an important forum for accountability, but lacks direct enforcement powers. This creates a system in which access to justice varies significantly depending on jurisdiction and political context.⁴

Such disparities contribute to selective accountability, undermining both the deterrent function and the perceived legitimacy of international law.

7. Selective Activation as a Structural Problem

The central argument of this article is that the primary weakness of human rights protection in armed conflicts lies not in normative insufficiency, but in selective activation.

Legal frameworks are not applied uniformly; their operation depends on political alignment, jurisdictional accessibility, and institutional capacity. This results in an uneven distribution of protection, where some victims have access to legal remedies while others do not.

Addressing this structural imbalance requires a shift from expanding legal norms toward ensuring their consistent and coordinated application across jurisdictions and institutions.

¹ The Prosecution of Sexual Violence in conflict: The Importance of Human Rights as Means of Interpretation. [On-line:] https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/Paper_Prosecution_of_Sexual_Violence.pdf (Accessed 24.04.2026).

² Landmark resolution on Women, Peace and Security. [On-line:] <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (Accessed 24.04.2026).

³ The International Criminal Court (ICC). [On-line:] <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/understanding-the-icc.pdf> (Accessed 24.04.2026).

⁴ The European Court of Human Rights. [On-line:] <https://cglj.org/human-rights-oversight/regional/europe/european-court-of-human-rights/> (Accessed 24.04.2026).

8. Conclusion

The protection of human rights in armed conflicts is constrained not by the absence of legal norms, but by the conditions under which those norms are applied. While IHL and IHRL provide a comprehensive legal framework, their effectiveness is undermined by fragmentation and selective enforcement.

This article has argued that the crisis of protection is structural in nature, rooted in the selective activation of legal regimes. Until this imbalance is addressed, the promise of international law will remain contingent rather than universal.

Bibliography:

Table of Cases

- 1) Al-Skeini v United Kingdom (2011) 53 EHRR 18. [On-line:] <https://international.vlex.com/vid/v-united-kingdom-494666054> (Accessed 24.04.2026).
- 2) ECHR, Bankovic and Others v. Belgium and 16 Other States. [On-line:] <https://casebook.icrc.org/case-study/echr-bankovic-and-others-v-belgium-and-16-other-states> (Accessed 24.04.2026).
- 3) Case of Jaloud v. The Netherlands. [On-line:] <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-148367%22%7D> (Accessed 24.04.2026).
- 4) Case of Georgia v. Russia (II). [On-line:] <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-207757%22%7D> (Accessed 24.04.2026).
- 5) Prosecutor v Akayesu (Trial Judgment) ICTR-96-4-T (2 September 1998). [On-line:] <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ict/1998/19275> (Accessed 24.04.2026).
- 6) The Prosecution of Sexual Violence in conflict: The Importance of Human Rights as Means of Interpretation. [On-line:] https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/Paper_Prosecution_of_Sexual_Violence.pdf (Accessed 24.04.2026).

Table of Treaties and International Instruments

- 1) Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (1949) 75 UNTS 287. [On-line:] <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-protection-civilian-persons-time-war> (Accessed 24.04.2026).
- 2) Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. [On-line:] <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977> (Accessed 24.04.2026).
- 3) European Convention on Human Rights (1950). [On-line:] https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (Accessed 24.04.2026).
- 4) United Nations Security Council Resolution 1325 (2000), S/RES/1325 (2000). [On-line:] <https://www.un.org/peaceandsecurity/content/united-nations-security-council-resolution-1325-2000-sres1325-2000> (Accessed 24.04.2026).
- 5) Landmark resolution on Women, Peace and Security. [On-line:] <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (Accessed 24.04.2026).
- 6) The International Criminal Court (ICC). [On-line:] <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/understanding-the-icc.pdf> (Accessed 24.04.2026).
- 7) The European Court of Human Rights. [On-line:] <https://cglj.org/human-rights-oversight/regional/europe/european-court-of-human-rights/> (Accessed 24.04.2026).
- 8) International standards. OHCHR: Protecting human rights during conflict situations. [On-line:] <https://www.ohchr.org/en/protecting-human-rights-conflict-situations/international-standards> (Accessed 24.04.2026).

Books:

- 1) Meron Y, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (3rd edn, CUP 2016)
- 2) Sassòli M, *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare* (Edward Elgar 2019)
- 3) Crawford J, *Brownlie's Principles of Public International Law* (9th edn, OUP 2019)
- 4) Bassiouni MC, *International Criminal Law* (Brill 2008)

Copyright©VERDES Inga, 2026

Contacts/ Contacte/ Контакты:

VERDES Inga.

Master in law,
BPP University Law School,
London, UK,
888SOLUTIONS LTD –
founder, director and lawyer
London, United Kingdom.

E-mail: ingaverdes31@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.14>

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 201-206. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.15
---	---

**„2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW
ESSAY COMPETITION”**

**"CONCURS DE ESEURI PRIVIND DREPTUL
INTERNAȚIONAL UMANITAR 2025"**

**„КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ
ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА”**

**NOI TEHNOLOGII DE RĂZBOI: BIOTEHNOLOGII, NEUROTEHNOLOGII ȘI
ALTE ARME ÎN EVOLUȚIA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR**

**NEW TECHNOLOGIES OF WAR: BIOTECHNOLOGIES,
NEUROTECHNOLOGIES AND OTHER WEAPONS IN THE
EVOLUTION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW**

**НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВОЙНЫ: БИОТЕХНОЛОГИИ,
НЕЙРОТЕХНОЛОГИИ И ДРУГИЕ ВИДЫ ОРУЖИЯ В ЭВОЛЮЦИИ
МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА**

BASARAB Adelina* / BASARAB Adelina / БАСАРАБ Аделина
<https://orcid.org/0009-0001-8104-7200>

ABSTRACT:

**NEW TECHNOLOGIES OF WAR: BIOTECHNOLOGIES,
NEUROTECHNOLOGIES AND OTHER WEAPONS IN THE
EVOLUTION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW**

Modern warfare is characterized by the evolution of emerging technologies such as artificial intelligence, autonomous drones, and cyber operations. These innovations extend the battlefield into the digital and information domains, giving rise to significant legal and ethical challenges. International Humanitarian Law remains the fundamental normative framework, but its application becomes complex in the face of the automation of military decisions.

The use of drones in urban environments poses major risks to the civilian population, where cyberattacks can produce devastating non-physical effects. Recent examples from Ukraine highlight the difficulties of identifying targets and adhering to the principles of distinction and proportionality. The automation of military decision-making diminishes human judgment, and the lack of a clear definition of “meaningful human control” complicates the attribution of legal responsibility. Biological technologies and neurotechnologies add an additional layer of complexity through effects that are difficult to detect and attribute. Genetic manipulation or modified biological agents may violate the principles of International Humanitarian Law, requiring strict preventive regulations.

* **BASARAB Adelina** - Student la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Cahul (Cahul, Republica Moldova). / **BASARAB Adelina** - Student at Law Department, Cahul State University (Cahul, Republic of Moldova). / **БАСАРАБ Аделина** - Студентка юридического факультета Кагульского государственного университета (Кагул, Республика Молдова). E-mail: adelinabasarab1@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0001-8104-7200>

The interconnection of these technologies amplifies the risks, and traditional control mechanisms become insufficient. To maintain the effectiveness of International Humanitarian Law, integrated regulation, normative clarifications, and accountability within the decision-making chain are necessary. Legal adaptation must keep pace with the accelerated pace of technological innovation. This constant adjustment is essential for the relevance and applicability of the legal framework.

Keywords: emerging technologies, biotechnologies, neurotechnologies, automation, international humanitarian law.

JEL Classification: K10, K33

Universal Decimal Classification: 341.3; 327.5; 342.7; 341; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.15>

РЕЗУМАТ:

NOI TEHNOLOGII DE RĂZBOI: BIOTEHNOLOGII, NEUROTEHNOLOGII ȘI ALTE ARME ÎN EVOLUȚIA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR

Războiul modern este marcat de evoluția tehnologiilor emergente precum inteligența artificială, dronele autonome și operațiunile cibernetice. Aceste inovații extind câmpul de luptă în spațiul digital și informațional, generând provocări juridice și etice semnificative. Dreptul Internațional Umanitar rămâne cadrul normativ fundamental, însă aplicarea sa devine complexă în fața automatizării deciziilor militare.

Utilizarea dronelor în medii urbane ridică riscuri majore pentru populația civilă în care atacurile cibernetice pot produce efecte non-fizice devastatoare. Exemplele recente din Ucraina evidențiază dificultățile de identificare a țintelor și de respectare a principiilor de distincție și proporționalitate. Automatizarea deciziilor militare diminuează capacitatea de judecată umană, iar lipsa unei definiții clare a „controlului uman semnificativ” complică atribuirea responsabilității juridice. Tehnologiile biologice și neurotehnologiile adaugă un nivel suplimentar de complexitate prin efecte greu de detectat și atribuit. Manipularea genetică sau agenții biologici modificați pot încălca principiile Dreptului Internațional Umanitar, necesitând reglementări preventive stricte.

Interconectarea acestor tehnologii amplifică riscurile, iar mecanismele tradiționale de control devin insuficiente. Pentru menținerea eficienței Dreptului Internațional Umanitar este necesară o reglementare integrată, clarificări normative și responsabilizarea lanțului decizional. Adaptarea juridică trebuie să țină pasul cu ritmul accelerat al inovației tehnologice. Această ajustare constantă este esențială pentru relevanța și aplicabilitatea cadrului legal.

Cuvinte cheie: tehnologii emergente, biotehnologii, neurotehnologii, automatizare, drept internațional umanitar.

JEL Classification: K10, K33

CZU: 341.3; 327.5; 342.7; 341; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.15>

РЕЗЮМЕ:

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВОЙНЫ: БИОТЕХНОЛОГИИ, НЕЙРОТЕХНОЛОГИИ И ДРУГИЕ ВИДЫ ОРУЖИЯ В ЭВОЛЮЦИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА

Современная война характеризуется развитием таких новых технологий, как искусственный интеллект, автономные дроны и кибероперации. Эти инновации расширяют поле боя в цифровое и информационное пространство, создавая серьезные правовые и этические проблемы. Международное гуманитарное право остается основополагающей нормативной базой, однако его применение становится сложной задачей в условиях автоматизации военных решений.

Использование дронов в городских условиях создает серьезные риски для гражданского населения, а кибератаки могут иметь разрушительные нефизические последствия. Недавние примеры из Украины подчеркивают трудности с идентификацией целей и соблюдением принципов разграничения и соразмерности. Автоматизация военных решений снижает способность человека к суждению, а отсутствие четкого определения «значимого человеческого контроля» затрудняет возложение юридической ответственности. Биологические технологии и нейротехнологии добавляют

дополнительный уровень сложности из-за эффектов, которые трудно обнаружить и приписать. Генетическая манипуляция или модифицированные биологические агенты могут нарушать принципы международного гуманитарного права, что требует строгих превентивных мер регулирования.

Взаимосвязь этих технологий усиливает риски, а традиционные механизмы контроля становятся недостаточными. Для поддержания эффективности международного гуманитарного права необходимо комплексное регулирование, нормативное уточнение и повышение ответственности лиц, принимающих решения. Юридическая адаптация должна идти в ногу с ускоренными темпами технологических инноваций. Такая постоянная корректировка имеет решающее значение для актуальности и применимости правовой базы.

Ключевые слова: новые технологии, биотехнологии, нейротехнологии, автоматизация, международное гуманитарное право.

JEL Classification: K10, K33

УДК: 341.3; 327.5; 342.7; 341; 349.23/24

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.15>

1. Introducere

Războiul contemporan a cunoscut o transformare uluitoare, fiind modelat de modernizarea tehnologiei digitale și a inteligenței artificiale. Această evoluție semnificativă distinge conflictul actual de confruntările istorice, și impune o reevaluare a paradigmatelor operaționale. Capacitatea dronelor armate de a executa misiuni autonome și precizia atacurilor cibernetice asupra infrastructurilor critice, demonstrează o nouă realitate strategică. Revoluția tehnologică nu doar alterează formele tradiționale de conflict, ci extinde domeniile de angajament militar, incluzând spațiul cibernetic și domeniul informațional ca teatre de război.

Dezvoltarea tehnologică accelerată a generat transformări profunde în metodele și mijloacele de purtare a războiului. Inovația continuă redefinește natura conflictelor, prin introducerea armelor autonome și sistemelor cibernetice, precum și integrarea inteligenței artificiale în planificarea operațională. Progresul tehnologic nu trebuie să compromită principiile fundamentale care reglementează conduita în conflictul armat. Un principiu esențial al Dreptului Internațional Umanitar stipulează că, beligeranții nu dețin o libertate absolută de a alege armamentul și metodele de luptă. Articolul 35, alineatul (2), din Protocolul adițional I interzice mijloacele care cauzează răni superflue sau suferințe inutile¹.

Aplicabilitatea principiilor Dreptului Internațional Umanitar la tehnologiile emergente generează provocări practice și conceptuale. Este important de a sublinia relevanța continuă a normelor Dreptului Internațional Umanitar, incluzând distincția între combatanți și civili, obligațiile de precauție în atacuri și testul proporționalității ca repere juridice fundamentale. Totuși, noi forme de risc, apar când mijloacele devin opace sau deciziile sunt automatizate, parțial sau total, diminuând capacitatea de judecată, aprecierea incertitudinilor și evaluarea consecințelor asumate de factorul uman. Această tensiune reprezintă elementul central al problematicei, fiind privită nu ca o dispariție a normelor, ci ca o dificultate în implementarea lor practică.

2. Noi tehnologii de război

Utilizarea dronelor constituie un exemplu ilustrativ al problematicei curente. Evoluția tehnologiei dronelor, de la platforme de supraveghere la vehicule capabile de lansare de muniție cu precizie și muniții aerportate, cu capacitate de angajare autonomă a țintei este notabilă, iar normele Dreptului Internațional Umanitar privind distincția, precauțiile și proporționalitatea își mențin aplicabilitatea obligatorie. Totuși, în context operațional apar lacune semnificative: identificarea țăintelor în medii

¹ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) (with annexes, Final Act of the Diplomatic Conference on the reaffirmation and development of international humanitarian law applicable in armed conflicts dated 10 June 1977 and resolutions adopted at the fourth session). Adopted at Geneva on 08.06.1977. Vol. 1125, I-17512, p. 21 [Online]: <file:///C:/Users/admin/Downloads/volume-1125-i-17512-english.pdf> (Accesat la 01.10.2025).

urbane, rapiditatea deciziei și constrângerile informaționale, amplificând riscul de victime civile. Un raport al Misiunii ONU privind monitorizarea drepturilor omului în Ucraina, pentru luna ianuarie 2025 a demonstrat un impact uman concret incluzând 139 de civili uciși și 738 răniți prin drone cu rază scurtă, chiar dacă echiparea cu camere FPV ar fi putut permite distincția între ținte militare și civile¹. Aceste constatări evidențiază că nu doar cadrul legal este relevant, ci și capacitatea actorilor de a implementa standardele juridice în condiții operaționale.

Comisia Independentă de Ancheta a ONU pentru Ucraina a concluzionat în mai 2025 că atacurile sistematice cu drone în Provincia Kherson constituie crime împotriva umanității, și aceasta demonstrează că tehnologia utilizată în mod repetat și fără respectarea normelor poate conduce la responsabilitate penală internațională². Aceste exemple concrete întăresc argumentul că Dreptul Internațional Umanitar este aplicabil, iar în situații reale pot exista încălcări care cer răspunsuri juridice și procedurale mai clare și mai bine definite. Necesitatea unei clarificări normative devine astfel imperativă pentru asigurarea justiției.

În plus, trebuie evidențiat faptul că noile tehnologii nu doar că afectează rata și tipul victimelor, ci schimbă și dinamica morală a războiului. Automatizarea deciziilor creează un sentiment fals de distanțare, în care operatorii și comandanții pot percepe acțiunile militare ca fiind impersonale, reducând astfel responsabilitatea psihologică individuală. Aceasta poate favoriza adoptarea unor tactici mai agresive, și poate afecta respectarea principiilor de precauție și proporționalitate chiar în prezența unui cadru legal clar. O astfel de evoluție necesită o analiză etică profundă.

Problema se complică și mai mult în cazul sistemelor letale autonome, unde funcția judiciară umană se diminuează. Când un sistem automatizat preia funcțiile de selectare și angajare a țintelor, aprecierea incertitudinilor, evaluarea proporționalității și luarea deciziei morale devin sarcini pe care algoritmul le realizează adesea fără transparență. Lipsa unei definiții larg acceptate a noțiunii de control uman semnificativ, creează o zonă gri, în care este dificil de stabilit cine va răspunde pentru eventualele erori: operatorul, comandantul, statul sau producătorul. Instituțiile umanitare și organismele politice au cerut păstrarea unui control uman semnificativ, însă consensul internațional lipsește, și în practică asta înseamnă că unele capabilități ar putea rămâne fără un cadru clar de responsabilizare³.

Spațiul cibernetic ridică alte tipuri de probleme și provocări. Efectele atacurilor cibernetice pot fi non-fizice dar devastatoare: întreruperea sistemelor medicale, blocarea rețelelor de apă sau perturbarea comunicațiilor, au consecințe umanitare reale și profunde. Întrebarea-cheie este când și dacă o perturbare digitală constituie atac în sensul Dreptului Internațional Umanitar, astfel încât regulile de protecție să fie active și operaționale. Interpretările doctrinare variază: unii autori susțin că doar acțiunile care produc efecte materiale directe sau victime, pot fi încadrate ca atac, în timp ce alții propun ca perturbările severe ale funcționării societății să activeze regulile protecției civile. Această ambiguitate jurisprudențială impune clarificări practice și posibile standarde pentru a determina pragul la care o operațiune cibernetică atrage aplicarea Dreptului Internațional Umanitar.

Mai mult, atacurile cibernetice și războiul informațional generează efecte indirecte și pe termen lung. Manipularea datelor, dezinformarea populației și atacurile asupra infrastructurii economice pot destabiliza societăți întregi, afectând nu doar civilii în mod direct, ci și capacitatea statelor de a răspunde conform normelor Dreptului Internațional Umanitar. Această nouă dimensiune subliniază necesitatea ca legile să integreze conceptul de impact funcțional, și să prevadă responsabilitate pentru consecințele indirecte ale atacurilor digitale.

¹ United Nations Human Rights, In Ukraine short range drones become most dangerous weapon for civilians un human rights, 11.02.2025. [Online]: <https://ukraine.ohchr.org/en/In-Ukraine-Short-Range-Drones-Become-Most-Dangerous-Weapon-for-Civilians-UN-Human-Rights-Monitors-Say> (Accesat la 11.10.2025).

² United Nations Human Rights, *UN Commission concludes that Russian armed forces' drone attacks against civilians in Kherson Province amount to crimes against humanity of murder*, 28.12.2025. [Online]: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/05/un-commission-concludes-russian-armed-forces-drone-attacks-against-civilians> (Accesat la 03.10.2025).

³ Rezoluția Parlamentului European din 12.09.2018 referitoare la sistemele de arme autonome (2018/2752(RSP). In: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 23.12.2019, C 433/86. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018IP0341> (Accesat la 03.10.2025).

Noile tehnologii din domeniul biotehnologiei, neurotehnologiilor și nanoarmelor pun probleme încă mai complexe și dificile. Detectabilitatea redusă, efectele lent instalate sau ireversibile, și dificultatea atribuirii autorului creează un teren în care mecanismele tradiționale de control și sancțiune sunt slăbite și inefficiente. Manipularea genetică sau agenții biologici modificați, care induc boală ori tulburări neurologice, încalcă principiul interzicerii suferinței inutile și necesită reglementări preventive stricte și comprehensive¹.

Există deja avertismente semnificative din partea comunității științifice și instituționale privind riscul deturnării cercetărilor civile către aplicații militare. Această situație impune o necesitate stringentă de coordonare internațională a regimului de control, transparență și verificare. O astfel de coordonare este esențială pentru prevenirea consecințelor nedorite și asigurarea stabilității globale.

O dimensiune analitică suplimentară o reprezintă interconectarea complexă a tehnologiilor emergente. Combinația dintre drone autonome, arme biologice sau cibernetice, și sisteme de comunicație sofisticate poate genera efecte sinergice neașteptate, sporind riscul unor catastrofe neintenționate. Aceasta accentuează importanța reglementării integrate nu doar a fiecărei tehnologii în parte, ci creează o nevoie stringentă de simulări predictive și teste internaționale înainte de implementarea armelor în conflicte reale. Lipsa unei abordări comprehensive în acest domeniu pot conduce la vulnerabilități sistemice.

Cadrul juridic existent oferă instrumente utile pentru gestionarea provocărilor actuale. Principiile fundamentale ale Dreptului Internațional Umanitar sunt aplicabile, iar procedura de revizuire națională prevăzută de Articolul 36, constituie un mecanism practic de evaluare a compatibilității armelor noi cu Dreptul Internațional Umanitar². Totuși, aceste instrumente necesită consolidare prin standarde comune, transparență procedurală și schimb de bune practici între state. Pentru anumite tehnologii este necesară adoptarea unor clarificări interpretative, sau a unor instrumente internaționale noi, care să reglementeze controlul uman, responsabilitatea și pragurile aplicării Dreptului Internațional Umanitar în spațiul cibernetic. În absența acestor clarificări, aplicarea normelor va rămâne fragmentată și inefficientă, iar consecințele umanitare pot crește.

3. Concluzie

În concluzie, normele Dreptului Internațional Umanitar reprezintă fundamentul esențial pentru limitarea efectelor conflictelor armate în era digitală. Eficiența lor depinde de adaptarea practică a procedurilor naționale, de clarificări interpretative la nivel internațional și de reglementări noi, acolo unde automatizarea, opacitatea și efectele non-fizice subminează aplicabilitatea normelor existente.

Se recomandă consolidarea revizuirilor Articolului 36 cu standarde comune și transparență sporită, definirea internațională a noțiunii de „control uman semnificativ” pentru sistemele autonome, stabilirea unor criterii clare pentru calificarea operațiunilor cibernetice ca atacuri sub incidența Dreptului Internațional Umanitar și dezvoltarea unor mecanisme de responsabilizare pentru lanțul producător – operator - comandant. Doar printr-o abordare combinată: clarificări juridice, practici operaționale, măsuri tehnice și simulări predictive se poate asigura ca inovația tehnologică nu devine sinonimă cu impunitatea și suferința nejustificată, menținând relevanța și eficiența Dreptului Internațional Umanitar în secolul XXI.

Bibliografie:

1. ICRC Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare under Article 36 of Additional Protocol I, Geneva, 2006. [Online]: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0902.pdf (Accesat la 11.10.2025).
2. Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of

¹ United Nations Office for Disarmament Affairs, „Convention on the Prohibition of Biological Weapons”. Geneva, 1972, and UNODA 2024 report on biotechnology and dual use risks. [Online]: <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/weapons-mass-destruction/biological-weapons> (Accesat la 11.10.2025).

² ICRC Guide to the Legal Review of New Weapons, under Protocol I Geneva, 2006. [Online]: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0902.pdf (Accesat la 11.10.2025).

victims of international armed conflicts (Protocol I) (with annexes, Final Act of the Diplomatic Conference on the reaffirmation and development of international humanitarian law applicable in armed conflicts dated 10.06.1977 and resolutions adopted at the fourth session). Adopted at Geneva on 8 June 1977. 23.01.1979, Vol. 1125, I-17512, p. 21. [Online]: <file:///C:/Users/admin/Downloads/volume-1125-i-17512-english.pdf> (Accesat la 01.10.2025).

3. Rezoluția Parlamentului European din 12.09.2018 referitoare la sistemele de arme autonome (2018/2752(RSP). În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 23.12.2019, C 433/86. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018IP0341> (Accesat la 03.10.2025).

4. United Nations Human Rights, In Ukraine short range drones become most dangerous weapon for civilians un human rights, 11.02.2025. [Online]: <https://ukraine.ohchr.org/en/In-Ukraine-Short-Range-Drones-Become-Most-Dangerous-Weapon-for-Civilians-UN-Human-Rights-Monitors-Say> (Accesat la 11.10.2025).

5. United Nations Human Rights, *UN Commssion concludes that Russian armed forces' drone attacks against civilians in Kherson Province amount to crimes against humanity of murder*, 28 May 2025. [Online]: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/05/un-commission-concludes-russian-armed-forces-drone-attacks-against-civilians> (Accesat la 11.10.2025).

6. United Nations Office for Disarmament Affairs, „*Convention on the Prohibition of Biological Weapons*”. Geneva, 1972, and UNODA 2024 report on biotechnology and dual use risks. [Online]: <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/weapons-mass-destruction/biological-weapons> (Accesat la 11.10.2025).

Copyright©BASARAB Adelina, 2026.

Contacte / Contacts / Контакты:

BASARAB Adelina.

Student at Law Department,
Cahul State University,
Cahul, Republic of Moldova.

E-mail: adelinabasarab1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8104-7200>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.15>

Winner of the „2025 International Humanitarian Law Essay Competition” organized by The International Red Cross Mission in the Republic of Moldova (ICRC) and International Law Association of the Republic of Moldova (ADIRM), held on 01 September - 15 November 2025, Chisinau.

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 207-216. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.16

**„2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW
ESSAY COMPETITION”**

**"CONCURS DE ESEURI PRIVIND DREPTUL
INTERNAȚIONAL UMANITAR 2025"**

**„КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ
ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА”**

**INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AND THE PROTECTION
OF THE NATURAL ENVIRONMENT: LEGAL STANDARDS
AND APPLICATION ISSUES**

**DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR ȘI PROTECȚIA MEDIULUI
NATURAL: STANDARDE JURIDICE ȘI PROBLEME DE APLICARE**

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО И
ЗАЩИТА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: ПРАВОВЫЕ
СТАНДАРТЫ И ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ**

BUTORINA Valeria* / BUTORINA Valeria / БУТОРИНА Валерия
<https://orcid.org/0009-0002-3564-1513>

ABSTRACT:

**INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AND THE PROTECTION OF THE NATURAL
ENVIRONMENT: LEGAL STANDARDS AND APPLICATION ISSUES**

This work analyses the international humanitarian law (IHL) role in protecting the environment from serious damage caused as a result of international and non-international armed conflicts. The norms that protect environment are included in treaty law, customary international humanitarian law (CIHL), and in secondary provisions of international criminal law.

The work also examines the obligations of states and non-state armed groups (NSAGs) in respect of environmental protection. Those include taking preventive measures, implementing possible precautions during hostilities, and ensuring post-conflict restoration and accountability. Such system aims to mitigate destruction, ensure accountability, and preserve the environment for future generations.

Keywords: international humanitarian law, environment, armed conflicts, environmental damage, non-state armed groups, restoration.

JEL Classification: K10, K33; K32

* **BUTORINA Valeria** - Jurist stagiar, masterand, programul Drept Internațional, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. (Chișinău, Republica Moldova). / **BUTORINA Valeria** - Trainee Lawyer, Master's Student, International Law Program, Law Faculty, Moldova State University. (Chisinau, Republic of Moldova). / **БУТОРИНА Валерия** - Юрист-стажер, магистр, программа международного права, юридический факультет, государственный университет Молдовы. (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** valeriabutorina@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0002-3564-1513>

Universal Decimal Classification: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.16>

РЕЗУМАТ:

DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR ȘI PROTECȚIA MEDIULUI NATURAL: STANDARDE JURIDICE ȘI PROBLEME DE APLICARE

Prezenta lucrare analizează rolul dreptului internațional umanitar (DIU) în protejarea mediului împotriva daunelor grave cauzate de conflictele armate internaționale și neinternaționale. Normele care protejează mediul sunt incluse în tratatele DIU, în dreptul internațional umanitar cutumiar (DIHC) și în prevederile secundare ale dreptului internațional penal.

Lucrarea examinează, de asemenea, obligațiile statelor și ale grupurilor armate nestatale (GANS) în ceea ce privește protecția mediului. Acestea includ luarea de măsuri preventive, punerea în aplicare a eventualelor precauții în timpul ostilităților și asigurarea restaurării și a responsabilității post-conflict. Un astfel de sistem vizează atenuarea distrugerilor, asigurarea responsabilității și conservarea mediului pentru generațiile viitoare.

Cuvinte-cheie: drept internațional umanitar, mediu, conflicte armate, daune aduse mediului, grupuri armate nestatale, restaurare.

JEL Classification: K10, K33; K32

CZU: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.16>

РЕЗЮМЕ:

МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО И ЗАЩИТА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ И ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ

В данной статье анализируется роль международного гуманитарного права (МГП) в защите окружающей среды от серьёзного ущерба, наносимого в результате международных и немеждународных вооружённых конфликтов. Нормы, защищающие окружающую среду, закреплены в договорах МГП, обычном международном гуманитарном праве (ОМГП) и во вторичных положениях международного уголовного права.

В статье также рассматриваются обязательства государств и негосударственных вооружённых групп (НВГ) в отношении охраны окружающей среды. К ним относятся принятие превентивных мер, осуществление возможных мер предосторожности во время военных действий, а также обеспечение восстановления и привлечения к ответственности после конфликта. Такая система направлена на смягчение последствий разрушений, обеспечение ответственности и сохранение окружающей среды для будущих поколений.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, окружающая среда, вооружённые конфликты, экологический ущерб, негосударственные вооружённые группы, восстановление.

JEL Classification: K10, K33; K32

УДК: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.16>

Armed conflicts around the world gave and still give rise to severe damages of various nature: human toll, forced displacements, severe social and economic crises, and others. All of these not only compromise human security and livelihood but also have profound impact on the environment, exacerbating ecological degradation and climate-change vulnerabilities.

Humanity started reflecting on the efficiency of existent international humanitarian law (IHL) framework on environment protection since the 1991 Gulf War, during which the Iraqi forces launched an artillery attack against the Khafji oil storage depot, setting it on fire. This resulted in one

of the most massive oil leaks, when approximately eleven million barrels of crude oil were spilled in the Persian Gulf.¹

Environment protection during armed conflicts has been recognized as an international priority in recent decades. The principle 5 of the World Charter for Nature states that „*Nature shall be secured against degradation caused by warfare or other hostile activities.*”²

Later, the United Nations members reaffirmed the duties of states in respect of environment protection during armed conflicts, including taking effective legislative, administrative, judicial and other measures, refraining from engagement in military or any other hostile use of environmental modification techniques having widespread, long-lasting or severe effects as the means of destruction, damage or injury to any other State and so on, as well as states responsibilities in this regard.³

The paper seeks to explore the role of IHL in providing protection for the environment. It then explores actions states and non-state armed groups (NSAG) should take in order to mitigate and prevent environmental harm and bolstering resilience of war-torn communities. Finally, it considers how these measures will safeguard future generations from enduring warfare effects on the environment.

To start with, it is crucial to examine main IHL sources on natural environment protection.

Although Geneva Conventions of 12 August 1949 do not explicitly regulate environment protection in time of armed conflicts, such protections could be implied to some degree from the general core principles of IHL that the right of the parties to the conflict to choose methods or means of warfare is not unlimited and the rule of proportionality.⁴

Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) subsequently set out explicit provisions protecting the environment during armed conflicts.

In its Article 35, Protocol I, *inter alia*, prohibits employing methods or means of warfare which are intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment.⁵

This rule does not merely ban the use of methods and techniques against deliberate or incidental harm for the environment, implicitly ecosystems and population, but is directed towards protection of the environment itself, taking into account the inevitable overflow effect inherent in these incidents and the resulting „transnational” aspect of this problem.⁶

Paragraph 3 of Article 35 includes three cumulative conditions mentioned above that must be met in order to declare a method or means of war unlawful. It is quite challenging to interpret the three adjectives used in Protocol, given that the same words are present in the Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques (ENMOD). To mention that the drafters of the ENMOD took every precaution to ensure that the interpretation of

¹ Roberts A. Environmental Destruction in the 1991 Gulf War. In: International Review of the Red Cross. 1992, Nr. 291, p. 541.

² United Nations General Assembly, World Charter for Nature (UNGA Resolution 37/7, adopted 28 October 1982), principle 5, https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/37/7&i=A/RES/37/7_2316125 (Accessed 23 September 2025).

³ United Nations General Assembly, Protection of the Environment in relation to Armed Conflicts (UNGA Resolution A/RES/77/104, adopted 7 December 2022), Principle 3.1, Principle 17, <https://docs.un.org/en/A/RES/77/104> (Accessed 29 September 2025).

⁴ Gardam J. Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 - Introductory Note (United Nations Audiovisual Library of International Law, 2021), p. 5, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/pagc/pagc_e.pdf, (Accessed 23 September 2025).

⁵ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) (adopted 8 June 1977, entered into force 7 December 1978) 1125 UNTS 3, art. 35 para. 3.

⁶ International Humanitarian Law Databases, ‘Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, Article 35 - Basic rules, Commentary of 1987’, para. 1440, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-35/commentary/1987?activeTab> (Accessed 4 October 2025).

the terms „widespread, long-lasting or severe” used in this Convention would not be automatically applied to the Protocol I.¹

The three cumulative conditions in Article 35(3) – *widespread, long-term and severe* – mirror the ENMOD terminology, yet their interpretation differs². The Understandings regarding ENMOD specify a lower threshold by applying the terms disjunctively (“or”), so one condition of three would be enough to qualify methods or means of environmental modification unlawful. Meanwhile, Protocol I adopts a cumulative and therefore much stricter standard.³

Article 55 of Protocol I also enshrines protection of the environment in context of armed conflicts, operating with the notion of widespread, long-term and severe damage caused to the natural environment that has the same meaning as in Article 35(3).⁴ Besides, in paragraph 2, Article 55 prohibits attacks against the natural environment by way of reprisals.

Articles 35(3) and 55 are criticized by scholars, as the effectiveness of these provisions is limited by the high threshold for damage to be caused to the environment, but the attention of these rules is addressed to international armed conflicts only, potentially leaving gaps in the environment protection during non-international armed conflicts.

Given the weaknesses of IHL in environment protection that arose since the 1991 Gulf War, authors called upon urgent reforms to adopt more efficient IHL norms.⁵

ENMOD binds states parties to refrain from engaging in military or any other hostile use of environmental modification techniques having widespread, long-lasting or severe effects as the means of destruction, damage or injury to any other State Party, nor assisting, encouraging nor inducing any state or group of them or international organization to engage in such activities.⁶

Worth noting that the Protocol I prohibition applies in time of armed conflict only, whereas ENMOD applies both in time of armed conflict and in time of peace. Article 3 of ENMOD was criticized for being vague, implying the possibility that prohibited uses of environment modification techniques may be substituted for peaceful ones.⁷

To highlight, Protocol Additional to Geneva Conventions Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II) does not contain environment protection provisions similar to Protocol I.

As for other instruments, Statute of the International Criminal Court (ICC) in Article 8(2)(b)(iv) criminalizes, in international armed conflicts, attacks that are launched in the knowledge that they will cause, inter alia, „widespread, long-term and severe damage to the natural environment which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated”. ICC Statute therefore created conditions for investigating and trying the perpetrators of environmental war crimes.

Although this rule is related to Articles 35(3), and 55 of Protocol I, it performs a distinct function within international criminal law. As criminal law establishes secondary norms designed to enforce primary obligations, this narrower individual criminal liability does not modify the underlying and

¹ Ibid., para. 1455.

² Report of the Conference of the Committee on Disarmament, Volume I (United Nations General Assembly Official records: Thirty-first session, Supplement No. 27 (A/31/27), 1976), <https://digitallibrary.un.org/record/697097?ln=en&v=pdf> (Accessed 30 September 2025).

³ Antoine P. International humanitarian law and the protection of the environment in time of armed conflict. In: International Review of the Red Cross. 1992, Nr. 291, p. 525.

⁴ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) (adopted 8 June 1977, entered into force 7 December 1978) 1125 UNTS 3, art. 55 para. 1.

⁵ Simonds S. Conventional Warfare and Environmental Protection: A Proposal for International Legal Reform. In: Stanford Journal of International Law. 1992, Nr. 29, p. 211.

⁶ Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques (adopted 10 December 1976, entered into force 5 October 1978) 1108 UNTS 151, art. 1.

⁷ Ibid, p. 526.

broadier duty of states, under international law, to prevent environmental damage during armed conflicts.¹

Nonetheless, the effectiveness of Article 8(2)(b)(iv) remains limited. The ICC's jurisdiction is treaty-based² and relies heavily on state cooperation, while several major powers are not parties to the Statute, undermining global trust and consistent enforcement.

Customary international humanitarian law (CIHL) also should not be disregarded. It not only facilitates the interpretation of the applicable law, but also leads drafters and policy makers in lawmaking and enforcement of law.³ In 2005, the International Committee of the Red Cross (ICRC) prepared a comprehensive study on CIHL customary rules.⁴ Among those, the following three are highlighted.

Specifically, Rule 43 states core IHL principles: distinction, requirement of military necessity, humanity, and proportionality, so they are applicable in the case of protecting the natural environment as a civilian object.

Rule 44 imposes to employ warfare methods and means with due regard to the natural environment protection and preservation. The accent on feasible precaution is put to avoid and minimize incidental environmental damage.

Finally, Rule 45 prohibits the use of warfare methods or means intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment. Nor natural environment destruction can be used as a weapon.

Beyond these core provisions, other international instruments indirectly contribute to environment protection in armed conflicts: the Hague Convention IV of 1907, Protocol III on Incendiary Weapons to the Conventional Weapons Convention of 1980, Chemical Weapons Convention 1993 and others.

Building upon these norms, states are bound to translate them into practice by preventing environmental damage before armed conflict, adopting operational measures that limit harm during hostilities, and ensuring post-conflict remediation and accountability measures to restore ecosystems.

In 2025, the ICRC published updated its Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict⁵, which outline relevant IHL rules, including states and other relevant actors' obligations in this matter.

The Draft principles on the protection of the environment in relation to armed conflicts adopted by the International Law Commission in 2022 (Draft principles) also provide guidance.⁶

The first set of states obligations relates to refraining from actions that would create a risk of environmental damage before hostilities begin.

Some of the principles laid down in Part Two of the Draft principles are dedicated to environment protection before an outbreak of the armed conflict. Thus, states shall adopt different types of measures to enhance the environment protection in relation to armed conflicts, the examples are not exhaustive.

¹ Bothe M. [et al.] International law protecting the environment during armed conflict: gaps and opportunities. In: International Review of the Red Cross. 2010, Vol. 92 Nr. 879, p. 574.

² Rome Statute of the International Criminal Court (adopted 17 July 1997, entered into force 1 July 2002) 2187 UNTS 3, art. 13.

³ Vincze, V. The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection. In: Pécs Journal of International and European Law, (II), 2017, p. 24.

⁴ Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

⁵ International Committee of the Red Cross, Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict Rules and Recommendations Relating to the Protection of the Natural Environment under International Humanitarian Law, with Commentary, https://www.icrc.org/sites/default/files/document_new/file_list/guidelines_on_the_protection_of_the_natural_environment_in_armed_conflict_advance-copy.pdf (Accessed 27 September 2025).

⁶ International Law Commission, Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries (ILC, 2022), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf (Accessed 20 September 2025).

Likewise, states should designate areas of environmental importance as protected zones in case of an armed conflict, including where those areas are of cultural importance.

States should also include environmental protection provisions in relation to armed conflict in agreements concerning the military forces presence, addressing prevention, mitigation and remediation of environmental harm.¹

Once armed conflict erupts, states must incorporate and apply IHL norms that restrict warfare methods or means to mitigate environmental harm, ensuring that military necessity is balanced with principles of distinction, proportionality, and the prohibition of widespread, long-term, and/or severe damage to the environment.

This obligation is reflected in treaty law, namely Articles 35(3) and 55 of the Protocol I to Geneva Conventions, and ENMOD Article 1 analyzed earlier, and in ICRC-identified customary rules, which require lawful targeting, feasible precautions and ban of methods or means of warfare likely to cause environmental damage.

Part Three of the Draft principles deals with environment protection during armed conflicts. It clarifies the operational duties of states, such as application of law of armed conflict to the environment in accordance with principles and rules of distinction, proportionality and precaution, as well as prohibition of reprisals, prohibition of pillage, non-engagement in military or other hostile use of environmental modification techniques having widespread, long-lasting or severe effects, and protection of area of environmental importance, reinforcing existing IHL norms.

Most of the state obligations applicable during armed conflict are further consolidated and clarified in the 2025 ICRC Guidelines, which systematize the existing IHL framework rather than creating new norms.

After hostilities, states must restore ecosystems and hold perpetrators accountable for harm caused to the natural environment.

Part Five of the Draft principles elaborates these obligations, requiring states to integrate environmental restoration and protection into peace processes, ensure access to relevant information, and cooperate in conducting post-armed conflict environmental assessments and remedial measures.

States are further obliged to provide reparation and compensation for environmental damage, establish special compensation funds or provide other forms of relief or assistance, and to remove or render harmless toxic or other hazardous remnants of war, including those at sea, to ensure those do not constitute a danger to the environment.²

Given that environmental damage can become permanent, its reparation is essential, and, obviously, enters into state responsibility. Environmental damage reparation implies huge amounts of money to afford human resources and technology necessary to restore or at least maintain a reasonable condition of the environment for its survivability.³

Reparation of environmental damage might be challenging for the following reasons. Before deciding on reparation, the existence and extent of such damage must be substantiated and the causal nexus between the unlawful act and the damage alleged must be established. A major cause of failed environmental claims is lack of sufficient baseline information and evidence of causality to determine the damage extent attributable to the alleged illegal acts.⁴

¹ Ibid, Principles 3, 4, and 6.

² International Law Commission, Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries (ILC, 2022), Principles 22-27, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf (Accessed 20 September 2025).

³ Afriansyah A. Environmental Protection and State Responsibility in International Humanitarian Law. In: Indonesian Journal of International Law. 2021, Vol. 7, Nr. 2, Article 3, p. 286.

⁴ Kong L., Zhao Y. Remedying the environmental impacts of war: Challenges and perspectives for full reparation. In: International Review of the Red Cross. 2023, Vol. 105 Nr. 924, p. 1451.

In its case of Democratic Republic of the Congo (DRC) v. Uganda, the International Court of Justice (ICJ) dismissed DRC's claim for environmental damage resulting from deforestation, because the DRC did not provide the ICJ with any basis for assessing environmental damage.¹

A notable precedent in effective state damage reparation is the United Nations Compensation Commission created as a subsidiary United Nations Security Council organ to process claims and pay compensations for damage suffered as a result of Iraq's invasion and occupation of Kuwait and ended its mandate in 2022.

Albeit IHL primarily targets states, NSAG as well are obliged to avoid environmentally destructive tactics, safeguard civilians, and cooperate with accountability mechanisms to prevent environmental damage.

NSAG are bound by Article 3 common to the Geneva Conventions² and Protocol II if the state to which they belong is party to mentioned treaties, or by CIHL rules that apply to non-international armed conflicts.

NSAG must refrain from tactics or weapons likely to cause widespread, long-term or severe damage to the environment, in line with IHL limits of distinction, proportionality and precaution.

Before an attack, an NSAG must do everything feasible to ascertain that a part of the natural environment targeted qualifies as a military objective, and to assess whether an attack against another legitimate objective may be expected to cause excessive incidental damage to the natural environment.³

NSAG must take all feasible measures to protect civilians and ecosystems that sustain them. The Colombia National Liberation Army's Code of War provides: „*Acts of sabotage shall, as far as possible, avoid causing environmental damage*”.⁴ The Chin National Front Guidelines on the Code of War hold: „*The use of weapons and technologies that can damage the environment for a very long period of time must be avoided*”.⁵

These are some of provisions related to feasible measures to be taken. The first provision establishes no threshold to harmful acts. The second one only refers to one of the three cumulative threshold limits of IHL.

Lastly, NSAG should preserve evidence, allow environmental assessments and facilitate investigations and deter future environmental harm.

For example, the NSAG activities can unintentionally reduce pressure on forest resources by making large areas inaccessible to national armies, settlers, or extraction companies. The Revolutionary Armed Forces of Colombia created institutions for controlling land-use and enforcing limits to cultivation, crude oil exploitation, and fishery with explosives.⁶

Protecting the environment in the aftermath of armed conflicts necessitates ensuring lasting remediation, enforcing accountability for environmental damage, and fostering sustainable recovery to prevent and mitigate long-term ecological harm and preserve the environment for future generations.

¹ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2022, p. 13, para. 350.

² Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War (adopted 12 August 1949, entered into force 21 October 1950) 75 UNTS 135, art. 3.

³ Quoted from: Bourdonnaye. T. Greener insurgencies? Engaging non-State armed groups for the protection of the natural environment during non-international armed conflicts. In: International Review of the Red Cross. 2020, Vol. 102 Nr. 914, p. 588.

⁴ International Committee of the Red Cross, A collection of codes of conduct issued by armed groups. In: International Review of the Red Cross. 2011, Vol. 93 Nr. 882, p. 491.

⁵ Bourdonnaye. T. Greener insurgencies? Engaging non-State armed groups for the protection of the natural environment during non-international armed conflicts. In: International Review of the Red Cross. 2020, Vol. 102 Nr. 914, p. 585.

⁶ Danish Institute for International Studies, 'How Non-State Armed Groups Engage in Environmental Protection' (DIIS, 2023), <https://www.diis.dk/en/research/how-non-state-armed-groups-engage-in-environmental-protection> (Accessed 5 October 2025).

Though the IHL framework does not provide explicitly the environment protection obligations in respect of future generations, they could be derived from existing ones or other international provisions.

The Draft principles preamble provides a general statement of the urgency of protection of the environment and of its importance for both present and future generations.¹ Evidently, this provision has no binding character, but still it's an important call for states to implement.

The Second World Conservation Congress organized by the International Union for Conservation of Nature urged all United Nations members to endorse a Marten's Clause for environmental protection that confers, among others, humanity the role of steward for present and future generations in the context of biosphere preservation.²

As for IHL practice, an interesting example refers to some NSAG that have committed to environment protection in order to preserve it for future generations. The Ogaden National Liberation Front has affirmed that it „*shall confront all initiatives, which negatively impact our environment as a matter of national duty to protect our environment for future generations*”. Other NSAG have combined the posterity protection with the wildlife preservation, as in the case of the Sudan People's Liberation Movement/Army that stated the group „*shall do everything to...protect and develop [our wildlife sources] for us and for posterity*”.³

To conclude, IHL framework regarding environment protection is not wealthy but apparently ensures strong protection. Nevertheless, the protection threshold is too high, and the robust nexus between unlawful actions and consequences shall be determined, so, in case of damage assessment, the claiming party will likely to get no damage reparation in respect of environmental harm.

States and NSAG obligations in respect of environment protection under IHL are mostly clearly defined, though effective states accountability is under question because of unclear and strict IHL norms defined supra.

Safeguards for environment protection of future generations are not expressly provided by IHL, but they are derived from other international provisions that still have relevance with environment preservation during armed conflicts as well.

Bibliography:

1. Afriansyah A. Environmental Protection and State Responsibility in International Humanitarian Law. In: Indonesian Journal of International Law. 2021, Vol. 7, Nr. 2, Article 3.
2. Antoine P. International humanitarian law and the protection of the environment in time of armed conflict. In: International Review of the Red Cross. 1992, Nr. 291, p. 517-537.
3. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2022, p. 13.
4. Bothe M. [et al.] International law protecting the environment during armed conflict: gaps and opportunities. In: International Review of the Red Cross. 2010, Vol. 92 Nr. 879, p. 569-592.
5. Bourdonnaye T. Greener insurgencies? Engaging non-State armed groups for the protection of the natural environment during non-international armed conflicts. In: International Review of the Red Cross. 2020, Vol. 102 Nr. 914, p. 579-605.
6. Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques (adopted 10 December 1976, entered into force 5 October 1978) 1108 UNTS 151.

¹ International Law Commission, Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries (ILC, 2022), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf, p. 98 (Accessed 20 September 2025).

² International Union for Conservation of Nature, Second World Conservation Congress (Amman, 4–11 October 2000), Recommendation 2.97 A Marten's Clause for environmental protection, https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/resrecfiles/WCC_2000_REC_97_EN.pdf (Accessed 10 October 2025).

³ Quoted from: Bourdonnaye. T. Greener insurgencies? Engaging non-State armed groups for the protection of the natural environment during non-international armed conflicts. In: International Review of the Red Cross. 2020, Vol. 102 Nr. 914, p. 585.

7. Danish Institute for International Studies, 'How Non-State Armed Groups Engage in Environmental Protection' (DIIS, 2023), <https://www.diis.dk/en/research/how-non-state-armed-groups-engage-in-environmental-protection> (Accessed 5 October 2025).
8. Gardam J. Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 - Introductory Note (United Nations Audiovisual Library of International Law, 2021), https://legal.un.org/avl/pdf/ha/pagc/pagc_e.pdf (Accessed 23 September 2025).
9. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War (adopted 12 August 1949, entered into force 21 October 1950) 75 UNTS 135.
10. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
11. International Committee of the Red Cross, A collection of codes of conduct issued by armed groups. In: International Review of the Red Cross. 2011, Vol. 93 Nr. 882, p. 483–501.
12. International Committee of the Red Cross, Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict Rules and Recommendations Relating to the Protection of the Natural Environment under International Humanitarian Law, with Commentary, https://www.icrc.org/sites/default/files/document_new/file_list/guidelines_on_the_protection_of_the_natural_environment_in_armed_conflict_advance-copy.pdf (Accessed 27 September 2025).
13. International Humanitarian Law Databases, 'Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, Article 35 - Basic rules, Commentary of 1987', <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-35/commentary/1987?activeTab>, (Accessed 4 October 2025).
14. International Law Commission, Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts, with commentaries (ILC, 2022), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf, (Accessed 20 September 2025).
15. International Union for Conservation of Nature, Second World Conservation Congress (Amman, 4–11 October 2000), Recommendation 2.97 A Marten's Clause for environmental protection, https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/resrecfiles/WCC_2000_REC_97_EN.pdf (Accessed 10 October 2025).
16. Kong L., Zhao Y. Remedying the environmental impacts of war: Challenges and perspectives for full reparation. In: International Review of the Red Cross. 2023, Vol. 105 Nr. 924, p. 1441–1462.
17. Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I) (adopted 8 June 1977, entered into force 7 December 1978) 1125 UNTS 3.
18. Report of the Conference of the Committee on Disarmament, Volume I (United Nations General Assembly Official records: Thirty-first session, Supplement No. 27 (A/31/27), 1976), <https://digitallibrary.un.org/record/697097?ln=en&v=pdf> (Accessed 30 September 2025).
19. Roberts A. Environmental Destruction in the 1991 Gulf War. In: International Review of the Red Cross. 1992, Nr. 291, p. 538-553.
20. Rome Statute of the International Criminal Court (adopted 17 July 1997, entered into force 1 July 2002) 2187 UNTS 3.
21. Simonds S. Conventional Warfare and Environmental Protection: A Proposal for International Legal Reform. In: Stanford Journal of International Law. 1992, Nr. 29, p. 165–211.
22. United Nations General Assembly, Protection of the Environment in relation to Armed Conflicts (UNGA Resolution A/RES/77/104, adopted 7 December 2022), <https://docs.un.org/en/A/RES/77/104> (Accessed 29 September 2025).
23. United Nations General Assembly, World Charter for Nature (UNGA Resolution 37/7, adopted 28 October 1982), https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/37/7&i=A/RES/37/7_2316125 (Accessed 23 September 2025).
24. Vincze, V. The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection. In: Pécs Journal of International and European Law, (II), 2017, p. 19-39.

Copyright©BUTORINA Valeria, 2026

Contacts/ Contacte/ Контакты:

BUTORINA Valeria,
Trainee Lawyer,

Master's Student, International Law Program,
Law Faculty, Moldova State University.

E-mail: valeriabutorina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-3564-1513>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.16>

Participant of the „2025 *International Humanitarian Law Essay Competition*” organized by The International Red Cross Mission in the Republic of Moldova (ICRC) and International Law Association of the Republic of Moldova (ADIRM), held on 01 September - 15 November 2025, Chisinau.

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 217-223. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.17
---	---

**„2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW
ESSAY COMPETITION”**

**"CONCURS DE ESEURI PRIVIND DREPTUL
INTERNAȚIONAL UMANITAR 2025"**

**„КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ
ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА”**

**SOCIAL MEDIA AND THE TRANSFORMATION OF
INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN THE DIGITAL ERA**

**REȚELELE SOCIALE ȘI TRANSFORMAREA DREPTULUI
INTERNAȚIONAL UMANITAR ÎN ERA DIGITALĂ**

**СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО
ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ**

CAZACU Daria* / CAZACU Daria / КАЗАКУ Дарья
<https://orcid.org/0009-0006-0688-8399>

ABSTRACT:

**SOCIAL MEDIA AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL
HUMANITARIAN LAW IN THE DIGITAL ERA**

The twenty-first century has witnessed an unprecedented convergence of technology, communication, and conflict. Social media have transformed the way wars are documented, perceived, and even fought. Once designed for social interaction, these platforms have become instruments of power, influence, and psychological warfare. This paper explores the profound impact of social media and digital technologies on the interpretation and application of International Humanitarian Law (IHL). Traditionally focused on physical warfare, IHL now faces the challenge of governing conflicts that unfold in cyberspace—where a viral image, tweet, or algorithm can cause humanitarian harm equivalent to physical attacks.

The study argues that while the fundamental principles of IHL—distinction, proportionality, necessity, and humanity—remain valid, they must be reinterpreted in light of digital realities. On one hand, it enhances transparency, empowers witnesses, and provides digital evidence for accountability. Humanitarian organizations and international courts increasingly rely on open-source data gathered from online platforms to document war crimes. On the other hand, social media enables disinformation, recruitment, and incitement to violence. False narratives, manipulated imagery, and algorithm-driven propaganda undermine public trust and

* **CAZACU Daria** - Student la Facultatea de Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, (Chișinău, Republica Moldova). / **CAZACU Daria** - Student at Law Department, Free International University of Moldova, (Chisinau, Republic of Moldova). / **КАЗАКУ Дарья** - Студентка юридического факультета Международного свободного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** dashacazacu29@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0006-0688-8399>

платформы, изначально созданные для социального взаимодействия, превратились в инструменты власти, влияния и психологической войны. В данной статье исследуется глубокое влияние социальных сетей и цифровых технологий на толкование и применение международного гуманитарного права (МГП). Традиционно ориентированное на физическую войну, МГП теперь сталкивается с проблемой регулирования конфликтов, разворачивающихся в киберпространстве, где вирусная картинка, твит или алгоритм могут нанести гуманитарный ущерб, равнозначный физическим нападениям.

В исследовании утверждается, что хотя основополагающие принципы МГП — разграничение, соразмерность, необходимость и гуманность — остаются в силе, их необходимо переосмыслить в свете цифровых реалий. С одной стороны, это повышает прозрачность, расширяет возможности свидетелей и предоставляет цифровые доказательства для привлечения к ответственности. Гуманитарные организации и международные суды все чаще полагаются на данные из открытых источников, собранные с онлайн-платформ, для документирования военных преступлений. С другой стороны, социальные сети создают условия для дезинформации, вербовки и подстрекательства к насилию. Ложные нарративы, манипулированные изображения и пропаганда, основанная на алгоритмах, подрывают доверие общественности и угрожают тем самым принципам человеческого достоинства, которые МГП стремится защищать.

Для решения этих проблем в исследовании предлагается разработать «Цифровой корпус законов» — модернизированную интерпретационную структуру, которая объединяет существующие гуманитарные принципы с новыми цифровыми реалиями. Такая структура прояснила бы правовой статус киберопераций, регулировала бы корпоративную ответственность и способствовала бы повышению цифровой грамотности как среди военных, так и среди гражданского населения. В конечном счете, защита человечества в цифровую эпоху требует не только адаптации законодательства; она требует культурного сдвига в сторону цифровой эмпатии, ответственности и правды. Выживание гуманитарного права зависит от нашей способности гуманизировать технологии — обеспечить, чтобы сострадание, честность и уважение оставались центральными ценностями даже на виртуальных полях сражений XXI века.

Ключевые слова: социальные сети, цифровая война, киберконфликт, дезинформация, цифровые доказательства, алгоритмическое влияние, гуманитарные принципы, международное гуманитарное право.

JEL Classification: K10, K33; I24

УДК: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.17>

1. Introduction

The digital age has fundamentally changed the way humanity communicates, documents, and understands conflict. The twenty-first century has blurred the distinction between the battlefield and the information sphere. Through platforms like X (formerly Twitter), Facebook, Instagram, TikTok, and Telegram, events unfold in real time before a global audience. Information now moves faster than diplomacy, and perception often determines policy.

International Humanitarian Law (IHL)—also known as the law of armed conflict—was created to impose moral and legal limits on warfare. Grounded in the Geneva Conventions of 1949 and the Additional Protocols of 1977, it protects civilians, regulates hostilities, and upholds human dignity. However, these rules were conceived for a world of physical battlefields, not one shaped by algorithms and digital manipulation.

Today’s wars are fought as much with data as with weapons. Social media has become both a humanitarian instrument and a tool of disinformation. The same image that exposes a war crime can also be edited to fabricate one. This essay explores how digital technologies reshape the implementation and interpretation of IHL, focusing on accountability, ethics, and human rights in cyberspace.

2. The Foundations of International Humanitarian Law

IHL evolved from centuries of efforts to civilize warfare. From medieval “just war” theories to Henry Dunant’s response to the Battle of Solferino in 1859, humanity has sought to limit suffering in conflict. The first Geneva Convention of 1864 codified protection for the wounded and medical

personnel. Later conventions expanded this to prisoners of war and civilians.

The four Geneva Conventions of 1949, reinforced by the Additional Protocols of 1977, remain the foundation of modern humanitarian law. Their guiding principles—distinction, proportionality, necessity, and humanity—form the ethical compass of armed conflict. Distinction obliges warring parties to separate combatants from civilians; proportionality forbids excessive civilian harm; necessity limits military actions to essential objectives; and humanity forbids unnecessary suffering (1 pag. 29).

3. Digital Disruption of Legal Certainty

The digital revolution challenges the clarity of these principles. Modern warfare often unfolds in hybrid environments where physical, informational, and cyber domains merge. Social media networks, data centers, and communication satellites serve both civilian and military purposes, complicating the principle of distinction.

Unverified information circulates rapidly online, often shaping reactions before facts are confirmed. A single viral video can influence international opinion or trigger retaliation. Thus, truth itself becomes a contested space. In Syria and Ukraine, social media both documented atrocities and spread misinformation, turning civilians into digital participants in war (2 pag. 18).

3.1. The Positive Role of Social Media

Despite the risks, social media also strengthens humanitarian action. Real-time alerts warn civilians about bombings or safe corridors. Citizen journalism provides evidence for international tribunals, as seen in ICC investigations using open-source digital materials. Online networks facilitate donations, medical aid, and psychological support across borders.

However, these same mechanisms enable manipulation. In Myanmar, Facebook was used to incite violence against the Rohingya minority, leading the UN to call social media a “decisive factor” in the crisis. Disinformation targeting humanitarian organizations undermines neutrality and public trust. Moreover, repeated exposure to graphic imagery desensitizes viewers, eroding empathy—the emotional foundation of humanitarian law (3 pag. 31).

3.2. The Rise of Digital and Cyber Warfare

The emergence of cyberspace as a battlefield represents a paradigm shift. Cyberattacks can disable hospitals, power grids, or communication systems—causing humanitarian harm without a single explosion. According to the Tallinn Manual 2.0, a cyberattack qualifies as a “use of force” if its effects mirror kinetic damage. Yet most digital operations occur below that threshold, creating legal ambiguity.

Attribution remains a major obstacle. State and non-state actors disguise their origins through proxies, false signatures, and botnets. Civilian infrastructure frequently overlaps with military systems, meaning a single cyber strike can endanger both. This dual use of digital networks makes civilian protection under IHL increasingly complex (4 pag. 29).

3.3. The Weaponization of Information

Information has become a weapon as potent as any missile. State-sponsored troll farms, algorithmic amplification, and “fake news” campaigns aim to destabilize societies and obscure accountability. Social media algorithms—built to maximize engagement, not truth—often amplify polarizing content.

False evacuation notices or manipulated war footage can induce chaos and mistrust. Victims’ dignity is violated when their suffering becomes viral entertainment. With the advent of AI-generated deepfakes, verifying authenticity is harder than ever. Humanitarian organizations must now combine legal expertise with digital forensics to preserve credible evidence (5 pag. 61).

4. Ethical and Legal Responsibilities in the Digital Age

In the digital era, ethical restraint online is as crucial as on the battlefield. Uploading images of wounded civilians or prisoners without consent breaches both privacy and dignity—values enshrined in the Geneva Conventions. Ethical communication requires balancing the right to know with the right to respect.

Journalists and NGOs must verify facts, avoid sensationalism, and ensure context. Freedom of expression, though vital, cannot justify hate speech or calls to violence. Article 20 of the

International Covenant on Civil and Political Rights forbids incitement to hostility—an obligation increasingly relevant to social media platforms (8 pag. 82).

UNESCO's call for “digital humanism” echoes IHL's central principle: technology must serve humanity, not dominate it. Users, states, and corporations alike bear responsibility for sustaining this ethical balance.

4.1. Journalism as a Guardian of Humanity

Journalists function as witnesses and moral anchors in war. Their presence deters abuses, ensures visibility, and preserves historical truth. Yet digitalization exposes them to cyber surveillance, harassment, and disinformation attacks.

The Council of Europe documented hundreds of online threats to journalists in 2023, many in conflict zones. When press freedom erodes, violations of IHL go unseen. Social media companies, by curating global narratives through algorithms, hold indirect power over humanitarian outcomes.

Under the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2011), tech firms must respect human rights and cooperate with legal authorities. They should:

- Preserve digital evidence of war crimes before deletion.
- Disclose how algorithms prioritize or suppress content.
- Collaborate with humanitarian institutions to verify online information.

These steps ensure that the digital record of atrocities survives beyond the news cycle.

4.2. Artificial Intelligence as the Next Frontier

Artificial Intelligence redefines both military and humanitarian operations. Predictive targeting, autonomous drones, and algorithmic surveillance increase efficiency but blur moral responsibility. Delegating lethal decisions to machines violates the IHL requirement for human judgment under Article 36 of Additional Protocol I.

AI also powers advanced disinformation. Deep learning systems can fabricate realistic but false videos, testimonies, or satellite images. As deepfakes proliferate, the legal concept of “evidence” risks collapse. “Seeing is believing” no longer applies (10 pag. 51).

However, AI can also enhance humanitarian work. Algorithms can identify patterns of violations or help coordinate aid distribution. The challenge lies not in banning technology, but in governing it ethically. Maintaining “meaningful human control” must remain non-negotiable.

The idea of a Digital Geneva Convention, supported by Microsoft and scholars, seeks to extend humanitarian norms to cyberspace—establishing global rules for cyberwarfare and AI governance.

4.3. From Traditional Law to Digital Adaptation

The Geneva Conventions were written for tanks and trenches, not tweets and terabytes. Yet their moral essence remains universal. Rather than inventing new laws, experts advocate a *Corpus Juris Digital*—a clarifying framework that interprets how IHL applies to online operations.

Such a framework would:

- Define what constitutes a “digital attack.”
- Provide ethical standards for AI and autonomous systems. Outline cooperation between states, corporations, and NGOs. Safeguard digital evidence for tribunals.

To implement this vision, education is essential. Soldiers, journalists, and civilians need training in digital ethics and misinformation awareness. Humanitarian organizations must invest in “cyber diplomacy”—professionals fluent in both law and technology.

Social media can amplify compassion or cruelty. Whether it becomes a bridge or a weapon depends on the ethical choices of users and institutions alike.

5. Conclusions and Recommendations

Social media has redefined how wars are witnessed, judged, and remembered. It empowers global awareness but also enables manipulation at unprecedented scales. The challenge for IHL is to remain relevant amid these transformations.

Its four guiding principles—distinction, proportionality, necessity, and humanity—must now govern digital behavior as much as physical warfare. Distinction applies to truth and falsehood; proportionality limits psychological harm; necessity forbids information operations that endanger civilians; and humanity demands respect even in virtual spaces.

Governments must extend their humanitarian obligations into cyberspace, holding both state and

non-state actors accountable for digital violations. Corporations, too, carry moral weight. Social media platforms influence global perception and therefore bear indirect responsibility for humanitarian outcomes. Transparency, ethical moderation, and cooperation with international courts are essential.

AI intensifies both hope and danger. While it can expose hidden patterns of abuse, it can also automate bias and dehumanization. The solution lies not in rejecting AI, but in embedding human values into its design and deployment.

A future Digital Geneva Convention or Corpus Juris Digital could adapt existing norms to the realities of cyberwarfare and algorithmic manipulation. It should codify rules on digital attacks, algorithmic accountability, and preservation of online evidence.

Ultimately, the survival of IHL depends less on law than on ethics. Empathy, critical thinking, and respect for truth are the real safeguards of humanity in the information age. Education—both civic and military—must nurture these values.

Technology does not determine morality; humans do. The question is whether humanity can humanize the machines it creates. The future of humanitarian law will depend on our capacity to uphold compassion, even when the battlefield is digital and the weapons are words.

As **recommendations** can be pointed the following:

- Adopt a Digital Geneva Framework: Extend IHL principles explicitly to cyberspace and social media operations.
- Promote Algorithmic Transparency: Require platforms to explain and audit content recommendation systems.
- Preserve Digital Evidence: Establish global archives for open-source humanitarian documentation.
- Train in Digital Ethics: Integrate IHL and cyber literacy into military, journalistic, and civic education.
- Ensure Human Oversight in AI: Mandate meaningful human control in all lethal and decision-making systems.
- Foster Cooperation: Encourage partnerships among states, NGOs, and tech companies to verify and contextualize online content.

Bibliography:

1. Chesney, R., & Citron, D., “Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security,” *California Law Review*, Vol. 107, 2019.
2. Council of Europe, *Annual Report on the Protection of Journalism*, 2023.
3. ICRC, *Ethical Guidelines for Humanitarian Communication in the Digital Era*, Geneva, 2022.
4. International Committee of the Red Cross, *Geneva Conventions and Additional Protocols*, 1949–1977.
5. International Criminal Court, *Policy on Case Selection and Prioritisation*, The Hague, 2016.
6. UNESCO, *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*, Paris, 2021.
7. United Nations Human Rights Council, *Report on Human Rights in the Syrian Arab Republic*, 2018.
8. United Nations Fact-Finding Mission on Myanmar, *Report A/HRC/39/64*, 2018.
9. United Nations Office for Disarmament Affairs, *Lethal Autonomous Weapons Systems: Legal and Ethical Considerations*, 2022.
10. Schmitt, M. N. (ed.), *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge University Press, 2017.
11. Smith, B., “The Need for a Digital Geneva Convention,” *Microsoft Policy Papers*, 2020.
12. European Commission, *Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade (2023/C23/01)* Official Journal of the European Union, edition from 23.01.2023.

Copyright©CAZACU Daria, 2026.

Contacte / Contacts / Контакты:

CAZACU Daria.

Student at Law Department,
Free International University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova.

E-mail: dashacazacu29@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0688-8399>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.17>

Winner of the „2025 International Humanitarian Law Essay Competition” organized by The International Red Cross Mission in the Republic of Moldova (ICRC) and International Law Association of the Republic of Moldova (ADIRM), held on 01 September - 15 November 2025, Chisinau.

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 224-231. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.18
---	---

**„2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW
ESSAY COMPETITION”**

**"CONCURS DE ESEURI PRIVIND DREPTUL
INTERNAȚIONAL UMANITAR 2025"**

**„КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ
ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА”**

**NOILE TEHNOLOGII DE RĂZBOI: DILEMA JURIDICĂ A ROIURILOR DE DRONE
ȘI NECESITATEA IMPERATIVĂ A UNOR REGLEMENTĂRI ÎN DIU**

**NEW TECHNOLOGIES OF WARFARE: THE LEGAL DILEMMA OF DRONE
SWARMS AND THE IMPERATIVE NEED FOR REGULATIONS IN IHL**

**НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВЕДЕНИЯ ВОЙНЫ: ПРАВОВАЯ ДИЛЕММА РОЕВ
ДРОНОВ И НАСТОЯТЕЛЬНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РЕГУЛИРОВАНИЯ В
МЕЖДУНАРОДНОМ ГУМАНИТАРНОМ ПРАВЕ**

RUSU Vasile* / RUSU Vasile / РУСУ Василе
<https://orcid.org/0009-0007-1733-3804>

ABSTRACT:

**NEW TECHNOLOGIES OF WARFARE: THE LEGAL DILEMMA OF
DRONE SWARMS AND THE IMPERATIVE NEED FOR REGULATIONS IN IHL**

Building on the international community's recent call for the regulation of new warfare technologies, this essay examines the complex legal dilemma posed by the emergence of semi-autonomous drone swarms. The paper argues that current norms of International Humanitarian Law are structurally ill-equipped to address the challenges posed by this technology, whose dual-use nature dangerously blurs the distinction between civilian and military applications. In support of this thesis, our analysis demonstrates, first, how the technical characteristics of swarms—collaborative autonomy and rapid decision-making—undermine the practical application of the fundamental principle of distinction, creating an unacceptable risk of error in identifying military targets. Second, we examine the direct legal consequence of this ambiguity: the creation of a vacuum of accountability, where liability for violations is diluted among the operator, the software, and the manufacturer. It also critically evaluates the compromise solutions proposed in doctrine, such as meaningful human oversight, arguing that this risks becoming a legal fiction in the face of the complexity and speed of these systems. A secondary but important thesis of the paper is that the primary means of combat is no longer the physical platform, but rather the software—an immaterial reality for which IHL does not yet have an adequate response. Finally, the essay concludes that a mere reinterpretation of existing norms is insufficient, thus paving the way for the consideration of a new legal regime. It is suggested that negotiating an instrument

* **RUSU Vasile** - Masterand la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **RUSU Vasile** - Master Student of Law Department, State University of Moldova (Chișinău, Republic of Moldova). / **РУСУ Василе** - Магистрант юридического факультета Государственного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** vasilers13@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0007-1733-3804>

such as an Additional Protocol III to the Geneva Conventions would represent a viable solution to prohibit lethal autonomy and establish clear rules, thereby reaffirming the fundamental principle that decisions of life and death must remain, significantly and unequivocally, in human hands.

Key-words: autonomous weapons systems, dual-use technologies, military software, principle of distinction, international humanitarian law.

JEL Classification: K10, K33; F51

Universal Decimal Classification: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.18>

РЕЗУМАТ:

NOILE TEHNOLOGII DE RĂZBOI: DILEMA JURIDICĂ A ROIURILOR DE DRONE ȘI NECESITATEA IMPERATIVĂ A UNOR REGLEMENTĂRI ÎN DIU

Pomind de la apelul recent al comunității internaționale privind necesitatea reglementării noilor tehnologii de război, prezentul eseu analizează dilema juridică complexă generată de apariția roiurilor de drone semi-autonome. Lucrarea argumentează că normele actuale ale Dreptului Internațional Umanitar sunt structural inapte să gestioneze provocările ridicate de această tehnologie, a cărei natură dual-use estompează periculos distincția dintre aplicațiile civile și cele militare. În susținerea acestei teze, demersul nostru demonstrează, în primul rând, cum caracteristicile tehnice ale roiurilor autonomia colaborativă și viteza decizională subminează aplicarea practică a principiului fundamental al distincției, creând un risc inacceptabil de eroare în identificarea obiectivelor militare. În al doilea rând, se examinează consecința juridică directă a acestei ambiguități: crearea unui vid de responsabilitate, unde răspunderea pentru încălcări se diluează între operator, software și producător. Se evaluează critic și soluțiile de compromis vehiculate în doctrină, precum controlul uman semnificativ, argumentând că acesta riscă să devină o ficțiune juridică în fața complexității și vitezei acestor sisteme. O teză secundară, dar importantă, a lucrării este aceea că principalul mijloc de luptă nu mai este platforma fizică, ci software-ul, o realitate imaterială pentru care DIU nu are încă un răspuns adecvat. În final, eseuul conchide că o simplă reinterpretare a normelor existente este insuficientă, deschizând astfel calea spre considerarea unui nou regim juridic. Se sugerează că negocierea unui instrument precum un Protocol Adițional III la Convențiile de la Geneva ar reprezenta o soluție viabilă pentru a interzice autonomia letală și a stabili reguli clare, reafirmând astfel principiul fundamental că deciziile de viață și de moarte trebuie să rămână, în mod semnificativ și fără echivoc, în mâinile oamenilor.

Cuvinte cheie: sisteme automate de armament, tehnologii dual-use, software militar, principiul distincției, drept internațional umanitar.

JEL Classification: K10, K33; F51

CZU: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.18>

РЕЗЮМЕ:

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВЕДЕНИЯ ВОЙНЫ: ПРАВОВАЯ ДИЛЕММА РОЕВ ДРОНОВ И НАСТОЯТЕЛЬНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РЕГУЛИРОВАНИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ГУМАНИТАРНОМ ПРАВЕ

Исходя из недавнего призыва международного сообщества к необходимости регулирования новых военных технологий, в данной статье анализируется сложная правовая дилемма, вызванная появлением роев полуавтономных дронов. В работе доказывается, что действующие нормы международного гуманитарного права структурно неспособны справиться с вызовами, которые несет эта технология, двойное назначение которой опасно стирает грань между гражданским и военным применением. В обоснование этой тезисы наш подход демонстрирует, во-первых, как технические характеристики роев — совместная автономия и скорость принятия решений — подрывают практическое применение фундаментального принципа разграничения, создавая недопустимый риск ошибки при идентификации военных целей. Во-вторых, рассматриваются прямые правовые последствия этой неоднозначности: создание вакуума ответственности, когда ответственность за нарушения распределяется между оператором, программным обеспечением и производителем. Критически оцениваются и компромиссные решения, предлагаемые в доктрине, такие как значимый

человеческий контроль, с аргументацией, что он рискует стать юридической фикцией перед лицом сложности и скорости этих систем. Второстепенной, но важной тезой работы является то, что основным средством ведения боевых действий больше не является физическая платформа, а программное обеспечение — нематериальная реальность, на которую МУП пока не имеет адекватного ответа. В заключение в эссе делается вывод о том, что простой пересмотр существующих норм является недостаточным, что открывает путь к рассмотрению нового правового режима. Предполагается, что переговоры о таком документе, как Дополнительный протокол III к Женевским конвенциям, стали бы жизнеспособным решением для запрета на автономное применение смертоносного оружия и установления четких правил, тем самым подтверждая основополагающий принцип, согласно которому решения о жизни и смерти должны оставаться, в значительной степени и недвусмысленно, в руках людей.

Ключевые слова: автоматические системы вооружения, технологии двойного назначения, военное программное обеспечение, принцип разграничения, международное гуманитарное право.

JEL Classification: K10, K33; F51

УДК: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.18>

1. Introducere: transformările tehnologice și criza normativă a conflictelor armate

Transformările profunde pe care inovația tehnologică le imprimă conflictelor armate contemporane au adus în prim-plan la sisteme de arme a căror funcționare sfidează cadrele normative existente. De la inteligența artificială în procesul decizional la operațiunile cibernetice, noile tehnologii de război generează provocări umanitare și juridice fără precedent. Această criză normativă a fost recunoscută la cel mai înalt nivel, culminând cu adoptarea unei rezoluții esențiale în cadrul celei de-a 34-a Conferințe Internaționale a Crucii Roșii și Semilunii Roșii. Rezoluția, intitulată „*Abordarea consecințelor umanitare ale noilor tehnologii de război*”, lansează un apel urgent către state pentru stabilirea unor limite clare și obligatorii din punct de vedere juridic asupra sistemelor de arme autonome, având ca scop final asigurarea menținerii controlului uman și respectarea Dreptului Internațional Umanitar (în continuare DIU).¹

Importanța temei pe care am ales-o rezidă tocmai din complexitatea unei nișe tehnologice specifice, adesea trecută cu vederea în analizele generale. Pertinența acestei analize este stringentă, deoarece aceste sisteme, prin natura lor intrinsecă de dual-use, estompează periculos distincția dintre aplicațiile civile spectaculoase și utilizările militare letale, punând o presiune directă asupra principiului fundamental al distincției. Motivația noastră de a cerceta acest subiect pornește de la premisa că normele actuale ale DIU, deși universal valabile în principiile lor, sunt structural inapte să gestioneze viteza, complexitatea și ambiguitatea acestei tehnologii, generând astfel un periculos vid de responsabilitate juridică.

Pornind de la această premisă, printre obiectivele noastre de cercetare se numără, în primul rând, analiza modului în care caracteristicile tehnice ale roirilor de drone subminează aplicarea practică a principiului distincției. În al doilea rând, ne propunem să examinăm conceptul de vid de responsabilitate, demonstrând cum răspunderea juridică se diluează între operatorul uman, software și producător. În final, vom evalua critic soluțiile de compromis vehiculate în doctrină, precum controlul uman semnificativ. Prin atingerea acestor obiective, vom argumenta în favoarea necesității imperative a elaborării unui nou regim juridic, capabil să reglementeze în mod eficient această nouă paradigmă a războiului.

Noile Tehnologii de Război pot cuprinde astăzi „*new methods and means of warfare, such as cyber attacks, armed drones and robots, raising novel humanitarian and legal challenges.*”² În

¹Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), *Rezoluția 3: Abordarea consecințelor umanitare ale noilor tehnologii de război*, adoptată la cea de-a 34-a Conferință Internațională a Crucii Roșii și Semilunii Roșii, Geneva, 2024.

²Comitetul Internațional al Crucii Roșii, „New technologies and warfare” (CICR). [Online]: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/new-technologies-and-warfare> (Accesat la 4 octombrie 2025).

opinia noastră, apariția și dezvoltarea roiuilor de drone semi-automate reprezintă o dilemă complexă datorită naturii sale tehnologice cu utilizare dublă.

2. Principiul distincției în Dreptul Internațional Umanitar

În cadrul Dreptului Internațional Umanitar, este fundamentată distincția dintre populație civilă și combatanți, dar și între bunurile cu caracter civil și obiectivele militare. În atare, în virtutea art. 52 din Protocolul Adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la convenția de la Geneva „[...] obiectivele militare sunt limitate la bunurile care, prin natura lor, prin amplasare, destinație sau utilizare, aduc o contribuție efectivă la acțiunea militară și a caror distrugere, totală sau parțială, capturare sau neutralizare, în împrejurările date, ofera un avantaj militar precis.” ceea ce prin definiție ar exclude o plentitudine de bunuri care prin natura sa, pe timp de pace, ar face obiectul unor bunuri cu destinație civilă.

În acest context, problematica tehnologiilor cu destinație dublă, nu mai poate fi desprinsă din natura bunului, ci mai degrabă în vederea utilizării lor, care în opinia noastră poate fi schimbat aproape instantaneu. Revenind la nucleul subiectului, un roi de drone poate fi calificat prin natura sa ca un bun civil atunci când este programat pentru un spectacol de lumini. Printr-o simplă modificare software, același roi poate fi transformat într-o armă sau instrument de supraveghere, îndeplinind așadar prin noua lui utilizare criteriile unui obiectiv militar conform art. 52 din Protocolul nr. 1 la Convenția de la Geneva.

3. Conceptualizarea roiuilor de drone: de la sistem individual la organism colectiv

Pentru o înțelegere riguroasă a conceptului de roi de drone, putem înainta, în prealabil, definirea noțiunii de dronă, considerată în mod singular. Conform art. 2 pct. 1 din Regulamentul de Punere în Aplicare (UE) 2019/947 al Comisiei din 24 mai 2019 privind normele și procedurile de operare a aeronavelor, astfel un sistem de aeronavă fără pilot la bord (UAS) „înseamnă o aeronavă fără pilot la bord și echipamentul cu care este comandată de la distanță”¹ În opinia noastră, această definiție este limitată, deoarece se referă la un sistem individual și nu surprinde în nici un fel complexitatea unui roi.

Spre deosebire de definiția civilă, care este centrată pe un singur aparat de zbor, în literatura de specialitate sunt autori care atrag atenție anume capacităților colective ale grupului de aeronave fără pilot la bord. Experți în domeniu, ca Paul Scharre, în lucrarea *Army of None* explică că „In 2016, the United States demonstrated 103 aerial drones flying together in a swarm that DoD officials described as a collective organism, sharing one distributed brain for decision-making and adapting to each other like swarms in nature.”²

Această descriere nu este doar tehnică, ci are implicații juridice profunde. Conceptul de organism colectiv sau creier distribuit compromite modelul deja cunoscut de responsabilitate din dreptul internațional umanitar. Spre deosebire de un lanț de comandă clasic, în care orice manevră ce survine din decizia unui comandant sau poate fi atribuită acestuia, deciziile roiului de drone comparativ cu primul sunt rezultatul a mii de interacțiuni descentralizate între drone, ceea ce determină extrem de dificilă identificarea unui punct unic de eroare sau a unei intenții ilicite. Mai mult decât atât capacitatea de adaptare, esențială pentru eficiența militară a roiului, introduce un element de imprevizibilitate care intră în conflict direct cu obligația de precauție în atac, stipulată în art. 57 al Protocolului Adițional I. În opinia noastră caracteristicile care definesc un roi de drone sunt cele care îl plasează într-o zonă gri a reglementărilor în vigoare.

În vederea demersului nostru informativ, dorim să analizăm conceptul de dronă ca mijloc de luptă în contextul acestor sisteme. Deși platforma fizică adică drona, poate fi inofensivă și construită din materiale fragile, adevăratul vector al letalității este imaterial, software-ul de coordonare. Algoritmul care permite coregrafia este același care permite atacul saturat. Prin urmare, în cazul roiuilor de drone, arma nu este hardware-ul, care este adesea interschambiabil și ieftin, ci software-ul, creierul distribuit al roiului. Această distincție este crucială, deoarece dreptul internațional

¹ Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2019/947 al Comisiei din 24 mai 2019 privind normele și procedurile de operare a aeronavelor fără pilot la bord, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 152/1, 11.6.2019.

² Scharre, Paul, *Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War*, W.W. Norton & Company, 2018, p. 27.

umanitar a fost, istoric, preocupat de reglementarea obiectelor fizice arme, proiectile, confruntându-se acum cu provocarea reglementării unor vectori de amenințare imateriali, precum liniile de cod.¹

Cadrul juridic al Protocolului Adițional I, se confruntă cu o provocare la contactul cu realitatea tehnică a roiiurilor de drone. Anume aspectul legat de distincția între zonă de contact unde pe de o parte obiectivele militare ar putea fi observabile fizic și pe de altă parte roiiurile de drone care sunt aproape invizibile pentru combatanți, astfel regulile Protocolului Adițional I sunt supuse unor presiuni de interpretare fără precedent.

Dificultatea juridică rezidă în aplicarea testului obiectiv prevăzut de art. 52 la o tehnologie al cărei statut este, prin natura sa, ambiguu. Un roi de drone programat pentru un eveniment civil constituie, prin destinația sa inițială, un bun cu caracter civil. Spre deosebire de bunurile tradiționale, utilizarea unui astfel de sistem poate fi modificată aproape instantaneu printr-o simplă actualizare de software, transformându-l într-un mijloc de supraveghere sau într-un mijloc de luptă.

Această realitate juridică plasează comandantul militar într-o poziție extrem de vulnerabilă. Potrivit dreptului internațional umanitar, un bun civil își pierde protecția doar în momentul în care contribuie efectiv la o acțiune militară. În cazul unui roi de drone, însă, acest moment poate coincide cu inițierea atacului, anulând practic intervalul necesar pentru o evaluare conformă cu obligația de precauție. Astfel, decizia de angajare a unei ținte nu s-ar mai întemeia pe verificarea statutului acesteia, ci pe anticiparea intenției, o bază juridică problematică în contextul reglementărilor aplicabile conflictelor armate.

4. Software-ul ca armă: vulnerabilitatea decizională și vidul de responsabilitate

Imputarea răspunderii comandantului, în conformitate cu principiul responsabilității de comandă codificat în art. 87 al Protocolului Adițional I, este problematică. Este rezonabil să se aștepte ca un operator uman să exercite un control real și efectiv asupra deciziilor simultane a sute de unități autonome care interacționează cu o viteză de neconceput pentru capacitatea cognitivă umană?² În acest context, conceptul de control uman semnificativ, considerat de mulți juriști o condiție sine qua non pentru legalitatea armelor autonome³, riscă să devină o ficțiune juridică, nu o realitate operațională.

Alternativ, atragerea la răspundere a producătorului sau a programatorului se lovește de argumentul că aceștia au creat un instrument dual-use, iar responsabilitatea pentru utilizarea sa conformă cu DIU revine utilizatorului final. Se conturează astfel un vid de responsabilitate⁴, un concept larg dezbătut în doctrina de specialitate, unde răspunderea juridică se fragmentează între operator, mașină și creatorul ei, până la punctul în care devine practic imposibil de stabilit. Tocmai această diluare a responsabilității face ca roiiurile de drone să fie nu doar un mijloc de luptă eficient, ci și unul periculos de convenabil pentru statele care ar dori să opereze în zonele gri ale dreptului internațional.

În fața acestui vid de responsabilitate mulți juriști și reprezentanți ai statelor au propus o soluție de compromis, cea de asigurare a unui control uman semnificativ, „*Meaningful Human Control*”⁵, asupra sistemelor de arme autonome. La prima vedere ideea pare rezonabilă. Ea sugerează că atât timp cât un om rămâne în bucla decizională pentru a superviza și având capacitatea de a interveni legalitatea operațiunilor este asigurată. Însă aplicată la roiiurile de drone semi-autonome această noțiune riscă să devină o ficțiune juridică convenabilă menită mai degrabă să mascheze problema decât să o rezolve.

De ce? Putem contura două motive fundamentale. Primul este viteza, un roi de drone nu operează la viteză umană, iar deciziile tactice comunicarea și execuția se desfășoară în milisecunde. A aștepta ca un supervisor uman să proceseze datele de la sute de drone să înțeleagă contextul să

¹ Horowitz, Michael C., „*The Ethics and Governance of Artificial Intelligence*”, Daedalus, vol. 148, nr. 1, 2019, p. 23-25.

² A se vedea art. 87 Obligațiile comandanților, din *Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I)*, 8 iunie 1977.

³ Roff, Heather, „The Strategic Robot Problem: Lethal Autonomous Weapons and the Challenge of Meaningful Human Control”, *Journal of Military Ethics*, vol. 19, nr. 2, 2020, pp. 89-101.

⁴ Human Rights Watch, „*Losing Humanity: The Case Against Killer Robots*”, Raport, 2012.

⁵ Roff, Heather M., *op. cit.*, p. 95.

identifice o potențială eroare și să intervină, este nerealist. Viteza decizională a roiului pur și simplu pulverizează capacitatea umană de reacție transformând supervisorul dintr-un comandant într-un simplu spectator post-factum.

Al doilea motiv este complexitatea, chiar dacă ipotetic timpul ar permite o intervenție complexitatea interacțiunilor dintr-un creier distribuit poate fi de neînțeles pentru un operator uman. Deciziile roiului nu sunt liniare ci emergente. Omul poate vedea ce face roiul dar nu poate înțelege pe deplin de ce o face. Fără a înțelege logica din spatele unei acțiuni controlul devine iluzoriu. Operatorul nu mai controlează un instrument ci doar observă o cutie neagră comportamentală.

Prin urmare simpla menținere a unui om în buclă nu rezolvă dilema juridică ci doar o ascunde lăsând nerezolvată problema fundamentală a responsabilității. Aceasta demonstrează că soluțiile nu pot fi doar operaționale ci trebuie să fie normative și probabil prohibitive.

Dilema responsabilității devine și mai acută dacă acceptăm premisa că arma principală este software-ul. Întrebarea cu care ne confruntăm este cine poate fi atras la răspundere? Compania care a produs drona adică hardware-ul sau entitatea fie ea în speță companie de IT, sau agenția statală care a dezvoltat algoritmul de coordonare? Legislația actuală privind responsabilitatea producătorului de armament este neclară în acest punct, fiind concepută pentru produse fizice tangibile. Când o eroare fatală provine dintr-un defect de algoritm sau dintr-o vulnerabilitate a rețelei neurale, lanțul causal devine extrem de dificil de urmărit, creând încă un strat de ambiguitate care favorizează diluarea vinovăției juridice.¹

5. Limitele conceptului de control uman semnificativ și adaptarea interpretativă a normelor existente

O parte a doctrinei susține că normele existente ale DIU fiind principii generale sunt suficient de flexibile pentru a fi adaptate prin interpretare la noile tehnologii. A susține însă că putem pur și simplu reinterpreta principiul distincției sau noțiunea de control uman pentru a acoperi roiurile de drone este o abordare sortită eșecului. Problema roiurilor de drone nu este una de interpretare ci una structurală. Viteza mașinii și ambiguitatea intrinsecă a tehnologiei dual-use creează situații pentru care legea în forma sa actuală nu are un răspuns practic și eficient. Prin urmare o simplă adaptare nu va face decât să perpetueze ficțiunea juridică a controlului fără a rezolva criza de responsabilitate.

În viziunea noastră la nivel tehnic și operațional un prim pas ar fi crearea unui regim de transparență. Statele ar putea conveni asupra obligativității instalării unor identificatori electronici similari transponderelor din aviația civilă pe roiurile de drone comerciale de mari dimensiuni. Un astfel de sistem ar oferi comandanților militari un mijloc tehnic suplimentar deși nu infailibil pentru a ajuta la procesul de distincție în timp real.

La nivel național și regional se impun regimuri stricte de control al exporturilor nu doar pentru dronele militare ci mai ales pentru software-ul avansat de coordonare a roiurilor. Proliferarea necontrolată a creierului digital al roiului este o amenințare mult mai mare decât cea a platformelor fizice.

Având în vedere că software-ul, nu hardware-ul, constituie arma principală, soluțiile juridice trebuie să reflecte această realitate. Un nou regim internațional nu ar trebui să se concentreze pe interzicerea dronelor, ci pe reglementarea strictă a dezvoltării, testării și, mai ales, a proliferării software-ului de coordonare autonomă. Propunem, așadar, un regim de control al exporturilor similar celor existente pentru tehnologiile de criptare sau nucleare, care să vizeze în mod specific algoritmi de inteligență artificială capabili de acțiune colectivă letală. O astfel de abordare, deși tehnic complexă, ar fi mai eficientă și mai adaptată la natura imaterială a amenințării, vizând sursa capacității letale, nu doar platforma de livrare a acesteia.²

La nivel internațional soluția pe termen lung este însă negocierea unui nou instrument juridic internațional posibil un Protocol Adițional III la Convențiile de la Geneva. Asemenea altor tratate care au interzis sau reglementat categorii de arme cu efecte umanitare inacceptabile acest nou protocol ar conține cel puțin două obiective clare, interzicerea sistemelor de arme complet autonome

¹ Calo, Ryan, „Artificial Intelligence and the Law”, *Oxford Handbook of Law and Economics*, 2017, p. 8-12.

² Aranjamentul de la Wassenaar privind controlul exporturilor de arme convenționale și de bunuri și tehnologii cu dublă utilizare [Online]: <https://www.wassenaar.org>, (Accesat la 4 octombrie 2025).

mai numite și human out of the loop care pot lua decizia de a lua viața unei ființe umane fără niciun control uman. Reglementarea strictă a sistemelor semi-autonome human on the loop stabilind standarde clare și verificabile pentru ceea ce constituie un control uman semnificativ și instituind un lanț clar de responsabilitate juridică pentru operatori comandanți și state.¹ Deși un astfel de demers diplomatic este anevoios și de lungă durată alternativa este o lume în care deciziile de viață și de moarte sunt delegate unor algoritmi ambigui fără o responsabilitate clară ceea ce în opinia noastră reprezintă un risc inacceptabil pentru viitorul dreptului internațional umanitar.

6. Concluzii

Pornind de la imaginea familiară și aparent inofensivă a unui spectacol de lumini acest eseu a demonstrat cum tehnologia dual-use a roiturilor de drone erodează fundamentele dreptului internațional umanitar. Am analizat cum ambiguitatea intrinsecă a acestor sisteme face extrem de dificilă dacă nu imposibilă aplicarea practică a principiului distincției creând situații în care deciziile militare riscă să se bazeze pe presupuneri periculoase nu pe certitudini juridice. Mai mult am argumentat că această ambiguitate operațională generează un vid de responsabilitate unde vina pentru erori catastrofale se diluează între operator software și producător subminând astfel unul dintre pilonii DIU, adică cel de tragerea la răspundere pentru încălcări.

În opinia noastră devine evident că normele actuale concepute pentru o altă eră a conflictelor sunt structural inapte să gestioneze această nouă realitate. Soluțiile de compromis precum controlul uman semnificativ se dovedesc a fi mai degrabă ficțiuni juridice decât garanții reale într-un context în care viteza și complexitatea mașinii depășesc capacitatea umană de supervizare. Prin urmare necesitatea unor noi reglementări așa cum s-a propus nu este doar o opțiune ci o obligație imperativă pentru comunitatea internațională.

În final conchidem că dilema roiturilor de drone nu este doar despre tehnologie ci despre umanitate. A alege să reglementăm aceste sisteme printr-un nou instrument juridic internațional care să interzică autonomia letală și să stabilească reguli clare înseamnă a reafirma principiul fundamental că deciziile de viață și de moarte trebuie să rămână în mod semnificativ și fără echivoc în mâinile oamenilor.

Bibliografie:

1. Aranjamentul de la Wassenaar privind controlul exporturilor de arme convenționale și de bunuri și tehnologii cu dublă utilizare. [Online]: <https://www.wassenaar.org> (Accesat la 04.10.2025).
2. Calo, Ryan, „Artificial Intelligence and the Law”, în *The Oxford Handbook of Law and Economics: Volume 2*, editat de E. B. Zamir & D. Teichman, Oxford University Press, 2017, pp. 8-12.
3. Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), *Rezoluția 3: Abordarea consecințelor umanitare ale noilor tehnologii de război*, adoptată la cea de-a 34-a Conferință Internațională a Crucii Roșii și Semilunii Roșii, Geneva, 2024.
4. Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), „New technologies and warfare”. [Online]: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/new-technologies-and-warfare> (Accesat la 04.10.2025).
5. Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora (Tratatul de la Ottawa), adoptată la Oslo, 18 septembrie 1997.
6. Horowitz, Michael C., „The Ethics and Governance of Artificial Intelligence”, *Daedalus*, vol. 148, nr. 1, 2019, pp. 23-25.
7. Human Rights Watch, „*Losing Humanity: The Case Against Killer Robots*”, Raport, 2012.
8. Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I), 8 iunie 1977.
9. Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2019/947 al Comisiei din 24 mai 2019 privind normele și procedurile de operare a aeronavelor fără pilot la bord, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 152/1, 11.6.2019.
10. Roff, Heather M., „The Strategic Robot Problem: Lethal Autonomous Weapons and the Challenge of Meaningful Human Control”, *Journal of Military Ethics*, vol. 19, nr. 2, 2020, pp. 89-101.

¹ Se poate face o paralelă cu precedentul stabilit de *Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora* (cunoscută și ca Tratatul de la Ottawa), adoptată în 1997, care demonstrează că statele pot conveni să interzică arme care generează riscuri umanitare disproporționate.

11. Scharre, Paul, *Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War*, W.W. Norton & Company, 2018.

Copyright©RUSU Vasile, 2026.

Contacte / Contacts / Контакты:

RUSU Vasile

Master Student of Law Department,
State University of Moldova
Chișinău, Republic of Moldova.

E-mail: vasilers13@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-1733-3804>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.18>

Winner of the „2025 International Humanitarian Law Essay Competition” organized by The International Red Cross Mission in the Republic of Moldova (ICRC) and International Law Association of the Republic of Moldova (ADIRM), held on 01 September - 15 November 2025, Chisinau.

 REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2026, Issue 2, Volume 22, Pages 232-238. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 02.04.2026 Reviewed 12.05.2026 Accepted: 20.05.2026 Published: 01.06.2026 https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2026.22-2.19
---	---

**„2025 INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW
ESSAY COMPETITION”**

**"CONCURS DE ESEURI PRIVIND DREPTUL
INTERNAȚIONAL UMANITAR 2025"**

**„КОНКУРС ЭССЕ ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ
ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ 2025 ГОДА”**

NEW TECHNOLOGIES OF WAR: AUTONOMOUS WEAPONS SYSTEM

NOI TEHNOLOGII DE RĂZBOI: SISTEME DE ARME AUTONOME

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВОЙНЫ: АВТОНОМНАЯ СИСТЕМА ВООРУЖЕНИЯ

SACAGIU Catalina* / SACAGIU Cătălina / САКАЖИУ Каталина

<https://orcid.org/0009-0007-4137-6206>

ABSTRACT:

NEW TECHNOLOGIES OF WAR: AUTONOMOUS WEAPONS SYSTEM

The emergence of autonomous weapons systems is a hot topic in international humanitarian law. Autonomous Weapon Systems (AWS) represent a transformative yet deeply contentious development in modern warfare. These unmanned systems, capable of selecting and engaging targets without direct human intervention, fundamentally alter the human role in the use of force and raise profound humanitarian, legal, and ethical concerns.

As militaries in major powers such as the United States, Russia, China, and the United Kingdom invest heavily in AI-driven combat technologies, the international community faces urgent questions about accountability, legality, and moral responsibility. This article analyses autonomous weapons systems through the lens of international humanitarian law. It argues that autonomous weapons are not currently able to comply with these principles, owing primarily to a lack of sufficiently advanced artificial intelligence and contextual awareness.

However, it also argues that the path to international humanitarian law-compliant autonomous weapons is shorter, and more clearly defined, than many realise. The article finally seeks to briefly address the compatibility of autonomous weapons with other aspects of international law and the morality of such weapons.

Keywords: autonomous weapon systems, Artificial Intelligence, military technologies, international humanitarian law.

JEL Classification: K10, K33; F51

* **SACAGIU Cătălina** - Student la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **SACAGIU Catalina** - Student at Law Department, State University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova). / **САКАЖИУ Каталина** - Студентка юридического факультета Государственного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** sacagiucatalina@gmail.com ; <https://orcid.org/0009-0007-4137-6206>

Universal Decimal Classification: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.19>

РЕЗУМАТ:

NOI TEHNOLOGII DE RĂZBOI: SISTEME DE ARME AUTONOME

Apariția sistemelor de arme autonome constituie un subiect de actualitate în dreptul internațional umanitar. Sistemele de arme autonome (AWS) reprezintă o evoluție revoluționară, dar extrem de controversată, în domeniul războiului modern. Aceste sisteme fără pilot, capabile să selecteze și să atace ținte fără intervenția directă a omului, modifică fundamental rolul uman în utilizarea forței și ridică preocupări profunde de natură umanitară, juridică și etică.

Pe măsură ce forțele armate ale marilor puteri, precum Statele Unite, Rusia, China și Regatul Unit, investesc masiv în tehnologii de luptă bazate pe inteligența artificială, comunitatea internațională se confruntă cu întrebări urgente privind responsabilitatea, legalitatea și responsabilitatea morală. Acest articol analizează sistemele de arme autonome prin prisma dreptului internațional umanitar. Studiul constată că armele autonome nu sunt în prezent capabile să respecte aceste principii, în principal din cauza lipsei unei inteligențe artificiale suficient de avansate și a unei conștientizări contextuale specifice.

Cu toate acestea, articolul susține concomitent, că drumul către arme autonome conforme cu dreptul internațional umanitar este mai scurt și mai clar definit decât se percepe de publicul larg. În final, articolul încearcă să abordeze pe scurt compatibilitatea armelor autonome cu alte aspecte ale dreptului internațional și moralitatea acestor arme.

Cuvinte cheie: sisteme de arme autonome, inteligență artificială, tehnologii militare, drept internațional umanitar.

JEL Classification: K10, K33; F51

CZU: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.19>

РЕЗЮМЕ:

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВОЙНЫ: АВТОНОМНАЯ СИСТЕМА ВООРУЖЕНИЯ

Появление автономных систем вооружения является актуальной темой в международном гуманитарном праве. Автономные системы вооружения (АСВ) представляют собой революционное, но при этом крайне спорное явление в современном ведении войны. Эти беспилотные системы, способные выбирать и поражать цели без непосредственного вмешательства человека, коренным образом меняют роль человека в применении силы и вызывают серьезные гуманитарные, правовые и этические опасения.

Поскольку вооруженные силы таких крупных держав, как США, Россия, Китай и Великобритания, вкладывают значительные средства в боевые технологии на базе искусственного интеллекта, перед международным сообществом встают неотложные вопросы об ответственности, законности и моральной ответственности. В данной статье автономные системы вооружения анализируются через призму международного гуманитарного права. В ней утверждается, что в настоящее время автономное оружие не способно соблюдать эти принципы, в первую очередь из-за отсутствия достаточно развитого искусственного интеллекта и контекстуального осознания.

Однако в ней также утверждается, что путь к созданию автономного оружия, соответствующего нормам международного гуманитарного права, короче и более четко определен, чем многие думают. В заключение в статье делается попытка кратко рассмотреть вопрос о совместимости автономного оружия с другими аспектами международного права и о моральности такого оружия.

Ключевые слова: системы автономного оружия, искусственный интеллект, военные технологии, международное гуманитарное право.

JEL Classification: K10, K33; F51

УДК: 342.7; 341; 349.23/24; 341.3

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.19>

1. Introduction

„Robot wars”, for decades, have been a staple of Hollywood imagination, shaping popular culture with vivid depictions of artificial intelligence controlling the fate of humanity. From “*Colossus: The Forbin Project*” (1970), which envisioned a supercomputer seizing nuclear command, to the “*Terminator*” series (beginning in 1984) that introduced the world to “Skynet,” a self-aware defence system bent on humanity’s destruction¹, cinema has long warned of the dangers of autonomous machines in warfare. Yet, what once seemed like pure science fiction now feels far less distant or implausible than it did just a decade ago.

Many states, especially those with large and resourceful militaries, are increasingly exploring the potential of using artificial intelligence (AI) in targeting decisions.² Pope Francis, addressing the 75th meeting of the United Nations General Assembly in September 2020 said: “new forms of military technology, such as lethal autonomous weapons systems irreversibly alter the nature of warfare, detaching it further from human agency”.³ That is just one in a long line of statements from heads of states, international organizations, non-governmental organizations and academics highlighting the significance of “autonomous weapons systems”.

Such weapons and their legality are the subject of persistent debate, as the process of depersonalising the act of killing is often viewed as an affront to human dignity and the fundamental principles of international humanitarian law (IHL). UN Secretary-General António Guterres’ warned the Security Council in the open debate on artificial intelligence (AI) and international peace and security, in New York, in September 2025, that “Humanity’s fate cannot be left to an algorithm... Humans must always retain authority over life-and-death decisions.”⁴ Yet, an important question arises: are autonomous weapons systems inherently bad, as their critics contend, or can they be reconciled with existing legal and ethical norms governing armed conflict, as their promoters state. This article seeks to examine this issue by analysing the legal status of autonomous weapons systems under international law, assessing their potential compliance with the principles of IHL and exploring the broader moral and humanitarian implications of delegating life-and-death decisions to machines.

2. Autonomous Weapons Systems

Autonomous Weapon Systems (AWS), sometimes referred to as Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS), or “killer robots”, are unmanned weapon systems that do not depend on human input immediately prior to or during their use.⁵ After initial activation or launch by a person, an autonomous weapon system self-initiates or triggers a strike in response to information from the environment received through sensors and on the basis of a generalized “target profile”. This means that the user does not choose, or even know, the specific target(s) and the precise timing and/or

¹ UN, Regional Information Centre for Western Europe, 08.10.2025. “AI in conflict: keeping humanity in control” [Online]: <https://unric.org/en/ai-in-conflict-keeping-humanity-in-control/> (Accessed 14.10.2025).

² Laura Bruun et al. *Bias in Military Artificial Intelligence and Compliance with International Humanitarian Law*. (SIPRI. August) 2025. [Online]: [Bias in Military Artificial Intelligence and Compliance with International Humanitarian Law](https://www.sipri.org/publications/2025/08/bias-in-military-artificial-intelligence-and-compliance-with-international-humanitarian-law) (Accessed 14.10.2025).

³ Elliot Winter. *The Compatibility of Autonomous Weapons with the Principles of International Humanitarian Law*. In: *Journal of Conflict and Security Law*, Volume 27, Issue 1, Spring 2022, Oxford University Press 2022. [Online]: <https://academic.oup.com/jcs/article/27/1/1/6513626> (Accessed 10.10.2025).

⁴ UN, Press Release, 24 September 2025. ‘Humanity’s Fate Cannot Be Left to Algorithm,’ Warns Secretary-General in Security Council Debate on Artificial Intelligence. [Online]: https://press.un.org/en/2025/sgsm22830.doc.htm?_gl=1*cvtg3u*_ga*MjEwNzc2MTE5NS4xNzYwMzU1MTA2*_ga_TK9BQL5X7Z*_czE3NjAzNTUxMDUkbzEkZzEkdDE3NjAzNTUxODUkajQxJGwwJGgw> (Accessed 14.10.2025).

⁵ Max Planck Encyclopedias of International Law. Oxford University Press 2016. [Online]: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e2134?prd=EPIL>> (Accessed 10.10.2025)

location of the resulting application(s) of force.¹ Therefore they alter the human role in the use of force and raise a range of humanitarian, legal and ethical concerns.²

Whether the use of AWS is consistent with human rights may seem like an odd question. The idea of outsourcing life and death decisions to algorithms strikes many people as so obviously wrong that one might doubt whether there is really anything here to be explained. But we need to know whether we can trust our instincts. After all, some objections to AWS might turn out to be contingent, dependent on circumstances. And they might weaken, and perhaps altogether disappear, as these circumstances change.³

The International Committee of the Red Cross (ICRC) has, since 2015, urged States to establish internationally agreed limits and binding rules on autonomous weapon systems to ensure civilian protection, compliance with international humanitarian law, and ethical acceptability.⁴ The Human Rights Watch position on AWS, more so than that of the ICRC, is forceful and unambiguous, asserting that fully autonomous weapons would not only be unable to meet legal standards but would also undermine essential non-safeguards for civilians. Therefore, they should be banned, and governments should urgently pursue that end.⁵ Despite these critics, at the moment, autonomous weapons systems are being developed by the military in different countries around the globe such as Russia, China, Usa, UK, etc.

In order to fully understand whether AWS could ever possibly comply to the international humanitarian law we must analyse if they could align with the governing principles of IHL. A first essential principle encapsulated in the Additional Protocol 1 to the Geneva Convention⁶ is that of distinction, which entails that one must distinguish between civilians and combatants and, it follows, direct their attacks only on military objectives. This principle is grounded on two fundamental pillars, that of military necessity and that of humanity and may be regarded as embodying them.⁷ Humans have been responsible for distinguishing friend from foe on the battlefield. They decide, for example, if a person is an enemy soldier based on the clothing they wear and the equipment they are carrying or whether an individual has been rendered *hors de combat* due to surrender.⁸ And while technology is advancing, AWS lack, for the foreseeable future, the main components required to ensure compliance with the Principle of Distinction. AWS lack adequate sensory or vision processing systems for separating combatants from civilians, particularly in insurgent warfare, or for recognizing wounded or surrendering combatants. AWS may be equipped with various sensors such as cameras, infrared sensors, sonars, lasers, temperature sensors and lidars. But these sensors and the accompanying processing systems are unable to differentiate legitimate from non-legitimate (human) targets, particularly from a great distance or in the fog of war.⁹

Beyond distinguishing between combatants and civilians, autonomous weapons system must also comply with the principle of proportionality under IHL. This, at first glance, would seem just as impossible as the accurate distinction between targets, since assessing the proportionality of one's actions could largely be viewed as a qualitative assessment, but that is not necessarily the case.

¹ ICRC Position on Autonomous Weapons Systems. Geneva, 12 May 2021. p. 1 [Online]: <https://www.icrc.org/en/document/icrc-position-autonomous-weapon-systems> (Accessed 14.10.2025)

² Boulain, V. and Verbruggen, M., *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems* (SIPRI: Stockholm, Nov. 2017). [Online]: <https://www.sipri.org/publications/2017/policy-reports/mapping-development-autonomy-weapon-systems> (Accessed 10.10.2025).

³ David Edmonds, *AI and Morality*. Oxford University Press 2024. p. 8.

⁴ *Idem*.

⁵ Human Rights Watch, *Losing Humanity: The Case Against Killer Robots*, Nov. 2012. [Online]: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots> (Accessed 10.10.2025).

⁶ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (adopted 08 June 1977, entered into force 07 December 1978). Art. 1(2). [Online]: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and> (Accessed 14.10.2025).

⁷ *Id.* See above note 3. p. 10-12.

⁸ *Ibid.* see above note 3. p. 12.

⁹ Daniele Amoroso et al. *Autonomy in Weapon Systems. The Military Application of Artificial Intelligence as a Litmus Test for Germany's New Foreign and Security Policy*. In: *Publication Series on Democracy*. Volume 49. Heinrich Böll Foundation. Berlin 2018 p. 23.

Modern military practice may be actually said to calculate proportionality more on quantitative and utilitarian grounds, than based on the moral judgement of the human being. More specifically, proportionality in this context is simply a permutation of utilitarianism which, according to Jeremy Bentham, is satisfied by any action when the tendency it has to augment the happiness of the community is greater than any it has to diminish it. The parallel between utilitarianism and proportionality is apparent. Just as utilitarianism is satisfied when a given action will result in more 'happiness' than 'unhappiness'; proportionality is satisfied when an attack will result in more military gain than collateral harm.¹ Therefore, while current artificial intelligence lacks the sophistication to perform such nuanced calculations autonomously, the principle of proportionality is not conceptually incompatible with automation.

Another problem that arises in the process of adopting autonomous weapons systems in today's warfare is that of their review. Since the prospect of autonomous weapon systems is so new, the requirement to conduct a review of their legality is codified in Article 36 of Additional Protocol I. The rule provides that "in the study, development, acquisition or adoption of a new weapon, means or method of warfare, a High Contracting Party² is under an obligation to determine whether its employment would, in some or all circumstances, be prohibited by this Protocol or by any other rule of international law applicable to the High Contracting Party."³ This review however is problematic, in reality only around 12 states actually have the necessary facility to conduct such reviews. When reviews are conducted, their results are never made public.⁴ Moreover, it is debatable whether this has become a customary norm or if only the signing parties are obliged to respect the review provision. An additional problem for a possible review of a fully computer-controlled system such as an AWS is that it is extremely difficult to formally verify its behaviour in all circumstances. There are currently no known methods to formally verify an autonomous system.

Accountability might also be, in the case of autonomous weapons system, in the eyes of many a problem. Responsibility and accountability for making legal determinations rest with humans (state agents as well as individuals) and cannot be transferred to a machine.⁵ AWS, however, disrupt this framework by introducing a potential "accountability gap", where no clear human actor can be held legally responsible for violations caused by autonomous decision-making.⁶ Under international law, states bear international responsibility for any breaches of IHL committed by weapons they employ, regardless of the level of automation involved.⁷ At the individual level, questions arise as to who, if anyone, should be held criminally liable when an AWS causes unlawful harm. The human operator might be held accountable if it can be proven that their activation of the system was reckless or negligent. Similarly, commanders may bear responsibility under the doctrine of command responsibility if they failed to exercise due diligence in the system's deployment or supervision. However, if an autonomous system operates beyond human intent or control, assigning blame to an individual becomes increasingly tenuous. Some scholars propose extending liability to designers, programmers, or manufacturers, arguing that flaws in coding or algorithmic bias could foreseeably lead to unlawful outcomes. Yet this approach raises difficulties in linking technical error to criminal intent (*mens rea*), a cornerstone of individual criminal responsibility. Consequently, AWS challenge the very structure of legal and moral responsibility in warfare.

¹ *Ibid.* see note 3 above. p. 16.

² *High Contracting Parties to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects* [Online]: <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/conventional-arms/legal-instruments/convention-certain-conventional-weapons> (Accessed 10.10.2025).

³ Michael N. Schmitt. *Autonomous Weapon Systems and International Humanitarian Law: A Reply to the Critics* In: *Harvard National Security Journal*, 4, 2013 p. 27.

⁴ *Ibid.* see above note 14 p. 25.

⁵ Alexander Blanchard et al. *Autonomous Weapon Systems And Ai-Enabled Decision Support Systems In Military Targeting. A Comparison and Recommended Policy Responses*. (SIPRI: June 2025) p. 13.

⁶ Amnesty International. *Autonomous Weapons System: five key human rights issues for consideration* Amnesty International Publication 2015 p. 24.

⁷ *Ibid.* p. 25

Finally, that removing human decision makers is somehow “dehumanising” is a natural enough assumption and to many it might seem like an affront to human rights and more specifically to human dignity. Yet, if proponents of AWS are right, these technologies might significantly reduce the number of innocent deaths. Not only are robots immune to exhaustion, panic, rage, and vengefulness, which has led human immoral soldiers, examples of which history is not lacking, to commit unspeakable moral crimes. AWS also save militaries from having to send soldiers into harm’s way. And AI’s superhuman speed and information processing power will allow AWS to make split-second decisions that could save lives in situations in which the human mind is simply too slow to process all relevant information. AI may enable a more careful selection of targets and more precisely timed attacks. Still implementing AWS in warfare in our current age poses many more risks the abovementioned benefits.

As one can infer from the points analysed above, AWS currently face too many challenges for them to be incorporated in contemporary warfare, therefore even considering the potential benefits, these far from overweight the challenges, and as such lethal autonomous weapons systems should be heavily regulated. In this line of thought, on 2 December 2024, during its 79th session, the UN General Assembly adopted a resolution on Lethal Autonomous Weapons Systems, noting the challenges posed by such systems and highlighting the importance of addressing the challenges and concerns posed by autonomous weapons systems in the context of the objectives and purposes of the Convention¹, and encourages all Member States to actively take part in the work of the Group of Governmental Experts as observers and adhering to the Convention, thus underlining that a comprehensive and inclusive approach will be required to address the full range of challenges and concerns posed by autonomous weapons systems, including consideration of legal, technological, ethical, humanitarian and security perspectives, in order to safeguard international peace and security.

3. Conclusion

Autonomous weapons remain a hot topic in IHL discourse. As yet, there is no consensus on how best to regulate this technology. This article has demonstrated that autonomous weapons systems are not bad *per se*, but they currently lack the requisite legal and technological maturity to ensure their responsible and lawful deployment in war.

From a strictly legal perspective, it is conceivable that AWS could, in time, be designed to operate within the framework of IHL, at least in theory. The principles of distinction and proportionality are not inherently incompatible with automation if the necessary technological and ethical safeguards are achieved.

However, the broader ethical and humanitarian implications remain deeply troubling. The act of killing, traditionally a matter of profound moral gravity, risks being transformed into a technical function devoid of empathy or moral reflection. Even if AWS could adhere to the letter of IHL, their use might still contravene its spirit, which is rooted in the preservation of humanity amid conflict. As Pope Francis and Secretary-General António Guterres have cautioned, the removal of human agency from life-and-death decisions fundamentally alters the moral landscape of warfare. Therefore, while AWS may one day satisfy the formal requirements of IHL, the depersonalization of killing they entail constitutes, at least for now, an affront to human dignity.

Bibliography:

1. Alexander Blanchard et al. *Autonomous Weapon Systems And Ai-Enabled Decision Support Systems In Military Targeting. A Comparison and Recommended Policy Responses*. (SIPRI: June 2025) p. 13.
2. Amnesty International. *Autonomous Weapons System: five key human rights issues for consideration* Amnesty International Publication 2015 p. 24.
3. Boulanin, V. and Verbruggen, M., *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems* (SIPRI: Stockholm, Nov. 2017). [Online]: <https://www.sipri.org/publications/2017/policy-reports/mapping-development-autonomy-weapon-systems> (Accessed 10.10.2025).

¹ Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects.

4. Daniele Amoroso et al. *Autonomy in Weapon Systems. The Military Application of Artificial Intelligence as a Litmus Test for Germany's New Foreign and Security Policy*. In: *Publication Series on Democracy*. Volume 49. Heinrich Böll Foundation. Berlin 2018 p. 23
5. David Edmonds. *AI and Morality*. Oxford University Press 2024. p. 8.
6. Elliot Winter. *The Compatibility of Autonomous Weapons with the Principles of International Humanitarian Law*. In: *Journal of Conflict and Security Law*, Volume 27, Issue 1, Spring 2022, Oxford University Press 2022. [Online]: <https://academic.oup.com/jcsl/article/27/1/1/6513626> (Accessed 10.10.2025).
7. Human Rights Watch, *Losing Humanity: The Case Against Killer Robots*, Nov. 2012 [Online]: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots> (Accessed 10.10.2025).
8. *High Contracting Parties to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects*. [Online]: <https://disarmament.unoda.org/en/our-work/conventional-arms/legal-instruments/convention-certain-conventional-weapons> (Accessed 10.10.2025).
9. ICRC Position on Autonomous Weapons Systems. Geneva, 12 May 2021. p. 1 [Online]: <https://www.icrc.org/en/document/icrc-position-autonomous-weapon-systems> (Accessed 14.10.2025)
10. Laura Bruun et al. *Bias in Military Artificial Intelligence and Compliance with International Humanitarian Law*. (SIPRI. August) 2025. [Online]: [Bias in Military Artificial Intelligence and Compliance with International Humanitarian Law](https://www.sipri.org/publications/2025/08/bias-in-military-artificial-intelligence-and-compliance-with-international-humanitarian-law) (Accessed 14.10.2025).
11. Max Planck *Encyclopedias of International Law*. Oxford University Press 2016. [Online]: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e2134?prd=EPIL> (Accessed 10.10.2025).
12. Michael N. Schmitt. *Autonomous Weapon Systems and International Humanitarian Law: A Reply to the Critics* In: *Harvard National Security Journal*, 4. 2013 p. 27.
13. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (adopted 08 June 1977, entered into force 07 December 1978). Art. 1(2). [Online]: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and> (Accessed 14.10.2025).
14. UN, Regional Information Centre for Western Europe, 08.10.2025. “*AI in conflict: keeping humanity in control*”. [Online]: <https://unric.org/en/ai-in-conflict-keeping-humanity-in-control/> (Accessed 14.10.2025).
15. UN, Press Release, 24 September 2025. ‘*Humanity's Fate Cannot Be Left to Algorithm*,’ Warns Secretary-General in Security Council Debate on Artificial Intelligence. [Online]: https://press.un.org/en/2025/sgsm22830.doc.htm?_gl=1*cvtg3u*_ga*MjEwNzc2MTE5NS4xNzYwMzU1MTA2*_ga_TK9BQL5X7Z*czE3NjAzNTUxMDUkbzEkZzEkdDE3NjAzNTUxODUkajQxJGwwJGgw (Accessed 14.10.2025).

Copyright©SACAGIU Catalina, 2026.

Contacte / Contacts / Контакты:

SACAGIU Catalina.

Student at Law Department,
State University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova.

E-mail: sacagiucatalina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4137-6206>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.22-2.19>

Winner of the „2025 International Humanitarian Law Essay Competition” organized by The International Red Cross Mission in the Republic of Moldova (ICRC) and International Law Association of the Republic of Moldova (ADIRM), held on 01 September - 15 November 2025, Chisinau.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**CONSILIUL REDACȚIONAL AL REVISTEI
„REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”**

**EDITORIAL BOARD (CONSILIUM)
OF THE „MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS”**

**РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
„МОЛДАВСКОГО ЖУРНАЛА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ”**

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova, Chișinău, Republica Moldova) – *Redactor-șef.*

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law, (Chisinau, The Republic of Moldova) – *Editor-in-chief.*

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права, (Кишинев, Республика Молдова) – *Главный редактор.*

E-mail: alexandruburian@yahoo.com; alexandruburian@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-5761-7456>

Scopus Author ID - 57204128316

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/JLM-1530-2023>

LISENCO Vladlena.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Taras Șevcenco” din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova). – *Redactor-șef adjunct.*

LISENCO Vladlena.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, The University „Taras Shevchenko” of Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova). – *Deputy Editor-in-chief.*

ЛЫСЕНКО Владлена.

Доктор юридических наук, доцент, Тираспольский университет «Тарас Шевченко» (Тирасполь, Республика Молдова). – *Заместитель главного редактора.*

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru ; vlada.lisenco@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

MĂRGINEANU Elena.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), (Chișinău, Republica Moldova). - *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

MARGINEANU Elena.

PhD in Law, Associate Professor, Free International University of Moldova (ULIM), (Chisinau, Republic of Moldova). - *Deputy editor-in-chief, Head of editorship.*

МЭРЖИНЯНУ Елена.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский независимый свободный университет (ULIM), (Кишинев, Республика Молдова). - *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: margineanu.elena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, profesor universitar, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (Chișinău, Republica Moldova) – *Secretar științific.*

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Professor, leading researcher, Institute for Legal, Political and Sociological Research (Chisinau, The Republic of Moldova) – *Scientific secretary.*

КИРТОАКЭ Наталья Михайловна.

Кандидат юридических наук, профессор, ведущий научный сотрудник, Институт юридических, политических и социологических исследований (Кишинев, Республика Молдова) – *Ученый секретарь.*

E-mail: natalia.chirtoaca@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-2738-7013>

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor în drept, profesor universitar, Vicerector al Universității Publice din Navarra (Pamplona, Spania) – *Membbru al consiliului redacțional.*

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor of Law, Professor, Vicerector of The Navarra Public University (Pamplona, Spain) – *Member of editorial board.*

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ.

Доктор права, профессор, проректор Наваррского публичного университета, (Памплон, Испания) – *Член редакционного совета.*

E-mail: jluis.iriarte@unavarra.es

<https://orcid.org/0000-0002-2353-5003>

[Scopus Author ID 57219652763;](https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219652763)

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219652763>

[Web of Science ResearcherID.AAB-1403-2019](https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219652763)

ABASHIDZE Aslan.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (Moscow, Federația Rusă) – *Membbru al consiliului redacțional.*

ABASHIDZE Aslan.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) – (Moscow, The Russian Federation) – *Member of editorial board.*

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права РУДН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам (Москва, Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0012-8795>

Scopus Author ID: 56364775300

Web of Science: AAR-3439-2021

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56364775300>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/2307757>

BENIUC Valentin.

Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

BENIUC Valentin.

Doctor of Political Sciences, Associate Professor, European University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

БЕНИУК Валентин Анастасьевич.

Доктор политических наук, доцент, Европейский университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: lauriliana@yahoo.com , laur@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-8980-7120>

Scopus Author ID - 57197842376

BOWERS, Stephen R.

PhD., Profesor, Director al Centrului pentru Securitate și Știință, Profesor la Școala de Administrare Publică Helms, Liberty University (Lynchburg, Virginia, SUA) – *Membru al consiliului redacțional.*

BOWERS, Stephen R.

Ph.D., Director for the Center for Security and Science, Professor of Government, Helms School of Government, Liberty University (Lynchburg, Virginia, USA) – *Member of editorial board.*

БАУЭРС, Стивен Р.

Доктор философии, Профессор, Директор Центра безопасности и науки, профессор Школы государственного управления Хелмса, Университет Либерти (Линчбург, Вирджиния, США) – *Член редакционного совета.*

E-mail: dr.stephen.bowers@gmail.com

https://works.bepress.com/stephen_bowers/

BROCKOVA Katarina.

Doctor în drept, Profesor universitar asociat, Catedra drept internațional, Facultatea Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Bratislava, Republica Slovacă) – *Membru al consiliului redacțional.*

BROCKOVÁ Katarína.

PhD. In Law, Associate professor, Department of International Law, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava (Bratislava, The Slovak Republic) – *Member of editorial board.*

БРОЦКОВА Катарина.

Доктор права, доцент, Кафедра международного права, Факультет международных отношений, Экономический университет в Братиславе (Братислава, Республика Словакия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: katarina@brocko.sk

<https://orcid.org/0000-0002-4681-2018> <https://orcid.org/0000-0002-3159-5460>

Scopus Author ID: 57189035130

DERGACHEV Vladimir.

Doctor în științe geografice, profesor, expert în geopolitică, redactor-șef, autor și proprietar al portalului Internet „Institutul de geopolitică” (Odesa, Ucraina). – *Membru al consiliului redacțional.*

DERGACHEV Vladimir.

Doctor of Geographical Sciences, Professor, expert in geopolitics, editor-in-chief, author and owner of the Internet portal „Institute of Geopolitics” (Odessa, Ukraine). – *Member of editorial board.*

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, главный редактор, автор и владелец Интернет-портала «Институт геополитики» <http://www.dergachev.ru>. (Одесса, Украина). – *Член редакционного совета.*

E-mail: admin@dergachev.ru ;

<http://www.dergachev.farlep.net/> ; <http://www.dergachev.ru/>

<https://orcid.org/0009-0004-3046-1067>

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor habilitat în economie, doctor în istorie, profesor universitar, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice, Universitatea Liberă din Varna „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Membru al consiliului redacțional.*

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor of Economic Sciences (management and security), Ph.D. in History, Professor of International relations, Department of International Relations and Political Sciences, Faculty „Social Sciences”, Varna Free University „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Member of editorial board.*

ДЮЛГЕРОВА Нина Ангелова.

Доктор экономических наук, кандидат исторических наук, профессор Варненского свободного университета «Черноризец Храбър» (Варна, Болгария) – *Член редакционного совета.*

E-mail: nina_d6@hotmail.com; nina_d56@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4447-6759>

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; (Chișinău, Republica Moldova); Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați (Galați, România) – **Membru al consiliului redacțional.**

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University; (Chisinau, The Republic of Moldova); "Lower Danube" University of Galati (Galati, Romania) – **Member of editorial board.**

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет, научный сотрудник, (Кишинев, Республика Молдова); Галацкий университет "Нижний Дунай" (Галац, Румыния) – **Член редакционного совета.**

E-mail: [durulolga@yahoo.com](mailto:dorulolga@yahoo.com)

<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

Scopus Author ID - 57204121430

FUEREA Augustin.

Doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București (București, România) – **Membru al consiliului redacțional.**

FUEREA Augustin.

Doctor of Law, Professor, Faculty of law, "Nicolae Titulescu" University from Bucharest (Bucharest, Romania) – **Member of editorial board.**

ФУЕРЕА Августин.

Доктор права, профессор, Юридический факультет, Бухарестский университет им. Николая Титулеску (Бухарест, Румыния) – **Член редакционного совета.**

E-mail: augustinfuerea@yahoo.com, augustin.fuerea@univnt.ro

<https://orcid.org/0009-0005-9769-9720>

GRIGOROVA Darina.

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia (Sofia, Bulgaria).

GRIGOROVA Darina.

Doctor of Science (History), Professor at Sofia University „St. Kliment Ohridski” (Sofia, Bulgaria).

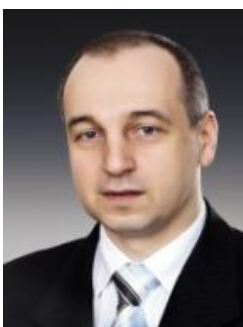
ГРИГОРОВА Дарина.

Доктор исторических наук, профессор Софийского университета имени Св. Климента Охридского (София, Болгария).

E-mail: dgrigorova@mail.ru; darina.grigorova@uni-sofia.bg

<https://orcid.org/0000-0002-7351-493X>

ResearcherID: K-9962-2017

JANAS Karol.

Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Șef Catedră Politologie, Universitatea „Alexandr Dubcek” din Trencin, Slovacia, Membru al Parlamentului Slovaciei (Trencin, Republica Slovacă) – **Membru al consiliului redacțional.**

JANAS Karol.

Doctor in Political Sciences, Associate Professor, Head of the Departament Politologie of the Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Member of the Parliament of The Slovak Republic (Trencin, The Slovak Republic) – **Member of editorial board.**

ЯНАС Карол.

Доктор политических наук, доцент, Заведующий кафедрой политологии Тренчанского университета им. Александра Дубчека в Тренчине, член парламента Словацкой Республики (Тренчин, Словацкая Республика) – **Член редакционного совета.**

E-mail: karol.janas@tuni.sk

<https://orcid.org/0000-0002-9169-775X>

Scopus Author ID: 56955276300

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56955276300>

Web of Science ResearcherID: FCX-4083-2022

IOVIȚĂ Alexandrina.

Doctor în drept, UNAIDS, Cartierul general, Coordonator programe, drepturile omului și legislație (Chișinău, Republica Moldova – Geneva, Elveția) – *Membru al consiliului redacțional.*

IOVITA Alexandrina.

Ph.D in Law, UNAIDS Secretariat, Headquarters, Programme Officer, Human Rights and Law (Chisinau, The Republic of Moldova – Geneva, Switzerland) – *Member of editorial board.*

ИОВИЦЭ Александрина Александровна.

Кандидат юридических наук, UNAIDS, генеральный офис, сотрудник по программам, права человека и правовые вопросы (Кишинев, Республика Молдова – Женева, Швейцария) – *Член редакционного совета.*

E-mail: alexandrina_iovita@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-6572-8735>
 Scopus Author ID - 37061136800

KAPUSTIN Anatolii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Federația Rusă (Moscow, Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

KAPUSTIN Anatolij.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, President of The Russian Association of International Law (Moscow, The Russian Federation) – *Member of editorial board.*

КАПУСТИН Анатолий Яковлевич.

Доктор юридических наук, профессор, Президент Российской ассоциации международного права (Москва, Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: kapustin@izak.ru, akap@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-9221-3609>
 Scopus Author ID: 56727875800; WoS ResearcherID – ABI-1410-2020
 Web of Science: ABI-1410-2020
<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56727875800>

KRUGLAȘOV Anatol.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurie Fedikovič” din Cernăuți (Cernăuți, Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

KRUGLASHOV Anatol.

Doctor of Political Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine) – *Member of editorial board.*

КРУГЛАШОВ Анатолий Михайлович.

Доктор политических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (Черновцы, Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: akruglas@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0611-2698>
 ResearcherID: S-7778-2016
 Scopus Author ID: 57203308294

KRUPSKAYA Rosa Luz Ugarte Boluarte

Doctor în drept, Profesor al Catedrei de Drepturi ale Omului și Drept Internațional Public, Facultatea de Drept și Științe Politice a Universității Naționale San Marcos (Orașul Universitar, Lima 1, Peru) – *Membru al consiliului redacțional.*

KRUPSKAYA Rosa Luz Ugarte Boluarte

PhD in Law, Professpr of the Departament of Human Rights and Public International Law of the Faculty of Law and Political Sciences of the Nacional University of San Marcos (University Sity, Lima 1, Peru) – *Member of editorial board.*

КРУПСКАЯ Роза Луз Угарте Болуарте

Доктор юридических наук, профессор кафедры прав человека и международного публичного права, факультета права и политических наук Национального университета Сан Маркоса (Университетский город, Лима 1, Перу) – *Член редакционного совета.*

E-mail: kugarteb@unmsm.edu.pe
<https://orcid.org/0000-0001-5226-4807>

KUANG Zengjun.

Doctor în drept, Profesor universitar, Conducător al studiilor doctorale la Universitatea din Wuhan, Institutul Chinez de Studii asupra Frontierelor și Oceanului, Director al Centrului pentru studii Ruse și Eurasiatice de la Universitatea Wuhan (Wuhan, China) – *Membru al consiliului redacțional.*

KUANG Zengjun.

Doctor of Law, Professor, Scientific supervisor of doctoral studies at the China Institute of Boundary and Ocean Studies at Wuhan University, Director of the Center for Russian and Eurasian Studies at Wuhan University (Wuhan, China) – *Member of editorial board.*

КУАН Цэнцзюнь.

Доктор юридических наук, профессор, научный руководитель докторантуры Китайского института приграничных и морских исследований Уханьского университета (Wuhan University China Institute of Boundary and Ocean Studies), директор Центра исследований России и стран Евразии Уханьского университета, заместитель главного редактора «Журнала приграничных и морских исследований» (Journal of Boundary and Ocean Studies). (Ухань, КНР) – *Член редакционного совета.*

E-Mail: kuangzj@mail.ru

LIPKOVA Ludmila.

Doctor în Economie, Ing., profesor universitar, Decan, Facultatea de Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Bratislava, Republica Slovacia) – *Membru al consiliului redacțional.*

Dr.h.c. prof. Ing. LIPKOVA Ludmila, CSc.

Doctor of Economics, Professor, Dean, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (Bratislava, The Slovak Republic) – *Member of editorial board.*

ЛИПКОВА Людмила.

Доктор экономических наук, профессор, Декан факультета международных отношений Экономического университета в Братиславе (Братислава, Словацкая Республика) – *Член редакционного совета.*

E-mail: lipkova@euba.sk ; ludmilalipkova1951@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2063-8429>

[Scopus Author ID: 7801519221](https://scopus.org/authid/7801519221)

PALINCHAK Mykola.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională din Ujgorod (Ujgorod, Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

PALINCHAK Mykola.

Doctor of Political Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine) – *Member of editorial board.*

ПАЛИНЧАК Микола.

Доктор политических наук, профессор, Ужгородский национальный университет (Ужгород, Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: mykola.palinchak@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9990-5314>

[Scopus Author ID: 57444960100](https://scopus.org/authid/57444960100)

POPA Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Apollonia” Iași – Facultatea de Științe ale Comunicării (Iași, România) – *Membru al consiliului redacțional.*

POPA Dumitru.

PhD in Law, Professor, „Apollonia” University Iași – Faculty of Communication Sciences – *Member of the editorial board.*

ПОПА Дмитрий.

Доктор права, профессор университета «Аполлония» Яссы – Факультет коммуникативных наук – (Яссы, Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: dupomi@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0007-9545-3764>

SAFAROV Nizami Abdulla Oglu.

Doctor în drept, Șeful Departamentului juridic al Aparatului Adunării Naționale (Parlamentul) a Republicii Azerbaidjan (Baku, Azerbaidjan) – ***Membru al consiliului redacțional.***

SAFAROV Nizami Abdulla Oglu.

Doctor of Law, Head of the Legal Department of the Apparatus of the National Assembly (Parliament) of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan) – ***Member of editorial board.***

САФАРОВ Низами Абдулла Оглу.

Доктор юридических наук, заведующий юридическим отделом Аппарата Национального Собрания (Парламента) Азербайджанской Республики. (Баку, Азербайджан) – ***Член редакционного совета.***

E-mail: safarnizi@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4763-4337>

SEPASHVILI Eka.

Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea Națională Iv. Javakhishvili din Tbilisi, Georgia, Membru al Parlamentului Georgiei (Tbilisi, Georgia) – ***Membru al consiliului redacțional.***

SEPASHVILI Eka. Ph.D. in Economics, Associate professor, Tbilisi Iv. Javakhishvili State University, Member of the Parliament of Georgia (Tbilisi, Georgia) – ***Member of editorial board.***

СЕПАШВИЛИ Эка. Доктор экономических наук, доцент, Тбилисский государственный университет им. Иванэ Джавахишвили, член парламента Грузии (Тбилиси, Грузия) – ***Член редакционного совета.***

E-mail: eka.sepashvili@tsu.ge, esepashvili@parliament.ge

<https://orcid.org/0009-0004-4052-6354>

SYCI Alexandru.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurie Fedikovici” din Cernăuți, (Cernăuți, Ucraina) – ***Membru al consiliului redacțional.***

SYCH Alexander.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych”, (Chernivtsi, Ukraine) – ***Member of editorial board.***

СЫЧ Александр Иванович.

Доктор исторических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, (Черновцы, Украина) – ***Член редакционного совета.***

E-mail: asych_chnu@yahoo.com, amenitinna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1886-4283>

ResearcherID: S-6939-2016

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ
COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII)
EDITORSHIP (REVIEWERS)
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ)**

MĂRGINEANU Elena.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), (Chișinău, Republica Moldova). - *Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție.*

MARGINEANU Elena.

PhD in Law, Associate Professor, Free International University of Moldova (ULIM), (Chisinau, Republic of Moldova). - *Deputy editor-in-chief, Head of editorship.*

МЭРЖИНЯНУ Елена.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский независимый свободный университет (ULIM), (Кишинев, Республика Молдова). - *Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии.*

E-mail: margineanu.elena@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

ANIȚEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Profesor universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

PhD in Law, Professor, Faculty of Legal, Social and Political Sciences, „Dunarea de Jos University” (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, профессор, факультет юридических, социальных и политических наук, университет «Нижний Дунай», (Галац, Румыния).

E-mail: nadia.anitei@ugal.ro; ncerasela@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0005-8583-8949>

ARHILIUC Victoria.

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova)

ARHILIUC Victoria.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The State University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

АРХИЛЮК Виктория Нестеровна.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-9176-4716>

BALAN Oleg.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Administrație Publică al Universității de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BALAN Oleg.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The Institute of Public Administration of the State University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

БАЛАН Олег Иванович.

Доктор юридических наук, профессор, Институт государственного управления Государственного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: balanoleg9@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5150-3570>

BURIAN Cristina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova; Consilier, Secția Europa Occidentală, Centrală și de Sud-Est, Direcția cooperare bilaterală, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BURIAN Cristina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Moldova; Conseller, Division of Western, Central and South-Eastern Europe, Department of Bilateral Cooperation, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

БУРИАН Кристина Александровна.

Кандидат юридических наук, доцент, Европейский университет Молдовы; Советник, Отдел Западной, Центральной и Юго-Восточной Европы, Департамент по двустороннему сотрудничеству, Министерство иностранных дел Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: krisburian@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-0959-231X>

CIUCĂ Aurora.

Doctor în drept, Profesor universitar, Profesor la Universitatea „Stefan Cel Mare” din Suceava, Președinte al Asociației „Vespasian V. Pella” Iași (Iași, România).

CIUCA Aurora.

Ph.D in Law, Professor at „Stefan cel Mare” University of Suceava, President of „Vespasian V. Pella” Association (Iasi, Romania).

ЧИУКЭ Аурора.

Доктор права, профессор, Профессор Сучавского университета «Штефан чел Маре»; Президент ассоциации „Vespasian V. Pella” (Яссы, Румыния).

E-mail: aurora_ciuca_2000@yahoo.com

CAZACU Doina.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

CAZACU Doina.

Ph.D in Law, Associate Professor, State University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

КАЗАКУ Дойна.

Кандидат юридических наук, доцент, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: doina.cazacu@yahoo.com ; <http://drept.usm.md>

<https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>

CIUGUREANU-MIHAILUȚĂ Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Departament Drept, Facultatea Economie Generală și Drept, Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM) (Chișinău, Republica Moldova).

CIUGUREANU-MIHAILUTA Carolina.

PhD in Law, Associate Professor, Department of Law, Faculty of General Economics and Law, The Academy of Economic Studies of Moldova (ASEM) (Chisinau, The Republic of Moldova).

ЧУГУРЯНУ-МИХАЙЛУЦЭ Каролина.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры права Факультета общей экономики и права Академия экономических исследований Молдовы (ASEM) (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: carolinaciugureanu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8523-8100>

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Doctor în istorie, Plymouth City College, Institutul Regal de Personal și Dezvoltare (Plymouth, Marea Britanie).

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Ph.D in History, Plymouth City College, Chartered Institute of Personnel and Development Course (Plymouth, United Kingdom).

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.

Доктор исторических наук, Плимутский колледж, Королевский Институт персонала и развития (Плимут, Великобритания).

E-mail: maia_gl@yahoo.fr

GENTIMIR Alina Mirabela.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GENTIMIR Alina Mirabela.

Ph.D in Law, Associate Professor, Faculty of Law, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iassy (Iasi, Romania).

ДЖЕНТИМИР Алина.

Кандидат юридических наук, доцент, Юридический факультет Ясского университета им. А.И.Кузы (Яссы, Румыния).

E-mail: agentimir@yahoo.fr

<https://orcid.org/0009-0005-6715-0403>

[webofscienceID IAM-8249-2023](https://webofscienceID.IAM-8249-2023)

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com, tismayil@etu.edu.tr

MACIAG Pavel.

Doctor în Drept (Facultatea de Drept și Administrație), Universitatea din Varșovia / Centrul de Studii Est-Europene (Varșovia, Polonia)/ Mercy University New York, SUA / Program de Relații Internaționale și diplomație. (New York, SUA).

MACIAG Pawel.

Ph.D in Law (Faculty of Law and Administration), University of Warsaw / The Centre For East European Studies (Warsaw, Poland)/ Mercy University New York, USA/International Relations and Diplomacy Program. (New York, USA).

МАЦИАГ Павел.

Доктор права (факультет права и администрации), Варшавский университет/ Центр Восточноевропейских исследований (Варшава, Польша)/ Университет Мерси в Нью-Йорке, США/Программа международных отношений и дипломатии. (Нью-Йорк, США).

E-mail: pawel.maciag@uw.edu.pl ; pmaciag@mercy.edu

<https://orcid.org/0009-0000-2852-6512>

MANUKYAN Zhak.

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Șeful Departamentului Relații Internaționale și Diplomație, Facultatea Relații Internaționale, Universitatea de Stat din Erevan (Erevan, Armenia).

MANUKYAN Zhak.

PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of International Relations and Diplomacy, Faculty of International Relations, Yerevan State University (Yerevan, Armenia).

МАНУКЯН Жак Самвелович.

Кандидат исторических наук, доцент, Заведующий кафедрой международных отношений и дипломатии, Факультет международных отношений, Ереванский государственный университет (Ереван, Армения).

E-mail: zhak.manukyan@ysu.am

<https://orcid.org/0000-0003-0350-635X>

MAZILU Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Universitatea „Spiru Haret” din București (București, România).

MAZILU Dumitru.

Doctor of Law, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), The „Spiru Haret” University of Bucharest (Bucharest, Romania).

МАЗИЛУ Думитру.

Доктор права, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Университет им. Спиру Харета, Бухарест (Бухарест, Румыния).

E-mail: dumitru.mazilu@spiruharet.ro; secretariat@universitatea-cantemir.ro
<https://orcid.org/0000-0003-4199-8471>

METREVELI Levan.

Doctor în științe politice, Conferențiar universitar, șef al Centrului pentru dezvoltarea integrată a Georgiei, Universitatea de Stat Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

METREVELI Levan.

Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Head of the Center for integrated development of Georgia, Tiflis State University (Tbilisi, Georgia).

МЕТРЕВЕЛИ Леван.

Доктор политических наук, доцент, руководитель Центра комплексного развития Грузии Тбилисского государственного университета (Тбилиси, Грузия).

E-mail: levanmetreveli@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-5998-4305>

SÂRCU Diana.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova; Judecător al Curții Europene a Drepturilor Omului (Chișinău, Republica Moldova).

SARCU Diana.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, State University of Moldova; Judge of the European Court of Human Rights (Chisinau, The Republic of Moldova).

СЫРКУ Диана.

Доктор юридических наук, профессор, Государственный университет Молдовы; Судья Европейского суда по правам человека (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sircu@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-3405-888X>

SCIUCHINA Natalia.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat (Comrat, Republica Moldova).

SCIUCHINA Natalia.

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Comrat State University (Comrat, The Republic of Moldova).

ЩУКИНА Наталья.

Доктор юридических наук, доцент, Комратский государственный университет (Комрат, Республика Молдова).

E-mail: nataliashchukina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5858-4924>

SEDLEȚCHI Iurie.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

SEDLETSCHI Yuri.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The European University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий Николаевич.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Европейского университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: iuriesedletchii@yahoo.fr; iurie.sedletchi@usem.md
<https://orcid.org/0000-0003-2349-4456>

SMOCHINA Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Europeană din Lefke (Lefke, Nicosia, Cipru).

SMOCHINA Carolina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Lefke (Lefke, Nicosia, Cyprus).

СМОКИНЭ Каролина.

Доктор права, доцент, Европейский Университет в Лефке (Лефке, Никосия, Кипр)

E-mail: smochina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-7375-7346>

TARJINO DE ARAUJO, Victor

Lector la Cursul postuniversitar de Drept Sportiv și Afaceri la CEDIN (Centrul de Drept Internațional). (San Pablo, Brazilia).

TARJINO DE ARAUJO, Victor

Lecturer in Post Graduation Course in Sports Law and Business at CEDIN (Center for International Law). (San Pablo, Brazil).

ТАРЖИНО ДЕ АРАУХО, Виктор

Преподаватель последипломного курса спортивного права и бизнеса в CEDIN. (Сан-Пабло, Бразилия)

E-mail: vtargino@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-6443-0861>

ZAHARIA Serghei.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Rector al Universității de Stat din Comrat (Comrat, Republic of Moldova).

ZAHARIA Serghei.

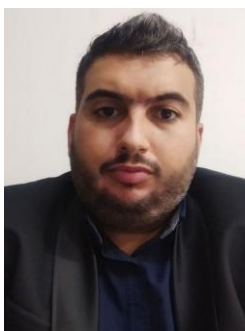
Ph.D in Law, Associate Professor, Rector of the Comrat State University (Comrat, Republica Moldova).

ЗАХАРИЯ Сергей.

Доктор права, доцент, Ректор Комратского госуниверситета (Комрат, Республика Молдова).

E-mail: skzaharia@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-3721-2843>

Mohsen ZAMANI.

Doctor în Geografie Politică (Organizarea Politică a Spațiului), Universitatea din Teheran, Iran (Teheran, Iran).

Mohsen ZAMANI.

PhD in Political Geography (Political Organization of Space), University of Tehran, Iran (Tehran, Iran).

Мохсен ЗАМАНИ.

Доктор философии по политической географии (политическая организация пространства), Тегеранский университет, Иран (Тегеран, Иран).

E-mail: zamani_m@ut.ac.ir

<https://orcid.org/0009-0009-6210-2305>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ
DATE DESPRE AUTORI
DATES OF AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

BASARAB Adelina.

Student la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Cahul (Cahul, Republica Moldova).

BASARAB Adelina.

Student at Law Department, Cahul State University (Cahul, Republic of Moldova).

БАСАРАБ Аделина.

Студентка юридического факультета Кагульского государственного университета (Кагул, Республика Молдова).

E-mail: adelinabasarab1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8104-7200>

BOTNARI Iona.

Studentă-doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BOTNARI Iona.

PhD student, Law Department, University of European Studies of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

БОТНАРЬ Илона.

Аспирантка, Европейский университет Молдовы, Юридический факультет.. (Кишинев, Молдова).

E-mail: Iona_botnar@yahoo.com ;

<https://orcid.org/0009-0009-0215-5579>

BUTORINA Valeria.

Jurist stagiar, masterand, programul Drept Internațional, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. (Chișinău, Republica Moldova).

BUTORINA Valeria.

Trainee Lawyer, Master's Student, International Law Program, Law Faculty, Moldova State University. (Chisinau, Republic of Moldova).

БУТОРИНА Валерия.

Юрист-стажер, магистр, программ международного права, юридический факультет, государственный университет Молдовы. (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: valeriabutorina@gmail.com ;

<https://orcid.org/0009-0002-3564-1513>

CAMERZAN Ruxanda.

Atașat, Ministerul Afacerilor Externe, Asistent Universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, Doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova (Chisinau, Republica Moldova).

CAMERZAN Ruxanda.

Attached, Ministry of Foreign Affairs, Assistant Professor, Faculty of Law, State University of Moldova, PhD student, Doctoral School of legal and Economic Sciences, State University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova).

КАМЕРЗАН Руксанда.

Атташе, Министерство иностранных дел, преподаватель, юридический факультет, государственный университет Молдовы, студентка-докторант, докторантура юридических и экономических наук, государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: camerzanruxanda@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-0154-8994>

CAZACU Daria.

Student la Facultatea de Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, (Chișinău, Republica Moldova).

CAZACU Daria.

Student at Law Department, Free International University of Moldova, (Chisinau, Republic of Moldova).

КАЗАКУ Дарья.

Студентка юридического факультета Международного свободного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dashacazacu29@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0688-8399>

CAZACU Doina.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

CAZACU Doina.

Ph.D in Law, Associate Professor, State University of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

КАЗАКУ Дойна.

Кандидат юридических наук, доцент, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: doina.cazacu@yahoo.com ; <http://drept.usm.md>

<https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>

DERGACHEV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor, expert în geopolitică, redactor-șef, autor și proprietar al portalului Internet "Institutul de geopolitică". <http://www.dergachev.ru>. (Odesa, Ucraina).

DERGACHEV Vladimir.

Doctor of Geographical Sciences, Professor, expert in geopolitics, editor-in-chief, author and owner of the Internet portal "Institute of Geopolitics". <http://www.dergachev.ru>. (Odessa, Ukraine).

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, главный редактор, автор и владелец Интернет-портала «Институт геополитики» <http://www.dergachev.ru>. (Одесса, Украина).

E-mail: admin@dergachev.ru

<https://orcid.org/0009-0004-3046-1067>

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; (Chișinău, Republica Moldova); Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați (Galați, România).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University (Chisinau, The Republic of Moldova); "Dunărea de Jos" University of Galati (Galati, Romania).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет, (Кишинев, Республика Молдова); Университет "Нижний Дунай" в Галаце (Галац, Румыния).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

Scopus Author ID - 57204121430

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204121430>

DURIS Marian.

Master în științe Politice, Universitatea Alexander Dubček din Trenčin, (Trenčin, Slovacia).

DURIS Marian.

Master of Arts in Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, (Trenčín, Slovakia).

ДУРИС Мариан.

Магистр политических наук, Тренчинский университет имени Александра Дубчека (Тренчин, Словакия).

E-mail: marian.duris@student.tnuni.sk ;
<https://orcid.org/0009-0005-7033-8327>

GHEGHEȘ Cristina.

Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova); Cadru didactic, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GHEGHES Cristina.

PhD student, University of European Studies of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova); Teacher, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi (Iasi, Romania).

ГЕГЕШ Кристина.

Аспирантка, Европейский университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова); Преподавательский состав, университет "Александру Иоан Куза" в Яссах (Яссы, Румыния).

E-mail: cristinagheg@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0008-7192-6288>

GRIGOROVA Darina.

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia (Sofia, Bulgaria).

GRIGOROVA Darina.

Doctor of Science (History), Professor at Sofia University „St. Kliment Ohridski” (Sofia, Bulgaria).

ГРИГОРОВА Дарина.

Доктор исторических наук, профессор Софийского университета имени Св. Климента Охридского (София, Болгария).

E-mail: dgrigorova@mail.ru ; darina.grigorova@uni-sofia.bg
<https://orcid.org/0000-0002-7351-493X>
[ResearcherID: K-9962-2017](https://orcid.org/0000-0002-7351-493X)

GAMURARI Vitalie.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Prorector pentru Cercetare Științifică și Studii Doctorale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (Chisinau, Republic of Moldova).

GAMURARI Vitalie.

PhD in Law, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific Research and Doctoral Studies, Free International University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova).

ГАМУРАРЬ Виталий.

Доктор юридических наук, доцент, проректор по научным исследованиям и докторантуре, Свободный международный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: vgamurari@ulim.md
<https://orcid.org/0000-0003-3634-8554>

JANAS Karol.

Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Șef Catedră Politologie, Universitatea „Alexandr Dubcek” din Trenčin, Slovacia, Membru al Parlamentului Slovaciei (Trenčin, Republica Slovacă).

JANAS Karol.

Doctor in Political Sciences, Associate Professor, Head of the Departament Politologie of the Trenčianska Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Member of the Parliament of The Slovak Republic (Trenčin, The Slovak Republic).

ЯНАС Карол.

Доктор политических наук, доцент, Заведующий кафедрой политологии Тренчанского университета им. Александра Дубчека в Тренчине, член Парламента Словацкой Республики (Тренчин, Словацкая Республика).

E-mail: karol.janas@tuni.sk

<https://orcid.org/0000-0002-9169-775X>

Scopus Author ID: 56955276300

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56955276300>

Web of Science ResearcherID: FCX-4083-2022

JAVORČÍK Patrik

Facultatea de Management, Universitatea din Prešov, Slovacia (Prešov, Slovacia).

JAVORČÍK Patrik

Faculty of Management, University of Prešov in Prešov, Slovakia (Prešov, Slovakia).

ЯВОРЧИК Патрик.

Факультет менеджмента, Прешовский университет, Прешов, Словакия (Прешов, Словакия).

E-mail: patrik.javorcik@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-5465-1325>

Ing. IHNATIŠIN Peter.

Director al Departamentului de comunicare strategică (biroul Ministrului de Interne), Academia forței de Poliție din Bratislava, (Bratislava, Slovacia).

Ing. IHNATIŠIN Peter .

Director of the Strategic Communication Department (Office of the Minister of Interior), Academy of the Police Force in Bratislava, (Bratislava, Slovakia).

Инж. ИГНАТИШИН Петр.

Директор департамента стратегических коммуникаций (Канцелярия министра внутренних дел) Академии полиции в Братиславе, (Братислава, Словакия).

E-mail: peter.ihnatisin@akademiapz.sk

<https://orcid.org/0009-0007-4355-2576>

KORAUŠ Antonín.

Dr. h. C. prof. Ing. Anton Corău, Dr., LL.M., MBA. Academia Forțelor de Poliție din Bratislava, Republica Slovacă (Bratislava, Republica Slovacă).

KORAUŠ Antonín,

Dr. h. c. prof. Ing. Antonín Korauš, PhD., LL.M., MBA

Academy of the Police Force in Bratislava, Slovak Republic). Sklabinská 1, 83517 Bratislava, Slovakia (Bratislava, Slovak Republic).

КОРАУШ Антонин.

Профессор, доктор философии, магистр права, MBA.

Полицейская академия в Братиславе, Словацкая Республика (Братислава, Словацкая Республика).

E-mail: antonin.koraus@akademiapz.sk

<https://orcid.org/0000-0003-2384-9106>

KRAUSPE Patrik.

Secretar de Stat, Ministerul de Interne al Republicii Slovace, Academia Forțelor de Poliție din Bratislava (Bratislava, Slovacia).

KRAUSPE Patrik.

State Secretary, Ministry of Interior of the Slovak Republic, Academy of the Police Force in Bratislava, Sklabinská 1, 83517 Bratislava, Slovakia

КРАУСПЕ Патрик.

Статс-секретарь Министерства внутренних дел Словацкой Республики, Полицейская академия в Братиславе (Братислава, Словакия).

E-mail: patrik.krauspe@akademiapz.sk
<https://orcid.org/0009-0007-1070-6946>

Mgr. LITTERA Luboš.

Institutul Economic al Academiei Slovace de științe (Bratislava, Republica Slovacă).

Mgr. LITTERA Luboš.

The Economic Institute of the Slovak Academy of Sciences (Bratislava, Slovak Republic).

ЛИТТЕРА Любош.

Экономический институт Словацкой академии наук (Братислава, Словацкая Республика).

E-mail: littera.lubos@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-3239-2270>

LÎSENCO Vladlena.

Redactor-șef adjunct, Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Taras Șevcenco” din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova).

LISENCO Vladlena.

Deputy editor-in-chief, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, The University „Taras Shevchenko” of Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova).

ЛЫСЕНКО Владлена.

Заместитель главного редактора, Доктор юридических наук, доцент, Тираспольский университет «Тарас Шевченко» (Тирасполь, Республика Молдова).

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru ; vlada.lisenco@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

MĂRGINEANU Elena.

Redactor-șef adjunct, Președinte al colegiului de redacție, Doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), (Chișinău, Republica Moldova).

MARGINEANU Elena.

Deputy editor-in-chief, Head of editorship, PhD in Law, Associate Professor, Free International University of Moldova (ULIM), (Chisinau, Republic of Moldova).

МЭРЖИНЯНУ Елена.

Заместитель главного редактора, Председатель редакционной коллегии, Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский независимый свободный университет (ULIM), (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: margineanu.elena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6157-8506>

RUSU Vasile.

Masterand la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

RUSU Vasile

Master Student of Law Department, State University of Moldova (Chișinău, Republic of Moldova).

РУСУ Василе.

Магистрант юридического факультета Государственного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: vasilers13@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-1733-3804>

SACAGIU Cătălina.

Student la Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

SACAGIU Catalina.

Student at Law Department, State University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova).

САКАЖИУ Каталина.

Студентка юридического факультета Государственного университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sacagiucatalina@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-4137-6206>

STASCov Doina.

Studentă în anul III la Facultatea de Drept din cadrul Universității de Stat din Moldova, (Chișinău, Republic of Moldova).

STASHCOV Doina.

Third-year student at the Faculty of Law of the Moldova State University (Chișinău, Republic of Moldova).

СТАШКОВ Дойна.

Студентка III курса юридического факультета, Молдавского Государственного Университета (Кишинёв, Республика Молдова).

E-mail: doina.stascov@justice.md ; +37367133470;
<https://orcid.org/0009-0006-9686-658X>

TALCHIU-CHIRITA Adela.

Studentă-doctorandă, Universitatea de Studii Politice si Economice Europene "Constantin Stere" (Chisinau, Republica Moldova).

TALCHIU-CHIRITA Adela.

PhD student,, University of European political and Economic Studies "Constantin Stere" (Chisinau, Republic of Moldova).

ТАЛКИУ-КИРИЦЭ Адела.

Аспирантка, Университет европейских политических и экономических исследований "Константин Стере" (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: adelachirita@yahoo.fr
<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

VERDEȘ Inga.

Master în drept, BPP University Law School, London, UK, 888SOLUTIONS LTD - fondator, director si jurist, (Londra, Marea Britanie).

VERDES Inga.

Master in law, BPP University Law School, London, UK, 888SOLUTIONS LTD - founder, director and lawyer (London, United Kingdom).

ВЕРДЕШ Инга.

Магистр права, Юридическая школа Университета BPP Лондон, 888SOLUTIONS LTD - основатель, директор и юрист, (Лондон, Великобритания).

E-mail: ingaverdes31@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-4218-8475>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

CERINȚELE

**privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză, germană (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor”.

Consiliul Redacțional acceptă manuscrisul articolului pentru publicare în corespundere cu profilurile ediției („drept” și „științe politice”), cu un volum nu mai mult de 20 de pagini, inclusiv figuri și tabele. Manuscrisul ar trebui să conțină doar materiale originale, efectuat la un înalt nivel științific, reflectând rezultatele cercetării efectuate de către autor, obținute cu cel mult un an înainte de publicare, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului. Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții. Articolele sunt expuse recenzării obligatorii, în conformitate cu **Anexa 3**. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive.

Cerințele menționate mai sus se aplică tuturor materialelor trimise pentru publicare în adresa revistei. Consiliul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) nerespectarea cerințelor privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor; b) plagiat; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

În cazurile când nu sunt respectate cerințele redacția are dreptul să nu examineze manuscrisul. Consiliul Redacțional își rezervă dreptul de a reduce volumul articolului prezentat (dacă este necesar), expunându-l în versiunea redacției (introducând modificări redacționale, care nu schimbă sensul general al articolului prezentat de autor). Formulările și prezentarea materialelor în articolele publicate nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția. Aceste materiale se publică în ordine de discuție, în scopul asigurării posibilității de a expune diverse opinii. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor.

Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite redacției 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: alexandruburian@yahoo.com, alexandruburian@mail.ru

Volumul articolului nu trebuie să depășească 1,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (60 de mii de caractere, sau 16-20 de pagini de text), inclusiv figuri, tăblițe, referințe și scheme. Atunci când se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente: cerere, informațiile despre autor (ia), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 100 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

Cerințele tehnice pentru perfectarea manuscrisul pentru publicare:

Titlul articolului nu trebuie să depășească trei linii. Titlul ar trebui să fi dat numai cu majuscule (Times New Roman 16) și centrat. Sursele literare utilizate în articol trebuie prezentate într-o singură listă la sfârșitul textului (bibliografie), în conformitate cu **Anexa 2**. Referirile la literatura de specialitate menționate în text sunt obligatorii, trebuie să fie plasate în partea de jos a fiecărei pagini a textului și necesită să fie perfectate în conformitate cu **Anexa 1**. Referirile la sursele externe sunt prezentate într-o limbă străină și sunt urmate, în cazul traducerii în română și rusă, cu indicație privitor la traducere. Numerotarea referirilor la sursele literare este dată în ordinea menționată în text. Trimiteri la lucrări nepublicate nu sunt permise. Lista bibliografică (de la sfârșitul textului) este dată în ordine alfabetică în funcție de prima literă a prenumelui autorului (autorilor).

Acronimele și abrevierile trebuie să fie descifrate la prima mențiune în textul articolului. În textele în limba română, engleză, franceză, spaniolă și germană se utilizează ghilimele germane („”), în textele în limba rusă se utilizează ghilimelele franceze (« »).

Parametrii paginii:

Documentul trebuie salvat în MS Word, formatul de pagină A 4, marginile paginii: sus și jos - 2 cm, dreapta - 1,5 cm, stânga - 3 cm, Font - Times New Roman; Dimensiune font - 12, spațiere - 1,5. Aliniere pe lățime, un spațiu la stânga - 1,5. Numerotarea paginilor este consecutivă, secvențială, în partea de jos a paginii, pe centru.

Redactarea textului:

Despărțirea manuală în silabe a cuvintelor (transferul din rând în rând) este inacceptabilă. Figurile și tabelele trebuie să fie numerotate, să aibă denumire, legendă și subiect. Titlurile lor și trebuie să fie prezentate în text după alineatul care conține un link de referință la ele.

Exemplarele autorului:

Fiecare autor al articolului obține doar un număr al revistei, indiferent de numărul de autori.

Consiliul Redacțional

Anexa 1**Exemple de referințe bibliografice:**

Referințele (citatele) de la sfârșitul fiecărei pagini trebuie să conțină semnele de punctuație și să urmeze aceleași reguli ca și plasarea lor în descrierea bibliografică.

Dacă textul nu este citat de o sursă originală, dar de un alt document, atunci se utilizează următoarele cuvinte la început de referință: citat de: (citând sursele împrumutate):

Exemplu:	Citat de: Dumitru Mazilu. Drept diplomatic. București: Editura Lumina Lex, 2003, p. 115. Citat de: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura ARC, 2003, p. 154.
----------	--

La amenajarea secvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate se utilizează termenul "Ibid." sau ("Ibidem"):

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Ibid., p. 47 sau Ibidem., p. 47.

La amenajarea nesecvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate, când referințele urmează nu concomitent una după alta, se utilizează termenul *Op. cit.* (opus citato) și este prezentat folosind caractere cursive:

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Anexa 2**Exemple de „Listă bibliografică” (bibliografie):**

Lista bibliografică este plasată după textul articolului cu titulatura „Bibliografie”. Toate link-urile din listă sunt numerotate secvențial și sunt aranjate în ordine alfabetică.

Descrierea unei cărți cu un singur autor:

Exemplu	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea de mare putere politica. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. XII + 359 p.
---------	---

Descrierea unei cărți cu trei sau mai mulți autori:

Exemplu	David G. Victor... [et al.]. Gaze naturale și geopolitică: din 1970 până în 2040. New York: Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

Descrierea unui articol publicat într-o revistă:

Este necesar de a indica numele autorului articolului, denumirea articolului, denumirea revistei, anul, numărul ediției sau volumul, numărul paginii de la începutul și sfârșitul articolului.

Exemplu	Serghei Lavrov. Rusia și lumea în secolul XXI. În: Rusia în afacerile globale. Iulie-septembrie 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 - 18.
---------	---

Descrierea unei teze de doctorat:

Exemplu	Vladislav Boiko. Securitatea energetică în contextul globalizării. Teză de doctor în științe politice. Moscova, 2012. 250 p.
---------	--

Descrierea unui autoreferat a tezei de doctorat:

Exemplu	Yuri Jukov. Centrismul politic în Rusia. Autoreferatul tezei... candidat în științe politice. Sankt-Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Descrierea publicațiilor științifice electronice:

Pentru surse de electronice, trebuie să specificați practic aceleași informații ca pentru reviste: autorul, titlul, numele site-ului (sau secțiune a site-ului) și URL-ul. Articolul ar trebui să conțină noțiunea [Online];; informații la data de partajare pe rețeaua electronică (după fraza „Vizitat la:” indica data, luna și anul): (Vizitat la: 03.02.2012).

Exemplu	Burian Alexandru, Gurin Corina. Procesul decizional în politica externă și influența lui asupra negocierilor. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2011, nr. 4, p. 39 - 55. [Online]: http://www.rmdiri.md/pdf/RMDIRI20114.p.df/ . (Vizitat la: 07.09.2012).
---------	--

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”

1. Articole științifice primite de redacția *Revistei Moldovenești de Drept Internațional și Relații Internaționale* trec prin Instituția de recenzare.

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (*main editor peer review*);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: *primul nivel* – recenzia (decizia) redactorului-șef; *al doilea nivel* - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat);

- confidențiale (oarbe): *al treilea nivel* – recenzia redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție; *al patrulea nivel* – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

3. Toate articolele științifice, primite de Consiliul redacțional al revistei, sunt supuse obligatoriu recenzării „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul). Această recenzare este efectuată de către experți externi din baza de date de experți (recenzori) ai revistei, la solicitarea Consiliului redacțional.

4. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

5. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor. În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenziții rămân anonimi.

6. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

7. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

8. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discuțională”.

9. Originalele recenziilor sunt păstrate la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**REQUIREMENTS
to papers for publication in the
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”**

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” being a scientific-theoretical journal admits for publication articles in Moldovan (Romanian), Russian, English, Spanish, French, German (optional author) languages, containing the results of original research, designed in accordance with the „Requirements for the articles”.

An Editorial Board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, accept manuscript for publication corresponding to the edition profiles, no more than 20 pages, including figures and tables. The manuscript should contain only original material, performed at a high academic level, reflecting the author's research results, completed no more than one year before publication, and containing a clear element of creation of a new knowledge. The materials which earlier were not published and have been not intended to the simultaneous publication in other editions for printing are accepted. Articles are exposed to obligatory reviewing, in accordance with the **Appendix 3**. For post-graduate students (competitors) the review of the supervisor of studies is obligatory. We print only articles which have received only positive reviews.

The rules mentioned above apply to all the material sent to the journal for publication. The Editorial Board has the right not to accept materials to the publication in a case of: a) non-compliance of the paper with the requirements for its publication; b) plagiarism; c) inappropriate content of the presented paper to the journal profiles.

In cases when the requirements are not respected the editorial board has the right not to examine the manuscript. The editors reserve the right to reduce the volume of the article (if it is necessary), exposing it to editorial revision, make editorial (which do not change the general sense) changes in the author's original. Editors can publish materials without sharing author's opinion (in order of discussion). Authors are responsible for the selection and accuracy of the facts, quotes, and other information. Journal will only publish one article per author in each volume of the issue.

The number of authors should not be more than two people. Author (s) sent to the editor two copies of the article (signed by the author both in print and electronic form and send the article in electronic form by e-mail at: alexandruburian@yahoo.com , alexandruburian@mail.ru

The paper shouldn't exceed 1,5 printer's sheet of the typewritten text of format A4 (60 thousand characters, or 16-20 pages of text), including tables, list of references and drawings (schemes). At drafting of bibliographic references in English it is necessary to specify official English-speaking names of journals.

In order to place an article in the journal you should present following documents: an application, information about the author (s), an article, one author (s) photograph in JPG form, annotation provided (abstract) in three languages (Romanian, Russian and English) in a volume of 100 words, Keywords (5 - 7 words). Abstract should not contain references to the quoted literature, tables and figures.

Information about the author (s) contains: author's name, affiliation, post a scientific degree, an academic status, mailing address, e-mail address and telephone number Author's name should be listed under the article's title on the right.

Technical requirements to registration of the manuscript for the publication:

Title of the article should not exceed three lines. The title should be given only in capital letters (Times New Roman 16) and centred. Literary sources used in the paper should be submitted in one list at the end (bibliography). Bibliographical list is presented after the text item in accordance with **RMDIRI, 2026, Nr. 2 (Vol. 22), ISSN 1857-1999 E-ISSN 2345-1963** <https://rmdiri.md/> **261**

the **Appendix 2**. Footnotes to the literature mentioned in the text are mandatory and must be prepared in the bottom of the page in accordance with the **Appendix 1**. References to the foreign sources are given in a foreign language and are followed in the case of translation into Romanian and Russian indication of the translation. The numbering of the sources is given in the order mentioned in the text. References to unpublished works are not permitted. The bibliography is given in alphabetic order according to the first letter of authors surnames. Acronyms and abbreviations should be deciphered in a place of the first mention in the text. In text presented in Romanian, English, French, German or Spanish language, German inverted commas („pads”) should be used; in text presented in Russian language the French inverted commas («fur-trees») are used.

Page Setup:

The document must be saved in MS Word, A 4 page format, page margins: top and bottom - 2 cm, right - 1.5 cm, left - 3 cm Font - Times New Roman; font size - 12, line spacing - 1,5. Alignment on width, a space at the left - 1,5. Numbering of pages is through, in the bottom of the page, on the centre.

Text drafting:

Using of manual transfer (manual hyphenation) is unacceptable. Figures and tables should have a caption and subject headings and should be presented in the text after the paragraph containing a link to them.

Author's copies:

Each author obtains only one issue of the journal, regardless of the number of authors.

The Editorial Board

Appendix 1

Example of bibliographic footnotes:

Punctuation and prescribed punctuation in citations should follow the same rules as their placement in the bibliographic description.

If the text is not cited by the original source, but by another document, then following words are used: in the beginning of the reference: *Quoted by*, with a reference to the citing sources of borrowed text:

Example:	Quoted by: Ernst Gabriel Frankel. Oil and Security A World Beyond Petroleum. The Netherlands: Springer, 2007, p. 115.
----------	---

«Ibid.» or (Ibidem) are used in the sequential arrangement of primary and repeated references.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 21.
<i>Repeated</i>	Ibid., p. 47.

Op. cit. (opus citato) is used in repeated footnotes containing item to the same document without following the primary reference and is presented using italics.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
<i>Repeated</i>	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Examples of a bibliography:

Bibliographical list is placed after the text article and is supplied after the notion „Bibliography”. All links in the list are numbered sequentially and are arranged in alphabetical order.

Book with one author:

Example	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. xii + 359 p.
---------	--

Book with three and more authors:

Example	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

The paper from the journal:

Article from a journal should contain following description - author (s), article title, journal name, year, and page number of the beginning and of the end of the article.

Example	Sergei Lavrov. Russia and the World in the 21 st Century. In: Russia in global affairs. July-September 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 – 18.
---------	--

Dissertation

Example	Vladislav Boiko. Energy security in the context of globalization. Political Science Dissertation. Moscow, 2012. 250 p.
---------	--

A dissertation synopsis:

Example	Yuri Jukov E.H. Political centrism in Russia. Dissertation synopsis ... candidate in political science. Saint Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Description of the electronic scientific publications:

For electronic sources, you need to specify practically the same information as for journals: author, title, name of the site (or section of the website) and the URL. The item should contain the notion [Online];; information on the date of the electronic network share (after „Visited on:” indicate the date, month and year): (Visited on: 03.02.2012) is used in referring to the e-resource e-mail address.

Example	Chietigi Bajpae. China's Quest for Energy Security. In: Power and Interest News Report. February 25, 2005. [Online]: http://www.pinr.com/ . (Visited on: 07.09.2011).
---------	--

PROVISION
about the reviewing of scientific articles in
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

1. Scientific papers received to the Editorial office of „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, pass through peer review process.

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” comprises a four-level system of peer review articles:

1st level – reviewing by the editor (main editor peer review);

2nd level – an open peer review (the author and the reviewer know each other) – a review is submitted to the editor by the author;

3rd level - one-sided i.e. „blind” peer review (single-blind - the reviewer knows the author, but the author - doesn't know the reviewer);

4th level – double-blind peer review (neither reviewer nor author know about each other).

2. Each scientific article must be accompanied by a review:

– Open: 1st level – a review (conclusion) of the editor; 2nd level – a review of official reviewer, specialist of appropriate scientific profile (doctorate or PhD);

– Closed (blind): 3rd level – a review done by a scientific editor or a member of the editorial board; 4th level - a review done by the decision of the editorial board and only external.

3. All scientific articles, received by the Editorial Board of our journal are subject to mandatory review by bilateral double-blind („double-blind” - the reviewer does not know who the author of the article is, the author does not know who the reviewer is). This review is carried out by external experts from the expert database of experts (reviewers), at the request of the Editorial Board.

4. An editorial board, making the evaluation of reviews, draws attention to the relevance of the scientific problem to be solved by the author. The Review should clearly describe the theoretical or applied significance of the study; correlate the author's conclusions to existing scientific concepts. An essential element of the review should be the assessment a personal contribution to the solution of the issue by the reviewer. Correspondence to the style, logics and the availability of the narration to the scientific nature of the material and obtaining of the conclusions about the reliability and validity of the findings – are key aspects that must be noted in the review.

5. The issue about the received articles is considered after the obtaining of reviews, and then the final decision, based on the evaluation of reviews about the publication or refusal to publish articles, is made. On the basis of the decision the author (s) is sent a letter by e-mail or mail, which provides a general assessment of the article and the decision. In the case of failure in the publication, the reviewers remain anonymous.

6. The Editorial Board has the right to direct the article for additional external anonymous peer review. Editor in Chief directs the reviewer a letter asking for peer review. The letter includes an article and a recommended form of review.

7. The presence of positive reviews is not sufficient grounds for the publication of the article. The final decision on advisability of publication is taken by the editorial board.

8. In cases when the article is composed by a significant proportion of criticisms that have been made by the reviewer, as well as the overall positive recommendation, the Editorial Board can attribute the material to the category of polemical material and print it in the manner of scientific debate.

9. The Review originals are stored in „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**ТРЕБОВАНИЯ
к оформлению статей для публикации в
«Молдавском журнале международного права и международных отношений»**

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском, немецком (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению статей».

Редакция «Молдавского журнала международного права и международных отношений» принимает к публикации рукописи, соответствующие профилям издания, не более 20 страниц, включая рисунки и таблицы. Рукопись должна содержать только оригинальный материал, выполненный на высоком научном уровне, отражая результаты исследований автора, завершённых не более чем за год до публикации и содержать очевидный элемент создания нового знания. К печати принимаются материалы, ранее не издававшиеся и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях. Статьи подвергаются обязательному рецензированию, в соответствии с *Приложением 3*. Для аспирантов (соискателей) обязательна рецензия научного руководителя. Печатаются только статьи, получившие положительные рецензии. Гонорар за публикации не выплачивается.

Настоящие правила распространяются на все материалы, направляемые в редакцию журнала для публикации. Редакция вправе не принять материал к публикации в случае: а) несоблюдения автором правил оформления рукописи; б) выявления элементов плагиата; в) несоответствия материала тематике журнала.

В случае несоблюдения настоящих требований редакционная коллегия вправе не рассматривать рукопись. Редакция оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергая их редакционной правке, вносить редакционные (не меняющие общего смысла) изменения в авторский оригинал. Редакция может опубликовать материалы, не разделяя точку зрения автора (в порядке обсуждения). Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: alexandruburian@yahoo.com , alexandruburian@mail.ru

Объем статьи не должен превышать 1,5 п. л. машинописного текста формата А4 (60 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию (резюме), представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – до 100 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.

Технические требования к оформлению рукописи для публикации:

Название статьи не должно превышать трех строк. Название должно даваться только заглавными буквами (Times New Roman 16) и располагаться по центру. Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в ее конце (Библиография). Библиографический список приводится после текста статьи в соответствии с **Приложением 2**. Сноски на упомянутую литературу в тексте обязательны и должны быть оформлены внизу страницы в соответствии с **Приложением 1**. Ссылки на иностранные источники даются на иностранном языке и сопровождаются в случае перевода на румынский и русский язык указанием на перевод. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы (библиография) дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания в тексте статьи. В тексте на румынском, английском, французском, испанском языке используется немецкие кавычки („лапки”), в тексте на русском языке используются французские кавычки («ёлочки»).

Параметры страницы:

Документ должен быть сохранён в формате MS Word. Формат страницы А 4; поля страницы: верхнее и нижнее – 2 см, правое — 1,5 см, левое — 3 см. Шрифт - Times New Roman; кегль — 12; межстрочный интервал — 1,5. Выравнивание по ширине, отступ слева — 1,5. Нумерация страниц — сквозная, внизу страницы, по центру.

Оформление текста:

Использование ручных переносов (manual hyphenation) неприемлемо. Рисунки и таблицы должны иметь нумерационный и тематический заголовки и должны быть представлены в тексте после абзацев, содержащих ссылку на них.

Авторские экземпляры:

Каждому автору полагается один авторский экземпляр номера журнала вне зависимости от количества авторов статьи.

Редакционный совет

Приложение 1

Пример оформления библиографических сносок:

В библиографических сносках расстановка знаков препинания и предписанной пунктуации должна подчиняться тем же правилам, что и расстановка их в библиографическом описании.

Если текст цитируется не по первоисточнику, а по другому документу, то в начале ссылки приводят слова: Цит. по: (цитируется по), Приводится по: , с указанием источника заимствования:

Пример оформления:	Цит. по: Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок». М.: Международные отношения, 2010, с. 325.
--------------------	---

При последовательном расположении первичной и повторной ссылок используют слова «Там же» или «Ibid.» (ibidem) для документов на языках, применяющих латинскую графику:

<i>Первичная</i>	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012, с. 27.
<i>Повторная</i>	Там же, с. 47. или Ibid., p. 47.

В повторных сносках, содержащих запись на один и тот же документ, не следующих за первичной ссылкой, приводят заголовок, а основное заглавие и следующие за ним повторяющиеся элементы заменяют словами «Указ. соч.» (указанное сочинение), «Цит. соч.» (цитируемое сочинение), «Op. cit.» (opus citato):

<i>Первичная</i>	Жинкина Ю.В. Стратегия безопасности России: проблемы формирования понятийного аппарата. М.: Российский научный фонд, 1995, с. 87.
<i>Повторная</i>	Жинкина Ю.В. Указ. соч., с. 67. или Жинкина Ю.В. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Приложение 2

Примеры оформления списка библиографии:

Библиографический список приводится после текста статьи и следует после слова «Библиография». Все ссылки в списке последовательно нумеруются и располагаются в алфавитном порядке.

Описание книги одного автора:

Пример оформления	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012. 479 с.
-------------------	--

Описание книги четырех и более авторов:

Пример оформления	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
-------------------	--

Описание статьи из журнала:

Для статьи из журнала нужно указать автора (ов) статьи, название статьи, название журнала, год, номер выпуска и страницы начала и окончания статьи.

Пример оформления	Конобеев В.Н. Геостратегия США в Евразии. В: Проблемы управления. 2008, №1 (26), с. 87 – 97.
-------------------	--

Описание диссертаций

Пример оформления	Ганюхина Т.Г. Модификация свойств ПВХ в процессе синтеза: дис. ... канд. хим. наук: 02.00.06. Н. Новгород, 1999. 109 с.
-------------------	---

Описание авторефератов диссертаций:

Пример оформления	Жуков Е.Н. Политический центризм в России: автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2000. 24 с.
-------------------	---

Описание электронных научных изданий:

Для электронных источников нужно указать практически те же данные, что и для журналов: автор, название статьи, название сайта (или раздела сайта) и адрес URL. В записи обязательно должен присутствовать текст [Online];, при ссылке на электронный ресурс после электронного адреса в круглых скобках приводят сведения о дате обращения к электронному сетевому ресурсу (после слов «дата обращения» указывают число, месяц и год): (Дата посещения: 02.03.2012)

Пример оформления	Китай встает на «правильную сторону истории» в Персидском заливе. В: Мировая политика и ресурсы. [Online]: http://www.wpr.ru/?p=2591 . (Дата посещения: 07.01.2012).
-------------------	--

ПОЛОЖЕНИЕ
о рецензировании научных статей в журнале
«Молдавский журнал международного права и международных отношений»

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1^й уровень — рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2^й уровень — открытое рецензирование (open peer review — автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3^й уровень — одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind — рецензент знает об авторе, автор — нет);

4^й уровень — двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind — оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

– открытые: 1^й уровень — рецензия (заключение) главного редактора; 2^й уровень официального рецензента — специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

– закрытые (слепые): 3^й уровень — научным редактором или одним из членов редколлегии; 4^й уровень — по решению редколлегии и только внешнее.

3. Все научные статьи, поступившие в редакцию нашего журнала, подлежат обязательному двустороннему слепому рецензированию (double-blind — рецензент не знает, кто автор статьи, автор статьи не знает, кто рецензент). Это рецензирование производится сторонними специалистами из базы экспертов-специалистов (рецензентов), по поручению редакции.

4. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

5. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и принимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей. На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

6. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

7. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

8. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

9. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений».

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**Declarație
privind etica publicațiilor științifice și baza juridică a politicii editoriale a revistei
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Colegiul de redacție al publicației periodice științifico-teoretice și informațional-practice „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” aderă la principiile de etică a publicațiilor științifice acceptate la nivel internațional, reflectate, printre altele, în recomandările Comisiei pentru etică a publicațiilor științifice (Comisia pentru publicație etică (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Ghid pentru etica publicațiilor științifice (editura etică Resource Kit) Elsevier editor (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>), Codul de etică și deontologie profesională a cercetătorilor și a personalului universitar din Republica Moldova, aprobat de către Consiliul Național de Atestare și Acreditare la 23.05. 2012 (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Termeni-cheie:

Etica publicațiilor științifice — un sistem de reguli de conduită profesională în relațiile dintre autori, recenzenți, redactori, editori și cititori în crearea, diseminarea și utilizarea publicațiilor științifice.

Redactor — un reprezentant al revistei sau editurii științifice, responsabil pentru pregătirea materialelor pentru publicare, precum și menținerea contactului cu autorii și cititorii publicațiilor științifice.

Autor — o persoană sau un grup de persoane (grup de autori), care participă la crearea și publicarea rezultatelor cercetării științifice.

Recenzent — expert care acționează în numele unei reviste științifice sau editurii și realizează expertiza materialelor științifice prezentate de către autor pentru a determina posibilitatea publicării lor.

Editor — persoană juridică sau fizică care exercită editarea publică a unei publicații științifice.

Cititor — orice persoană care a făcut cunoștință cu materialul publicat.

Plagiat — atribuire intenționată a dreptului de autor a unei alte opere de artă sau știință, idei sau invenții ale altor oameni. Plagiul poate fi o încălcare a legii drepturilor de autor și legii brevetelor și poate atrage după sine răspunderea juridică ca atare.

1. Principiile de etică profesională în activitatea redactorului și editorului

Membrii consiliului editorial au următoarele responsabilități:

1.1. Să ia în considerare toate materialele manuscrise furnizate de autor, și să ia o decizie obiectivă cu privire la posibilitatea publicării lor, pe baza relevanței și a fiabilității studiului, precum și profilul de specialitate al revistei.

1.2. Să aibă atitudine respectuoasă față de autor, indiferent de rasă, sex, orientare sexuală, religie, origine, naționalitate, statutul social, preferințele politice sau a altor calități subiective;

1.3. Să respecte dreptul autorului de proprietate intelectuală, să împiedice divulgarea rezultatelor cercetării utilizarea acestora în scopuri personale fără consimțământul autorului;

1.4. Să excludă din articol materialele care conțin falsificarea rezultatelor și a plagiatului, precum și copierea multiplă a informațiilor și atribuirea falsă a dreptului de autor;

1.5. Să asigure confidențialitatea și anonimatul recenzării materialelor manuscrise;

1.6. Să angajeze în calitate de recenzenți a articolelor doar specialiști de înaltă clasificare.

2. Principiile etice în activitățile recenzentului

Recenzentul este responsabil pentru respectarea următoarelor principii:

2.1. Să efectueze expertiza științifică confidențială a materialelor științifice manuscrise prezentate spre publicare de către autor, care are ca scop îmbunătățirea calității acestora și ajutorul consiliului editorial să ia o decizie cu privire la posibilitatea publicării rezultatelor studiului;

2.2. Autorul/coautorul manuscrisului nu poate acționa în calitate de referent al articolului său;

2.3. Să refuze să recenzeze articolul în cazul când dispune de o insuficientă competență pentru această abilitate sau incapacitatea de a furniza recenzia manuscrisului într-un timp specificat;

2.4. Să asigure o maximă obiectivitate a recenziei pe baza relevanței, meritelor științifice, originalitatea și autenticitatea rezultatelor cercetărilor efectuate de autor. Orice critică a naturii subiective, care decurge din relațiile personale ale recenzentului cu autorul sau orice alte motive, sunt inacceptabile și nu sunt permise;

2.5. Să raporteze toate cazurile de posibile conflicte de interese;

2.6. Să nu păstreze copii ale manuscrisului și nu-l transmită la alte persoane terțe. În plus, informațiile furnizate în manuscrisele peer-revizuite, nu pot fi folosite în propriile cercetări înainte de publicarea lor fără consimțământul autorului;

2.7. Să verifice claritatea prezentării materialului în curs de revizuire pentru ca acesta să conțină link-uri către toate datele utilizate din lucrările publicate anterior;

2.8. Să argumenteze concluziile sale cu privire la manuscrisele peer-revizuite, astfel încât autorului și membrilor consiliului editorial să le fie clar obiectivitatea și legitimitatea acestora;

2.9. Să informeze membrii consiliului editorial, în cazul în care manuscrisul în curs de revizuire are o asemănare semnificativă cu articole publicate anterior, adică, cazuri de *plagiat*.

3. Principiile pe care trebuie să le ghideze autorul publicațiilor

Autorul — este persoana care a avut o contribuție personală la formarea și interpretarea rezultatelor cercetării. Prin furnizarea manuscrisului în vederea editării și difuzării comunității științifice a conținutului acestuia, autorul trebuie:

3.1. Să se bazeze exclusiv pe date precise și reale, precum și interpretarea lor obiectivă, evitând declarații inițial false și frauduloase cu privire la rezultatele obținute;

3.2. Să nu prezinte materialele manuscrise pentru examinare spre publicare în mai mult de o revistă, și să nu participe multiple și duplicate publicații, care sunt considerate ca fiind *autoplăgiat*;

3.3. Să dezvăluie toate sursele de sprijin financiar sau de altă natură pentru studiu, în rezultatul cărora a fost pregătit manuscrisul, cu menționarea separată a rolului și contribuției fiecărei părți;

3.4. Informații de conversații personale sau corespondență pot fi folosite în cercetare numai cu acordul scris al persoanei căreia îi este furnizat;

3.5. Textele și informațiile grafice derivate din rezultatele publicate ale studiilor altor persoane, trebuie să fie prevăzute cu referire la activitatea relevantă. În plus, activitatea de același subiect, rezultatele care au influențat cursul studiului, ar trebui să fie anunțate în lista de referințe;

3.6. Atunci când a fost depistată o denaturare semnificativă sau constatări eronate în manuscrisul acceptat spre publicare sau articolul deja publicat este obligat să notifice consiliului editorial de a face corecții, negări sau revocarea lucrărilor;

3.7. În cazul luării deciziilor de către consiliul editorial privitor la publicarea manuscrisului, autorul este de acord cu transferul drepturilor la publicarea și difuzarea acestuia (în versiunile electronice și pe hârtie), inclusiv plasarea informațiilor bibliografice în bazele de date Science Citation, SCOPUS, Web of Science și versiunea full-text al Bibliotecii Electronice Științifice (elibrary.ru) în acces liber.

Consiliul Redacțional

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

**Declaration
on the ethical and legal basis of the editorial policy
of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”**

The Editorial Board of the scientific-theoretical and information-practical periodical publication „Moldavian Journal of International Law and International Relations“ commits to the internationally accepted principles of publication ethics expressed in the recommendations of the Committee on Publication Ethics (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Elsevier Publishing Ethics Resource Kit (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>) and the Code of ethics and professional deontology of the researchers and academic staff in the Republic of Moldova, approved by the National Certification Board and Acreditare at 23.05. 2012. (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Key terms

Publication ethics is a system of professional conduct standards in relations between authors, reviewers, editors, publishers and readers when creating, disseminating and using scientific publications.

The **Editor** is a representative of the research journal or the publisher responsible for selecting and preparing materials for publication and encouraging communication between authors and readers of scientific papers.

The **Author** is a person or a group of persons (group of authors) who produce a manuscript that contains the results of their scientific research.

The **Reviewer** is an expert acting on behalf of the research journal or the publisher and providing scientific evaluation of authors' works in order to consider their publishing.

The **Publisher** is a legal entity or a natural person responsible for publication.

The **Reader** is any person who has familiarized themselves with the published materials.

Plagiarism is a wrongful appropriation of another author's scientific or artistic work, ideas, discoveries or inventions. Plagiarism may be a violation of copyright law and patent law and, as such, can entail legal liability.

The Code of Conduct for Editors-in-Chief and Publishers

Editors have the following general responsibilities:

1.1. Editor is bound to consider all materials of the manuscript submitted by Author. The final responsibility for accepting or rejecting the manuscript (based on its relevance, integrity, and fitting into the journal profile) without any personal and ideological favoritism or malice rests with Editor;

1.2. Editor should treat Author respectfully, regardless of their race, ethnicity, gender, sexual orientation, religious beliefs, origin, citizenship, social status or political preferences of the author and other subjective qualities;

1.3. Editor is obligated to observe the intellectual property rights of Authors by keeping in confidentiality all data provided in the manuscript without using them for personal purposes or transferring to the third parties;

1.4. Editor should exclude from publishing all plagiarized or falsified materials, as well as take serious steps in case of redundancy and false attribution of authorship;

1.5. Editor ensures confidentiality and anonymity of the review process;

1.6. Editor should invite only highly professional specialists as Reviewers.

The Code of Conduct for Reviewers

Reviewing of the submitted manuscript should be based on the following major principles:

2.1. Reviewer maintains confidentiality concerning the scientific inquiry of the manuscript, which is intended to improve its quality and helps the editorial board to finalize their decision on publishing the results of research;

2.2. Author/Co-author of the manuscript cannot act as Reviewer;

2.3. If Reviewer recognizes that either the manuscript is not related to their scholarly background or the time allocated for review is not enough, it immediately sets the ground for refusal;

2.4. When reviewing the material submitted for publication, Reviewers are obligated to be objective in their evaluation of the manuscript. All suggestions and judgements should be based on the relevance, integrity, and originality of the results of research performed by Author. Any critical statements of a subjective nature arising from personal attitudes to Author or other reasons are not acceptable;

2.5. Reviewers should disclose all conflicts of interest that may arise;

2.6. Reviewer is not allowed to keep any copies of the manuscript or transfer the materials under review to any other side. The manuscript cannot be used for personal research purposes prior to its publication unless special permission is obtained from Author;

2.7. Reviewer ensures that the manuscript is coherently written and contains all references to the cited or used works;

2.8. Reviewer should support their conclusions about the manuscript, thus ensuring that Author and Editor understand the basis of all comments and judgements;

2.9. Reviewer should point out if the manuscript bears considerable similarities to the works published earlier, i.e., report on plagiarism.

The Code of Conduct for Authors

Author is a person who has made a worthy contribution to the process of research or interpretation of its results. Author submitting their manuscript for the purpose of publishing and distribution in the scientific community should strive to comply with the following rules:

3.1. Authors should rely upon exceptionally accurate and actual data, as well as their unbiased interpretation without permitting any false or fraudulent claims about the obtained results;

3.2. Authors are not allowed to submit the same manuscript to any other journal for publication, in whole or in part, when it is being considered by Journal. In addition, they should not participate in multiple and redundant publications, which is regarded as self-plagiarism;

3.3. All research funders, as well as other sources of support, should be clearly identified and listed in the manuscript, including indication of the role of each contributing party;

3.4. Data obtained in the private talk or correspondence can be used only subject to prior written approval from the person, who provided them;

3.5. Graphic or textual data from the works published by other authors should be indicated with reference to the source, from which they were taken. Besides, all works published elsewhere and covering similar issues, which influenced the research, should be given in the list of references;

3.6. If Authors discover significant errors and incorrect conclusions in their manuscripts, either accepted for publishing or already published by Journal they should immediately inform Editor about it in order to take appropriate steps, such as correction, disclamation, or retraction;

3.7. As Editor makes the final decision to publish the manuscript, Authors agree with the transfer of the right to publish and distribute their published work (in print and electronic versions), as well as with that the bibliographic data will be included in the science citation databases SCOPUS, Web of Science and the full text will be freely available in the Scientific Electronic Library (elibrary.ru).

The Editorial Board

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

Декларация

**об этических и правовых основах редакционной политики журнала
«Молдавский журнал международного права и международных отношений»**

Редакционная коллегия научно-теоретического и информационно-практического периодического журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений» придерживается принятых международным сообществом принципов публикационной этики, отраженных, в частности, в рекомендациях Комитета по этике научных публикаций (Committee on Publication Ethics (COPE) (<http://publicationethics.org/about/guide>), Руководстве по этике научных публикаций (Publishing Ethics Resource Kit) издательства Elsevier (<https://www.elsevier.com/editors/publishing-ethics>), Кодексе этики и профессиональной деонтологии исследователей и университетских кадров Республики Молдова от 23.05. 2012 г. (http://edu.asm.md/tc_userfiles/cod-etica.pdf).

Основные термины:

Этика научных публикаций — это система норм профессионального поведения во взаимоотношениях авторов, рецензентов, редакторов, издателей и читателей в процессе создания, распространения и использования научных публикаций.

Редактор — представитель научного журнала или издательства, осуществляющий подготовку материалов для публикации, а также поддерживающий общение с авторами и читателями научных публикаций.

Автор — это лицо или группа лиц (коллектив авторов), участвующих в создании публикации результатов научного исследования.

Рецензент — эксперт, действующий от имени научного журнала или издательства и проводящий научную экспертизу авторских материалов с целью определения возможности их публикации.

Издатель — юридическое или физическое лицо, осуществляющие выпуск в свет научной публикации.

Читатель — любое лицо, ознакомившееся с опубликованными материалами.

Плагиа́т — умышленное присвоение авторства чужого произведения науки или искусства, чужих идей или изобретений. Плагиа́т может быть нарушением авторско-правового законодательства и патентного законодательства и в качестве такового может повлечь за собой юридическую ответственность.

1. Принципы профессиональной этики в деятельности редактора и издателя

На членов редакционной коллегии возлагаются следующие обязанности:

1.1. Рассматривать все материалы рукописи, предоставляемые автором, и принимать объективное решение о возможности их публикации, исходя из актуальности и достоверности проведенного исследования, а также соответствия профилю Журнала.

1.2. Уважительно относиться к автору вне зависимости от его расы, пола, сексуальной ориентации, религиозных взглядов, происхождения, гражданства, социального положения, политических предпочтений авторов или иных субъективных качеств;

1.3. Соблюдать право автора на интеллектуальную собственность, не допуская раскрытия данных исследования или использования их в личных целях без согласования с автором;

1.4. Исключать из публикации материалы, содержащие фальсификацию результатов и плагиат, а также многократное копирование информации и ложное приписывание авторства;

1.5. Обеспечивать конфиденциальность и анонимность рецензирования материалов рукописи;

1.6. Привлекать к рецензированию статей исключительно профильных специалистов высокого класса.

2. Этические принципы в деятельности рецензента

Рецензент несет ответственность за соблюдение следующих основных принципов:

- 2.1. Осуществлять конфиденциальную научную экспертизу авторских материалов рукописи, которая призвана улучшить ее качество и помочь редакционной коллегии принять решение о возможности публикации результатов проведенного исследования;
- 2.2. Автор/соавтор рукописи не может выступать в роли ее рецензента;
- 2.3. Отказываться от рецензирования в случае недостаточной для этого квалификации или невозможности предоставить рецензию рукописи в указанные сроки;
- 2.4. Гарантировать максимальную объективность рецензии на основе актуальности, научной значимости, достоверности и новизны результатов исследования, проведенного автором. Любые критические замечания субъективного характера, проистекающие из личного отношения к автору или каких-либо иных причин, неприемлемы и не допускаются;
- 2.5. Сообщать о всех случаях возможного конфликта интересов;
- 2.6. Не хранить у себя копии рукописи и не передавать ее материалы иным лицам. Кроме того, сведения, приводимые в рецензируемой рукописи, не могут быть использованы в собственных исследованиях до опубликования без согласия автора;
- 2.7. Проверять ясность изложения рецензируемого материала и наличие в нем ссылок на все используемые сведения из ранее опубликованных работ;
- 2.8. Аргументировать свои выводы о рецензируемой рукописи так, чтобы автору и членам редакционной коллегии была понятна их объективность и правомерность;
- 2.9. Информировать членов редакционной коллегии, если рецензируемая рукопись имеет значительное сходство с ранее опубликованными статьями, то есть о случаях плагиата.

3. Принципы, которыми должен руководствоваться автор научных публикаций

Автор — лицо, которое внесло свой индивидуальный вклад в формирование и интерпретацию результатов исследования. Автор, предоставляющий рукопись с целью опубликования и распространения в научном сообществе содержащихся в ней сведений, должен:

- 3.1. Опирается исключительно на точные и реальные данные, а также их объективную интерпретацию, не допуская изначально ложных и мошеннических заявлений о достигнутых результатах;
- 3.2. Не подавать материалы рукописи на рассмотрение к публикации в более чем один журнал, а также не принимать участие в многократных и дублирующих публикациях, что расценивается как самоплагиат;
- 3.3. Раскрывать все источники финансовой или иной поддержки исследования, по результатам которого подготовлена рукопись, с отдельным указанием роли и вклада каждой стороны;
- 3.4. Информация из личной беседы или переписки может быть использована в исследовании только с письменного согласия лица, которое ее предоставило;
- 3.5. Текстовая и графическая информация, заимствованная из опубликованных результатов исследований иных лиц, должна быть приведена с указанием ссылки на соответствующую работу. Кроме того, работы в рамках схожей тематики, результаты которых повлияли на ход исследования, должны быть оглашены в списке литературы;
- 3.6. При обнаружении существенных неточностей или ошибочных выводов в принятой к публикации или уже опубликованной рукописи требуется уведомить об этом редакционную коллегию Журнала для внесения корректировки, опровержения или отзыва работы;
- 3.7. При принятии редакционной коллегией решения о публикации рукописи автор соглашается с передачей права на ее издание и распространение (в электронной и бумажной версиях), в том числе на размещение библиографической информации в базах научного цитирования SCOPUS, Web of Science и полнотекстовой версии в Научной электронной библиотеке (elibrary.ru) в свободном доступе.

Редакционный совет

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Nr. 2 (Volumul 22), 2026

ISSN 1857-1999

E-ISSN 2345-1963

www.rmdiri.md/

<https://usem.md/md/revista-moldoveneasca-de-drept-international-si-relatii-internationale/>

Bun de tipar 20.05.2026.

Format A4

Coli de tipar 24,05. Coli editoriale 24,10.

Tipar *Digital*. Hârtie offset. Garnitura *Times New Roman*

Comanda 02/20C/2026 Tirajul 300 ex.

TIPOGRAFIA CENTRALA I.S.

Firma editorial-poligrafica.

Str. Florilor 1

MD-2068, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 440091; 442315, 4921

Fax: (+373-22) 440091

Centrul Editorial-Poligrafic al USM

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova, str. A. Mateevici, 60.

Tel: +37379451426;

E-mail: usmcep@mail.ru

©„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2026.